JOANNIS FRANCISCI FINETTI
DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ,
ET
GENTIUM
ADVERSUS
HOBBESIUM, PUFENDORFIUM, THOMASIUM, WOLFIUM,
ET ALIOS.
LIBRI XII.
Editio altera ab Auctore aucta multisque mendis expurgata
TOMUS I.
Πάντα δοκιμάζετε· τὸ καλὸν κατέχετε. *I. Thessal. V. 21.*

VENETIIS MDCCLXXVII.
APUD THOMAM BETTINELLI
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Sunt nonnullæ disciplinæ, quæ propositi Bonorum & Malorum finibus, Officium omne pervertunt..... Hæ disciplinæ igitur, si sibi consentaneæ esse velint, de Officio nihil queant dicere: neque ulla Officiorum præcepta firma, stabilia, conjuncta Naturæ tradi possunt, nisi ab iis, qui solam, aut ab iis, qui maxime honestatem PROPTER SE dicant expetendam *Cic. de Off. Lib.* I.

Non injuste petere videmur, ut si quis erit ille, qui inciderit in hæc, si leget, perlegat: si audiet, sententiam differat in extremum. *Lactant. Divin. instit. Lib. V.*

PRÆFATIO.

VETUS, ac trita doctorum hominum sententia est, adeo in dies crescere Librorum numerum, ut de eo potius minuendo, quam de augendo cogitandum jam sit. Quanquam vero ego istorum sententiam non improbo, verius tamen, accuratiusque dici posse crediderim, libros quidem malos immane nimiam in copiam excrevisse; at bonorum numerum multo minorem adhuc esse, quam illorum compensandæ multitudini opus esset; ut idcirco aut de illis minuendis, aut de istis augendis hodie laborandum videatur: at quoniam de eo obtinendo nulla spes est, ad hoc alterum assequendum curas nostras, & studia conferenda nunc esse; ut quæ pernicies a malis libris infertur, ea bonorum subsidio ex omnium, si fieri possit, animis propulsetur. Malorum librorum numero non solum eos omnes accenseo, quos impii, increduli, ac improbi homines conscribunt, evulgantque, ut vel supremi Numinis existentiam, ejusque providentiam per summum scelus in dubium revocent, vel ut religionem omnem cum revelatam, tum naturalem temerario plane ausu aggrediantur, vel ut rebus, dictisque obscœnis Lectorum præsertim juvenum mentem, animumque corrumpant; verum plerosque etiam ex illis, quos *Protestantes*, præsertim *Germani* de *Jure Naturæ, ac Gentium* inscriptos emiserunt in lucem, atque indesinenter emittunt. In iis enim non solum varios errores disseminant, Ecclesiamque Catholicam aut oblique, ut per cuniculos aggrediuntur, aut apertis calumniis, convitiisque proscindunt (*a*); sed ipsum etiam *jus naturale* specie ejus instaurandi, expoliendique, aut funditus evertunt, aut magnopere labefactant, enervantque. At vero hujusmodi libri ex quo jus naturæ peculiariter, ac separatim excoli, auctore *Grotio*, cœptum est, atque fræquentes in *Germania* cathedræ ad illud edocendum sunt institutæ, mirum quantum! multiplicati sunt. Cum enim ii fere omnes, qui aliquam Juris hujus cathedram obtinent, aut ad eam capessendam aspirant, aliquid sibi de eodem commentandum, atque in lucem edendum existiment, hinc tot id generis libri, libellique hucusque prodiere, ut jam satis amplam Bibliothecam replere possint.

At librorum hoc in genere bonorum, seu sanæ tutæque doctrinæ quanta quæso est copia? Nulla profecto; sed imo paucitas summa, atque inopia. Paucissimi enim sunt, qui ad periculum, quod ex illorum lectione præsertim Juvenibus

 immi-

(*a*) *Pufendorfius* non alio, quam *regni tenebrarum* nomine Ecclesiam Catholicam indigitare solet.

imminet, propulsandum serio animum adjecerint. Nam si unum vel alterum exceperis, quos in *Germania* vel magis urgens necessitas impulit, vel excivit æmulatio propinquior, (qui tamen valde impar malo remedium attulere) ex aliis regionibus, ac præsertim ex *Italia* nostra, neminem, quoad ipse noverim, repereris, qui tantum humano generi beneficium impendere sit aggressus. Ex quo contingit, ut ii Protestantium libri ex *Germania* in proximam Italiam sine obice irruerint, ac sonoris auctorum nominibus, titulis sane magnificis, fallacibusque promissis brevi obtinuerint, ut ab imperitis, & semidoctis hominibus, (quorum ubique maximus est numerus:) præsertim vero ab incautis Juvenibus non solum tanquam amici hospites benevolo exciperentur animo; verum etiam magno in pretio, & honore, ac si peregrinam continerent, præclaramque doctrinam, haberentur. Hinc plerique eos avide legere, vehementer mirari, extollere laudibus, sententias cum plausu proferre, magni pendere auctoritatem, & quod caput malorum est, venenum in eis latitans eruditionis cujusdam mele delibutum pleno ore potare, sibique mutuo, & discipulis, si quos instituendos nacti essent, alacriter propinare.

Neque vero intra imperitum vulgus, aut Juvenum, semidoctorumque ambitum hoc sese malum continuit; sed in nonnullorum etiam, qui eruditione, & doctrina florent, animos sensim irrepsit. Neque mirum; nam cum Itali suopte ingenio a severioribus disciplinis paullo alieniores sint, ut sunt in amœniora studia propensiores, eorum aliqui Protestantium fama permoveri, atque in transversum agi facile potuerunt. Et hinc nonnullos videas quædam illorum auctorum adoptare principia, quin absurda, quæ inde consequuntur, perspiciant; alios lucubrationibus suis plures eorum sententias, ac si selecti flores essent, inserere; quosdam etiam illis in italicum idioma transferendis insudare, se ita de patria præclare meritos existimantes: qui cum eo mentis acumine polleant, quo si niti vellent, docere alios facile possent; tamen se *Germanorum Protestantium* discipulos profiteri malunt; neque animum advertunt dedecori, quod Italiæ nostræ exinde redundat. Et sane quid magis dedecet feracissimam hanc optimorum ingeniorum altricem, & veræ religionis principem sedem, quam in re morali e borealibus, protestanticisque regionibus sibi magistros accersere, cum alias non minus literis magisterium suum in ceteras quasque nationes extendere posset, quam olim armis in totum pene orbem dominationem suam, suumque propagavit imperium. Præsertim vero quantum Germanis Protestantibus Itali præstent ingenio, addiscere ipsi possunt vel ex solo *Joanne Clerico*, cujus testimonium neque ut minus idonei critici, neque ut minus æqui judicis, respuere jure queunt. Porro ille ad *Joannem Baptistam Vicum*, qui opus suum *de universi juris uno principio, & fine uno* ediderat, scribens (a) diserte testatur, *acumen*

& eru-

(a) Anno MDCCXXII.

& eruditionem non minus apud Italos inveniri, quam apud Septentrionales eruditos; *imo vero dictiora, & acutiora dici ab Italis, quam quod a frigidiorum orarum incolis expectari queat.* Non igitur ingeniorum inopiæ, aut reformidationi alicui tribuendum, si Italorum nemo hucusque contra Protestantes hac de re calamum strinxerit; sed aliquorum quidem desidiæ, aliorum vero in amœniores literas propensioni, multorum demum neglectui, contemptuique Protestantium Scriptorum doctrinæ, quo minus attente considerarunt, quantum nocumenti ipsi possent inferre. Idemque fortasse dicendum de aliis Catholicorum regionibus, *Hispania* præsertim, & *Gallia*: quanquam probabile etiam est, in regiones alias Catholicas nec tantam ejusmodi librorum multitudinem irrupisse, nec eos tanto in honore vulgo saltem, haberi. Verum utcunque ista se habeant, illud certum, exploratumque est, ex hoc Catholicorum silentio, & quorundam plausu Protestantes plerosque magnos sumpsisse animos; quin & eo audaciæ devenisse, ut disciplinam hanc quasi peculiarem, & propriam sibi ipsis vendicarent, se unicos in ea magistros, & doctores esse contenderent, omnesque Catholicos arbitrarentur ad quidpiam de ea recte conscribendum ineptos. Quare cum P. *Schmierus* Ordinis S. Benedicti Monachus librum, qui huc pertinere videbatur, edidisset, illorum quidam (*a*) in has temerarias voces erupit, *Totus literatus Mundus obstupuit, cum Catholicorum aliquis ausus est, jus naturæ, & gentium, seu publicum universale edere:* quasi vero jus naturæ, & gentium cum Catholicorum doctrina aperte pugnaret.

Jam vero hæc omnia mihi sæpenumero cogitanti, & memoria identidem repetenti inflammari animum sensi desiderio conscribendi aliquid in juvenum utilitatem, & gratiam: *juvenum*, inquam: nam vulgus hæc non intelliget, semidocti pro more suo contemnent; sapientes his non indigent. Verum ut hac in re maturius me gererem, eorum ante lectioni me serio, & diligenter addixi, qui in hoc genere principes haberentur. Necdum vero multum itineris in eorum lectione confeceram, cum subiit, eorum qui hosce scriptores suspiciunt, levitatem admirari. Et istine sunt, (mecum ipse dicebam) summi illi, ac præstantissimi Viri, quos etiam Catholici complures tantopere admirantur, ac laudibus ad sydera tollunt, quos ut heroes deprædicant, ac velut magistros in moralibus venerantur? Ego contra, neque firma principia, neque solidum ratiocinium, neque delectum sententiarum, neque sublimitatem, novitatemve doctrinæ in illis deprehendo; non ordinem concinnum, non stylum perspicuum, non ornatum dicendi genus: video autem errores quamplures, præjudicia vanissima, multum temeritatis, bonæ fidei parum. Hinc magis magisque incitatum mihi animum sensi, ut data opera eorum confutationem aggrederer. Sed alia ex parte me retra-

(*a*) Editor *Status Imperii Germanici Bilderbeckii* lingua germanica, apud Desingum in Jur. Nat. larva detrac. Cap. XV. Th. I. n. 5.

hebant tenuitas ingenii mei mihi satis perspecta, ætas jam ingravescens, fractæ adversa valetudine vires; & illud vero maxime, quod in plerisque, quæ præsertim adversus *Thomasium*, *Wolfium*, & *Schmausium* dicenda mihi videbantur, neminem quoad mihi constabat, præeuntem haberem. Prævaluit tamen veritatis amor, studiumque comprimendæ Protestantium audaciæ, ac perniciosæ falsitatis e juvenum nostrorum animis depellendæ.

Itaque ut primum mihi per valetudinem licuit, manum operi admovi; e per ea, quæ benignissimus Deus mihi impertitus est, non quidem optimæ, sed tamen mediocris valetudinis intervalla, perfeci opus istud, in quo præcipuos gravioresque Protestantium errores ad jus naturæ, & gentium generatim acceptum pertinentes impugnare, ac pro viribus profligare mihi proposui. An vero propositam metam reipsa attigerim, aliorum esto judicium. Mihi sane sperare licet ab ea non procul admodum aberrasse; præsertim cum Viri doctissimi, & ab omni assentationis studio prorsus alieni, quos ipse hac de re non semel consului, judicaverint, me satis contrivisse errores, quos in hoc opere impugnandos suscepi. At quemadmodum hanc mihi spem fovere licet; ita mihi persuadere nullatenus possum, opus hoc in suo genere esse perfectum: sentio enim ipse, quantum ei perfectionis, & ornamenti accedere posset. Sed quia ad illud ulterius exornandum necessariis viribus in præsens tempus plane destituor, quale illud cunque sit, in publicum exire permitto, sperans a benigno lectore pro humanitate sua, & ob eas rationes, quas supra indicavi, excusatum iri. Quod vero attinet ad rigidos *Aristarchos*, semidoctos homines, morososque censores, eos monitos velim, me eorum judicia, atque dicteria floccifacturum, nisi ostenderint, in re mihi proposita a veritatis tramite me deviasse. Si hoc vero præstiterint, veritati, quam unice quæro, fasces lubenti animo submittam. Ceterum, si Deus vitam, sanitatemque, quæ satis sit, imposterum dederit, huic operi aliud adjicere in animo mihi est, quo tractatio de jure naturæ, ac gentium penitus absolvatur: quem in finem ita istud digessi, ut primæ, ac generalis partis locum tenere possit, sequente alio, quod partem alteram, eamque particularem contineat. Verum hac de re spem quidem aliquam facere possum, fidem obstringere non possum. Non dubito tamen, si me vires omnino defecerint, ex amicis meis futurum aliquem, qui postremam huic operi manum imponere possit, ac velit. Quin in spem erigor fore, ut hisce conatibus meis aliorum etiam Italorum excitentur animi, ut quod ego cœpi, ipsi perficiant.

Pauca jam de fructu hujus operis, ejusque stylo dicenda supersunt. Quoad primum attinet, eum saltem mihi polliceor, ut juvenes, atque tyrones, quorum gratia laborem istum suscepi, si diligenter, & attente, quæ hic dicuntur, perpenderint, probeque intellexerint, postmodum possint innoxie in Protestantium scriptorum lectione versari, eaque utcunque proficere. Quare eos etiam atque

etiam

etiam rogo, non quidem ut a Protestantium hac de re libris evolvendis penitus abstineant; sed ut priusquam eorum lectioni se dedant, istius lectionem præmittere ne dedignentur: quo nihil moderatius postulari posse videtur. De stylo, quo usus sum, ut brevissime me expediam, eum fateor nec adeo ornatum, neque adeo expolitum esse, quemadmodum hujus Seculi cultus, reique qua de agitur, dignitas postularet. Neque vero id ego, ut fieri solet, excusabo trito illo *Manilii* effato: *Ornari res ipsa vetat, contenta doceri*. Novi enim quacumque de re, præsertim philosophica, eum ornatissime eloqui posse, qui polleat facultate dicendi. Verum cum ego hac me destitutum agnoscam (siquidem cum mihi per ætatem liceret, severioribus addictus studiis, multo minorem, quam par erat, expoliendo stylo operam navavi;) idcirco in illud ferme tantum mihi incumbendum censui, ut plane, perspicue, ac dilucide dicerem. Quod si assecutus fuero, satis *præclare* vel ipso *Tullio* judice (*a*) a me dictum existimabo: assecutum autem me spero, aut saltem in illud maximum non incidisse vitium, quod in *Pufendorfio* notat gallus ejus interpres, & insignis alias laudator *Barbeyracus*, (*b*) dum ait, eum non solum *aspere*, & interdum *barbare*, & solum quandoque nimis *concise*, quandoque *redundanter* locutum esse; sed etiam nonnunquam *omnino oppositum dixisse ei, quod in mente haberet:* quo nihil puerilius, nihilque deterius in dicendi genere fingi potest. Hic præfari desino: nam alia, quæ huc revocari possent, commodius digesta reperies libro hujus operis primo, ubi discutiam, & ostendam quanto jure *Protestantes Germani* instaurationem sibi arrogent Juris Naturæ. Unum tamen addo, quod mente mihi prorsus exciderat, nempe non ita Heterodoxis confutandis addictum, intentumque me fuisse, quin etiam Catholicorum in hoc genere aberrationes pro data occasione libere non minus, quam modeste perstrinxerim: id enim a me veritatis amor, æquitas, reique disputandæ necessitas postulare videbatur.

Astron. lib. III. v. 19.

EPI-

(*a*) *Omne quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici videtur ... Plane, & perspicue expedire posse, docti est, & intelligentis Viri*. Cic. de Fin. lib. III. cap. 5.

(*b*) *Son stile est non seulement dur, & quelquefois barbare, mais encore plein de negligence, & tantot trop concis, tantot chargé de superfluitez. Il y a même laisser glisser quelquefois des inadvertences, qui lui font dire tout le contraire de ce, qu'il pense*. Præfat. in gallicam vers. ejus operis de Jure Nat. ac Gent. §. XXXIII.

EPISTOLÆ
AD AUCTOREM.

EPISTOLA I.

P. Bonaventuræ Luchii Min. Conv. S. T. M. ac in Patavino Gymnasio olim Metaphysices, nunc Sacræ Scripturæ Pub. Profess.

SI nihil unquam libentius a me lectum fuisse dixero, quam id, quod tu Vir Optime, & Sapientissime de Principiis Juris Naturæ, & Gentium commentatus es, nil sane dicam, quod hominem tui & veritatis amicum, cultoremque dedeceat. Quem enim non magna oblectatione afficiat, accurata & dilucida principiorum expositio, queis sua pleraque superstruxerunt, qui Juris naturæ, ac gentium præmonstratores & Patres cluerunt hactenus? Quis horum inventa probe nosse, quantumque roboris ac nervorum habeant, perspicere non gaudeat? Cui non dulce sit quam multa peccarint magni isti Saperdæ, quo respexerint, quid in ipsis probandum, quidque cavendum, in comperto habere? Sed præterea hominem Italum, multarum rerum studio, cultuque occupatum & impeditum censoria virga castigare esse ausum, quæ gentes pleræque cœca quadam admiratione suspensæ ad hoc usque tempus veneratæ sunt, eorundemque levitatem, falsitatem, pravitatemque detexisse; fecisse porro, ut experrecta illorum ingenia, qui Juribus addiscendis, tractandisque operam dant, alios sibi adeundos fontes intelligant, si puræ, incorruptæque doctrinæ latices haurire amant, ac bene sibi, societatique consultum volunt, quis non lætetur, non gestiat, non serio triumphet? Itaque Operis capita quum prima legissem avide; cohibere me non potui, quin repetita lectione explerem animum, ac novæ voluptatis accessione priorem augerem & cumularem. Etsi autem ita natura comparati sumus, ut comprehensas semel mente opiniones, & cordi penitus infixas aut nunquam aut ægre dimittamus; confido tamen fore, ut qui ad Opus tuum legendum accesserint, si modo clausis oculis repugnare veritati pulchrum minime, beatumque putent, quæ de Viris, & scitis istiusmodi inolevit in hominum animis, æstimationem libenter remittant, honestumque neutiquam habeant, æquumve in ipsorum auctoritate conquiescere. Opus namque perarduum, & invidiæ plenum tanta solertia diligentiaque persecutus es, nihil ut iis, qui vera sapere avent, reliquisse optandum mihi visus sis, quam ut ineeptum urgeas, perfectumque exhibeas & suis numeris absolutum. Quamobrem non te modo hortor sed obsecro etiam atque obtestor, ut in re tota enucleanda explicandaque vires industriamque contendas, efficiasque ut speciem suam hominum studiis objiciat. Nihil quippe sapientia ac pietate tua dignius moliri potes, nihil ætatis studiis conducibilius, nihil Italiæ gloriosius, quam ut hæc doctrinæ pars humani ingenii vitio deformata suam recipiat formam dignitatemque, & hominum moribus ac societatis juribus & officiis temperandis, expoliendis, perficiendisque lucem operamque suam caste incorrupteque impertiat. Vale.

Patavii Idibus Sextil. CIƆIƆCCLXIV.

EPI-

EPISTOLA II.

D. Andreæ Benedicti Ganassoni Casinatis, Philosophiæ Professoris in Monasterio Sancti Georgii Majoris Venetiarum, Consultoris S. Officii, Publicique Librorum Censoris.

MActe virtute esto, Finette mi, qui totam caussam aggressus universi Juris & Legum, diutius non patiaris incautos homines præstigiis magnorum nominum ludificari. In affluenti scilicet pompa eruditionis Puffendorfii, atque Seldeni, & rursus in majori artificio Hobbesii, Wolfii, Thomasii equidem qui eorum (ut fere solet) singula effata perinde ac Pythiæ oracula ex trypode sic miratur & laudat,

Ut nihil antefetat, nihil illis comparet, errat
. . . . si pleraque dure
Dicere credat eos, absurde multa, fatetur,
Et sapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.

Haud dubie autem omnium Princeps H. Grotius (quem in plerisque lubentissimus laudo) cujus spoliis secutos omnes Scientiæ hujus Aristarchos constat factos esse locupletiores. Nec aliter judico de Montesquieu quoad reliquos recentissimos, in quorum ego cœtu unum alterum aut Arcesilam, aut Carneadem fortasse noverim, Solonem certe, aut Platonem non noverim. Itaque bene habet quod & perpetua serie in Opere tuo universo de Principiis Juris Naturæ & Gentium, & præsertim data opera libro primo urgeas, & declames, aut non adeo arcanam illorum esse doctrinam, ut non eandem nostrates etiam multo ante tradiderint exploratissimam, ut ex iis ipsis Grotius, Leibnitius, aliique confessi sunt; aut si quæ ii sibi nativa habeant & peculiaria, ea in pluribus vacillantissima

. . . . incerta si tu postules
Ratione certa facere nihilo plus agat
Quam si des operam ut cum ratione insanias.

Egregie vero omnis secundus Liber insumitur in multiplicibus definitionibus enucleandis, quarum aut negligenter postpositarum, aut non acriter perpensarum ignoratione multo major pars succrevit dissidiorum in Scientiam Juris. Et insignius, uberiusque tertio Libro a Deo O. M. divinisque attributis necessario intellectis exorsus, pergis ostendere ex intima Philosophia quid sit homini natura tributum, quantam vim rerum optimarum Mens humana contineat, cujus muneris colendi, efficiendique caussa nati, & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societatis inter ipsos. Quæ profecto (ut Atticus apud Tullium exclamat de legibus I.) majora sunt, quæ aliorum caussa differantur *quam ipsa illa, quorum hæc caussa præparantur*. In magna autem copia hominum Italorum, qui Principes post renatas litteras altius Legum originem eduxerunt quam aut a Pretoris edicto, aut a Lege XII. Tabb. tu fortasse primus omni sua latitudine primigenii Juris Disciplinam es circumplexus, satis intelligens, posse eam quidem partibus suis aliquibus stare, sed complexione tota corruere, nisi fundamenta præstituantur, quibus ea æque nitatur undecunque lubeat spectari, atque adeo artem esse præcellentissimam in dissolutis, divulsisque membris principiorum apte conglutinandis, ut quælibet objecta in unum veluti desinant punctum, a quo ad ambitum omnem æquales lineæ ducantur. Perge igitur magno animo ut facis, Finette mi doctissime, & animum ipsum ingemina, si quis novus alter nostro ævo reviviscat

. . . . Autolycus furtum ingeniosus ad omne,
Qui facere assuerat Patriæ non degener artis
Candida de nigris, & de candentibus atra.

Et tuo Operi perpetuo plaudant Scientiæ hujus Studiosi luculentissime, in eo nacti celebratiora quæque Systemata comparata inter se omnia, eademque singula ad rationem summam veluti ad lydium lapidem explorata, & exacta. Tu denique de Catholico nomine maxime meritus in solida, absolutissimaque Apologia nostrorum Patrum, atque Theologorum, in quos nemini ignotum, quot quantasque plerique ex Protestantibus Publicistis (sic enim dici volunt) evomant vanitates, atque insanias falsas, Vale.

Venetiis Kalendis Septembribus anni 1764.

EPI-

EPISTOLA III.

P. Petri Mariæ Gazzaniga S. Theologiæ Magistri, ac Publici in Academia Vindobonensi Professoris.

AMICO CARISSIMO.

NElle passate vacanze ho letto tutto il primo Tomo della vostra bell'Opera *de Principiis* ec. ed ho il piacere di confermarvi quanto a bocca ho detto ad altri, cioè, che mi piace assaissimo, in primo luogo per lo stile puro, succinto, e didattico; secondo, e molto più, per la materia trattata con grande chiarezza, e sodezza, spezialmente in ciò che riguarda al mettere in vista alcuni spropositi ben grandi di quelli Autori Protestanti, che sono in maggior voga. Spero in oltre, che senza altro otterrete anche il frutto, che vi siete prefisso, di eccitare cioè i Letterati della nostra Italia a trattare e rischiarire questa materia sì importante, in modo che non abbiasi più bisogno d'impararla sui libri degli Eretici infetti di molti errori. Per queste ragioni spezialmente ho lodato il vostro Libro, ed ho l'onore di farvene le mie più sincere congratulazioni. Mi lusingo ancora, che incontrerà la comune approvazione, potendo assicurarvi, che altre persone, che sono assai più a portata di me, di giudicare del merito di quest'Opera, e che l'anno letta con attenzione, ne hanno meco fatto i ben dovuti encomj. Io ho profittato della vostra erudizione, e mi son fatto gloria di citarvi nel secondo Tomo delle mie Prelezioni ad uso de' miei scolari ec.

Vienna 24. Novembre 1764.

AMICE PERDILECTE.

P*Ræteritarum tempore vacationum primum egregii tui Operis* de Principiis juris Naturæ & Gentium *volumen legi, perlegique: & nunc gaudeo, me tibi posse scripto confirmare, quod aliis ore jam affirmavi: opus nimirum hoc tuum mihi vehementer probari; primo quidem ob styli rationem, qui nitidus, brevis, & didacticus mihi videtur: deinde & multo magis, ob materiam magna claritate, soliditateque pertractatam, præsertim dum detegis, refellisque absurdissimos nonnullos errores eorum Protestantium Auctorum, qui vulgo majore in pretio habentur. Valde autem spero futurum, ut eum, quem tibi proposuisti, fructum assequaris, excitandi nimirum Italos nostros ad rem hanc gravissimam accurate versandam, optimoque in lumine collocandam; ita ut non amplius opus habeatur, ex Heterodoxorum libris, qui erroribus scatent, ipsam haurire. Ob has igitur potissimum caussas Opus tuum commendavi; de quo nunc tibi impense, & sincerissime gratulor. Spes quoque mihi est, illud communi Sapientum calculo probatum iri. Sane fidem tibi facere possum, doctos etiam alios homines, qui de hujus Operis præstantia multo melius me judicare valent, quique illud attente pervolverunt, debitis ipsum encomiis mecum extulisse. Ego jam ex eruditione tua profeci; atque in tomo altero meorum* Prælectionum, *quas in usum Auditorum meorum edidi, te allegare mihi gloriæ duxi, &c.*

Vindobonæ sexto Kal. Decembr. MDCCLXIV.

EPI-

EPISTOLA IV.

P. Raimundi Adami Ord. Serv. B. M. V. in Academia Pisana Publ. Theologiae Dogm. & Polem. Professoris.

Miraberis Vir præstantissime, ab ignoto homine hanc ad te Epistolam scribi, & a gravioribus studiorum curis oculos, mentemque tuam avocari. Quæ tamen caussæ me ad scribendum impulerint, æquo animo audire ne pigeat. In feriis Academiæ nostræ, quibus Christi Reparatoris natalitia dies celebratur, fausto quodam eventu accidit, ut cum Felice Antonio Matthæio Publico Theologiæ Professore & Literariæ Reipublicæ singulari ornamento de pluribus, quæ ad studiosorum Juvenum mentem excolendam pertinent, colloquerer; atque ex uno in alterum argumentum divagati ad Juris naturæ, & gentium præstantiam, utilitatemque descendimus. Hanc ego ipse provinciam nedum Jurisprudentiæ, verum & Theologiæ Tyronibus lustrandam semper exhibui, ejusdemque divitiis me ipsum ab adolescentia locupletare fategi: quod cum sincere Matthæio exposuissem, dolendum vehementer, addidi, nostra hac ætate deesse inter Catholicos eruditum, emunctæque naris hominem, qui Jus naturæ gentiumque tractandum assumat, atque errores eradicet, quos in hoc feracissimo Campo Hobbesius, Puffendorfius, Thomasius, Wolfius, aliique Acatholicorum doctrinis addicti, & effræni quadam libertate perciti disseminarunt. Tunc Matthæius festive subridens exoptatum hominem inquit, a se fuisse repertum, meque cum illo nocturnas diei ejusdem vigilias transacturum pollicitus est. Hæc ego sive jocose dicta, sive ad antiquiorem quempiam Scholasticum maximeque ad Angelicum Præceptorem referenda existimans, libentissimo animo hunc hospitem a me expectatum iri, respondi. Vix autem domesticum limen attigeram, Matthæii nomine affertur primus egregii Operis Tomus, in quo Vir doctissime, de principiis Juris naturæ & gentium erudite, solide, & diligentissime disputas. Eximia cum voluptate illum legi, sæpiusque miratus sum, qua sagacitate ad trutinam revocas Hobbesii deliramenta, aliorumque Scriptorum sophismata, quave copia rationum, & doctrinarum cum singulis congrediaris nobilem inde triumphum laturus. Efferre quoque satis non possum singula quæ in libro primo protheoretico recluduntur, rectamque methodum, qua disciplinam juris naturæ & gentium nobilissimam a duplici fonte, a Deo scilicet, & ab humana natura derivas; ut veram libertatem, rectam rationem, & sincerum inde elicias bonum, quod objectum est essentiale, integrumque naturæ, cujus beneficio evenit, quod socialis redditur status, in quo homines vitam traducunt. Quæcunque tamen in primo eximii Operis Tomo leguntur pauca sunt, si cum argumenti, quod tractandum assumpsisti, amplitudine, & varietate conferantur. Ab eidem propterea manum ne retrahas, totiusque humani generis commoda cures, ad examen accitis recentioribus Libris, præsertim vero Wattelii, Vitriarii, Montesquii, aliorumque opinionibus, quas inter nonnulla sapienter, & plura eleganter scripta arbitror te reperisse, sed etiam non pauca minus recte, quæ emendatricem manum expectant. Illa demum, quæ ad Metaphysicam, sive ad Ethicam solitarie sumptas referuntur, & virulentam Librorum segetem, qua nostra hæc ætas improbo quodam fato luxuriat, prolixius si investigaveris, vereor ne aucta voluminum mole fastidium generent, & ideo parcius examinanda, sive etiam silentio premenda esse arbitrarer. Hoc accipias consilium volo tamquam amicitiæ tesseram & studii singularis quo te ipsum perpetuo complectar: nullumque officii genus Finette doctissime, me imposterum prætermissurum polliceor, ut sapientiæ & humanitati tuæ sincerum, firmumque pro viribus testimonium reddam. Vale.

Pisis XII. Kal. Febr. CIↃIↃCCLXV.

EPI-

EPISTOLA V.

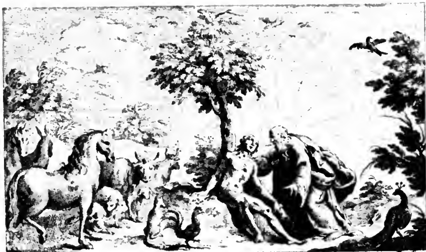
Leopoldi Andreæ Guadagnii Publioi in Academia Pisana Jurisprudentiæ Professoris.

QUando id opportune accidit, quod mihi maxime erat optatum, Cl. Vir, ut libros quinque (a) a te egregie ſcriptos de principiis Juris naturæ, & gentium ſumma aviditate, voluptateque perlegerem, conſtitui litteras ad te mittere, quibus & gratularer tibi, & quantam lucubrationes illas tuas utilitatem eſſe adlaturas, ex animi ſententia augurarer, aperte ſignificaretur. Quum enim par ſit, maximeque deceat iis gratulari, qui ſtudio veritatis addicti rationum momentis ad trutinam revocatis bene de ingenua facultate aliqua merentur, teque id præſtitiſſe deprehenderem, quod ad Juris naturalis Prudentiam, hoc eſt ad præſtantiſſimam diſciplinam conferre plurimum poteſt; ſperabam equidem fore, ut officium hoc meum pro ſingulari, qua polles, humanitate æqui bonique conſuleres: Ac primo conſilium tuum in perquirendis, perſcrutandiſque principiis, quæ ad recte de Jure ſentiendum, ac mores tum privatos tum publicos ad rationem optime conformandos pertinent, laudatione digniſſimum duxi; oportet enim circa rei cujuſque, præcipue autem Juris, principium ſtatuendum adhibere τὸν πολὺν λόγον, ϗ τὴν πολλὴν σκέψιν, (b) ut Socratem loquentem inducit Plato, utrum recte quis decernat, an ſecus; quo quidem ſatis ſuperque expenſo, cetera illud conſequi debent. Plerique ſane de naturalis Juris principiis tractandam ſuſceperunt quæſtionem, quæ & ad agnitionem animi pulcherrima eſt, & ad Juris diſciplinam ab origine ſumma repetendam, ac penitus adeo ex intima Philoſophia, ut bene ac ſapienter Cicero putavit, hauriendam neceſſaria. Verum illi tanta ſunt in varietate ac diſſenſione conſtituti, ut adoleſcentes, qui primo ad hanc facultatem animum adpellunt, quum ſæpe mentis aciem magnorum Nominum ſplendor perſtringat, neque ſubtilibus diſputandi rationibus admodum exercitati ſint, ſubito hæreant, & quo ſeſe vertant, prorſus ignorent. Ab aliis enim ſcriptoribus principia ejuſdem conſtituta fuere, quæ vel ipſi in arduis quibuſdam quæſtionibus deſerere ſunt coacti; ab aliis ingenioſæ quædam, ut videntur excogitatæ ſunt ſententiæ, quæ ſpectaculorum more modoque in præſentia tantum oblectant; emolumentum vero, quod ſemper idem ſit, nullum adferunt, imo improvidos & incautos in errorem ſenſim inducunt. Qui vero tua hæc perluſtraverint φιλόκαλοι, ϗ φιλοδίκαιοι, (c) præclare ſecum actum putabunt, quum te noverint latentes detegere inſidias, opinionum portenta convincere; juſti & æqui originem in lucem proferre. Interim & rectam rerum ſeriem, & γνῶσιν, ϗ κρίσιν (d) & orationis elegantiam, & quod de Theopompo ſcripſit Halicarnaſſenſis Dionyſius τὸ εὐπαρακολούθητον, ϗ σαφὲς (e) non ſine ſumma ſolertis accerrimique ingenii tui laude ſpectabunt. Sed non eſt cur te diutius detineam, ne nimis forte importuna tibi ſit gratulatio mea: ſupereſt exorem te, ut epiſtolam hanc velis non modo ſententiæ, ſed & obſervantiæ erga te meæ indicem exiſtimare. Vale, & me inter eos, qui ingenium, doctrinam, nomenque tuum plurimi faciunt, recenſe.

Piſis III. Kal. Febr. CIƆIƆCCLXV.

(a) Nempe priores qui tomo primo hujus operis continentur.
(b) *Studium multum, multamque conſiderationem.* (c) *Honeſti, juſtique amatores.*
(d) *Scientiam, & judicium.* (e) *Intellectu facile, & planum.*

DE

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM

ADVERSUS

HOBBESIUM, PUFENDORFIUM, THOMASIUM, WOLFIUM ET ALIOS.

LIBER I.

PROTHEORETICUS.

PRIMUM hunc librum ideo *protheoreticum* voco, quia continet *protheoriam* quandam, seu *præviam* quorundam *considerationem*, quæ quamvis proxime intimeque ad Jus naturale non spectent, nihilominus, ad ea, quæ postmodum dicenda sunt, melius comparatum, dispositumque juris hujus studiosum efficient. Nemo enim fere est, qui adiiciat animum hujusmodi studio, qui præoccupatus aliquo modo non sit celebritate nominis *Protestantium* quorundam Scriptorum, maxime vero *Germanorum*, eorumque merita commendari, & nimium extolli sæpenumero non audierit. Quocirca non abs re facturum me arbitror, si ex studiosorum, præsertim juvenum, animis præiudicium hoc in primis removere fategero. In hoc igitur libro retundam illorum *Protestantium* jactantiam, qui juris naturæ instaurationem, ac pene dixerim creationem, sibi falso, & per summam injuriam arrogant: qua etiam occasione nonnulla præfabor de auctoribus illis, quorum celebriora sunt nomina, & ex quibus plerique, ac pene dixerim omnes peculiaria hac de re systemata procuderunt. Magni siquidem interest, eos a tyronibus probe cognosci, ne magnificis eorundem titulis, nomi-

nominibusque ita capiantur, ut ad ea, quæ dicenda in hoc opere sunt, animum haud satis liberum a præjudiciis & affectionibus adferant. Auctores porro, de quibus potissimum sermo erit, sunt *Grotius*, *Pufendorfius*, *Hobbesius*, *Seldenus*, *Thomasius*, ac *Wolfius*: hos nanque ferme sequuntur, aut saltem majori habent in pretio Protestantium scholæ. Sed in antecessum, primoque loco elidendæ sunt iniquissimæ de summa juris naturalis, disciplinæque moralis ignorantia ubique, & perpetuo ante *Grotii* tempora obtinente criminationes.

CAPUT I.

Pufendorfius, Buddeus, Thomasius, *aliique Protestantes Germani Scholasticos omnes, qui* Grotium *præcessere, tanquam juris naturalis ignaros, illudque perpetuo cum jure* positivo, *ac* revelato *confundentes, summa injuria traducunt.*

PRotestantes Germani, ut hanc juris naturæ disciplinam ceu propriam sibi vindicent, pro viribus persuadere conantur, ante *Grotii* ætatem summam ubique juris hujus ignorantiam obtinuisse; vel si qua illuxerat ante cognitio, eam scholastico pulvere summe fœdatam, nulloque ordine degestam fuisse contendunt. Quare *Grotius*, si eis habenda sit fides, primus omnium disciplinam hanc eduxit e tenebris, instauravitque, vel etiam a fundamentis extruxit. Eorum verba hic præstat referre, in quibus nescias, an magis inscitiam, vel arrogantiam admirere. Primus omnium in scenam prodeat *Pufendorfius*. Hic rationem assignans, *cur a suo opere excluserit scriptores illos, qui inter sectæ romanæ* (ita sectarius ipse loquitur) *addictos, mores sibi, atque conscientias hominum regendas sumsere*, hæc habet: *Scilicet, istis hominibus suorum traditorum nullum certum fundamentum, aut hypothesin substernere solenne est: sed præter illa, quæ a Jurisconsultis mutuari solent, frivolas ut plurimum quæstiones paribus ratiunculis confirmare contenti, de cetero integras legiones suæ sectæ scriptorum allegasse præclarum habent, quorum unum si noveris*, (*Pufendorfius* nullum agnovisse videtur; neque enim alias tam elato supercilio omnes despiceret) *omnes noveris: ita omnes magno conatu magnas nugas agunt; ut tamen vix ulla sit quæstio, in qua isti in partes non discedant* (quasi vero modica esset dissensio inter Protestantes juristas) *Cujus instituti* (pergit ille) *hæc est arcana ratio* (audias hominem solertissimum, qui tam magnum penetravit arcanum) *ut postquam inter fundamenta sacræ istorum reipublicæ est, hominum conscientias non ratione, sed auctoritate sacerdotum regi*, (mera calumnia) *ubique in promptu sit auctorum nubes, quæ qualemcunque sententiam stabilire idonea sit, prout quemque persuaderi illorum interest. Atque inde de bono publico pessime mereri arbitramur, qui in tanta solidarum scientiarum luce ad istas adhuc nugas, regni tenebrarum* (*a*) *fœtum juxta, ac stabilimentum juventutem manuducere laborant. Turpiter vero otio suo abutitur, ac vulpes jungit, ac hircos mulget, qui ista in utranque partem disceptare, & cum sana ratione conciliare satagit*. Hæc æquissimus scriptor.

In præf. Oper. de Jure Nat. & Gen. edit. Lipf. 1744.

Franciscus Buddeus in historia *juris* naturalis ita hanc, de qua loquimur, ignorantiam τραγωδεῖ seu tragice deplorat. „Ecquis ignorat, fuisse tempus, quum fœda, & tristis ignorantia orbi universo incumberet, & superstitionis regnum magnis undique viribus stabiliretur? Deplorent alii cladem puriori cœlesti doctrinæ illatam. Id ego nunc non ago. Philosophiam moralem quoque cum ceteris artibus incultam squalore, & rubigine obsitam jacuisse, ut proscriptam veluti, profugamque avolasse, & mortalium „ de- §. XI.

(*a*) Ita Heterodoxus iste catholicam appellat Ecclesiam: a quo tamen convicio vir philosophus saltem urbanitatis gratia abstinere debuisset.

„ deseruisse sedes, censere ejus artis homines potuisse, neminem fugit. Non quidem defuerunt, cum scholasticorum, ut vocant, barbaris vocibus litterarum sedes, & sapientiæ sacraria personarent, ex ipsis etiam Theologis, qui hanc doctrinæ partem sub incudem revocarent: ast adeo infeliciter, ut nullus dubitem, multos in eam ituros sententiam, satius hosce homines; & sibi & optimæ arti consulturos fuisse, si hæc sacra non contrectassent. Qui vero in horum successerunt locum, ejusdem disciplinæ alumni aliquanto recentiores industriam profecto, & ingenium ad hanc scientiam excolendam, quod non diffiteor, attulerunt, & subtili, ac spinoso dicendi genere, quæ fere propria illorum hominum laus est, multa juris naturalis excusserunt capita, sine ordine tamen cuncta tradunt infirmo, aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt, divina, humanaque jura miscent, rationum momenta aut plane non, aut jejuna quandoque, & ridicula afferunt, sæpissime contra ad patrum auctoritatem, ad conciliorum canones, ad Romanorum præsulum decreta intempestive provocant. Sunt tamen aliqua, quæ indefesso horum hominum studio, id quod æquus rerum æstimator non abnuet, atque labori incredibili debentur (*at nos Catholici profiteri merito possumus, nihil nos hac in parte Protestantium studio debere*) Nec tamen ab erroribus variis iisque gravissimis fuerunt immunes". Silentio hic ego prætereo quæ inibi de *probabilismo*, & de *peccato philosophico* commemorat; nam licet sub initio majorem Romanæ Ecclesiæ invidiam conflare velle videatur, attamen bona deinde fide fatetur, *cordatiores, saniores que ex ipsis Ecclesiæ romanensis propugnatoribus* ab hujuscemodi commentis abhorruisse semper, & abhorrere. Verum si res ita se habet, cur aliquorum errata hic audet improperare, quasi in intimo Protestantium sinu minime extarent, qui monstruosissima commenta in dies procudant?

Buddeo immoderatius loquitur *Thomasius* in histor. jur. nat. ubi sese totum in calumnias effundit, in eo duntaxat quidpiam æquitatis præseferens, quod juris hujusmodi ignorantiam etiam ipsismet Protestantibus *antegrotianis* communem facit. „ Initio decimi septimi seculi, inquit, doctrina de virtutibus, & vitiis, sive de differentiis justi, & injusti, boni, & mali, de jure naturæ &c. tam apud pontificios, quam apud evangelicos miserrimo, & pene incurabili morbo laborabat. Scholastici pontificii, qui titulis de justitia & jure, vel similibus insigniebantur, talia dogmata insinuabant animis discentium, quæ solum inserviebant incremento *papatus*, & *clericatus*, & supprimebant auctoritatem, & potentiam principium, & ordinum politicorum & laicorum. Præterea diversissimas res inter se miscebant, jura naturæ, gentium, mosaica, judaica, græca, romana, imperialia, pontificia, colligendo videlicet ex istis quidquid inde poterant ad scopum modo memoratum." Hæc ille. Ecquis vero non miretur egregium plane historicum, qui nedum quid scripserint, egerintque scholastici, omnia novit; sed finem etiam illorum, eorumque scopum miro penetravit acumine, popularibusque suis diserte ob oculos posuit? Cap. 1. §. 11.

Eodem ferme modo alii loquuntur Protestantes jurisconsulti: quorum etiam nonnulli eousque *antegrotianam* juris naturalis ignorantiam exaggerant, ut eos affirmare non pudeat, *vel ipsum juris naturæ nomen quondam inter arcana latuisse*, ut inter cæteros *Jo: Justinus Schierschmidius*. Sunt etiam, qui disciplinæ juris naturalis *neglectum*, *contemptumque, qui per multa sæcula*, si eis fidem habemus, *perduravit*, superstitiosis temporibus tribuant, in quibus *majores* nostri, ut ipsi putant, vitam transegerunt: ita *Jo: Laurentius Fleischerus* in Præfatione *Institut. juris naturæ & gentium*. Præfat. in Elementa Juris naturalis.

Ex his vero liquet, duas potissimum, quoad præsens attinet, criminationes in

catholicos doctores a Protestantibus instrui, & altera quidem *juris naturalis* ignorationem, altera vero ejusdem cum jure *supernaturali*, seu *rationis* cum *revelatione* commixtionem, & confusionem, velut crimen maximum iisdem improperari (*a*). Verum non erit difficile accusationes istas dispellere.

Ac primo quidem, iniquo *Pufendorfii* in *scholasticos*, atque *catholicos* iudicio æquius oppono judicium primi juris naturalis, si Diis placet, *instauratoris*, ac vindicis *Grotii*, qui hac de re ita loquitur: „ Scholastici quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt. Sed in infelicia, & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quominus mirum, si inter multa laudanda, aliqua & condonanda sunt. Tamen ubi in re morum consentiunt, VIX est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt, in quo ipso tamen diversa tuendi studio laudabile præbent modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo litteras inquinare cœpit, conviciis (*quod præsertim Pufendorfius præstat in suos adversarios*) turpi fœtu impotentis animi. “ Non adeo itaque vel hac in re despiciendi sunt doctores catholici, ut eos despicit *Pufendorfius*. Et si Scholastici erant *admodum perspicaces*, ut sentit *Grotius*, & si *industriam*, & *ingenium*, fatente *Buddeo*, ad hanc disciplinam excolendam attulerunt, qui fieri potest, ut multa, eaque præclara non detexerint? Et si *quando consentiunt* (consentiunt autem in plurimis, iisque præcipuis) *vix est, ut errent*; quomodo illi *infirmo tantum* (ut ait Pufendorfius) *&* *lubrico fundamento quæ docent, superstruunt; & rationum fundamenta vel plane non, vel jejuna quandoque & ridicula afferunt?* Apage injustum accusatorem, qui profecto dum hæc asserit, justo sapientum virorum contemtui famam suam imprudenter exponit. Satius & consultius egisset, si juxta *Grotii* monitum, datum a scholasticis modestiæ exemplum sectatus esset. Sic enim non adeo inurbanis sane *conviciis* cum suis adversariis æque inurbanis decertasset (*b*) quæ res perpetuo dedecori ipsi erit apud prudentes æstimatores.

De jure belli, & pacis Prolegomen. num. 52.

At vero ne una tantum *Grotii*, quæ tamen hac in re magni utique ponderis esse deberet, auctoritate niti videamur, aio secundo: si tanta fuit, ut ipsi contendunt, apud catholicos præsertim ante tempora *Grotii* juris naturalis ignorantia, undenam est, quod ille, vir & acerrimo ingenio, & criterio solidissimo, dum celebrem suum de *jure belli & pacis* librum conscriberet, scholasticos doctores præcipuos *Franciscum Victoriam*, *Dominicum Soto*, *Molinam*, *Suarezium*, & id generis alios evolverit, & tam multa ex his in usum suum transtulerit, ut indicant frequentes eorundem allegationes, quas in margine videre est? (*c*) Dicent fortassis *Pufendorfiani*, *hoc ipsum scholasticorum studium* ut-

(*a*) Thomasius in sua *paulo pleniore historia juris* adeo hujus confusionis detrimentum exaggerat, ut dicere non vereatur cap. 1. num. 4. *potissimam humanæ miseriæ caussam esse confusionem luminis naturæ, & gratiæ*; & num. 5. *summum genuinæ sapientiæ apicem in eo consistere, ut cognoscatur debito modo differentia rectæ rationis, naturæ & gratiæ*. Quam rectius dixisset, summam hominum sapientiam in eo sitam esse, ut subjiciant rationem revelationi, & naturam gratiæ, & potissimam humanæ miseriæ caussam, quod non satis submittamus animum revelationi, & voluntatem gratiæ.

(*b*) Specimen inurbanæ, ac plane honesto viro, nedum philosopho, indignæ, concertationis inferius dabimus.

(*c*) Præter *Grotium*, etiam a *Wolfio* haud modico in pretio habitos fuisse scholasticos, constat ex eo, quod *Formeyus* in brevi ejus vita, quam præfixit compendio ejusdem *juris naturalis*, quod gallice edidit *Amstelodami* an. 1758. testatur, unum ex *primariis fontibus* unde ille doctrinam suam hausit, fuisse philosophiam scholasticam, & cum ea convenire in pluribus suorum operum locis. Et reipsa ce-

utpote nimium, esse id, quod est in *Grotio* vituperandum? Verum quod lubet, dicant illi; at certum est, eos quidquid fere boni rectique habent, a *Grotio* decerpsisse, quemadmodum a scholasticis ille: hinc dum hosce omnimodæ inscitiæ arguunt, fontes ipsos, unde eorum rivuli promanarunt, occulere æque invidiose, ac inutiliter satagunt, fortasse ut si quid boni laticis habeant, id e proprio fonte elicuisse videantur (*a*). Ea est enim ipsorum vanitas, ut ipsi soli sapere, si fieri possit, videri velint.

Quod si vero res non ita se habet, proferant ipsi veritates illas, quas pridem ignotas e tenebris eruerunt. Hasce enim nec protulerunt unquam, neque proferre possunt. Immo si eorum scripta cum scholasticorum lucubrationibus conferantur, manifestum exploratumque fiet, eos nihil, quod momenti sit, novi docuisse. Et quidem si *Grotius*, cui instaurati juris naturalis honos defertur, nihil edidit, nisi quæ ex scholasticis, aliisque, qui eum præcessere, defloravit, ut ex Capite tertio patebit; quid de iis dicendum, qui sequentibus temporibus floruere, quique cum *Grotio* nec ingenii acumine, nec eruditionis copia comparari possunt? Sibi itaque blandiantur illi, quantumcunque eis libet, sese jus naturæ instaurasse, expolivisse, expurgasse, perfecisse; profecto nemo, qui sapit, fidem eis adhibebit; cum id eadem possit facilitate negari, qua ab ipsis affirmatur. Quin contrarium etiam, si quod proposui ut perficiam Deus dederit, clarissime demonstrabo: animus enim mihi est, aliquando data opera ostendere quamlibet alicujus frugis ab ipsis excitatam quæstionem, a scholasticis quoque fuisse agitatam, & melius plerunque definitam: ut demum Protestantes gloriari desinant de instaurato abs se, purgatoque naturali jure; nec amplius audeant scholasticis, seu aliis catholicis *antegrotianis* doctoribus ejusdem ignorantiam exprobrare. Sunt tamen, fatebor, ne ex omni parte falsa sit Protestantium juristarum jactantia, quæ catholici illi doctores in jure naturæ ignoraverunt, nempe multi perniciosique errores, quos ipsi Protestantes in naturæ jus intulerunt: quam sane ob caussam tam vere eos juris naturalis *corruptores* quis dixerit, quam falso sese *instauratores*, & vindices esse gloriantur. Ast ita prorsus gloriari oportebat eos, qui ea tantum de caussa ad scribendum (*Grotium* tamen semper & fortasse paucos alios exceptos volo) animum applicuisse videntur, ut sibi plausum apud populum ineruditum, insipientemque captarent. Oportebat ergo ignorationis juris naturæ ceteros omnes incusare, ut ipsi unice sapientes, & intelligentes videri, & credi possent. Quare postquam velut agmine facto in catholicos *antegrotianos* insurrexerunt, in suos quoque cœperunt desævire; scilicet, posterior quisque, qui ingenio tantillum valeret, ignorantiæ, perversæque methodi præcessores suos arguere non dubitavit, ut ceteris ejectis, juris cathedram solus teneret. Ita plane *Pufendorfius* erga *Grotium*, *Thomasius* erga *Pufendorfium*, erga omnes istos *Wolfius*, erga *Wolfium* ceterosque omnes novissime *Schmausius*; ut hoc ipso in capite patebit, quum judicium in eorum singulos pronunciabimus. Id solum addimus in præsentia, pravum hunc morem dejiciendi e gradu suo (quatenus per ipsos fieri potest) eos

celeberrimus hic auctor multas scholasticorum opiniones, quas præcedentes Protestantes non solum exploserant, sed & deriserant, propugnavit, suoque modo demonstravit.

(*a*) Plerique juristæ Protestantes de scholasticorum doctrina judicant ex uno vel altero vulgari, ac plebejo scholastico, quem præ manibus habeant. Sic *Thomasius* fuse citat *Patrem suum* haud certe valde præstantem scholasticum, in eoque hæret. Hinc multa ille tribuit generatim scholasticis, quæ unus rantem aut alter, & quidem inferioris subsellii scholasticus docuit: multa etiam ipsis affingit, quæ nemo, eo saltem, quo putat, sensu opinatus est.

eos qui præcesserunt, omnes, apud protestantes juris naturæ scriptores adeo invaluisse, ut neque *Jo: Gottlieb. Heineccius* vir alioqui ceteris moderatior libellum suum de Elementis J. N. evulgandum crediderit, nisi reliquis omnibus æstimatione detracta. Eapropter in Præfatione hæc loquitur, *Quicunque* (neminem excipit sive *Catholicum*, sive *Protestantem*) *adhuc in pulcherrima juris naturalis disciplina versati sunt, doctrinas suas, vel nullo certo, ac indubio principio superstruxerunt, veritates varias, easque utilissimas velut uno fasce collegisse contenti; vel principia parum idonea admiserunt, vel ea denique tam longe ex subtilissimis, quas Metaphysica suppeditat, notionibus petierunt, ut data veluti opera tenebris omnia involvere voluisse videantur. At ego &c.* En quemadmodum de præclarissimis illis juris Naturæ instauratoribus, ac vindicibus *Grotio*, *Pufendorfio*, aliisque, qui eum in hac provincia tempore præcessere loquitur auctor iste recentior. Hoc nempe modo vicem reddit iis, qui tanta cum præfidentia Catholicis doctoribus *Antegrotianis* similia exprobrarunt. At melius nihil, nihilque felicius de suo opere expectet *Heineccius* ab illis, qui post eum venturi sunt; neque enim pati poterunt, ut honoris, dignitatisque gradu, quem dejectis aliis, sibi vindicavit, pacifice perfruatur: & *Schmausius* quidem scriptor recentissimus novum systema juris Naturæ sibi procudendum putavit, illudque reipsa nuperrime evulgavit, contendens, omnes juristas, adeoque & ipsummet *Heineccium*, quin & *Wolfium* a scopo plurimum aberrasse. Hinc vero colligere quisque poterit, quo demum habenda sint loco Protestantium juristarum judicia, quantique eorundem in Scholasticos, sive Catholicos doctores criminationes faciendæ sint: quanta vero vituperatione digni sint e semidoctis nostris hominibus nonnulli, qui magnum quidpiam præstare se putant, si ex hujuscemodi auctoribus ac præsertim ex *Pufendorfio* aliquid proferre noverint. Sed quanta sit eorum inscitia, clarius patebit in

Pag. XIV. edit. Ven. 1740.

censura, quam in enumeratos Protestantes singulos hoc ipso capite proferemus.

Sed jam criminatio altera in Catholicos doctores a Protestantibus prolata, quam sanctis quoque Patribus *Buddeus* communem facit, de confusione videlicet in jus naturæ invecta, breviter dispellenda est. Mirum vero est, Protestantes quosdam, homines certe neque ingenio, nec eruditione multum præstantes, tam alte sentire de se, ut in ceteros cujusque generis omnes, ne ipsis quidem præstantissimis æque, ac vetustissimis Ecclesiæ Patribus exceptis, censoriam virgam audeant adhibere. *Confuse*, ajunt, *Patres, atque ex illis scholastici quique ea, quæ Juris Naturalis sunt, tradidere*. Cur vero *confuse?* Quia videlicet naturalia a revelatis separatim non docuere; quia naturalia præcepta sacræ Scripturæ testimoniis comprobarunt; quia demum de Jure Naturæ peculiarem, separatamque disciplinam non confecerunt. At hoc vero est confuse, quæ Juris naturalis sunt, tradere? Falluntur sane egregii hi censores: erroremque suum facile detegent, si serio cogitare velint, posse quempiam in qualibet materia diversimode versari juxta varium diversumque, quem sibi proposuerit, scopum. Vel enim perfectam, completamque ipsius notitiam quærit, vel imminutam duntaxat habere contentus est, ejusmodi tamen, quæ ad præstitutum sibi scopum utcunque sufficiat. Si primo modo res agatur, ex quocunque fonte sive naturali, sive supernaturali hauriri aqua debet, atque ex principiis non tantum naturali lumine, sed etiam revelatione divina cognitis rationes, & argumenta depromenda sunt: hæc enim omnia eidem rei penitius, certius, meliusque cognoscendæ inserviunt. Altero vero si res quæratur, contentus quisque esse poterit, si unica duntaxat præeunte face, quæ scopo suo respondeat, rem expendat. Primum ergo illud præstiterunt post SS. Patres scholastici doctores, qui leges naturales atque divinas utriusque luminis beneficio, sibi aliisque perspicuas facere sategerunt: &

eo vel magis, quod eas recte intelligere, & explicare aggressi sunt, non quatenus præcise ad huius vitæ commoda, felicitatemque procuranda sunt idoneæ (ut Protestantes Juristæ); sed quatenus earum observantia ad perfectam alterius vitæ beatitudinem necessaria est. Hinc eas & naturali lumine evincere, & superna revelatione comprobare, & officia hominis una cum officiis Christiani tradere abs re minime judicarunt; immo & necessarium esse duxerunt. Quid in hoc reprehensione dignum? Dicant enim nobis, quæso, quis hanc tulerit legem, vel ferre potuerit, qua caveatur, ne quis posteaquam ratione quidpiam probaverit, illud idem divina quoque auctoritate confirmare non valeat, aut officia hominis una cum officiis Christiani docendo conjungere, quando ea in praxi separari non queant? Quis eum merito condemnaverit, qui ad Dei notitiam perfectiorem (quatenus fieri potest) anhelans tum ratione, tum etiam ex revelatione divina ejus attributa perscrutari velit? id est vero, rationem cum revelatione confundere? (a) Hoc, si libet, auditoribus suis *intenta ora* in scholis *tenentibus* deprædicent illi, nec dubitent sese apud illos inventuros fidem. At ea litteris mandare non ausint, ne apud justos rerum æstimatores se præbeant deridendos. *Jus* ipsi *Naturæ* ab omni revelatione sejunctum tradere, adeoque variis erroribus inspergere, pergant, si placet; atque nil aliud, nisi miserrimæ hujus vitæ commoda, & lucrum fortasse aliquod, aut gloriolam exinde expetant: at desinant Catholicis, multoque magis sanctis Patribus insultare, qui de æterna discipulorum salute, ut maxime decet, unice sunt solliciti: neque aut *Turcis*, aut *Japonensibus*, sed Christianis juris præcepta tradere, & explicare aggressi sunt: quum contra illi vana spe oblectentur futurum, ut ex ipsorum lucubrationibus negotia cum *Turcis*, & *Sinensibus*, & *Japonensibus* definiantur. *Quid vero*, ait, *Heineccius*, *si Gens quædam cum Turcis*, *Sinensibus*, *Japonibus de violatis fœderum legibus expostulet?* Quasi vero priusquam Protestantes Juristæ in lucem prodirent, nihil negotii cum gentibus a Christiana fide alienis peractum esset; aut horum ratiunculis nuper inventis opus foret, ut infideles de non violandis fœderibus persuaderentur: aut quasi naturales, quas Catholici afferunt, rationes vim amit- Loco cit. §. XI.

(a) (1) Tradere veritates naturales simul cum supernaturalibus ad idem subiectum spectantibus non est *confusio*, sed uberior subjectæ rei consideratio. (2) Veritatem naturalem tum ratione, tum revelatione probare, non est *confusio*; sed perfectior veritatis confirmatio. (3) Quæstionem, quæ ad praxim pertinet, consulto tum lumine naturali, tum lumine revelato definire, non est *confusio*, sed (de Christianis sermo est) necessitas. Ut enim Christianus actionem aliquam exercere valeat, satis non est, ut eam jure naturali non esse prohibitam noscat; sed insuper eam neque positivo divino jure vetitam esse, exploratum habere debet. Hæc tria præstant Theologi Catholici. (4) Veritatem naturalem velut supernaturalem, & vicissim supernaturalem pro naturali, ac argumentum ex revelatione, ac si esset ex ratione, proponere, & e converso, hoc est omnino lumen naturale cum revelato confundere. Sed a re hac longissime absunt Catholici Doctores, qui rationis, & revelationis discrimen & multo ante, & longe melius, quam Protestantes, noverunt. (5) Tradere veritates morales consulta tantummodo ratione, est eas (respectu Christianorum) tradere *inadæquate* & imperfecte; ac etiam inutiliter quoad praxim. Hoc modo Protestantes se gerunt. (6) Officia hominis ab officiis Christiani distinguere utile est: & hoc præstant Catholici doctores. Separare officia hominis ab officiis Christiani (quod Protestantes faciunt) inutile est (quum hæc in praxi separari non possint) atque etiam quodammodo perniciosum. Periculum enim est, ne juvenes, quibus sola officia hominis, vel etiam civis inculcantur, absque ulla consideratione ad Christiani officia operari assuescant: & dum Jure naturæ quidpiam licitum esse non dubitant, eo ipso an jure revelato idem sit prohibitum, inquirere negligant.

amitterent persuadendi ex eo duntaxat, quod eas revelatarum etiam veritatum robore confirmarint. *His scilicet, Turcis, Sinensibus, Japonibus, facile ne*, subdit Heineccius, *persuadebitur, justa esse omnia, quæ non dicam jurisconsulti, aut Pontifices Romani, vel Thomas Aquinas, sed ipsi Apostoli, & Prophetæ scripserunt?* At facile ne sibi persuadebit Heineccius, adeo dementes esse Catholicos, ut horum auctoritate cum Gentilibus disceptare præsumant? aut facile putabit, *S. Thomam Aquinatem* naturales veritates absque ulla naturali ratione proposuisse? Somniat ipse, si id sibi persuadet: inscitiam prodit suam, si hoc affirmat: & injustus rerum æstimator est, si validiores a consodalibus suis censet excogitatas esse rationes ad revincendos Gentiles, quam a Catholicis doctoribus, & præsertim ab *Angelico doctore Aquinate*. Quoniam vero *Heineccius* exempli adferendi caussa de violatione fœderum mentionem facit, qua quæso ratione servandorum fœderum necessitatem Gentilibus persuadebit ille? An *Hobbesianis* utetur principiis de *securitate* sibi *consciscenda per præoccupationem; de nullitate pactorum, metu in alterutra parte insurgente; de conservatione sui quibuslibet mediis procuranda?* At reponent illi, his ipsis principiis ad fœdus violandum incitatos se esse, inque cœpta violatione sic confirmari. An *Grotiano*, & *Pufendorfiano* Socialitatis principio eos aggredietur? At ridebunt illi, quod diversæ, disparatæque societati ea proponantur. An vero confugiet vel ad *Thomasianum* principium de procuranda *vita quam maxime diuturna*, & *felicissima*, vel ad *Wolfianum* de *perficiendo se, suoque statu?* sed regerent illi, sese tum majoris felicitatis, tum perfectioris, seu melioris status sui desiderio, ac spe ad ea, quæ incommoda sibi sint, fœdera infringenda compelli. An demum eo utetur argumento, quod violatio pactorum opponatur debitæ fidelitati, illique principio, *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris?* Hisce quidem duabus rationibus probat ille, pacta esse servanda: at hæ rationes non tantum centies, milliesque a doctoribus Catholicis adhibentur; sed nemo ferme apud nos adeo rudis, & hebes est, qui eas apprime non calleat, & ore non terat. Jam vero colligas velim vel ex hoc brevissimo specimine, quanta isti homines injuria Juris Naturalis ignorantiam ejusque cum supernaturali confusionem Catholicis doctoribus imputare audeant, & quam vana jactantia arrogent sibi perfectam completamque ejus notitiam. Verum hac de re hoc ipso in capite iterum.

Opere cit. Lib. I. §. 384. & 388.

CAPUT II.

Barbeyracus, qui, plaudente Thomasio, vel ipsis Ecclesiæ Patribus antiquissimis, præstantissimisque juris naturalis inscitiam affingit, breviter refellitur.

SI Protestantes scholasticis solum, aliisque Catholicis doctoribus ab illorum jactatæ Reformationis exordio haud valde remotis ignorantiam juris naturalis adscribere pertentassent, utcunque ferenda illorum criminatio foret. Verum quod eorum plerique ausi fuerint & vetustissimis, præstantissimisque Ecclesiæ Patribus eandem ignorantiæ notam affingere, major mihi audacia videtur, quam ut tolerari pacato animo possit. Nemo tamen ferocius in eosdem invehitur *Joanne Barbeyraco* in præfatione, quam versioni gallicæ Operis Pufendorfiani a se adornatæ præmisit. In ea siquidem Patribus æstimationem omnem adimere gestiens summam in primis incuriam, atque neglectum moralis doctrinæ eisdem appingit: *cujus rei*, inquit, *evidens argumentum sunt crassissimi in ea materia errores, in quos fere omnes prolapsi sunt*. Atque ut id ostendat, celebriorum opera Patrum percurrere aggreditur, eorumque errata detegere; atque in iis deprimendis ita se gerit, ut ne *judicium quidem mediocriter sanum* iis tribuendum existimet. Ait enim: *contendo vel hominem sani mediocriter judicii nunquam prolapsurum in tot, tantosque errores, in quot, & quan-* §. VIII. §. V.

& quantos fere omnes Patres prolapſi ſunt. Nihil hic dicam de alia Barbeyraci in eoſdem Patres criminatione, qua & veram illis pietatem non veretur adimere, contendens, eoſdem, dum aliquid ſcriberent, agerentve, plerunque pravis affectibus indulſiſſe: acriterque in ſuos Proteſtantes invehitur, eo quod aliqui *obſtinate pergant* defendere Patres, & *hoc Papiſmi reſiduum* retinere. Qua in re omnimode condemnandus non videtur: quandoquidem *boni Proteſtantis* eſt, ut ipſemet ſcribit, *ita judicium ferre de vetuſtiſſimis Patribus, ut de aliquo, qui ſæculo elapſo obierit & cujus exiſtimationis nihil noſtra intereſt*. Si ita eſt, profecto *Barbeyracus* (Ibidem.) *Proteſtans* cenſendus eſt perfectiſſimus, & numeris omnibus abſolutus, qui nedum celebriores omnium priorum ſex Eccleſiæ ſeculorum Patres *pravos morum magiſtros infidoſque* in morali diſciplina *duces* eſſe contendit; verum etiam Reformatores ſuos (§. XI.) *Calvinum, & Bezam haud ſemper Chriſtianiſmi, & Reformatoris ſpiritum retinuiſſe, quod dogma de intolerantia ſeu perſecutione Religionis cauſſa peculiaribus tractatibus ab utroque ſit propugnatum: & inſuper Calvinus illud ad praxim erga Servetum redegerit*. Sed hoc mirandum, quod quum in illis ſpiritum *tyrannicum* agnoverit (putat enim, ut ait paullo poſt, *quamcunque ſive directam, ſive indirectam Religionis cauſſa vexationem, eſſe veram tyrannidem*); nihilo tamen minus eos ad reformandam Chriſti Eccleſiam divina providentia deſtinatos fuiſſe, ſibi perſuadet.

Barbeyraco feſtive *Thomaſius* applaudit *in paullo pleniore Hiſtoria juris Naturalis*. (Cap. III. Num. XXII.) „ Cui tempus & occaſio deficiunt, ait, præfatos (*Scultetum, Dupinium, & Baylium*) & alios auctores conſulendi, ei valde commendanda eſt eruditiſſima præfatio Barbeyracii, quam verſioni Gallicæ operis *Pufendorfiani* de jure Naturæ, & Gentium præmiſit, utpote qui laudabili, ac a Politicis, & Juriſconſultis grata mente agnoſcenda induſtria, quicquid in hac materia apud Auctores ſibi lectos invenit, collegit, & clariſſime monſtravit, quod *Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Ciprianus, Lactantius, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Ambroſius, Chryſoſtomus, Hieronymus, Auguſtinus, Leo, Gregorius Magnus* (en catenam præcipuorum Eccleſiæ Patrum, qui maxima ex parte, ut ſancti coluntur) non ſolum in doctrina morali PARUM, aut NIHIL ſciverint; ſed & in explicatione Sacræ Scripturæ, aut alias, occaſione ita ferente, varia noxia, & erronea ac non ſolum luci Evangelii, ſed & Juri Naturæ adverſaria dogmata (ut ipſe loquitur) in animis auditorum ſuorum diſſeminaverint. “ Itaque, ſi *Thomaſio* fidem adhibemus, quatuordecim Patres modo enumerati *parum, aut nihil de doctrina morali ſciverunt*: quæ profecto vix dici merito, & decenter poſſent de tyrone, qui in huiuſmodi ſtudium recens incumbere cœpiſſet. At undenam vero tanta cum in Patribus, tum in ceteris Eccleſiæ doctoribus, qui poſt Patrum tempora floruerunt, ignoratio doctrinæ adeo obviæ, ac neceſſariæ? *Ex ſuppreſſione*, reſpondet ille, *& abjectione rationis*. Sed unde vero hæc *ſuppreſſio & abjectio rectæ rationis? Hæc* ait *ſuppreſſio, & abjectio rectæ rationis ad maxime arcana Papatus Politici pertinet*. (Ib. Num. XX.) Optime quidem: *ſed* dudum ne hæc *arcana Papatus Politici* detecta ſunt, & in lucem prodierunt? Non dudum, reſpondet: nam *primi Reformatores Eccleſiæ Proteſtantium ſtatim detegere non poterant, utpote qui potiſſimum controverſias Theologicas examinabant: neque Politici etiam advertebant, cum in univerſitatibus nequaquam manuducerentur ad veram, & rationabilem Politicam, & in Papatu ſaltem errores Theologicos, non vero aſtutias Pſeudopoliticorum arcanorum obſervarent. Et hæ tenebræ per aliquot ſecula regnarunt in orbe eruditorum. Jam vero* (oh nimis ſero!) *per Dei ſingularem gratiam lux meridiana tenebras iſtas diſcuſſit, & artificia omnia aſtuta & violenta inſufficientia ſunt*,

ſunt, *ut non poſſint amplius luminis ubique perrumpentis veritati officere*. Nonne ſatis feſtivus eſt homo iſte, quum præſertim paullo poſt arcanorum Papatus politici notitiam a detectione repetat per *Scultetum* facta, qua etiam *Politici*, qui *alias tempus lectione* Patrum *perdere non poſſunt*, *quaſi in ſpeculo miſeram conditionem illorum temporum*, quibus Patres floruerunt, *cognoſcere poſ-* Num. XXIII. & ſeq. *ſint?* Sed magis adhuc feſtivus eſt, dum, ut *arcana politica Papatus & magis intelligantur*, *& Proteſtantes eo cautius eadem vitare*, *& ſimul eo diſtinctius comprehendere poſſint*, *qua occaſione lumen naturale*, *in primis vero doctrina morum*, & Politica, *item jus naturæ magis*, *magiſque obſcurata*, *& corrupta fuerint*, *& ad profundiorem* quoque *notitiam Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*, dividit *Patres Eccleſiæ omnium ſeculorum in duas*, *eaſque ſibi adverſas*, *& repugnantes claſſes*, quarum alteram *Orthodoxorum*, alteram *Myſticorum* appellat, earumque differentias ob oculos ponere aggreditur. Ne Lector meus pretioſam hanc arcanæ hiſtoriæ particulam omnino ignoret, eam hic in nota (*a*) ſubjicio; ſimul-

(*a*) Profundior hæc *Eccleſiaſticæ hiſtoriæ pars* ita ſe habet: Patres omnes, inquit, *in duas eaſque ſibi adverſas*, *& repugnantes claſſes dividi commodiſſime poſſunt*. Quo hoc aſſerat fundamento, ne quæſieris: nullum enim affert, nec afferre poteſt. Somnium eſt ſcilicet: tamen proferre non dubitat, confidens hanc profundioris Eccleſiaſticæ hiſtoriæ particulam a ſodalibus ſuis non ſine plauſu excipiendam. *Harum una*, inquit, *quæſivit viam ad æternam felicitatem perveniendi in vero & ſubtili conceptu myſterii eſſentiæ Dei*, *& ſuppoſita doctrina de emendatione voluntatis ſua ſponte ſequente emendationem intellectus*: *de cetero*, *de Chriſtiana*, *& Deo placente vita parum fuit ſollicita*; *ſed hanc ſoli divinæ reliquit providentiæ*. Libenter diſcerem ab hoc egregio juriſprudentiæ naturalis hiſtoriographo, quoſnam Eccleſiæ Patres, eoſque & *ſcriptis & factis ſuis clariſſimos* claſſe iſta concludat. Nunquid enim eos, qui in profligandis de Deo, & Chriſto erroribus potiſſimum laborarunt, cujuſmodi fuere *Athanaſius*, *Epiphanius*, *Chryſoſtomus*, *Auguſtinus*, *Hieronymus &c.* Sed qua quæſo fronte audet aſſerere, hujuſcemodi Patres, *æternam felicitatem* duntaxat *in vero*, *& ſubtili conceptu myſterii eſſentiæ Dei quæſiviſſe*, *ac de cetero de Chriſtiana*, *ac Deo placente vita parum fuiſſe ſollicitos*; *ſed hanc ſoli divinæ reliquiſſe providentiæ*? Si id aſſerat de hiſce Patribus, quid de *Thomaſio* dicendum ſit, qui ſapiunt, judicent. Alios vero Patres non video, quos potiore jure in hanc claſſem conferre poſſit. Itaque ſomnium tantummodo ac putidum figmentum eſt claſſis iſtæc: quemadmodum mera calumnia eſt, quod de eadem addit, nimirum, *hoc modo* ab hujuſce claſſis Patribus *inculcatum fuiſſe auditoribus*, *Deum eſſe Patrem indulgentiſſimum*, *qui non adeo rigoroſe examinaret actiones liberorum ſuorum cariſſimorum*, *qui ſe Chriſtianos dicerent*, *ſed patientiſſime ferret opera carnis tanquam imbecillitates humanas*, *ac propterea Chriſtum in hunc mundum miſerit*, *ut liberos hos liberaret a jugo legis Moſaicæ*; *intuitu autem opinionum de divina eſſentia*, *ac æternis emanationibus*, *ac operationibus*, *item de opere ſalvationis per Chriſtum*, *eſſe Deum Zelotem*, *& ſeverum* &c. Poteſt ne quis impudentius calumniari? Ubi enim, rogo, in *Patribus Eccleſiæ*, *& ſcriptis*, *& factis ſuis clariſſimis* vel umbra aut veſtigium doctrinæ adeo pravæ, quum ad unum omnes cum fidei integritate plenam divinorum mandatorum cuſtodiam ad ſalutem neceſſariam eſſe apertiſſime doceant? Ecquis vero pacate audire poteſt, quæ Patribus *Thomaſius* audet affingere, eos videlicet docuiſſe, *Chriſtum ſuſtuliſſe decem Decalogi* præcepta? Nam alteram declarans Patrum Eccleſiæ claſſim, *ea*, ait, *præcedenti plane oppoſita*, *oppoſitas etiam fovit doctrinas*, *nempe Chriſtum non ſuſtuliſſe decem præcepta*, *ſed præceptum Charitatis*, *in quo tanquam in centro fundatus eſſet totus Decalogus*, *diſcipulis ſuis ſtrenue inculcaſſe &c.* Ergo ex lege oppoſitorum una Thomaſiana claſſis docuit, Chriſtum *ſuſtuliſſe decem Decalogi præcepta*, *& Charitatem diſcipulis ſuis non inculcaſſe*. Vis ne plura, aut pejora? Pergit porro ille alterius claſſis oppoſitas doctrinas declarare. At ne longior ſim, hæc pauca exſcri-

ſimulque veniam peto, ſi hiſce referendis lectoris patientia abuti videar: ſed abs re non fuerit, illuſtrem hunc Juris Naturalis inſtauratorem, & hiſtoriographum paullo penitius cognoſcere.

Jam vero comprimendæ Barbeyraci, Thomaſiique audaciæ ſatis primo loco eſſe deberet inſigniorum inter Proteſtantes ipſos teſtimonium, qui adeo non putabant priorum Eccleſiæ ſæculorum Patres, *parum vel nihil de doctrina morali ſciviſſe*, ut immo quammaxime illorum facerent auctoritatem. Unum vel alterum in re compertiſſima proferre ſatis fuerit. *Grotius* in *Prolegom.* Oper. cit. §. 31. *Secunda*, inquit, *poſt hos* (nempe Canones, & veterum Chriſtianorum mores) *auctoritas eſt eorum, qui ſuis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Chriſtianos floruerunt, neque gravis cujuſquam erroris notati ſunt: nam & hi, quæ dicunt magna cum aſſeveratione, & quaſi comperta, momentum non exiguum habere debent ad interpretanda, quæ obſcura videntur in Sacris Litteris, eoque majus, quo plurium apparet conſenſus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora.* Sane per ea tempora *Eccleſiæ doctores* (ſubdit Grotii Paraphraſtes Zyglerus) *tum doctrinæ puritate, tum morum integritate floruerunt, ut in utroque genere nunc merito ab eis conſilia petantur.* Buddeus in Hiſtor. Jur. Natur. ita hac de re diſſe- §. IX.

 rit.

ſcribo, nimirum, *Chriſtum Dominum in extremo judicio non examinaturum, quid quilibet circa myſterium eſſentiæ divinæ crediderit, ſed .... de præcepti Charitatis officiis in illa die examen inſtituturum atque eos, qui eadem præſtiterint, ab aliis, ut oves ab hœdis, ſeparaturum eſſe, etſi hi non ſolum ad veras de divina eſſentia opiniones, ſed ad prophetias, & miracula ſint provocaturi. Ergo non adeo opus eſſe, ut quis de emendatione intellectus ſit ſollicitus*; (adeoque ſi *Sabellianus*, aut *Arianus* eſt, minime neceſſe erit, ut ſuos abjiciat errores) *ſed potius ut incumbat emendationi voluntatis &c.* Hic lectorem meum rogo, quem hominem exſtimet *Thomaſium*, qui litteris mandare non veretur, *Patres Eccleſiæ omnium ſeculorum* in duas modo deſignatas claſſes dividi comodiſſime poſſe? Siccine ergo *Patres Eccleſiæ omnium ſeculorum* hiſce pernicioſiſſimis, atque abſurdiſſimis erroribus irretiti fuere, quamvis eſſent *& ſcriptis & factis ſuis clariſſimi*? Atque hæc proferre in vulgus audet homo nomine, & profeſſione *chriſtianus*? Niſi legiſſem hæc oculis meis, vix crediddiſſem. Mitto vero cetera, quæ de utraque ea claſſe abſque teſtibus, & tabulis, velut ex tripode pronuntiat præclarus iſte juris naturalis hiſtoriographus: quibus haud ſcio, indignationis ne plus, aut riſus creare valeat prudenti lectori. Inter quæ illud putidiſſimum ac perridiculum commentum eſt, quo ait, utranque eam claſſim *privaſſe auditores ſuos uſu ſanæ rationis, dum videlicet orthodoxi eos alligarent formulis Fidei a ſe inventis; contra, myſtici motibus internis, ſeu enthuſiaſmis: & ſic duo præjudicia capitalia intellectus humani in toto orbe chriſtiano propagarent, ac fulcirent, orthodoxi quidem præjudicium auctoritatis humanæ; Myſtici vero præjudicium præcipitantiæ.* At non tantum uſu *rectæ rationis* ab utriuſque claſſis, ſeu *ſectæ*, ut poſtmodum loquitur, Patribus privatos aſſerit auditores ſuos, ſed etiam a clero laicos omnes ipſo ſenſu communi orbatos fuiſſe; ut jam non *liceret laicis* etiam *ſenſu communi ſine indulgentia, & approbatione cleri uti* (riſum teneatis amici). *Alias*, inquit, *quomodo fieri potuiſſet, ut laicis ſuperſtitio, & idololatria futiliſſima fuiſſet perſuaſa, ut videlicet hoſtias, quas omnium oculi vident, manus palpant, nares olfaciunt, linguæ guſtant, non eſſe panem, ſed hoſtias: ſeu panem poſt conſecrationem in corpus* Chriſti *eſſe tranſubſtantiatum*. Quaſi vero recta ratio dictaret, majorem fallacibus ſenſibus fidem eſſe præſtandam, quam verbo divino. At quoniam hucuſque nos deduxit ineptiſſimus Thomaſii excurſus, vel hoc ipſo exemplo animadvertere præſtat, quo demum tendant plerunque Proteſtantium lucubrationes de *Jure Naturæ*, ut nimirum arrepta qualicunque occaſione, Catholicæ Fidei dogmata impetant, & quum jam eam Sacræ Scripturæ adverſam probari poſſe deſperent, rectæ ſaltem rationi, jurique naturæ eſſe contrariam perſuadere nitantur. Sed hoſce etiam conatus pro data occaſione, Deo benefavente, retundemus.

rit. „ Sæpius antiquissimis Ecclesiæ doctoribus de juris naturalis capitibus haud perfunctorie sermo instituitur. *Basilium Magnum*, *Gregorium Nazianzenum*, ipsumque *Chrysostomum* non tantum græcæ, sed universæ, quacunque patet, Ecclesiæ summum decus evolvat, legat, scrutetur, cui dubium forte ambiguumque id quod a me asseritur, videtur. Hos ingenio acri, judicio singulari juris hujus quæstiones, quoties eas attingerent, attigerunt autem sæpius, expedivisse constat, & ipse *Ugo Grotius* restaurator hujus Philosophiæ felicissimus tum demum & pondus, & robur, & lucem insignem se assertis suis conciliare posse, si præsulum horum auctoritate sententiam suam muniret, fuerit opinatus. *Ambrosius*, qui plane ad *Tullii* exemplum tres de Officiis libros composuit, quanta solertia in hac doctrinæ parte fuerit versatus, nemo, puto, ignorat, aut si ignorat, *Joannem Henricum Boeclerum* adeat, velim, qui in præfatione ad hosce *Ambrosii* libros, quanti istius viri labor sit faciendus, omnes edocuit. “ Si ita res se habet (& plane ita se habere demonstrat *Michael Foertschius* in dissertatione de Philosophia morali, & Jurisprudentia naturali christiana veterum Ecclesiæ doctorum, adnexa *Ambrosio* de *Officiis* ab sese edito ubi jurisprudentiam naturalem *Clementis Alexandrini*, *Gregorii Nisseni*, *Lactantii*, & *Augustini* exhibet) enormiter profecto a veritate aberrant *Barbeyracus*, & *Thomasius*, dum effutiunt, SS. Patres *parum aut nihil de doctrina morali scivisse*. Verum hæc homines istos cujuslibet auctoritatis contemptores minime permovebunt.

At saltem aliquid plus æquitatis hac in re Barbeyracus præstitisset: sed quænam, rogo, æquitas est, aliquot in vetustis Ecclesiæ Patribus, qui certe plurima sanissima doctrina, omnique sapientia referta conscripsere volumina, ex quibusdam aut malignis, aut saltem plus æquo rigidis censoribus, *Baylio* nimirum, *Clerico*, *Dupinio*, nævos colligere nonnullos, statimque eos esse *pravos doctrinæ moralis magistros & infidos duces*, velut ex tripode pronunciare? Sed hic non sistit ille; verum (quod multo iniquius & pejus est) plura Patrum illorum dicta plane innoxie ab ipsis prolata, ex unius alteriusve voculæ ambiguitate in pravum detorquet sensum, quum commode omnino, si quam voluisset meritissimorum Patrum rationem habere, in optimum sensum flectere potuisset, quin & plane debuisset; quum æquitas ipsa requirat, ut nedum Patres de Ecclesia optime meriti, sed nemo damnetur, nisi de iis erroribus, a quibus expurgari, & excusari nullatenus valet. Æquitatem hanc naturalem minime profecto consuluit *Barbeyracus*, quum amarulentam illam in Patres censuram conscripsit; sed magnam ubique prodit eos carpendi pruriginem. Utinam vero ita sese erga Patres gessisset, ut erga eos nos gerere solemus, *quorum fama nil nostra interest* (ita enim ipse de Patribus judicandum censuit): nam mitius profecto de iis locutus fuisset. At ita in Patres insurrexit ille, ut in eos insurgere quis posset, quorum infamia summopere cordi ei sit. Et sane si pravo hoc in Patres spiritu animatus non fuisset ille, nunquid asseruisset, *Athenagoram* secundas damnasse nuptias, propterea quod ait: δεύτερος (γάμος) εὐπρεπής ἐστι μοιχεία, *Secundæ nuptiæ sunt decorum adulterium*? In Apologia. quum hoc ipso, quod *decorum*, seu *honestum* dicat, jam ab adulterii crimine absolvat; adeoque intelligendus sit, secundas nuptias solum veluti minus convenientes, & a communi illius temporis Christianorum usu abhorrentes, hyperboli ista voluisse notare. Et nisi flagrasset Patres carpendi cupidine nunquid verba illa *Clementis Alexandrini*: *Dedit Deus illis* (Gentilibus) *astra* εἰς Strom. VI. θρησκείαν *in religionem*, ita interpretatus esset: *dedit Deus astra Gentilibus*, (*a*) *ut ea adorarent* (quasi vero Clemens postquam tot in locis quamlibet idolola-

(*a*) *Afin qu'ils adorassent.*

latriam insectatus esset, eo insaniæ dilapsus fuisset, ut Deum idololatrici aſtrorum cultus auctorem faceret), cum adeo obvia esset hæc illorum verborum explicatio, nempe Deum permisisse, ut Gentiles Deum ignorantes, interim aſtra colerent, ne omnis in eis religionis ſensus periret; ſed inde postea ad Deum ipsum cognoſcendum, atque adorandum aſſurgerent. Multo vero minus eundem patrem ſugillaſſet, ac ſi
IV.Strom. ex *Stoicorum* opinione docuiſſet, dolorem non eſſe *malum*, eo quod dixerit, Deum non juſſiſſe Apostolis, ut fugerent ingruente perſecutione, *quaſi pati perſecutionem* (nempe propter fidem) *malum eſſet*. Quis enim non videat, Clementem dum hoc aſſereret, ad maximum bonum, quod perſecutionibus perferendis conſequi poſſumus, reſpexiſſe? Qua quidem ratione tritum eſt apud nos effatum, *bonas* eſſe afflictiones, quod nos plerunque a peccatis avocant, & ad Deum reducunt. Quid hac in re cum *Stoicorum* ſententia commune? At Philoſophia hæc vere chriſtiana, & quam ore proprio Servator
Luc. VI. 22. nos docuit, quum ait, *Beati eritis, quum vos oderint homines, & ejecerint* &c. fortaſſe parum arridebat *Barbeyraco*, ut fere mirandum ſit, ipſum Chriſtum Dominum *Stoiciſmi* non incuſaſſe. At eum quoque incuſaſſet omnino, ſi eodem animo quo Patrum dicta, verba ejus expendere aggreſſus eſſet. Ait quidem ille, Chriſtum & Apoſtolos *omnia ſecundum rectam rationem docuiſſe*. Rectiſſime hoc ſane; ſed animadvertere etiam, ac meminiſſe debebat, quam longe diverſo animi affectu legerit codices ſacros, & ſcripta Patrum. Quapropter non ſemel eadem in patribus damnavit, quæ in *Evangeliis*, vel *Pauli epiſtolis* veneratus eſt, ac benigne, licet non ſemper recte, explicavit. Quod licet exemplo paullo ante allato planum ſit, lubet tamen uno adhuc, aut altero comprobare. Is itaque id probat in Chriſto Domino, quod eos, *qui ſeipſos caſtraverunt propter Regnum Cœlorum* commendat: damnat vero Patres, qui laudibus efferunt virginitatem, vel cælibatum. Sic etiam illud Chriſti Domini probat, *mutuum date, nihil inde ſperantes*; Patres vero reprehendit, qui uſuram damnant. Sic denique probat in Chriſto quod *paupertatem*, *lacrymas*, *Crucis bajulationem*, *abnegationem ſui* deprædicet; at cum Patres paria ſuadent, nimiæ eos ſeveritatis, & *Stoiciſmi* incuſat. Verum hæc tanquam parerga ſint dicta: neque aliud eſt hic addendum. Ceterum, quæ in patribus velut errores Barbeyracus carpit, vel res ſunt leviſſimi momenti; in quibus etſi erraſſent, nonniſi ſumma injuria velut *pravi doctrinæ moralis magiſtri* traduci poſſent: vel certe huiuſmodi ſunt, quæ ab æquo Lectore in bonam partem excipi, & flecti valeant. Pauca ſunt graviora, quæ videntur præſeferre plus aliquid difficultatis. Sed in his quoque fere omnibus purgari ſatis poſſunt: quod nos alias, Deo favente, monſtrabimus.

CAPUT III.

Vana eſt Proteſtantium Juriſtarum jactatio de inſtaurata, illuſtrataque, & ad perfectionem perducta a ſe Juris naturalis doctrina.

SI pleroſque Proteſtantes de jure naturali ſcribentes audias, præcipue *Thomaſium*, ejuſque aſſeclam *Fleiſcherum*, doctrina moralis ab orbe condito ad initium uſque decimi ſeptimi æræ chriſtianæ ſeculi inculta, & ſordida jacuit, ac tenebris miſerabiliter obruta. Nam ante Chriſtum natum Ethnicis veræ religionis lumine deſtitutis plane incognita fuit. Poſt Ethnicos vero, & ante ſcholaſticorum initia interceſſerant tempora, *quibus fœda, & triſtis ignorantia orbi univerſo incubuit*, ut ſcribit Buddeus: deinde ſcholaſtici nugis, quiſquiliis, inutilibuſque quæſtionibus prorſus addicti nihil aliud præſtitere, quam novas offundere tenebras, eamque ſcholaſtico pulvere commaculare. Quid plura? Vel ipſi Proteſtantes religioni chriſtianæ a pravis dogmatibus expurgandæ (ſi Diis placet) ſtudium omne, o- Hiſt. Juris natur. §. XI. Fleiſch. in Præf.

pe-

peramque navantes, ac præsertim fatali inter eos orto dissidio distracti, rectificandæ rationi, moralique doctrinæ, ut par erat, depurgandæ incumbere nequiverunt. At tandem aliquando illuxere faustissimi dies, quibus illa in primævam restituta est puritatem, tanto operi manum admoventibus primum *Grotio*, deinde *Pufendorfio*, ac tandem *Thomasio*. Ita fere loquuntur illi.

Sed si ita res est, cur, Divina Providentia (tantisper te alloqui, & tecum conqueri liceat) cur, quæso, tot annos, & sæcula passa es in rei tam necessariæ ignorantia, tenebrisque jacere? Cur hæc astra tam fulgida oriri tam sero tulisti? Ergone ad hæc postrema impeditissima tempora cultum rectæ rationis, veramque morum doctrinam reservasti? Sed quid de divina providentia conqueror? Ridenda potius, spernendaque illorum jactantia est, qui demum post plurima secula se morum magistros veluti e cælo delapsos esse gloriantur, aliisque persuadere pro viribus adnituntur.

Sed in medium proferant isti præclarissimi viri eas naturæ leges, quas eduxerunt e tenebris, aut luculentius explicarunt, aut confirmarunt validius, aut solidius demonstrarunt. Quæ nova fundamenta, aut principia juris excogitarunt? Quem fructum, quamve morum correctionem systematibus suis in mundum invexerunt? Ad me quod attinet, legi quidem, perlegique eorum volumina; sed præter multos errores, vix, ac ne vix quidem quidpiam frugis alicujus inveni, quod ex auctoribus nostris non antea didicissem.

Dicant vero etiam, quos progressus in morali doctrina fecisse censeri poterunt qui nondum primum principium, seu primam, unde ceteræ derivandæ sunt leges, adinvenere? Annon constat, tot ferme in rem hanc eorum esse sententias, quot capita? *Socialitatem* a *Grotio* propositam pro primo principio statuit *Pufendorfius*: hanc primo defendit, deinde impugnat *Thomasius*: *Thomasii* principio rejecto, aliud proponit *Wolfius*; atque alii alia excogitarunt: Postremo *Schmausius* & *Pufendorfii*, & *Thomasii* & *Wolfii* ceterorumque omnium, qui eum præcessere, principia impugnat, novumque cudit *systema*, novamque juris naturalis sedem adstruit, non scilicet *intellectum*, sed *voluntatem*, non rectam rationem, sed naturalem instinctum. Quid itaque præsumendum est de eorum doctrina, qui nondum de primo ipso principio convenire potuerunt?

Quid? Quod si vel Protestantes ipsos de suis, qui antea floruerunt, judicium, ferentes audiamus, nondum jus naturale satis ab illis illustratum intelligemus. Prodiit ille, quemadmodum ab eis insignitur, incomparabilis *Grotius*, lucemque affudit naturali juri: sed illius opus *imperfectum*, *biulcum*, *mancum*, quin & *inemendabile* judicatur a Pufendorfianis. *Pufendorfius* igitur (si ipsi credimus) primus ad perfectæ disciplinæ formam illud reduxit. At *Thomasius* non tantum primum *Pufendorfii* principium evertit, sed etiam negat, eum multum in morali disciplina valere potuisse, quum ignoraverit veram *honesti*, *justi*, ac *decori* distinctionem, quam a se primo e tenebris erutam jactat. Num igitur juris naturalis disciplina per *Thomasium* perfectionis suæ attigit fastigium? Ita sane visum est *Fleischero*, qui, a Thomasio *ultimas* tanto operi *appositas* esse *manus*, affirmat. Nihilosecius; si Wolfio fides, *actionum humanarum theoria in profundo* adhuc anno 1736. *latebat*, quum is *magnum omnino opus & arduum conatus est*, *theoriam istam in apricum proferre*. Anno vero præcedente *Heineccius Halæ Magdeburg.* scribebat, omnes, qui ante ipsum in hac disciplina *versati sunt*, vel *principia parum idonea admisisse*, *vel omnia veluti data opera tenebris involvisse*. Jam vero quis sibi persuadeat, vel Heineccium parvulo libello suo disciplinam hanc ad perfectionem evexisse; vel hoc præstitisse *Wolfium*, qui, si *Jacobum Langium* audimus, moralem doctrinam a fundamentis evertit, quum ipsam *atheismo*, *naturalismo*, & *fato fatuo* superstruxerit, ut nihil nunc dicam de ejus primo juris naturalis principio, cujus

Instit. J. N. & G. In præf.
In Epist. dedic. præmissa Philosoph. practicæ.
El. Jur. Nat. & Gen in præfatione.

Causa Dei adversus Atheism.

mum & Pseudo-philoso-phiam. Sectio II. Memb. VI.

cujus falsitatem, quin etiam absurditatem nos suo loco demonstraturi sumus. En quo demum recidunt Protestantium de jure naturæ scribentium labores. Ii sæculo & amplius, ex quo in rem hanc insudant, innumeris pene, quos ediderc, libris, nondum, judice *Schmaufio* novissimo scriptore, primam juris naturalis legem detexerunt: nondum, judice *Heineccio*, solidis principiis, perspicuaque & facili methodo disciplinam hanc tradidere. Ut quid ergo tam alte de instaurato, illustratoque abs se jure naturali gloriantur? Cur tam elate ejusdem juris ignorationem catholicis doctoribus, quin & ipsis Patribus vetustissimis & præstantissimis improperant?

Utinam vero tot post labores jus naturæ tantummodo non perfecissent. Ferendum utcunque id esset. At, quod pejus est, maximeque dolendum, & quod perpetuo illis dedecori apud cordatos viros futurum est, illud non subtili duntaxat *pulvere* (quod a scholasticis effectum ajunt illi) sed luto, cœnoque commacularunt, conspurcarunt, fœdarunt. Nanque ipsorum saltem aliqui primo illud humi repere coegerunt, finem illius ad hujus vitæ commoda coarctantes, neque sursum ad Deum assurgere, nec intra ipsum hominem perspicere (subtracto illi utroque officiorum genere) permittentes: deinde vero ad quamlibet impudicitiam frena laxarunt, nullam eidem repugnare asserentes. Illud præterea contrariis veræ religioni præceptis immorigerum, solutoque omni revelationis repagulo, elatum, arrogans, petulansque reddiderunt: ut nihil modo proferam de singularibus erroribus, quibus velut ingentibus, putidisque maculis deformarunt. Hæc ex iis quidem, quæ jam supra attigimus, manifesta sunt; at ex dicendis explorata plane fient; semperque magis constabit, vanam esse Protestantium Germanorum (a) de Morali doctrina a seipsis instaurata, illustrataque jactantiam.

CAPUT IV.

Ratio a Protestantibus inita tradendi jus naturale ut peculiarem, separatamque disciplinam non omnino inutilis, aut illaudabilis est. Verum quod omnem auctoritatem, præsertim vero divinam, ab ea removendam plerique illorum censeant, id vero probari non potest.

TAmetsi Protestantium plerique de Jure naturæ, & gentium agentes doctoribus catholicis minus æquos se præbeant, eosque modo traducant ut ju-

(a) Ajo, *Protestantium germanorum* eo quod hi hac in re quemadmodum celebriores sunt, ita & esse soleant elatiores; quum ex aliis regionibus moderatiores plerique sint: & aliquorum etiam libri satis sunt innoxii, ut *Richardi Cumberland*, *Jo: Jacobi Burlemaquii* &c., licet nec omnes *Protestantes Germani* moderationis fines æque transiliunt. Ceteris tamen immoderatior videtur *Thomasius*; quare si in eum, aliumve parum absimilem durius mihi verbum aliquod exciderit, spero, me excusatum iri a benigno lectore. Ceterum, non rationibus, sed conviciis in re præsertim philosophica pugnare ab honesto viro alienum semper existimavi; a quo ipsa indoles ingeniumque meum prorsus abhorret. Verumtamen insolescentes scriptores, dum vel arrogantius spernunt alios, vel apertius calumniantur, vel audacius Catholicæ insultant Ecclesiæ, verbulo aliquo interdum compescere necessarium duxi, ut quod eorum dicta ingerere scandalum solent, a juvenum catholicorum animis propulsarem. Etenim juvenes quum leni, pacataque disputatione rem totam peragi vident, vix animadvertunt, quam absurda, & perniciosa sint ea, quæ adeo placido, sedatoque animo refelluntur. At vero nemo putet, ob aliquorum errata vel toti Protestantium cœtui, (inter quos multos & doctissimos, & honestissimis moribus præditos esse novi) multoque minus inclytæ nationi Germanicæ, quam nil minus quam ceteras omnes suspicio, magnique facio, notam aliquam, vel maculam ullam inurere me voluisse.

juris naturalis prorsus ignaros, modo naturalia cum revelatis confundentes, modo nugas, quisquiliasque duntaxat in suis operibus ventilantes, aliquando demum de suppresso, obrutoque rationis lumine condemnantes, adeout nihil ferme aliud superesse videatur, nisi ut eosdem inter bruta animantia recenseant; nobis tamen ita veritas, æquitasque cordi est, ut siquid laude dignum occurrit in eorum operibus, & probare, & efferre laudibus parati simus. Quamvis itaque nobis consultius, utiliusque videatur, in quavis materia simul conjungere officia hominis, & officia Christiani, ut ea, quæ separari in praxi non possunt, eadem doctrinæ serie a christianis scriptoribus proponantur; nihilominus non omnino improbamus eorum institutum, qui juris naturalis præcepta instar peculiaris separatæque doctrinæ continuo veluti filo tradere, ac illustrare aggressi sunt: imo cum id suas habeat utilitates & commoda, probandum reipsa censemus. Nam veritatum nexus continua serie ex uno veluti fonte deductarum sic meliusperspicitur; & ea, quorum usus frequenter in vita est, studiosæ juventuti facilius, & citiusproponuntur; inde etiam ad jus civile, & positivum lumen hauritur; ac demum jus naturale, quo veluti fundamento tota nititur humana felicitas, penitius inspicitur, clarius illustratur, confirmatur solidius, & opportunius ab impiorum insultibus vindicatur.

Hucusque igitur non vituperandi, sed commendandi sunt *Protestantes* Germani. At hic non hæserunt illi, sed eorum plerique, quantum ex scribendi ratione conjectari valemus, solo, ac sincero, ut decebat, veritatis amore ad hoc studium sese minime contulerunt: sed alii vanitate quadam, nimioque gloriæ appetitu: hinc aliorum, qui præcessere, depressio, & receptis sententiis contradicendi libido. Plures vero Protestantismi confirmandi studio: hinc vel apertæ in Romanam Ecclesiam calumniæ, vel ipsius dogmatum oppugnatio. Alii ut moralem doctrinam ad proprium genium attemperarent: hinc absurdæ monstroque similes opiniones enatæ; hinc effrenis quæcunque docendi, scribendique licentia.

Hujusce præsertim libertatis amore ortum esse arbitror, ut, vel omnem ab hac disciplina auctoritatem, aut divinam saltem removendam esse decernerent: quam sane rem in illis magnopere improbandam sentio. Porro eos inter, qui omnem penitus ab hac disciplina rejiciendam auctoritatem propugnavere, eminet *Thomasius*, cujus illud fuit decretum, nihil magis *impedire consecutionem veritatis, quam auctoritatis præjudicium*. Inter eos vero, qui revelationem a naturali jure segregandam esse contendunt, numeratur recens Auctor *Schmausius*: *Natura*, inquit, *certo modo opponitur divinæ revelationi, quam sacra exhibet Scriptura: ex quo consequitur, in jure naturali abstrahendum prorsus ab eo esse, quod in revelata divina lege, quippeque divina, ac positiva est, continetur: exempli caussa, a statu integritatis & lapsu Adami, a Decalogo &c. Quare jus naturale juxta principia Christianæ Religionis valde absurdum commentum est. Consideranda est tantummodo natura hominis, neque decipi se sinere oportet, tametsi in revelatione quidpiam diversum proponi videatur. Quæstio est tum de eo, quod homini innatum est: quidquid in homine, eique indita natura non reperitur, tanquam extraneum, & alienum existimandum.* Nov. syst. Jur. Nat. Cap. I. §. VII.
Simili, atque etiam fortassis majore energia hac de re loquitur nuperus Auctor *Speciminis historiæ Juris naturalis*: *Opiniones*, inquit, *& verba SS. Augustini, Hilarii, Moysis, Ciceronis, Plutarchi, & S. Pauli valde adiaphora esse debent ei, qui inquirere aggreditur de Jure humani generis... Jurisconsultus naturalis esse non debet nec Romanus, nec Judæus, nec paganus, nec Muhamedanus, nec Christianus, nec subditus, nec Princeps; nullius ille Religionis revelatæ, nulliusque civilis potestatis rationem habere debet, nisi ut sit homo quispiam; ac totum mundum velut patriam suam respiciat, oportet.* Essai sur l'histoire du Droit Naturel. Part. II. §. 2.

Con-

Contra vero nos asserimus, in indagandis Juris naturæ principiis atque præceptis Scripturam, Patres, & antiquos etiam sapientes in subsidium esse advocandos; a revelatione saltem præscindi omnino non posse: quod ita demonstro.

Quoties aliqua disciplina multas variasque complectitur veritates, quarum plures difficiles, obscuræ, & implexæ sunt, ipsa prudentia dictat, eos, qui in id studium incumbunt, iis uti debere omnibus, quæ ad veritatem facilius ac certius detegendam conferre valent. At vero ex una parte naturalis juris veritates aliquæ valde implexæ sunt, & captu difficiles, vel quia sunt a principiis suis remotiores, vel quia in iisdefiniendis varii sese immiscent affectus, qui necessariam attentionem impediunt; ut constat ex variis Doctorum opinationibus, plurimisque erroribus a sapientibus circa easdem admissis: ex altera vero, S. Scriptura lumen præbet indefectibile atque clarissimum; SS. etiam Patres speciali desuper lumine collustrati lucem haud modicam fœnerari possunt: denique sapientes, quod acutissimo pollerent ingenio, ratiocinii vim in pluribus administrant. Hi ergo omnes indagandis juris naturalis præceptis in subsidium advocandi sunt. Deinde cum experientia innotescat nativa humanæ mentis imbecillitas, aliundeque constet, summum eidem per Originis peccatum ignorantiæ vulnus inflictum esse, nimium de se præsumit quicumque omnes juris naturalis veritates proprio acumine deprehendere contendit; imprudenterque, immo & ingrate se gerit, qui oblatum Scripturæ, Patrum, atque Sapientum lumen acceptare, eoque uti contemnit.

Præterea, non tantum vetusti philosophi gentiles, qui ejusmodi subsidiis pro temporum locorumque illorum conditione carebant; sed etiam recentiores Protestantes, qui iis sponte semotis, juris naturæ arcana scrutari fidenter aggressi sunt, præsertim ceteris fidentiores *Pufendorfius*, & *Thomasius*, in varios crassosque errores reipsa impegere, quos nos suo loco refellemus: propria igitur experientia edocti ii prædictorum hac in re subsidiorum necessitatem fateantur, necesse est.

Hoc unum hic cavendum existimo, ne hujuscemodi auctoritas contra eos in argumentum assumatur, qui ipsam minime agnoscant: hi namque vel primum de illius extantia & veritate persuadendi sunt, vel sola ratione convincendi, vel si quam aliam auctoritatem admittunt, ea in illos intorquenda est. At, quum qui hodie de jure naturæ libros conscribunt, Christiani sint, itemque Christiani, qui eos legunt, & qui documentis in ipsis contentis uti ac proficere possunt; equidem non video, cur sejungenda omnino sit divina auctoritas, quæ ab omnibus hisce agnoscitur & recipitur. Quando autem hujuscemodi volumina in *Sinensem*, vel *Japonensem* linguam transferri contigerit, ut ii quoque, qui iis utuntur linguis, jus naturale ab *Europæis* addiscant, tunc prudens interpres verba Scripturæ omittere poterit; vel tractatum aliquem præmittere, quo Gentiles de ejus primum divina revelatione & auctoritate instruantur, & convincantur.

Objicit vero Auctor *Speciminis Historiæ juris naturalis*, auctoritatem omnem ineptam esse ad constituendam *legislationem universalem*, seu quoad totum genus humanum; cujusmodi est jus naturale. At respondemus, non idcirco nos affirmare, hac in disciplina consulendam quoque auctoritatem esse, quod ea legem universalem constituat, sed quia, si gravis fuerit, magnique ponderis, & multo magis si divina, ad universales leges indicandas idonea est. Quid vero refert, divinam auctoritatem non ab omnibus agnosci hominibus? Anne propterea qui eam agnoscunt, merito ipsam negligere possunt; &, quod majus est, contraria eidem moralia dogmata constituere? Loco cit.

Quanquam vero rationes istæ satis ostendunt, in jure naturæ tradendo prædicta subsidia negligenda non esse; nihilo tamen minus, si quis naturales leges sola ratione deducere velit, ferri

facile poteſt; modo nihil de eiſdem ſtatuat, quin diſquiſierit prius, an cum lumine revelato conſentiant, necne. A Chriſtiana nanque pietate alienum arbitror, quæcunque ad mores pertinent, inſuper plane habita revelatione, definire. Id præſertim adverſus *Schmauſium* monendum exiſtimavi, qui, ut conſtat ex ejus verbis modo recitatis, a revelatione ita præſcindendum docet, ut neque temperandum ſit ab iis ſtatuendis propoſitionibus, quæ eidem adverſari videantur: quod ſane magnopere abſurdum eſt. Hinc ab iis, qui ita ſentiunt quæro, an propoſitiones, quas enunciant, theſes eſſe velint, vel hypotheſes; hoc eſt an abſolute & reapſe veras, vel tantummodo, ſi rationis duntaxat lumen attendatur? Si poſtremum afferant, conſequens eſt, eos doctrinam tradere *hypotheticam*, qua nulli Chriſtiano ad praxim uti liceat. Si primum dicant, impii ſunt: id enim, quod revelationi divinæ contrarium eſt, verum dici non poteſt, niſi revelatio ipſa falſitatis coarguatur. Impium eſt igitur, hoc pacto a Scripturis abſtrahere. Et reipſa quidam ſiniſtram de ſe ſuſpicionem ingerunt qui ab revelatione abſtrahendum in jure naturali tradendo indiſcriminatim affirmant, tantoque calore inculcant: neque enim veritatis amore præſtare id poſſunt, quum quo is major eſt, eo potior ſollicitudo ſit oporteat, ut ad certiſſimum, cujuſmodi certe eſt revelatio, principium, id, quod proponitur, exigatur. (*a*) Reliquum eſt ergo, ut ea tantummodo ratione revelationem omnem a juris naturæ doctrina ſemotam velint, ne ipſis obſtaculi loco ſit, quominus ea omnia quæ lubent, proferant: quo profecto nihil eſt ad quoslibet procudendos errores accommodatius, ut funeſta nimis experientia conſtat. Hoc itaque modo pius & ſapiens Doctor hac in re ſeſe gerere debet, ut primo quidem ratione ex naturali principio deducta, quas ſtatuit, propoſitiones confirmet: tum vero cum revelatione conferat, oſtendatque eas revelationi ipſi conſonas eſſe, vel ſaltem minime repugnare. Methodum hanc nobis perpetuo retinendam adhibendamque proponimus. Eam etiam cordatiores Proteſtantes nonnulli quadantenus ſervaverunt. *Heineccius* enim hac de re ita fatur: *Plerisque paragraphis Scholia ſubjunxi, in quibus . . . conſenſum veterum, & recentiorum, ipſarumque Sacrarum Literarum oſtendi;* non

Præf. ad Elem. Jur. Nat.

(*a*) Cum hoc ajo, nemo putet, me illis ſuffragari velle; qui humanam rationem plus æquo extenuant, deprimuntque; quaſi aut foret naturaliter falſa, aut ejus lumen adeo tenue, ut quæ ad morum directionem pertinent, aut nullo modo, aut non ſatis certo patefacere poſſet. Procul ego abſum ab hac ſententia, ſeu potius errore, quem ipſi etiam revelationi injurium arbitror: ſi enim ratio noſtra aut naturaliter falſa, aut neceſſario incerta ſit, quomodo ipſius revelationis extantiam certam, compertamque nobis facere valeat? Hinc ego contra Hobbeſium, aliosque infra demonſtrandum aſſumo, extare in nobis rationem *rectam*, certa item eſſe ejus cognoſcendæ *κριτήρια*; & leges naturales non ſola ſcriptura, & traditione, ſed & ratione poſſe a nobis certo cognoſci, quin & demonſtrari. At aliud eſt; quod præſtare illa abſolute poteſt; aliud quod reipſa, & communiter præſtat: exploratum enim experientia eſt, eam ſin nativi defectu luminis, certe frequentiſſimo abutentium vitio, & debitæ attentionis defectu, ſæpiſſime errare. Cur igitur in jure naturali tradendo, divina etiam auctoritas conſulenda, & in auxilium vocanda non eſt, non quidem ad omnimodam rationis impotentiam ſupplendam, ſed ad eum, qui facillime obrepit, ejuſdem abuſum præcavendum? Hinc ipſe probare nullatenus poſſum, quod multi, cum ſcripturæ eis opponitur auctoritas, reſpondent, ſe non tanquam theologos loqui, ſed ut philoſophos: quibus reponendum arbitror, eos, quotieſcunque illis adverſatur ſcriptura, neque philoſophi partes explere: cum enim tunc certiſſime errent (neque enim verum vero contrarium eſſe poteſt) neceſſe eſt, eos tunc non uti ratione, ſed abuti; quod philoſophi non eſt.

non quod turpi transitu in aliud genus, juris Naturæ & Gentium præcepta ex aliis, quam ex suis & domesticis principiis derivare voluerim; sed quod ea & oblectare lectorem & convincere possint, talia esse hujus disciplinæ præcepta, ut ea & veteres solo rationis ductu perspexerint, & ipsi sacri scriptores divino afflatu humano generi inculcarint. Nimirum falsissimum est, ea omnia, quæ in Scripturis præcipiuntur, ad *positivam* legem spectare, ut innuit *Schmausius:* multa enim ad legem etiam pertinent naturalem: quod is solum ignorare potest, qui in divinis Literis plane sit hospes.

CAPUT V.

Varia de Hugone Grotio *Protestantium judicia: alii nimis illum extollunt; nimis deprimunt alii. Juris naturæ conditor, vel instaurator dici jure non potest: non tamen omni laude fraudandus.* Grotianum *opus de Jure* belli, *&* pacis *haud immerito inter libros prohibitos relatus est. Castigatur in hanc rem* Pufendorfii *dicterium.*

ANtequam celeberrimi hujus Auctoris, Operisque ab eodem inscripti, *de Jure belli & pacis*, varia Protestantium judicia profero, meumque subjicio; rem lectori haud injucundam facturum me arbitror, si de conditione, patria, obitusque ab ipso muneribus prius aliquid dixero: quod etiam de aliis clarioribus juris naturæ scriptoribus præstare suo loco constitui, in eorum gratiam, qui hujusmodi auctorum sola fere nomina norunt.

Itaque *Hugo Grotius* anno 1583. natus est *Delfis* Bataviæ oppido, ex nobilibus parentibus, sed Calviniana hæresi infectis. Puerili adhuc ætate se non indignum ostendit sui generis nomine, quod belgica lingua significat *magnum*. Nam vel novennis jam excellebat arte poetica; quindennis vero Philosophiæ, jurisque laurea insignitus fuit. Deinde post biennium cum accessisset ad caussas in foro dicendas, primarii Sindici dignitate haud multo post Roterodami est auctus. Paucis vero post annis, toto Belgio in *Gomaristarum*, & *Arminianorum* factiones discisso, cum istis paullo impensius faveret, a factione prevalente conjectus in carcerem est, & parum abfuit, quin capitali afficeretur supplicio. Veruntamen fidissimæ uxoris *Mariæ Reigerspergicæ* industria e manibus inimicorum elapsus, contendit in Galliam; ubi diu *Svecica* legatione sibi concredita emicuit. Tandem *Rostochii* diem clausit extremum anno 1645. Plurima atque eruditissima, quæ lucubraverat, opera, immortalem ubique famam ipsi compararunt. Hic unum commemoro, quod ad præsens attinet institutum, videlicet opus inscriptum *de Jure belli & pacis*, Parisiis hortatu præsertim *Peirescii* confectum. *Multis gravibusque* caussis se impulsum ad ejusmodi scriptionem fuisse, asserit in ejusdem prolegomenis, quas sequentibus verbis recenset, & explicat: „ Videbam per „ Christianum orbem, vel barbaris gen- „ tibus pudendam bellandi licentiam: „ levibus aut nullis de caussis ad arma „ procurri, quibus semel sumtis, nul- „ la jam divini, nulla humani juris re- „ verentiam, quasi plane uno edicto ad „ omnia scelera emisso furore. Cujus „ immanitatis conspectu multi homines „ minime mali eo venerunt, ut Chri- „ stiano, cujus disciplina in omnibus „ hominibus diligendis præcipue consi- „ stit, omnia arma interdicerent . . . „ Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, „ tum ne nihil, tum ne omnia crede- „ rent licere. Simul & Jurisprudentiam, „ quam antehac in muneribus publicis „ quanta potui, integritate exercui, „ nunc quod mihi e patria tot meis „ laboribus ornata ejecto restabat, pri- „ vatæ diligentiæ studio adjuvare vo- „ lui. Artis formam ei imponere mul- „ ti antehac destinarunt, perfecit nemo: „ neque vero fieri potest, nisi, quod „ non satis curatum est hactenus, ut „ ea quæ ex constituto veniunt, a na- „ turalibus recte separentur. Nam na- „ turalia quum semper eadem sint, „ facile possunt in artem colligi: illa „ au-

Num. 18. 19. 30.

„ autem, quæ ex constituto veniunt, „ quum & mutentur, & alibi alia „ sint; extra artem posita sunt, ut a„ liæ rerum naturalium perceptiones... „ Eo autem magis visum est pretium „ operæ, quod, ut dixi, totum argu„ mentum (De Jure Belli & Pacis) „ tractavit nemo, & qui tractarunt par„ tes, ita tractaverunt, ut multa reli-
Num. 36. 37. „ querint alienæ industriæ. „ . . . Hi „ quidem, qui Summas fecerunt ca„ suum, quos vocant, conscientiæ, ut „ de aliis rebus, ita & de bello, de „ promissis, de juramento, de repres„ saliis capita fecerunt. Vidi & specia„ les libros de belli jure partim a Theo„ logis scriptos... partim a Doctoribus „ juris; ... sed hi omnes de uberrimo „ argumento paucissima dixerunt, & „ ita plerique, ut sine ordine quæ na„ turalis sunt juris, quæ divini, quæ „ gentium, quæ civilis, quæ ex cano„ nibus veniunt, permiscerent, atque „ confunderent. " Hactenus ille.

Hoc opere, quod primo prodiit Parisiis Anno MDCXXV. *Restauratoris juris naturalis* nomen apud Protestantes consecutus est *Grotius*, ob eamque caussam summis laudibus ad Cælum usque ab ipsis extolli promeruit. Audiantur in primis hac de re duo juris naturalis historiographi *Buddeus & Thomasius*.
Histor. Jur. Nat. §. XXII. XXIII. „ Fata tandem dedere, inquit ille, *U„ gonem Grotium*, illum juris naturæ „ *restauratorem* felicissimum, qui restitu„ tæ suo nitori hujus Philosophiæ mo„ ralis partam gloriam apud litteratum „ quacunque patet, orbem jampridem „ retulit... Hic signum aliquod ad be„ ne de jure naturali sperandum sustu„ lit, viamque primam ingressus est, „ quam clarissimi deinceps solertissimi„ que viri suis signarunt vestigiis . . . „ Grotio demum ingenium, & tanta „ inter eruditos obtigerat auctoritas, ut „ vel hoc nomine, si quisquam alius, „ ille sane par esse tam arduo operi „ merito crederetur. " Audiamus quoque eadem de re loquentem *Thomasium*, qui consueto lepore suo parumper nos
In paullo pleniore Histor. recreabit. „ Igitur, quum summa in„ quit, ignorantia, & confusio, ac sup„ pressio luminis naturalis per aliquot Jur. Nat. Cap. XIV. „ secolorum decades inter gentes ethni„ cas, & Christianas „ & novissime in„ ter Protestantes (*hoc mirandum*), æ„ que ac Catholicos tantas radices egis„ set, quis quæso prævidere, vel omi„ nari potuisset, istam corruptionem, „ & confusionem emendari, ac in or„ dinem redigi unquam posse; tantum „ abest ut sperare potuisset, eam emen„ dationem proxime expectandam esse. „ Sed divinæ providentiæ nihil est im„ possibile. Omnia agit suo, idest de„ bito tempore (*tempus scilicet debitum* „ *erat sæculum a Christo nato decimum* „ *septimum*). Et ubi error summum „ attigit fastigium, adventus veritatis „ appropinquat. Confusio vero & falsi„ tas per Doctores in Cathedras Eccle„ siasticas, & academicas introducta e„ rat: tres facultates academicæ, theo„ logica, juridica, philosophica nugis „ scholasticis erant addictæ. Suscitabat „ igitur divina Sapientia virum „ qui „ neque Doctor Ecclesiasticus „ (*Divi„ næ Sapientiæ profunditatem attende*) „ neque accademicus esset, qui neque „ Philosophiam tanquam professor pu„ blicus doceret, simul tamen & egre„ gius Theologus, & excellens juris„ consultus, & Philosophus eximius „ esset. Propagatum erat malum per „ orthodoxiam scholasticam, & Theo„ logiam mysticam, ut is, qui illud „ eradicare deberet, nec Scholasticus es„ set, nec mysticus (*nec ulli inter Chri„ stianos sectæ*, addit Pufendorfius, *fal„ tem rigide addictus*); interim tamen „ Scholasticorum doctrinam intelligeret „ (*quam quum non intellexerint Pufen„ dorfius, & Thomasius, hinc tanto eam „ despectui habuere*); nam mysticos ne„ mo intelligere potest . . . atque ejus „ insufficientiam probe cognosceret. „ (*Sed id minime satis fuit.*) Opus erat „ Doctore qui jam expertus erat perse„ cutionem Scholasticorum (attamen „ *Protestantium*) & qui ab aliis eruditis non Scholasticis (*Catholicis tamen*) „ ad id opus difficile suscipiendum im„ pelleretur. Scilicet ut ex una parte „ caute versaretur cum Philosophia mo-

„ rali

„ rali Scholasticorum, ne hujus bilem „ adversus prudentiam naturalem, & „ rationalem ex latebris productam ni- „ mis irritaret, ex altera vero parte, „ non magnopere metuendum haberet „ odium scholasticorum, sed in prote- „ ctione potentiarum " (*cujus videlicet indigebat multum, ut proferre tuto posset doctrinas magna ex parte a Scholasticis depromptas*) „ aliquo modo fiduciam „ poneret. Talis erat vir incomparabi- „ lis, & nunquam satis laudandus " (*satis tamen inepte a Thomasio laudatus*) „ Ugo Grotius. " Ne quis tamen ex hactenus ab ipso dictis in eam sententiam deduceretur, *Grotium* ita juris naturæ restauratorem extitisse, ut illud ad debitam absolutamque perfectionem omnino perduxerit, adeoque nec sibi, nec *Pufendorfio* in eo perficiendo laudis locus ullus relictus esset; paullo post, ejusdem elogium ita ipsi placuit tempe-

Num.XV. rare: „ Paucis, Grotius erat instrumen- „ tum, quo Divina Sapientia utebatur, „ ut initium faceret tollendæ confusio- „ nis adeo diuturnæ hominis naturalis, „ & supernaturalis. Dico *initium*, que- „ madmodum enim divinum Numen „ pedetentim ex die noctem, & ex no- „ cte diem facit, & inter primas diei „ horas, & meridianam lucem magna „ pariter differentia est " (*ex aliis Thomasii scriptis patet, in jurisprudentia naturali auroram concessisse Grotio, Pufendorfio primas diei horas, meridianam sibi lucem reservasse*) „ manet tamen „ *Grotio* inventionis primæ laus, & „ quod aliis ad minimum ostenderit „ viam veras doctrinas ab erroneis, ac „ falsis separandi. "

Thomasius hac in re *Pufendorfii* exemplum secutus est, nam & hic primo loco *Grotium* mire, impenseque commendat; mox vero, ut operis sui *de Jure Naturæ & Gentium* necessitatem, ac pretium ostendat, ipsum, ejusque opus deprimit, & quidem non modice:

Præf. o- per. major. *Quantumcunque, ait, ejus viri fama nobis cordi sit; fatendum tamen est, non pauca ab ipso esse præterita, quædam levi duntaxat brachio tractata, quædam denique admista, quæ, & ipsum homi-* *nem fuisse arguerent. In primis tamen non exiguam nobilissimo operi labem aspergunt, queis passim a receptis Ecclesiæ orthodoxæ sententiis diversus abit.* Alibi vero asserit, eum, *neque in justæ formam artis* (jus naturale) *disposuisse, & præter multa admixta hetherodoxa materiam de bello fusius tractasse, quam in generali disciplina requirebatur.* Alios alii in *Grotiano* opere errores, defectusque inveniunt, & carpunt. At nemo iniquius de eo judicium tulit, quam *Claudius Salmasius* in Epistola, quam publici juris fecit *Thomas Crenius*: " In „ philosophicis, inquit, si disputandi so- „ lertia spectetur, vix mediocribus par „ est: nec unquam vidi, qui minori „ cum vi ratiocinetur: id quod testan- „ tur scripta ejus, quibus Rivetus, & „ Maresius rescripserunt: in studio lit- „ terarum multos habet pares, & plu- „ rimos superiores. In jure quantum „ excelluerit, ostendit sparsio florum „ ad Jus Justinianeum. Librum ejusde „ jure belli, ac pacis refutandum susce- „ pit quidam Professor almæ Juliæ (*Feldenus*) qui amicis aliquot, quos vi- „ di, adfirmavit, se ostensurum esse, „ nullam paginam vacare insignibus er- „ ratis. " Judicium hoc *Salmasii* quam longissime distat a sententia *Gerardi Vossii*, qui *Grotium litterarii orbis miraculum, alterumque terræ Batavæ, cum magno Erasmo lumen*, appellat, *quo nihil nunc undique eruditius, vel sol videat, vel solum sustineat.* Hinc merito, ut ego quidem censeo, *Buddeus* quorundam parum recta in *Grotium* judicia invidiæ tribuit in citata historia. Nanque *Grotium* fuisse virum præcellenti ingenio præditum, ac reipsa doctissimum, & eruditissimum, haud dubito: librumque ejus esse præclarum opus, demptis erroribus contra fidem, lubentissime fateor. Attamen non idcirco Juris naturalis *restauratorem*, multoque minus *conditorem* dici posse, contendo.

[Margin notes, right column: Specim. controv. cap. IV. §. 22. — Tom. I. Animadv. Phil. & Histor. p. 22. — Lib. III. de histor. lat. — §. XXVII.]

Primo enim non restauratur, nisi quod antea perierat, vel destructum, corruptumque est: at vero jus naturale tum apud vetustos Ecclesiæ Patres, tum apud sequentium sæculorum catholicos Do-

Doctores indulmenter viguit, quemadmodum superius demonstratum est. Saltem illud aliquando desiisse, aut fuisse corruptum, aut generatim ignoratum, nondum Protestantes probavere, nec unquam, licet omnes exerant vires, probabunt.

Insuper, quomodo naturalis Juris *Restaurator* dicendus est *Grotius*, aut *Reformator*, qui nequidem jus naturale data opera unquam tradere aggressus est? Nam quod *Boeclerus* ait, eum juris naturalis systema integrum conscribere sibi proposuisse, licet sub modestiore titulo de *Jure belli ac pacis*, refellitur ex ipsomet *Grotio*: disertis enim verbis in prolegomenis declarat, sibi in animo fuisse, *jus illud conscribere, quod inter populos plures, aut populorum rectores intercedit*; (quod vocatur jus Gentium) *eo quod illud attigerint pauci, certo autem ordine tractavit hactenus nemo, cum tamen id fieri intersit humani generis*. Igitur duntaxat juris prudentiæ universalis partem, quæ versatur circa bellum, & pacem (ut titulus ipse præsefert), sibi tractandam assumit Auctor iste: quod & clarissime liquet ex sequentibus ejus verbis: *Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis, & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent.... alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio &c. posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus juris* (universalis) *confici. Nos certe quam viam ineundam censeremus, re ipsa potius, quam verbis ostendimus in hoc opere, quod PARTEM Jurisprudentiæ longe nobilissimam continet*. Quod vero partem hanc adeo fuse, ac pingui minerva tractaverit, ut modum quibusdam excessisse videatur, id efficere potuit, ut aliqui minus attento animo opus illud evolventes, integrum complecti juris naturalis systema, sibi persuaderent.

Loco cit.

Num. 31. 32.

Tertio, quæ de jure naturali prodata sibi opportunitate operi suo inseruit *Grotius*, ea ex *Scholasticis* Doctoribus desumsit omnia: quod nemo, nisi qui aut ipsius, aut Scholasticorum doctrinam ignoraverit, potest, inficias ire. Id ex parte saltem viderunt nonnulli ex Protestantibus jurisconsulti, ex quo nimium illi studium Scholasticorum frequenter exprobrant, atque etiam *Pufendorfius* animadvertit, eum *sectæ Romanæ Doctores magno agmine advocare gaudere*. Interim tamen ille nimio hoc Scholasticorum studio eam sibi gloriam comparavit, quam ei postmodum invidere multi, consecutus est nemo... At vero invidia plenum *Restauratoris* titulum homini aliena colligenti quis jure meritoque concesserit? Honorem porro hunc in eum minime quadrare & sincere agnovit, & eadem, qua nos, ratione probavit *Joannes Jacobus Schmausius* Gottingæ ordinarius Juris *Professor* in *historia juris naturæ*, quam exhibet lib. 1. *Novi systematis* sui ejusdem *Juris*, quod germanice conscripsit, ediditque An. MDCCLIV. *Alterum de Ugone Grotio præjudicium* (verba ejus germanica latine reddo) *in eo situm est, quod is Jus naturæ novum tradiderit, atque a Scholasticorum gryllis purgaverit, adeoque ut hujus disciplinæ reformator, & restaurator habendus sit: quum potius quidquid de jure naturæ profert nihil aliud sit, quam vetus Scholasticorum doctrina*. Allatis deinde præcipuis hac de re *Grotianæ* doctrinæ capitibus, subdit: *hæc omnia in fusioribus excerptis, quæ ex veteribus recentioribusque Scholasticis supra tradidimus, reperiri possunt*.

In Præf.

§. XXI.

An ne vero nihil omnino novi in celeberrimo suo opere habet Grotius? Juvat huic quæsito ex *Salmasio* haud suspecto judice respondere. „ Quod in „ *Grotiano* opere, ait ille, velut novum „ haberi potest in eo consistit, 1. quod „ jura belli ad certa principia, normamque revocare satageret, quum alias apud plurimos tum veteres, tum „ recentes (*non sane catholicos*) perversa opinio invaluisset, inter bella juri locum nullum esse, & inter arma „ leges silere debere... 2. Quod præter jus divinum positivum universale, de quo tamen Scholastici jampridem disseruerant, pro fundamento in „ decidendis liberarum gentium controversiis usurpaverit, illudque accura- „ tius,

„ tius, quam ante factum fuisset, di-„ scusserit. 3. Quod ipse primus jus „ gentium ad certa principia, nempe „ ad consensum tacitum, & pacta ta-„ cita moratiorum gentium redegerit, „ cujus rei nemo ante sollicitus fuit. „ 4. Quod *Jus publicum universale* su-„ mus, quam huc usque ab Aristotele „ ejusque Commentatoribus factum, ad „ decidendas controversias de jure belli „ & pacis applicaverit. Ex his patet, „ Grotium juxta quadruplex jus, nem-„ pe *divinum naturale*, *divinum positi-„ vum universale*, *jus Gentium*, *& jus „ publicum universale* materiam de ju-„ re belli & pacis pertractasse: quæ „ omnia jura diversa inter se sunt, „ eademque ut diversa consideravit". Hæc quemadmodum non levem *Grotio* ejusque operi existimationem conciliant, ita satis certe non sunt, ut *Restauratoris juris naturalis* laudem eidem vindicare possint. Opus igitur illud, si quo ad præcipuum scopum suum spectetur, præclarum, ut diximus, est. Nihilo tamen secius a Romana *S. Officii* Congregatione ob errores, quos continet contra Fidem, relatus est inter libros prohibitos die IV. Februarii Anno MDCXXXVII. *Quam severitatem forte non expectasset Grotius*, inquit Buddeus, *qui multa Romanæ Ecclesiæ placita etiam hoc ipso in opere, non sine aliorum indignatione, comprobavit*. At vero si id minime expectavit *Grotius*, erravit sane; multoque magis erravit *Buddeus*, qui hoc Ecclesiæ judicium *severitatem* vocat: nam veram Ecclesiam non decet ullos dissimulare errores, propterea quod aliqui fortasse in ejus gratiam rejecti sint, & emendati: quanquam puram, putamque fabulam puto, quod ait *Buddeus*, aliique, *Grotium* in gratiam Pontificis, & Romanæ Ecclesiæ plura silentio præteriisse, aut aliter ac sentiret, locutum esse.

Hist. Jur. Natur. §. XXIV.

At longe iniquius de *Romana* Grotiani operis prohibitione, sive condemnatione loquitur Pufendorfius. *A Pontificiis*, inquit, *est inter libros prohibitos relatum, non tam ob ea, quæ ipsorum placitis circa Religionem dissona continet, quam quia in universum solidior Philosophia moralis rationibus Regni tenebrarum adversatur*. Sic iste plane inurbanus Auctor, ne acerbius quid dicam. At quænam, rogo, solidior *moralis doctrina* in *Grotiano* opere continetur, quæ Ecclesiæ Romanæ *rationibus adversetur*, quum ferme quæ in illud contulit, omnia ex Catholicis, Scholasticisque (quos vel ipso *Pufendorfio*, teste *pleno advocat agmine*) Doctoribus hauserit? An ne fortassis laudabilis *Grotii* scopus frænum aliquod injiciendi bellantium furori Ecclesiæ Romanæ potuit displicere? Quasi vero illa nimiam effrænemque in bello gerendo licentiam summopere non improbaret, damnaretque. Nulli itaque dubium esse debet, quidquid crocitet inurbanus hic Scriptor, opus illud ob errores circa fidem unice fuisse proscriptum.

De Jur. Nat. ac Gent. in præfat.

Sed facile fuisset, ait ipse, *medicinam facere resectis materiis Theologicis, sicuti a nostratibus factum est, qui contenti errores notasse, veris debitam æstimationem ideo non detraxerunt*. At quis est iste, qui Ecclesiæ officia, & modum præscribere audet? Ad ipsam spectat monere fideles, ut caveant a veneno in libris latente (quod facere solet librorum prohibitione): munus est vero illorum, qui iis uti quomodocunque innoxie voluerint, (neque enim legendi facultas idoneis & sapientibus denegatur) bona a malis, vera a falsis secernere, unamque ab alia materiam pro opportunitate separare. Sed hæc ad retundendam hujus Auctoris hac in re petulantiam satis.

CAPUT VI.

Joannes Seldenus *haud inutili labore juri naturæ ex Hebræorum traditione explicando se addixit: hac tamen ratione illud in tuto non posuit: immo in* Noachidarum *præceptis enumerandis, explicandisque aliquantulum a veritate deflexit.*

JOannes Seldenus natione Anglus prodiit in lucem *Salvingtni* in *Suthsexia* an-

anno 1584. Die 18. Decembris. Vir fuit omni eruditione clarus, præcipue vero ita in jure suæ nationis excelluit, ut vulgo diceretur *magnus doctrinæ Anglicanæ dictator*. Migravit e vita anno 1654.; postquam eximia Patriæ suæ munera summo omnium plausu obiisset. Plurima diversi generis opera lucubravit, quæ simul collecta prodierunt in lucem anno 1726. tribus tomis in folio, editionem procurante *Davide Wilkinsio*. Opus, quod ad rem nostram spectat, inscribitur: *De jure naturali & Gentium juxta disciplinam Hebræorum:* quo in opere jus naturæ ex Hebræorum traditione explicare contendit. Hoc eruditissimum opus in compendium redegit *Franciscus Buddeus*. In eo *Seldenus* fundamenti loco statuit cum Hebræis naturalia præcepta, saltem præcipua, primum *Adamo*, deinde *Noacho* tradita ab ipso Deo fuisse. *Noachum* vero eadem docuisse Filios, quemadmodum & filios suos ante docuerat *Adamus:* quo effectum est, ut perenni traditione transmissa indesinenter fuerint a parentibus in filios, atque nepotes, adeoque in totum manaverint orbem, cum omnes *Noachides* essent, hoc est a Noacho, tanquam ab unico fonte, post *Adamum* descenderent. At Hebræi nomine *Noachidarum* non omnes homines, sed Gentiles duntaxat, seu ceteras gentes a se diversas intelligunt. Cum enim Hebræi nomen sibi proprium adscivissent, quod commune omnibus erat, ceteris reliquerunt. Hinc præcepta illa, quæ omnes omnino obligant, & quæ propterea juris naturæ & gentium dicuntur, *Noachidarum præcepta* ab eisdem vocantur. Hæc vero Seldenus ex doctrina Hebræorum ad numerum septenarium redigit; quæ omnia negativa sunt: I. nempe de *cultu extraneo*; quo idololatria, omnequе superstitionis genus prohibetur. II. de *maledictione Nominis sanctissimi*; quo omnis blasphemia, seu divini Nominis profanatio vetatur. III. de *effusione sanguinis*, quo homicidium interdicitur, & qualibet mutilatio. IV. de *revelatione turpitudinis*; quo prohibetur adulterium, fornicatio, omnisque impudicitia. V. de *furto & rapina*. VI. de *Judiciis*, seu regimine forensi, & obedientia civili. VII. de *membro animalis viventis*, & *sanguine non comedendo*. Jam vero *Seldenum* hac in re non inutiliter laborasse, facile demonstratur.

Hebræorum enim gens dubio procul in eo Gentilibus præstat, quod ad plura secula fuerit populus Dei electus, magistrosque habuerit Patriarchas, atque Prophetas. Quum itaque maxime utile a sapientibus omnibus censeatur ad juris naturæ confirmanda præcepta, quarumcunque præsertim politiorum Gentium traditionem colligere, inutilis reputari *Seldeni* labor non potest, qui præstantissimæ nationis traditionem, atque doctrinam quo ad ea, quæ de jure naturæ ac gentium censentur, colligere, & in apertum producere aggressus est.

Hac tamen ratione jus naturæ ac gentium in tuto ipse non posuit. Neque enim I. demonstrare unquam potest, quanta fuerit apud Hebræos vetustas hujusmodi traditionis: nam qui eam primum litteris consignarunt, aliquot post Christum natum seculis floruerunt. II. Traditio unius Nationis, licet præstantissimæ, haud satis esse videtur ad veritatem aliquam ponendam extra omnem dubitationis aleam, modo non supponatur divinitus inspirata. III. Quum Hebræorum Rabbini veris traditionibus plures etiam fabulas soleant immiscere, hinc parum firma est hac etiam in re eorum auctoritas: neque enim potuit Seldenus certissime scire, an quidpiam illi proprio marte addiderint traditionibus vetustis. Et reipsa quidem unum ex iis capitibus non recte se habere, mox dicemus. IV. Disciplina hujusmodi imperfecta est; tum quod nullum exhibet principium certum, ac evidens, quo peculiaria præcepta deduci queant; tum quia præcepta ferme proponit tantummodo *negantia:* ut, *non exercebis cultum extraneum, seu non coles Deos alienos: non effundes sanguinem: non revelabis turpitudinem* &c. At vero præcipuum naturale præceptum, nimirum de amore, & cultu Dei, est

affir-

affirmans: & generatim prima juris naturalis præcepta *affirmantia* censenda sunt, & *præcipientia*, quum omnis negatio in affirmatione fundetur. V. Seldenus Rabbinorum auctoritate contentus esse non debebat; sed illorum præceptorum convenientia cum naturali ratione demonstranda erat. Si vero auctoritate sola niti mallebat, satius illi fuisset, ea præcepta ex *Jobi* libro (ubi excepto ultimo, clare satis apparent) quam ex *Rabbinorum* traditione deducere.

Erravit demum cum *Rabbinis* Seldenus dum statuit ultimum præceptum, quo esus sanguinis prohibetur; quasi illud ad *Noachidas*, seu ad gentes omnes pertineret, adeoque foret quoque de jure naturæ. Nam illud ad Hebræos tantummodo pertinuisse, satis aperte
Cap. XIV. v. 21. colligitur ex *Deuteronomio*, ubi Deus præcipit Israelitis: (*a*) *Quidquid morticinum*, seu absque sanguinis effusione mortuum est, *ne vescamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas est, da ut comedat, aut vende ei, quia tu populus sanctus Dei tui es*. An vero ita Deus præcepisset, si sanguinis, qui in morticino remanet, esus vetitus fuisset etiam Gentilibus; & non potius omne morticinum, quod a nemine innoxie comedi posset, abjiciendum, edixisset, ut aut tempore putresceret, aut bestiæ agri illud devorarent?
Cap. IX. v. 4. Contra hoc tamen objicere quis posset illud Geneseos; ubi Dominus *benedicens Noe, & Filiis ejus*, quum illis *in cibum* concessisset *omne, quod movetur, & vivit*, sive animalia omnia, subdit: (*b*) *excepto quod carnem cum sanguine non comederis*. Quod quidem præceptum direxit Deus ad omnes Filios *Noe*, adeoque ad omnes omnino homines; quum omnes a filiis *Noe* prognati sint.

Verum hæc objectio, utut speciosa sit, movere tamen neminem debet. Etenim I. certum est, hocce præceptum juris naturæ non esse, alioqui nunquam abrogari potuisset: abrogatum est autem, fatente *Seldeno* ipso, quidquid Hebræi contra sentiant. II. Hoc præceptum, si tamen verum præceptum dicendum est (nam hac de re ambigunt multi) ex Dei intentione vel universale non fuit; vel non certe perpetuum, sed ad tempus, donec videlicet populum sibi peculiarem elegisset, eique peculiarem legem imponeret. Cujus quidem rei ratio est, quod quum hujuscemodi præceptum juris naturæ non esset, eo supernaturale aliquid spectabatur, venturi nempe *Messiæ* Mysterium. Rem ita se habere vel ex eo satis evincitur, quod Deus *Mosaicam* legem *Israelitico* populo imponens, ei quidem de hujuscemodi abstinentia innovavit præceptum: at ceteras Gentes ab eo liberas asseruit, ut patet ex allato *Deuteronomii* textu; in quo præsertim ea verba notanda sunt, quibus rationem videtur adferre, cur populo *Israelitico* esum sanguinis interdiceret, quem ceteris populis permittebat; nempe quia *tu Populus sanctus Dei es*. Perperam itaque enumeravit Seldenus *Noachidarum* præcepta: ut alia hic parerga silentio prætereeam.

CAPUT VII.

Joannes Georgius Wagnerus, *aliique Protestantes* Thomam Hobbesium *inter* instauratores *juris naturæ perperam, & injuria recensent. Plus æquo etiam ille a* Pufendorfio *laudatur*.

Thomas *Hobbius*, vel *Hobbesius* Malmensburii in Anglia natus est anno 1589. Ejus Mater, audito Hispanorum adventu, perterrita eundem ante consuetum tempus peperisse dicitur. Cum primum illi per ætatem licuit, addiscendis præsertim orientalibus linguis operam dedit maximo sane profectu: tum Philosophiam, & Mathema-

(*a*) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך:
(*b*) אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו:

ticas disciplinas excoluit; quibus omnibus studiis maximam præsetulit perspicacitatem ingenii. Erudiendis nobilibus adolescentulis omnem fere vitam transegit, nulla dignitate insignitus. Ut vero patriæ suæ tumultus, turbasque declinaret, profectus in Galliam diuturna *Gassendi*, *Mersenii*, aliorumque doctissimorum virorum familiaritate usus est. Deinde reversus in Angliam *Carolo II.* Regi acceptissimus fuit: aliosque quamplures sua morum suavitate, exteriorique probitate amicitia sibi devinxit, sed plures etiam offendit, multorumque in se odium concitavit ob nimiam opinandi licentiam. Obiit anno 1679. ætate valde provecta. De re nostra duplex conscripsit opus, alterum *de Cive*: alterum *Leviathan*, seu *de materia, forma, & potestate Civitatis Ecclesiasticæ & civilis* inscriptum. Primum lucem aspexit anno 1646. alterum 1651, utrumque vero simul editum *Amstelodami* anno 1668., qua ego editione utor. In hoc duplici opere ejusmodi tradit jus naturæ, quod *expressus humanæ malitiæ* succus dici posse videatur. Pro fundamento enim sui juris statuit *malitiam universalem*. Ex quo vel solo conjicere licet, quam immerito juris naturæ restauratoribus accenseatur.

AWa- gnero alle- lique.

Sed insuper, quis eum de jure naturali benemeritum putet, qui funditus jus idem evertit? Porro talis haberi debet Hobbesius, utpote qui Dei existentiam (quæ primum est juris naturalis fundamentum) tametsi verbis videatur admittere, re tamen ipsa de medio tollit. En enim absolutissimi Athei syllogismum: *quidquid nec corpus, neque accidens corporis est, id nequaquam existit: Deus non est neque corpus, neque corporis modus: igitur non existit.* Profecto ille pluribus in locis duas primas hujus syllogismi propositiones nititur demonstrare: execrandam tamen conclusionem negat, pernegatque (qua fide, qui sapiunt, judicent); contenditque, eos, qui Deum negant, peccatum maximum perpetrare; quod tamen, si ipsum audimus *referri debet ad peccata imprudentiæ*: unde Deum negare ex *Hobbe-* De Cive c. XIV. §. 19.

sio nihil aliud est, quam *imprudentia*, quantumvis maxima. At ipse est sane *imprudentissimus*, dum ab *Atheorum* numero eximendum se putet, licet ea principia statuat, quæ si vera esse supponantur, Deum plane non existere conficiunt; cujusmodi sunt præmissæ allati syllogismi propositiones. At vero priorem ex illis propositionibus diserte tradit in Leviathan ubi ait: *corpus & substantia idem significant, ut proinde vox composita substantia incorporea est significans æque, ac si quis diceret corpus incorporeum &c.* Antea vero in exemplum terminorum, *quorum significationes inconsistentes* sunt, assumserat *corpus incorporeum, vel quod idem est, substantia incorporea*. In Tractatu autem de Corpore hæc habet: *Nam quod quis quidquam .... a substantia incorporea .... moveri, aut produci dixerit; nequicquam dictum erit.* Minorem vero propositionem, nimirum *Deum non esse corpus* diserte videtur docere Hobbesius in libro *de Cive*, ubi negat, Deo tribui posse, quæ corporis propria sunt, videlicet *figuram, motum, situm* &c. Nihilo tamen minus in Appendice *ad Leviathan* diserte affirmat, Deum esse corpus, idque Tertulliani auctoritate confirmat. Verum alibi dixerat, *Philosophos, qui ipsum Mundum, vel Mundi animam* (idest partem) *dixerunt esse Deum, indigne de Deo locutos esse; nec enim* (subdit) *ei esse attribuunt, sed omnino esse negant: nam per nomen illud Deus intelligitur Mundi caussa; dicentes autem Mundum esse Deum, dicunt, nullam esse ejus caussam, hoc est Deum non esse.* Si igitur Hobbesius Deum esse corpus alicubi docet, nonne vel eo ipso asserit, Deum esse vel *Mundi partem*, vel *Mundum ipsum*, præsertim cum alibi doceat, *non dici proprie corpus, quod non sit totius universi aliqua pars, vel partium aggregatum?* Ex his omnibus facile revinci potest Hobbesius de pernegata ab ipso sin verbis tenus, necessaria saltem consecutione doctrinæ, supremi Numinis extantia. Præclarus sane Juris Naturæ Restaurator!

Cap. XXXIV. Cap. IV. Part. IV, Cap. ult. Cap. XV. §. 14. Cap. III. De Cive Cap. XV. §. 14. Lev. loc. citat. in Not.

Quum

Quum tamen ille, suis licet reluctantibus principiis, multoties Dei existantiam diserte fateatur, atque praeterea ipsius vitae Scriptor eum ab *Atheismi* nota (quae nonnunquam nimis facile viris paullo liberius sentientibus, aut loquentibus affingitur) liberare nitatur, nos hac in re ulterius insistendum non esse, putamus. Verum enim vero pessime de jure Naturae eum scripsisse, demonstrant alia gravissima errata, quae inferius referenda, & refellenda occurrent. Commemorare hic sufficiat nonnulla ex perniciosissimis, & impiis, quae statuit ipse, principiis. Nimirum I. Statum hominis naturalem esse *statum belli ob jus omnium in omnia*. II. Summorum imperantium statum esse *naturalem*, hoc est *hostilem*. III. *Jus naturale tantundem* sese protendere, quantum se vires extendunt. IV. Justitiam nil aliud esse, quam *pactorum custodiam*. V. In *Ratiocinatione falsa, seu in stultitia hominum non videntium, quae necessaria sunt ad conservationem propriam*, omnem consistere legum naturalium violationem. VI. Non esse medium aliquod melius sese conservandi, quam alios praeoccupare, ac de medio tollere. VII. Voluntatem Imperantis regulam esse *boni & mali, justi & injusti*. VIII. Imperantis potestatem esse indefinitam, seu nullis terminis circumscriptam. IX. A subditis deberi imperantibus obedientiam absolutam, seu nulla ratione limitatam. X. Ecclesiam non esse distinctam a statu politico &c. Ex quibus quam absurda consequantur consectaria, nemo non videt. Et quidem si *Hobbesianis* hisce principiis haereamus, nec erit amplius ulla Religio, neque cuiquam aut securitas, aut certa justitia; atque ut uno omnia verbo complectar; Mundus ipse perpetuis, & indesinentibus conflagrabit bellis, donec humanum genus integre destruatur. Atque hoc est vero jus naturae restaurare, & illustrare, & non potius funditus evertere?

Ceterum ipsi etiam Protestantes cordatiores Auctoris hujus improbitatem & agnoverunt, & exsecrati sunt; quanquam alii ita crassiores ejus errores improbant, ut eum & laudibus simul efferant, & summam, praesertim quod attinet ad *penitiorem Politicen*, existimationem concilient: ex quo demum illud consequitur, ut ab iis politicis viris, quorum non multum de pietate ac religione interest, avidissime legatur: quod quidem inter cetera hujus seculi infortunia connumerandum est: quanta enim inde proficiscantur mala, experientia ipsa, heu nimis! docet. Sunt vero, qui etsi ingenii multum in *Hobbesio* agnoscant; (neque hanc ei laudem quispiam jure inviderit) illum tamen aliis pluribus, qui eodem, quo ille, in genere scripserunt, inferiorem fateantur. *Leibnitius* enim ingeniorum profecto idoneus aestimator, quemadmodum *Cartesium Baccono*, ita *Hobbesium Thoma Campanella* Patria Neapolitano e *Praedicatorum* Familia summe inferiorem pronunciare non dubitavit. (In otio Hanover. p. 162.) *Quid Cartesio*, ait, *in Physicis, Hobbio in Moralibus acutius? At si ille Baccono, hic Campanellae comparetur, apparet, illos humi repere, hos magnitudine cogitationum, consiliorum, immo destinationum assurgere in nubes, ac pene humanae potentiae paria moliri*. Quod itaque nonnulli eum omnibus praeferant, & tanquam ingeniorum phoenicem depraedicent, non nisi ipsius doctrinae impietas id efficere potuit, qua sese perversis Politicis, qui omnia metiuntur sola utilitate, quam maxime commendavit.

Inter eos porro, qui plus aequo extulerunt *Hobbesium*, eumque majore, quam par erat, in pretio habuerunt, *Pufendorfius* numeratur, (Praef. ad Lect.) *Thomas Hobbes*, inquit, *in operibus suis ad civilem scientiam spectantibus* (adeoque praesertim in libro *de Cive*, & *Leviathane*) *plurima habet quantivis pretii, & nemo cui rerum eiusmodi est intellectus, negaverit, tam profunde ipsum societatis humanae, & civilis compagem rimatum fuisse, ut pauci priorum cum ipso comparari queant*. An in *Hobbesium*, qui jus naturae principiis suis perversissimis funditus evertit, laus haec quadrare possit,

fit, judicent qui funt ab omni partium ftudio alieni. Fatetur tamen *Pufendorfius*, illud interdum *aberraffe a vero*: at exinde quoque occafionem arripit ipfum commendandi. Nam *qua*, inquit, *a vero aberrat*, *occafionem ad talia meditanda fuggerit*, *quæ fortaffe alias nemini in mentem veniffent*. Fatetur etiam, *ipfum peculiaria fibi*, *& horrida dogmata finxiffe in Religione*; quafi non idem in *jure* quoque *Naturali* præftitiffet. An non enim *horrida* funt, quæ cudit, *dogmata de jure omnium in omnia*, *& bello omnium in omnes in ftatu naturali*; *de ftatu hoftili civitatum omnium*; *de jufto & æquo pendente a voluntate Principum*; & alia hujufmodi, quæ & jus naturale penitus profcindunt, & extremam humanæ Reipublicæ perniciem ingerunt, aut faltem ingerere aptiffima funt? At hæc tamen *Pufendorfio* affectu nimio erga Hobbefium occupato fortaffe vita funt levia. Hinc, cum diffimulare nequiret, eum *apud multos non citra rationem fui averfationem excitaffe*; fubdit tamen, *non raro contingere*, *ut ab illis maximo cum fupercilio condemnetur*, *a quibus minime lectus fuit*, *aut intellectus*; quafi vero quo magis legitur, ac penitius intelligitur, non eo majore execratione digniffimus reperiatur. Verum de nimio Pufendorfii in Hobbefium ftudio hic ne plura; nam alia Capite fequente dicenda funt.

At hic præterire non poffum, etiam *Gaffendum* Virum ceteroqui Catholicum, *Hobbefii* librum plus æquo commendaffe. Etenim in Epiftola ad *Samuelem Sorberium* librum illum vocat *non vulgarem*, *dignumque*, *qui omnium*, *qui altiora fapiunt*, *manibus teratur*. Sed (ut rectiffime obfervat vir clariffimus *Antonius Genuenfis*) „ accuratius de eo „ populares fui judicarunt, quibus fci„ licet Auctoris fcopus notior erat. *Sa„ muel Parkerus* Difp. 1. de Deo, & „ Providentia contendit, *Hobbefium* nil „ nobis aliud attuliffe nifi quæ apud „ veteres in *Epicuro* reprehenfa inve„ nimus. *Ricardus* vero *Cumberlandus* „ ex inftituto illum, & docte confuta„ vit in opere celebratiffimo *de legibus* „ *naturæ*. Becherus velut imperitum „ earum rerum, quas de moribus „ fcripfit, accufat, ejufque nefaria dog„ mata paucis exprimit: *Juftum*, in„ quit, *& injuftum perperam æftimat:* „ *Legem male definit: Principem impie* „ *folvit lege: Civitatem, quam adornat,* „ *aut deformat, aut evertit. Paftorum* „ *Religione non multum tangitur*. " *Quid peftilentius* (merito concludit vir Doctiffimus) *in hominum focietatem invehi poteft?*

Elem. Met. Tom. IV. de Princ. Leg. Natur. cap. V. §. 1.

CAPUT VIII.

Quanquam Pufendorfii *Opus de* jure Naturæ & Gentium *omnino contemnendum non fit*, *neque omni fit laude fraudandum*; *haud magnopere tamen de illius præftantia præfumendum*; *neque Auctor ipfe admodum benemeritus de jure naturæ cenfendus eft*.

SAmuel *Pufendorfius* Floehæ, quæ pagus eft *Mifniæ* haud procul ab oppido *Kemnitio* natus ex *Elia Pufendorfio* verbi Dei, ut vocant, miniftro, ejufque cura ac ftudio literis, bonifque artibus imbutus eft. Occafione belli inter *Danos*, & *Svecos* detentus in carcere compofuit, feu potius in compendium redegit ex *Hugone Grotio*, & *Thoma Hobbefio*, nonnullis a fe additis, vel demptis, *elementa jurifprudentiæ univerfalis*. Hoc compendium *Hagæ comitum*, quo ipfe commigraverat, editum eft, & *Carolo Ludovico* Electori Palatino dicatum. Deinde a Rege *Carolo* in *Sveciam* accitus jus publice docuit *Lundini* Scanonum, ubi celebre opus de *jure naturæ & gentium* lucubravit, & edidit anno 1672. quod poftea breviter contraxit, infcripfitque: *de officio hominis & civis*. Sub idem tempus inter Pufendorfium, ejufque collegas *acre bellum litterarium exarfit* (utor Mafcovii verbis) *quod per XIV. annos pari utrinque acerbitate geftum eft*.

In praef. ad ejus edit. anno 1744. *est*. (*a*) Inde vocatus *Holmiam* Consiliarii, atque Historici regii aliquandiu munere functus est. *Berolinum* postea accersitus conscripsit historiam *Friderici Wilhelmi* M. Electoris Brandeburgici: atque hoc etiam in genere haud mediocrem sibi famam comparavit. Postremo a Sveciae Rege ad *Dynastae*, seu *Liberi Baronis*, ut vocant, dignitatem evectus, paullo post obiit *Berolini* anno 1694.

Protestantes Germani summis auctorem hunc, ejusque opera passim laudibus efferunt. Hist. Jur. Natur. §. XXXIII. *Buddeus* eum *virum perspicacissimum*, vocat, aitque, *ita magnorum virorum vestigia feliciter pressisse, ut parum abfuerit, quin superaret ipsum Grotium: exemplum saltem clarius, una cum Hobbesio praeiisse ceteris, quae vera ratio esset perficiendi, perpoliendique Juris naturalis*. Hist. Jur. Natur. Cap. VI. n. 44. Thomasius vero asserit, ipsum *jus naturae & gentium in justam formam artis primum redegisse, quod ante eum, subdit, tentaverat quidem Grotius, sed non perfecerat*. Hartwigus opus eius *absolutissimum, & opere Grotii incomparabiliter excellentius*, Loc. cit. depraedicat. Gottfridus Mascovius affirmare non dubitat, eum *principatum fere inter Scriptores de Jure naturae adeptum esse*. §. CXCI. Joannes Lockius in tractatu de *educatione puerorum* Pufendorfii opus praefert tum libro *Ciceronis* de *officiis*, tum operi *Grotii de Jure Belli & Pacis*. Similiter *Joannes Clericus* in libro cui *Parrhasiana* titulum fecit, parvum Pufendorfii opus de *Officio hominis, & civis* commendat velut *admirabile ob principia generalia*; *in eoque*, ait, *magna cum claritate, & ordine tradi fundamenta Moralis, Politices, & Jurisprudentiae*. §. XXXI. Barbeyracus in Praefatione Gallicae versionis suae quemadmodum *Grotianum* opus *Pufendorfiano* styli elegantia, & eruditione praeferendum, ita quoad cetera eodem inferius esse decernit.

Haec magnifica *Pufendorfii* ejusque operis encomia non omni ex parte falsa esse, ultro fatemur. Et sane, nemo illi, ut puto, gloriam merito inviderit, quod systema methodicum integri juris naturalis dederit primus (quum *Grotius* partem tantummodo sibi illustrandam assumserit), & quod in opus suum haud pauca non solum vera, sed & utilia congesserit. Contendo tamen, non multum de illius perfectione operis praesumendum: quod ita planum facio.

De illius operis praestantia, & perfectione non magnopere praesumendum, cuius Auctor minus veritatis studiosus, parumque fidus amicus fuisse convincitur. Hujusmodi vero est *Pufendorfius*, quippe quem praejudiciis, & affectionibus, quo nihil detegendae veritati infestius esse potest, nimium fuisse addictum fatetur, testaturque vel ipsius laudator *Mascovius*. In cit. praefat. Hic enim in eo notat, primo

(*a*) Quam *dirum* fuerit hoc *bellum*, quantaque *acerbitate*, & quidem pari *utrinque*, pugnatum sit, colligere licet vel ex inscriptione unius scripti, quo *Beckmannus* hoc bellum Pufendorfio indixit. Eum refert *Mascovius* ipse, ac ita se habet: *Nicolai Beckmanni legitima defensio contra Magistri Samuelis Pufendorfii execrabiles fictitias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem & justitiam, ut carnatus diabolus & singularis mendaciorum artifex per fictitia sua entia moralia (diabolica puto) toti honesto, & erudito orbi malitiose, & ignominiose exponere voluit. Naturalis sive brutalis & gentilis Pufendorfii spiritus usque adeo enormiter se exserit, & perverse operatur, ut nec diabolum nec infernum, nec vitam aeternam dari impie credat, & dum omnem actionem humanam statuat esse indifferentem, boni ac mali nec praemium, nec poenam futuram: hoc tamen pro satyrico suo ingenio firmiter credit, si viris honestis & proximo suo audacter & malitiose calumnietur, quod semper aliquid fecis, sive mendacii in animis legentium haereat. Impressum Anno* 1617. Si *par* fuit utrinque *acerbitas*, quomodo responderit *Pufendorfius*, facile est conjectari: qui vero id plenius perspectum habere desiderat, adeat, & evolvat ejus *Eridem Scandicam*; quo nomine complexus est varia opuscula, quae contra adversarios suos conscripsit.

mo pag. XI. nimium *Hobbesii*, perversissimi scilicet Auctoris, amorem (cujus etiam lectione *depravatum judicium*

Pag XVI.

ipsius asserit). Secundo, *nimium studium receptis sententiis contradicendi* (quam male hoc cum veritatis amore consentiant, nemo non videt) (*a*) Tertio, cupidinem *semel dicta præfracte tuendi* (*b*): quæ quidem cupido eorum duntaxat animo insidere solet, qui sunt de gloria sua magis, quam de veritate solliciti.

Essai sur l'histoire du Droit Natur. sec. part. §. II.

Martinus Hubnerus improperari, ait, *merito posse Pufendorfio pruritum Grotii* (*cui tamen multum debebat, quod ei viam aperuerit ad laudem, quam sine ipso consecutus nunquam fuisset*) *dicta carpendi*; nam & *circulum vitiosum* in definitione legis ei affingit; quanquam ipsius verba circulum omnem clarissime excludant: & doctrinam de jure naturæ perfecte remansuro, sublato Deo, eidem tribuit; licet *Grotius* nonnisi *imperfectum* illud fore, aperte doceat. Quam ob caussam laudatus *Hubnerus* de invidiæ vitio, & de pruritu gloriam sibi ex alienæ gloriæ depressione comparandi *Pufendorfium* accusat. Sed & alterum æque indignum, *adulationis* nempe, vitium, & quidem cum dispendio veritatis, in eo detegit *Hubnerus*, eo quod eorum, sub quibus scribebat, Principum genio, nimium indulserit, eorundemque regiminis formæ dogmata sua accommodaverit. Eo scilicet veritatis amore ducebatur Philosophus iste. Vitium idem in *Pufendorfio* agnoverunt alii ante *Hubnerum*. Sane *Leibnitius*, *relatum est mihi*, inquit,

In Otio Hannov. p. III.

quum primum Pufendorfius Elementa suæ jurisprudentiæ conscriberet Hagæ Comitum An. 1660., hoc ipso captasse sibi favorem Electoris Palatini Caroli Ludovici, quod Hobbesium in præfatione commendaret, ex eoque quædam assumenda putaverit sibi, quum nimium constaverit ipsi, summum Hobbesii admiratorem esse Electorem, cui & opus illud dedicavit; hacque ratione meruisse, ut Professio Heidelbergensis eidem demandaretur. En præclarum doctrinæ Moralis *Restauratorem*: en amatorem veritatis eximium. Sed utinam, & vitiis aliis minime laborasset. Legat, cui lubet hoc scire, ejusdem *Eriden Scandicam*, comperietque hominem ambitione, ira, aliorumque pravorum affectuum æstu agitatum. Quis vero dixerit, hujuscemodi hominem juri naturali, quod nonnisi in placida ejusdem naturæ, ejusque Conditoris consideratione perspici potest, enucle-

(*a*) Joannes Lochius Lib. IV. cap. III. §. 2. *Minime*, ait, *sperandum magnum profectum aliquem in morali scientia, quousque homines æstimatione divitiarum, aut potentiæ cupidine movebantur ad amplectendas sententias præsentis temporis consuetudine receptas, & ad conquirendas rationes, quibus earum tegant deformitatem*. Bene quidem: sed addere debuisset, multo minorem sperandum esse profectum, quum homines æstimationis, divitiarum, aut potentiæ cupidine movebuntur ad *contradicendum receptis sententiis*, & ad conquirendas rationes, quibus earum veritatem obtegant (neque enim ambigi potest ex receptis sententiis plures esse veras). & ut *semel prolata præfracte tueantur*.

(*b*) Dum hoc in *Pufendorfio* notat *Moscovius*, videtur fidem non habuisse verbis ejus, quibus in præfatione ita de se profitetur: *neque vero ea est mihi superbia, nec eum adhuc cani pertinaciam addunt, ut monitu Sapientiorum aliquid didicisse, vel emendasse erubescendum mihi ducturus sim. Quin, & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia paratus ero. Quomodo enim cuique cordato erubescendum sit adplicare sibi illud Marci Antonini* Lib. VI. §. 21. *Si quis convincere me poterit, palamque mihi facere, quod in re ulla minus recte sentiam, vel me geram, læto animo, lubentique mutabo*. Similia etiam tenacissimi quique suarum opinionum homines jactare solent. Sed interim *sapientiorem* se neminem agnoscunt, cujus monitu *discere* quidquam valeant, vel de errore *convinci*. An huic censui adnumerandus sit *Pufendorfius*, videat *Mascovius*, qui in eo *cupidinem semel dicta præfracte tuendi* notat. Illud ex *eride Scandica* constare arbitror, eum, quidquid verbis profiteatur, *paratum* minime *fuisse*, aut *refellere sine pertinacia, aut refelli sine iracundia*.

cleando parem fuisse, idoneumque? Cui rei si addas, ipsum, laudato *Leibnitio* judice non sane inepto, justi, rectique *materiam haud valde profunde penetrasse* (*a*) facile intelliges, nonnisi imperfectum opus prodire ab eo potuisse: ac si quid bonæ frugis contineat, id non ingenio peperisse suo; sed ex aliis Auctoribus, ac etiam *Scholasticis*, quos ceteroqui tantopere despicit, in opus suum transtulisse.

Quod ad peculiares attinet ejus operis imperfectiones, ut nihil modo dicam de crassis, quos continet, erroribus, lubet nonnulla hic latine verba transferre, quæ habet in sua præfatio-
§ XXXIII. ne ejus interpres *Barbeyracus*, cujus sane judicium nequit esse suspectum, ac si ex animo minus erga ipsum æquo profectum foret. „ Stylus ejus, inquit, „ non solum durus est, & interdum „ barbarus. Nonnunquam etiam adeo „ negligenter loquitur, ut contrarium „ ejus proferat, quod habebat in mente. Textus græcos sæpe, & interdum „ latinos prave interpretatur, & applicat; vel quod non satis sermonis seriem perpenderit, vel quod non legerit in fonte. Auctorum opiniones „ non semper accurate, & exacte refert, &, quod majus est, cogitata sua „ eisdem absque distinctionis nota immiscet. Evacuandi ea, quæ ex lectis „ auctoribus collegerat, nimis avidum „ sese ostendit ... Animadversiones multas habet sæpe inutiles, aut ad scopum suum nonnisi remote spectantes, quæque fere orationis filum citra necessitatem abrumpunt. Confusio etiam interdum in cogitatis reperitur: & quum secundæ editioni „ suæ aliquid addendum putaret, tanta id negligentia præstitit, ut primo, „ qui illi occurrit, ejus capitis similem „ materiam complectentis loco, nulla „ habita eorum, quæ præcedunt, vel „ quæ sequuntur, ratione, ea inseruisse videatur. “ Hæc & alia, quæ caussa brevitatis prætereo, talia visa sunt *Barbeyraco*, ut nisi ea emendasset, persuasum haberet, versionem suam brevi a *Bibliopolis ad Pharmacopolas migraturam*.

Ex his porro omnibus jam habes Lector, quantum *Pufendorfius* fuerit & profundus in meditando, & sincerus in docendo, & in scribendo accuratus. Anne igitur de ejusdem operis præstantia multum præsumendum, aut ipse de jure naturali valde benemeritus censendus est? Negamus nos, negabuntque nobiscum, qui recte sapiunt, omnes. Quid vero si plura præterea opus ejus complectatur, quæ ipsum immo pessime de naturali jure commeruisse, conficiant? Et quidem de jure naturali pessime meritus censendus est ille, qui & præcipua ipsius officia, quæ Deum nempe respiciunt, temere abscindit (quanquam enim ea operi suo minori aliorum monitu utcunque inseruerit, tamen profitetur, ea se non ut ad ipsum jus pertinentia, sed ut e Theologia desumpta addidisse) & finem ipsius hujusce vitæ commodis ignobiliter concludit, objectumque ad actiones externas injuste coarctat, ac demum, ut alia prætereum, robur ipsius, & vim obligandi, humanæ animæ immortalitatem, adeoque & futuræ vitæ retributionem ab ejus consideratione removendo, extenuat. Hoc loco ista raptim indicasse sufficiat: nam quantam his omnibus juri, quo de loquimur, intulerit injuriam, quantumque existimationi ejus officere hæc debeant, pro data opportunitate demonstrabimus: quemadmodum etiam plures alios errores, quibus opus suum com-

(*a*) *Essai sur la bontè de Dieu* pag. mihi 349. Gallica ejus verba hæc sunt: *il n'etoit pas entré assez avant dans ce sorte de matière*. Hinc vero profectum videtur quod sæpe non exerte, & definite; sed hæsitanter loquitur, variasque incertas addit limitationes, ut qui sibi, si impetratur, paret effugium. Hinc frequentes in eo occurrunt illæ particulæ *præcipue*, *plerunque*, *quo ad magnam partem* &c. quum res esset absolute affirmanda, vel neganda. Hoc sane argumento manifesto est, eum minus firmiter, & clare id tenuisse, de quo scribebat.

commaculavit, suo loco refellemus.

Quæ hactenus attigimus tum operis tum auctoris vitia displicere quoque debent *Protestantibus* ipsis, displicentque reipsa multis. Sed & alia peccavit *Pufendorfius*, quæ quemadmodum majorem ei apud Protestantes gratiam conciliant, ita Catholicis haud leviter exosum reddere ipsum debent. Sic enim sese passim gerit, ut tradendi juris naturalis obtentu Religionem Catholicam suffodere in animo habuisse videatur. Quo enim spectant illiberalia illa in Romanam ecclesiam convitia, in quibus non tantum æquitatem, sed & decentiam frustra requiras? Quo illæ fallaciæ, quibus Religionem Catholicam (quanquam suppresso nomine) juri naturæ repugnare subdole insinuat? Quæ quidem licet non expectanda ab homine scriptore *de Justo, & æquo*, haud mirum tamen prolata esse a Pufendorfio, cui summis in votis erat, tum Principum, quibus inserviebat, gratiam, tum *Protestantium* suorum plausum, quacunque arte posset, aucupari. Verum mirandum id potius, esse ex Catholicis aliquos, multosque fortassis, qui illum admiratione dignum judicent, ac in pretio, in honore, & deliciis habeant; sibique plaudant, si vel aliquam ex eo sententiam, ejus prolato nomine, proferre norint: quanquam hi ferme juvenum numero sunt, qui magnificis titulis, sonorisque nominibus facile capiuntur; aut certe ex iis, qui supra juvenilem ætatem sapere nondum didicere; quibus propterea, quod in aliorum Auctorum lectione minus sunt versati, novum videtur, præclarumque, quidquid in eo invenerint, tametsi illud idem in ignobilioribus etiam auctoribus nostris obvium sit, atque protritum.

Vide præsertim quæ habet ille lib. II. Jur. Natur. ac Gent. c. IV. §. 4. & in Apol. §. 6.

Illud etiam cuique prudenti movere stomachum debet, quod tam elato supercilio Catholicos omnes Scriptores despiciat, ut quum Gentilium Auctorum textus ad nauseam usque congerat, omnes tamen Catholicos ab opere suo excludendos putarit, eo quod ii, *frigidas* (sic ait) *ut plurimum quæstiones paribus ratiunculis confirmare sunt contenti*. At quæ ita *Pufendorfius* arrogantia intolerabili omnes *sectæ* (*sectam* vocat Ecclesiam Dei) *Romanæ addictos* (e quibus adeo se profecisse fatetur *Grotius*) uno fasce collectos rejicit, & projicit. Sed sint, si ita placet, frivolis Catholici quæstionibus, & ratiunculis *ut plurimum*, contenti; non igitur contenti sunt semper. Saltem ergo aliquando, & solidas excitant quæstiones, & solidis eas rationibus definiunt: cur igitur illorum omnino nullam habendam sibi rationem ducit hic Auctor? cur eos omnes a suo opere penitus excludendos decernit? Quæ æquitas? Verum si solidiora duntaxat, vel solida omnia adferret ipse, ferendus esset utcunque: at contra, præter multas inutiles quæstiones (quo in loco haberi potest quidquid fuse disserit de *ente morali directivo actionum voluntatis*, quæ sane utiliora non sunt, quam quæ disputant Peripateticorum nonnulli de *Ente rationis* operationum intellectus directivo) sæpissime frivolissimis ratiunculis, immo & putidis paralogismis contentus est, ut passim legum argumentationis valde imperitum se prodat. Speciminis loco sint rationes, quibus probat, juris naturæ objectum magnam partem actionibus externis, finem vero *ambitu hujus vitæ* concludi, & circumscribi. Hoc ita conficit: *Persuasio* de hujusmodi futura vita, in qua *animus hominis plane, & firmiter aquiescere potest, ex solo Dei verbo hauritur*; igitur finis disciplinæ *juris naturalis tantum* ambitu hujus vitæ includitur. Non videt vero ille, futuram vitam firmissimis quoque momentis comprobari a ratione petitis. At si tantummodo de illa vel probabilis haberetur notitia, aut solum suspicio; quin, si vel *possibilis tantum esset animæ immortalitas*, ut ait ejus laudator *Mascovius*, *ratio ejus habenda foret in jure naturæ*. Illud vero sic probat Pufendorfius. *Forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur: igitur jus naturale MAGNAM PARTEM circa fundandas hominis exteriores actiones versatur*. At non animadvertit ille, primo sibi evincen-

De Jur. Natur. & Gent. in Præfat.

In præf. Oper. min.

Loc. cit.

cendum fuisse jus naturale non latius, quam forum humanum patere, seu huic tantummodo inservire; atque si hoc probasset, tunc sibi inferendum fuisse, non *magnam partem*, sed *duntaxat* circa exteriores hominis actiones versari. Sed de his plura suis locis: nam in hujus decursu operis satis frequenter ejus paralogismos detegemus, & refutabimus; ut planum fiat, quam immerito ille Catholicis omnibus *frivolas ratiunculas* sit ausus exprobrare.

CAPUT IX.

Pufendorfii errata non minuit, sed auxit Christianus Thomasius. *Ejus systema aut epicureum est, aut proxime ad epicureismum accedit.*

INter juris naturalis illustratores recenseri etiam solet *Christianus Thomasius*, natus ex *Jacobo Thomasio*, viro philosophicis lucubrationibus satis claro; natus, inquam, est Lipsiæ anno 1655. Philosophiæ, Jurisque studiis sedulam navavit operam, Doctorisque laurea decoratus est anno 1679. Primo causis Lipsiæ dicendis aliquandiu incubuit: sed cum multorum in se odium concitasset, Berolinum contendit, tum Halam Magdeburgicam, ubi ad obitum usque (si breve temporis intervallum, quo in Patria substitit, excipias) jus publice professus est. Obiit anno 1728. Plura scripsit, eaque fere omnia non indocte quidem, sed stilo plane rudi, & inculto. Duplex in re, qua de agimus, edidit opus: prioris titulus est, *Institutionum Jurisprudentiæ Divinæ libri tres, in quibus fundamenta juris naturalis secundum hypotheses illustris Pufendorfii perspicue demonstrantur*. Alterum, in quo plura mutat, quæ ante docuerat, præfert hunc titulum: *Fundamenta juris naturæ & gentium ex sensu communi deducta, in quibus ubique secernuntur principia honesti, justi, & decori*. Utrunque pluries excusum est. Ego prioris utor editione septima; posterioris editione quarta; illa anni 1730. ista 1718.

Si fides habenda Buddeo Thomasius fuit *vir ingenii acutissimi, ipsique Pufendorfio comparandus*. Laurentius Fleischerus in hoc disciplinæ genere palmam Thomasio tribuit: *quis* (inquit) *non agnoscat mente grata, & hilari animo accipiat, quod illustris Dn. Thomasius ultimas huic quoque disciplinæ manus voluerit admovere? Tantum enim in ea se præstitit, ut unusquisque invidia & odio haud obcæcatus fateri omnino debeat, palmam ab illo aliis fuisse præreptam*. Alibi vero ait, neminem *Thomasio purius jus naturæ tradidisse*. Hist. Jur. Natur. §. XLI. Instit. Jur. Natur. & Gent. præfat.

Sed quæcunque demum sint hæc, atque alia Fleischeri, quæ afferri possent, elogia (quæ etiam vocari in suspicionem possent, velut in collegam viventem profusa) ut tamen illius, quod primo loco proposui, veritatem ostendam, non alia re mihi opus esse videtur, quam ipsius Thomasii verba in medium proferre. Hæc igitur sunt verba ab illo prolata in *programmate* germanico coram accademicis Halensibus recitato anno 1691., quod editioni septimæ Jurisprudentiæ divinæ præpositum est „ Nonnisi felicitati hujus ævi acce„ ptum refero (verba ejus germanica „ latine reddo) quod sentiendi docen„ dique libertas, qua in Institutionibus „ *Jurisprudentiæ* divinæ usus sum, ha„ ctenus publice impetita non fuerit, „ tametsi in illis non solum id, quod „ alii de jure naturæ docuere, iterato „ dixerim; sed etiam longius, quam „ *Pufendorfius*, ipse progressus sim, & „ absque jactantia asserere possim, me „ primum esse, qui revelatam legem „ a jure naturæ sejunxerim, ad eam„ que retulerim multas hominis actio„ nes, præsertim quæ ad conjuges, „ membraque generationi dicata perti„ neant, quæque etiam *Grotius* cum „ vulgo Doctorum juri naturæ adscri„ psit. Nam illud pro certo habeo, si „ eo, quo *Pufendorfius*, tempore insti„ tutiones meas edidissem, easque, „ quæ in tertio tertii libri capite mo„ do extant, doctrinas propugnassem, „ futurum fuisse, ut ego pessimus au„ direm hæreticus: adeo scilicet erudi„ tus

„ ius orbis veterum præjudiciis doctrinarum absorptus erat. Si enim contra *Pufendorfium* adeo ad arma conclamatum est, quum is de poligamia muliebri in utranque partem dissereret, quanquam eo maxime propenderit, eam non esse naturæ conformem; quid facturi fuissent, si ipse aperte, ut ego, sustinuisset, neque poligamiam muliebrem, neque poligamiam virilem, quin neque incestum in recta linea posse ex jure naturæ, sed tantum ex sacra Scriptura illicita demonstrari? Et nihilosecius hujus temporis felicitas eam mihi quietem præstitit, ut hac de caussa publico scripto impeterer a nemine &c. " Habemus hic confitentem reum, seu potius sese de audacia sua jactantem in augendis *Pufendorfii* erroribus, in iisque proferendis, ob quæ paucis ante annis *pessimus hæreticus audivisset*. Ex quo etiam colligitur, quantum *Germania Protestans*, ex quo jus naturæ a lumine revelato sejunctum cœptum est tradi, profecerit in sentiendi, docendique licentia: quod quidem ævi sui felicitati adscribit ille; sed quod alte deplorare debent quicunque noverunt, quam facile humana mens fræno soluta in præceps ruat.

At non tantum auxit *Thomasius Pufendorfii* errores, verum etiam pluribus majoribusque vitiis laboravit. Nihil tamen de ejus in *Papatum*, *Clerumque Romanum*, *Monacos*, *Catholicos*, *Scholasticosque Doctores* petulantia hic proferemus, qua non solum extra æqui justique, sed etiam extra decori metas sæpe numero abripitur. Pauca tantummodo dicam de ejus vanitate, qua inter Juris naturalis illustratores nomen & famam sibi comparare omni conatu studuit. Nam & se primo detexisse gloriatur vera *justi*, *honestique* & *decori* principia, sine quibus nullus vel certe exiguus fieri possit in juris naturalis cognitione progressus; & opiniones aut novas, aut etiam paradoxas amavit; & quum nihil novi, quod proferret, haberet, diversa saltem a ceterorum phrasi loqui maluit, ut novitatis vultum rebus vetustis tritisque indueret. Ex plurimis pauca innuo. Cartesianam de brutis sensu carentibus sententiam ut demonstratam amplectitur. Asserit, homines *specie differre omnes*; adeoque hominem non esse *speciem infimam*: tres quoque homini voluntates inesse dicit: hominem prælitum esse ratione, sed *stulta*; hominis *essentiam in voluntate* consistere: libertatem voluntatis sitam esse in eo, quod intellectus imperio non subsit; dari *exhalationes morales* ex omnibus corporibus effluentes &c.

Verum etsi ista ferri utcunque possent, illud tamen prorsus intolerandum videtur, quod pessimum perniciosissimumque Juris naturalis systema procuderit; quippe quod vel plane *Epicureum* est, vel ad *Epicureorum* insaniam quamproxime accedit. Pro *norma* enim *universali & fundamentali propositione*, seu *Lege* Juris naturalis statuit, *Facienda esse, quæ vitam hominum reddunt & maxime diuturnam & felicissimam*. Felicissimam vero vitam definit eam, *quæ simul maximam laudem meretur, & suavissime transigitur, & omnium rerum sufficientia prædita est*: quorum primum, & tertium nemo non videt, huc non alia de caussa advocari, nisi ut mera subsidia ad *vitam suavissime* transigendam. Quæso autem, quantum hocce principium a sententia differat *Epicuri*, qui summum bonum in *voluptate* constituit? Tantum scilicet *Thomasianum* ab *Epicureo* systemate distare dicendum est, quantum differt *suavitas* a *voluptate*, hoc est nihil, aut, quod nihilo proximum est, modicissime. Nam & *Epicurus voluptatis* nomine non solas voluptates corporeas, sed generatim *jucundam* (suavem diceret *Thomasius*) vitam intellexit: & ad ejusmodi vitam, laudem, animique quietem, quæ sola honestate, & virtutum cultu obtineri posse agnoscebat ipse, requirebat. Sed præstat, paullo accuratiorem *Thomasiani* & *Epicurei* systematis comparationem instituere. Quod ut efficiam, dogmata *Epicuri* non ex vulgari aliquo auctore, sed ex *Torquato* Romano Equite, quem *Tullius* lib. I. *de Finibus* loquen-

Fundam. Jur Nat. & Gent. Lib I. Cap VI. §. XXI.

quentem & pro *Epicuro* perorantem inducit, exhibebo. (*a*) Sed in antecessum illud ego de *Thomasio* proferam, quod *de Epicuro* ipse *Tullius* ibidem dixit: *Vellem equidem, aut ipse doctrinis fuisset instructior; est enim (ut mihi quidem aliisque videtur) non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur* (addam ego de *Thomasio*, neque iis moribus, quos qui habent, *urbani* dicuntur) *aut ne deterruisset alios a studiis*; ut deterrere videtur *Thomasius*, dum sustinet, omnes habitus *theoreticos*, qui pro fine tantum habent speculationem, etiamsi multas veritates ostendant, *ad stultitiam pertinere*. Sed ad systema ipsum accedamus.

Quam parum differat, immo proxime conveniat *Thomasianum* principium cum *summo bono* Epicuri in voluptate
Lib. I. Cap. VI. posito, jam innuimus. Nunc cetera.
§.XXIX. Asserit *Thomasius*, vitam, felicissimam, ut ipse appellat (quæ nempe *simul & maximam laudem meretur, & suavissime transigitur, & omnium rerum sufficientia prædita est*) *esse ad palatum omnium hominum, ambitiosorum ob laudem, luxuriosorum ob suavitatem, avarorum ob sufficientiam*; quasi avari animus sufficientia ulla contentus sit. *Epicurus* in argumentum sui systematis ait, *Omne animal* (nedum omnes homines) *voluptatem appetere, eaque gaudere ut summo bono... & naturalem atque insitam in animis nostris inesse notionem, volu-*
§.XXXII. *ptatem esse appetendam*. Thomasius in suo principio virtutum officia ex eo probat, quod nec *quiete vivere quis possit, nec laudabiliter, nec suaviter, nec sufficienter, nisi quis vivat honeste, decore & juste*. Sed *clamat etiam Epicurus*, ait *Torquatus*, *non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste justeque vivatur*. Rationem reddit *Thomasius*, cur ad *quiete, laudabiliter, suaviterque vivendum* necesse sit vivere *honeste, decore & ju-*
ste; quia *hæc tria* (laus, suavitas, & §.XXXI.
sufficientia) *nonnisi in vita quieta conjuncta sunt*; *& quia inquies stultorum omnis generis privat eos vera jucunditate, laude, & sufficientia*. Simili modo probat *Epicurus*, non posse *jucunde* vivi, nisi *honeste, justeque vivatur*, eo quod, si neque *civitas in seditione beata esse potest, neque in discordia Dominorum domus*; *quanto minus animus a seipso dissidens ipse, secumque discordans* (en *inquietem* Thomasii) *gustare partem ullam liquidæ voluptatis & liberæ potest? Atque pugnantibus, & contrariis studiis consiliisque semper utens nihil quieti videre, nihil tranquilli potest. Quod si corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas impeditur, quanto magis animi morbis impediri necesse est? Animi autem morbi sunt cupiditates immensæ, & inanes divitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum* &c. Epicurus negabat, virtutem per se expetendam esse, sed tantummodo ob aliquam voluptatem, vel utilitatem, quæ exinde profluat. Hinc ajebat præ- Lib. cit.
dictus *Torquatus* apud *Ciceronem*: *Istæ enim vestræ eximiæ, pulcræque virtutes, nisi voluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur?* Paullo vero antea negaverat, majores suos egregii quicquam ita fecisse, *nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis suis cogitarent*. Et paucis interjectis, *interea hoc tenebo*, inquit, *si ob aliquam caussam ista* (a Tullio commemoralem fuisse corruptissimam...

(*a*) Dum *Thomasio*, & postmodum *Wolfio* objicio, exprobroque *epicureismum*, a trita de genuina *Epicuri* morali doctrina, ejusque moribus quæstione penitus abstraho. Novi enim, eruditos plures extitisse viros, qui ipsum ab ea infamia, qua jamdudum aspersus erat, purgare aggressi sunt; licet mihi persuasum sit, (ut de privatis ejus moribus nihil modo dicam) ejus doctrinam moralem fuisse corruptissimam. Verum ut ut hæc sese res habeat, ego *Thomasio*, aliisque *Epicureismum* oppono, qualem, qui dicebantur *Epicurei*, quin & ejus sectæ præstantissimi, palam profiteri non dubitabant: quorum nihilominus dogmata, quippe quæ nullum genuinæ virtuti locum relinquerent, rejiciebant, & execrabantur aliarum sectarum Philosophi.

memorata), *quæ sine dubio præclara sunt, fecerint, virtutem his per se caussam non fuisse*. Deinde post alia docet, sigillatim & *sapientiam propter voluptatem expetendam esse, eo quod omnes doceat vias, quæ ad quietem & tranquillitatem ferant: eademque ratione ne temperantiam quidem per se expetendam esse; sed quia pacem animis adferat, & eos quasi concordia quadam placet ac leniat. Eandem esse rationem Fortitudinis* pluribus probat; id enim præstat illa, *ut sine cura metuque vivamus*, quæ sane utilitas maxima est. *Justitia restat*, subdit Torquatus, *ut de omni virtute sit dictum. Sed similia fere dici possunt: ut enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas esse docui* (dicta ratione) *cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec avelli, nec distrahi possint; sic de justitia judicandum est, quæ non modo nunquam nocet cuiquam; sed contra semper alit aliquid tum vi sua, atque natura, quod tranquillet animos; tum spe nihil earum rerum defuturum, quas natura depravata desideret &c.*

Hæc omnia rata habere *Thomasium*, negaverit sane nemo, qui qua de caussa nitendum esse ad virtutem, ipse doceat, perspectum habuerit; nempe, ut vita *felicissima*, hoc est *laude* non carens, *suavis* & *sufficiens* obtineatur. Hinc Sapienti, qui aliquem velit ad *justum*, *honestum*, ac *decorum* amplectendum incitare, id injungit officii, ut (præter ea, quæ antea ex eodem descripta sunt, & huc quoque spectant) doceat, *nullam esse veram suavitatem, & jucunditatem vitæ, nisi honestam; nullam vitam laudem mereri, nisi decoram, nullam sufficientia vera frui, nisi justam*. Subdit vero: *quum omnes tres affectus vitiosi*, nempe libido, ambitio & avaritia *& pacem internam, & tranquillitatem animi impediant*, & *si in actiones externas erumpant, pacem cum aliis hominibus externam turbent .... etiam his defectibus medetur vita honesta, decora, & justa. Honesta quidem, ut prospiciatur paci internæ* (hac eadem ratione temperantiam expetendam esse docet *Epicurus*), *decora, ut alii alliciantur ad auxilia nobis præstanda* (en utilitatis impulsum) *& promovendam pacem externam: justa*, ut alii *non incitentur ad turbandam nobiscum pacem externam*. En *utilitatem* in evitanda pacis turbatione repositam. Sed clarius adhuc quæ incitamenta virtutis agnoscat *Thomasius*, colligitur ex §. §. 37. & 38. ubi probat, hæc tria *honestum*, *justum*, & *decorum* simul conjungenda esse. *Quid juvaret*, inquit §. ex citatis altero, *vita honesta sopire ebullientes animi affectus, si non vita decora alii moveantur, ut subveniant quotidianæ indigentiæ* (quam præclarus, eximiusque est finis iste vitæ decoræ!) *si non vita justa impediantur, ne pacem tuam turbent?* (remoto hoc periculo annon licebit esse injustum?) *Quid juvaret, actionibus decoris aliorum adjumenta provocare, si frena laxando cupiditatibus te indignum redderes aliorum auxilio?* (Ecquid vero si effrenem meam cupiditatem non noverint illi?) *si actionibus injustis eos simul provoces ad nocendum?* (Ne ipsi noceant, injustitiam meam celabo.) *Denique quid juvaret actionibus justis neminem irritare ad inimicitiam, si non actionibus decoris eorum excitares animum benevolum, si actionibus inhonestis perpetuo hostem intra te sentires?* Anne putas, ullum ex Epicureorum grege hominem hisce vel similibus de caussis virtutem excolendam esse negaturum? Alia, quæ huc spectarent, missa nunc facio; nanque iterum hac de re nobis habendus sermo erit. Hoc unum addo, *Thomasium* nequidem in modo loquendi ab *Epicuro* recedere voluisse. Etenim quemadmodum *Epicurus* homines vitiis addictos non *improbos*, vel *iniquos*, sed *stultos* appellitare solebat; *sapientes* vero qui virtutem colebant: ita & *Thomasius* ipse hac utitur perpetuo phrasi, rejectaque hominum divisione in *malos*, & *bonos*, agnoscit solum *stultos*, atque *sapientes*: & quidem non perperam ad constitutum a se ipso principium. Quum enim eo duntaxat juxta Thomasium *improbi* differant a *bonis*, seu qui Juris naturalis præcepta violant, ab iis, qui servant, quod hi quidem hujus vitæ feli-

lici-

licitatem mediis congruis sibi studeant comparare; illi vero licet non minore ejusdem felicitatis cupidine teneantur, ea tamen agant, quæ illos a scopo suo abducant, atque in miseriarum ærumnarumque barathrum pertrahant: jure meritoque hos quidem *stultos*, illos autem *sapientes* appellari posse, non diffitendum. Neque dubitandum, hanc eandem *Epicuro* fuisse rationem alios quidem *stultos*, *sapientes* alios appellandi: atque ex hoc etiam liquet, quam sint hæc duo (si duo tamen vocari possunt) systemata *Thomasianum*, & *Epicureum* affinia, cognata, & amica. O eximium ergo præclarumque juris naturalis *Reformatorem* Thomasium! At in eo erravit ille, quod opus suum, in quo adeo eximia continetur doctrina, inscripserit: *Fundamenta juris Naturæ & Gentium*, quum potius inscribere debuisset: *Epicureismus redivivus*. Sed hic adnotare non pigebit, post *Epicurum* etiam *Hobbesium* habuisse magistrum in eo, quod nefariam omnem improbitatem nihil aliud præter *stultitiam esse definierit*. Nam & ille hæc habet: *in ratiocinatione falsa, sive in stultitia hominum officia sua erga ceteros homines ad conservationem propriam* (diceret *Thomasius*, *ad vitam diuturnam & felicissimam*) *necessaria non videntium omnis consistit legum naturalium violatio*.

De Cive Cap. II. §. 1. in Not.

Plura in hanc rem hic addi possent, quæ brevitatis caussa missa facio. Ut tamen instituta comparatio utcunque absolvatur, unum adhuc animadvertere placet, nempe *Thomasium* pessimam *Epicuri* industriam in plena animi tranquillitate ac securitate suis affectis procuranda proxime fuisse sectatum. Quum enim *Epicurus* animadverteret, ejusmodi tranquillitatem in iis, qui dant operam voluptati, supremi alicujus judicis notione, & expectandæ in altera vita factorum retributionis timore potissimum interturbari; Dei O. M. providentiam, adeoque justitiam, & animi nostri immortalitatem (sine qua nulla esse valet post mortem retributio) impie, insaneque inficiatus est. *Thomasius*, quum hæc duo, salva Religione christiana, negare non posset, ut tamen affectis suis tranquillam, seu nullo terrore turbatam, adeoque jucundam, suavemque vitam ducere liceret, eo se recepit, ut & naturales pœnas esse supremi judicis pœnas negaret; & in jure naturali ab immortalitate animæ præscindendum, atque abstrahendum, doceret. Quare jus naturale *Thomasii* cum jure naturali *Epicuri* satis etiam ex hac parte consentit: nam quoad effectum, parum aut nihil differt abstractio a negatione. Sed de *Epicureismo* hujus Philosophi satis.

CAPUT X.

Tametsi Cl. Wolfius *in mathematicis disciplinis immortalem sibi gloriam merito comparavit; nihilominus in tradendo jure naturæ minus recte feliciterque versatus esse videtur. Systema Wolfianum humanæ Reipublicæ magis obesse, quam prodesse arbitramur; quippequod magnam cum Epicureismo cognationem habet. Quod etiam Atheis, & scelestis hominibus patrocinium ille præstiterit, haud prorsus injuria accusatur.*

CHristianus *Wolfius*, vir celeberrimus *Uratislaviæ* in *Silesia* natus est Anno MDCLXIX. Quum obiit (nempe Anno MDCCLIV.) hisce decorabatur titulis, ut legitur in Epigraphe ejus memoriæ consecrata: *Regis Prussiæ a Consiliis sanctioribus, Academiæ Fridericianæ Cancellarius, Juris Naturalis ac Gentium Professor Ordinarius, Professor Petropolitanus honorarius, societatum scientiarum Londinensis, Parisiensis, Berolinensis, & Bononiensis Sodalis, Dinasta in Klein Doeltzig*.

Quam celebre ejus nomen evaserit, & quot quantisque laudibus extollatur cum ab aliis, tum præsertim a Protestantibus, neminem latet. Instar omnium sit illud, quod scribit *Jo. Jacobus Schmausius*. *Eodem*, inquit, *anno* (1740.) *in lucem prodiit systema nostri novi Her-* Hist. Jur. Natur. §. XXXVI.

me-

metis Trismegisti, & *totius humani generis Doctoris D. Bar. de Wolff sub hoc titulo: Jus naturæ methodo scientifica pertractatum*. Quanquam autem ego huic viro *ter maximo* nihil de laude, quam in disciplinis præsertim mathematicis, sibi merito comparavit, detractum velim; in jure tamen naturæ explicando minus recte, minusque feliciter versatum esse, fidenter affirmo; tametsi ille aliter senserit de opere abs se lucu-
Pag. 118. brato. Quandoquidem in epistola nuncupatoria *Philosophiæ practicæ*, quam vulgavit, *summa jactantia contendit* (verba sunt Schmausii paulo ante citati, cujus censura post elogium illud amplissimum, nemini debet esse suspecta) *neminem hucusque de actionibus humanis, earumque imputatione, culpa, conscientia, adeoque & de lege naturali, ejusque connexione cum Jure civili humano funditus vel tractasse vel intellexisse; propterea se primum hæc omnia ex imo fundo detecturum*. Sed nos hæc minime terrent, quominus propositionem supra a nobis positam veram esse credamus: quam & propugnamus hoc modo.

Is merito censeri debet in tradendo jure naturæ minus recte minusque feliciter versatus esse, qui (1) usus est methodo satis incongrua. (2) multa inutilia, & inepta, ac puerilia permiscuit. (3) quod operis initio spopondit, id nequaquam præstitit: (4) qui demum in errores varios prolapsus est, adeo ut accusari non immerito possit, quod jus naturale vel everterit, vel corruperit. Porro *novum* hunc *Trismegistum* in ea omnia, quæ commemoravimus, impegisse, statim demonstro. Quoad primum attinet, *Wolphiana methodus* his præsertim vitiis laborat. 1°. Quod ut plurimum sit longe prolixior, quam par esset, & identidem omnino redundans. 2°. Quod summo incommodo, & molestiæ studiosis sit. 3°. Quod nimis obscura sit & perdificilis.

Porro primum *Wolfianæ* methodi vitium ex eo patet, quod ad unam, nec quandoque arduam, demonstrandam propositionem sæpenumero quinquaginta & amplius paragraphos, seu propositiones cum suis demonstrationibus, adjectisque scholiis impendit; ita ut ad decem tantummodo ex iis intelligendas, calculo accurate ducto, trecenti, ni amplius, paragraphi sint percurrendi, menteque retinendi. Rem ita se habere, norunt omnes, qui in hujus Auctoris lectione aliquantisper versati sunt. Tanta vero prolixitas & verbositas quantum incommodi molestiæque parere debeat, reputare quisque per sese potest. Sed & aliud, illudque fortasse molestius graviusque *Wolfius* addit incommodum. Ut enim quæ in Jure naturæ tradit intelligantur, traditæque percipiantur demonstrationes, satis non est, opus ipsum attente diligenterque versare; verum necesse est etiam, omnia ejus philosophica volumina, quæ nec pauca numero sunt, neque exigua mole, nempe, quæ *Ontologiam*, *Psychologiam Empiricam*, *Psychologiam Rationalem*, *Theologiam naturalem*, *Philosophiam practicam*, *Philophiam naturalem* continent, præsto semper habere & evolvere; siquidem in quacunque ferme propositione, quam demonstrare aggreditur, continenti atque perpetuo fere circuitu Lectores mittit, remittitque modo ad *Ontologiam*, modo ad *Philosophiam practicam*, subinde ad alias, & iterum, iterumque modo ad hanc, modo ad illam. Qua quidem re quid quæso gravius, quidve molestius? Præsertim vero quum tantam Lector molestiam absque ulla necessitate, immo nec utilitate quidem, subire cogatur. Non infrequenter enim tanta ille paragraphorum multitudine ad eas demonstrandas propositiones abutitur, quæ vel sunt evidentes per se, vel sunt ab aliis jam demonstratæ, vel paucis saltem verbis, ac una vel altera propositione demonstrari possent. Illud etiam non raro contingit, ut propositiones alias certæ, claræque methodi *Wolfianæ* opera incertæ obscuræque reddantur. Mens nanque lectoris tanta paragraphorum farragine nedum uberiore non affunditur luce, sed obscuratur, confunditur & hebetatur; ut jam sic obruta non satis videat, quæ antea clarissime intelligebat. Verissimum nam-

que

Lib. III. de Nat. Deor.

que eſt quod ait *Cotta* ille apud Tullium, *perſpicuitatem argumentatione quanque elevari*; præſertim vero ſi hæc nimia fuerit, *ac prolixitate moleſta*. Eapropter *Wolfiana* methodus veritati inveſtigandæ inveniendæque citius officit, quam proſit. Præcipue vero, quum ſatis non ſit, citatas propoſitiones variis in voluminibus quærendo laſſari; ſed plane opus eſt, ut, antequam quis ad opus evolvendum accedat, ſi aliquem velit ex eo fructum percipere, cetera ejus, quæ ennumeravi, philoſophica volumina & mente perceperit, & memoria teneat: ad quod tum maxima ingenii acies ac robur neceſſarium eſt, tum plurimus ac diuturnus inſumendus eſt labor (*a*). At Methodi ſuæ arduitatem agnovit *Wolfius*

(*a*) Qui primus, quem ego ſciam, in *VVolfianam* methodum inſurrexerit, eamque damnarit, fuit doctiſſimus, & piiſſimus P. *Daniel Concina* Ord. Prædicator. in ſua *Theologia Chriſtiana* edita an. MDCCL, Tomo VI. Quæ ille inibi contra *VVolfium* diſſerit, clariſſimo viro P. *Anſelmo Deſingo* Ord. S. Benedicti, Epiſcopi, & Principis *Paſſavienſis* Conſiliario, anſam ſuppeditaſſe videntur conſcribendi *Diatriben circa Methodum VVolfianam in philoſophia practica univerſali, hoc eſt in principiis juris naturæ ſtatuendis, quam non eſſe methodum, nec eſſe ſcientificam oſtenditur.* (hæc eſt nempe libri ejus inſcriptio) *Monachii* Anno MDCCLIII. Quæ laudatus *Schmauſius* ex ea *Diatribe*, atque ex *Daniele Concina* exſcribere operæ pretium duxit, (Hiſtor. Jur. Natur. §. XXXIX.) illa me afferre non pigebit, ut conſtet, eſſe etiam ex Proteſtantium cœtu homines, qui nobiſcum de *VVolfianæ* methodi pravitate conſentiant. „ *In ea*, inquit, (Germanica Schmauſii verba latine reddo) „ D. *VVolfio præſertim* verboſitas *exprobratur*, *& inter alios ab Italo quodam ſcriptore* Daniele Concina *Dominicano, qui non ita pridem* Theologiam Chriſtianam *edidit*, *notatur VVolfius*, *in tertio tomo* ſui juris naturalis *Capite* 2. *in materia* de Veriloquio & Falſiloquio 161. *paragraphos eoſque ſingulos fuſis commentariis ampliatos impendiſſe*, *ut demonſtraret*, mendacium eſſe licitum ob publicam neceſſitatem. Sunt autem, *inquit auctor pag.* 47. inter illas propoſitiones etiam ſequentes: nam (§. 148.) *Qui ab aliis vult intelligi*, *vocabulis uti debet prout fert uſus loquendi*. Ad quam propoſitionem ipſis etiam pueris notam demonſtrandam remittit ad ſeptem omnino paragraphos diverſarum ſcientiarum, *Logicæ* nimirum, *Pſychologiæ Empiricæ*, *Philoſophiæ practicæ*, & *Juris Naturæ*. Tum ſubdit ſtatim (§. 149.) *Quoniam qui ab aliis vult intelligi*, *vocabulis uti debet*, *prout fert uſus loquendi*. *Quam propoſitionem a priore nihil differentem alio rurſus commentario conſarcit*. Atque ita porro progreditur, manifeſto verboſitatis & tautologiæ exemplo. *Hoc multis etiam aliis exemplis a Domino illo Conſiliario demonſtratur*, *quin poſſet*, *ſi operæ pretium foret*, *fere ſingulis VVolfianorum præſertim latinorum voluminum paginis demonſtrari*. *Extant prætetea in VVolfiana methodo multæ remiſſiones ad cetera ſua prolixa Volumina*. „ Methodus VVolfiana, *inquit laudatus Concina*, per ambages & circuitus veritatem ad hominum mentes defert. In quinquaginta propoſitiones dividit methodus hæc doctrinam, quæ unica, & ad ſummum duabus propoſitionibus pleniſſime exhauriri poterat. Sed quod methodum illam a philoſophia morali exterminare debet, eſt quod illa lectores ſuos ut rotas in gyrum perpetuum circumagit. Ut probet propoſitionem trigeſimam, modo te remittit ad decimam, modo ad quinquageſimam. Illuc pergis, & continuo aliam citationem offendis, quæ te mittit ad philoſophiam moralem. Arripis iter, & illuc quum perveneris, quaſi lætus de invento demonſtrationis promiſſæ arcano, en tibi obviam alia citatio, quæ te remittit ad Logicam: & hæc te iterum mittit ad Ontologiam, & hæc quoque iterum te in gyrum agit ad Pſychologiam: & hæc te denuo ad jus naturæ amandat, ut continenter per hunc te rotes circulum. Factum tam evidens & obvium narro, quam obvia & manifeſta ſunt VVolfii volumina. Vellem, ut aliquis eorum, quæ narravi periculum faceret. Et ſane, ut tu ex opere VVol-

sius ipse; eam tamen, (quod plane mirandum) sibi ducit honori. Ita enim eam deprædicat: *magnum omnino opus & arduum conor, Theoriam actionum humanarum in apricum prolaturus* . . . *Neque hæc vulgo imperito scribuntur, nec iis, qui in moralibus haud altius vulgo sapiunt; sed his, quorum authoritate & vulgus, & qui eodem non altius sapiunt, stare tenentur*. Verum si res ita se habet, procul a *VVolfianorum* voluminum lectione juvenes quique in jure naturali tyrones; procul qui singulari mentis acie minime pollent; procul qui in scientiis philosophicis perfecte, & quidem juxta *VVolfianam* methodum, exculti non sunt: procul demum omnes, qui *supra vulgus non sapiunt*, quique non sunt adeo docti, ut eorum *authoritate & vulgus, & qui eodem altius non sapiunt, stare teneantur*. Scilicet soli viri *doctissimi* honore tanto perfrui poterunt, ut ad *VVolfii* scholam tanquam discipuli haud inepti admittantur. (*a*). Quis vero merito putet, eum de morali doctrina multum bene meritum

Epistol. uncup. bil. prac.

„ VVolfiano de jure naturæ profectum „ percipere valeas, opus est, ut omnia „ fere volumina, quæ edidit, in promtu habeas, eaque in cubiculo non valde angusto bene disposita, & modo ad „ unum accurrere, modo inspicere aliud, „ nunc progredi, nunc regredi, nunc „ pergere ad ultimum, nunc redire ad „ primum, a primo ad quartum, a quarto ad secundum volumen. Et en in „ hoc vitioso, ac perridiculo citationum „ circuitu percurrendo occupatos lectores, temporisque jacturam gravissimam „ factam ". *Hoc totum vocat Desingus doctas nugas*, subditque: „ Annon vero „ nugæ sint hæc, si vel trina tantum, „ ut numero præcedente dixi, remissio „ ad loca, eaque tantum bina, fiat? Nugæ iterum dico sunt, si ad unam pueris notam propositionem demonstrandam trecentis aliis propositionibus velut quodam pelago circumjacteris. „ Quod si deinde idem tibi contingat, „ cum omnibus aut sane multis in jure „ naturæ paragraphis, labor in immensum excrescens fit penitus insuperabilis. Ponamus enim in tot voluminibus „ juris naturæ VVolfianis tantum mille „ occurrere, ad quorum intelligentiam „ necesse sit, non trecentas, ut modo „ dixi, alias propositiones adire, & investigare, sed solas centum; consequitur ad intelligendum jus naturæ *VVolfianum* remissum te iri saltem ad centum millia propositionum: quas omnes „ si incredibili cum liberæ animæ tormento enavigaveris, nihilo plus, quam „ quum e portu solvisti, intelligis, ideo „ quia prima propositio plerunque clarior ceteris fuit. Quin in tot propositionum millibus tantam invenies per „ singulas addubitandi caussam, & materiam, ut ad extremum, tui quoque „ ipsius oblitus nullam evadendi viam „ deprehendas aliam, nisi hanc, ut remissionibus omnibus mittas nuncium. „ His autem neglectis, rursus ad omnem, quem promoveris, passim offendes, & hæsitabis. Ex his denique alterum consequatur, oportet; aut ut „ *VVolfium* totum plane abjicias tantorum „ malorum caussam unicam, id quod tibi fuerit oppido salutare; aut vero, „ ut eum obiter legens videare tibi tamen intelligere, & methodo tam necessaria instructum ceteros omnes, qui „ ea non utantur, præ te despicere posse; id quod pro ea, qua nunc tibi vehementer places, vanitate maximo te „ tandem aliquando pudore suffundet. " *Praeterea alias multas, easque scitas, convincentesque libelli hujus observationes, quæ ad institutum nostrum proprie non pertinent*. Hactenus *Schmausius*. Qui hac de re plura desiderat, adeat ipsum *Desingi* librum.

(*a*) Ut opera VVolfii cum fructu legi possint, quinque leges statuit. *Formeyus* in brevi ejus vita, quam præmisit operi suo Gallico, quod inscripsit: *Principes du Droit de la Nature, & des Gens, extrait du Grande Ouvrage latin de Mr. de VVolf*. Ex his regulis prima est: *Quum quis lectionem operum hujus Philosophi aggreditur, oportet ut abs se removeat omnia, quæ ad illud usque tempus legit, didicit, ac meditatus est; adeoque ad hanc Philosophiam afferat spiritum, ut ita dicam, omnino novum, liberumque ab omni alia idea. Absque hac conditione conformitas terminorum, quæ in aliis systematibus adhibentur, & qui-*

tum esse, qui rem, quæ omnibus pervia esse debet, tot tantisque difficultatibus circumsepsit. Hoccine est *Theoriam* suam *in apricum proferre*, & non potius in profundum obscuritatis demergere, nebulisve involvere, quas perspicacissimæ duntaxat mentes penetrare valeant, atque pervadere ! An laudabilis sit methodus ista, qui sapiunt, judicent.

Verum enimvero ferenda utcunque esset arduitas tanta, patienterque jugum subeundum, quod *ter maximo* huic *humani generis Doctori* nobis imponere placuit, si, quæ ille proponit, aut nova essent & rara, aut saltem utilia; & ad referandum juris naturalis aditum, tametsi per ambages longosque circuitus, tandem conducerent. Sed pleraque in eo sunt omnino obvia in aliis quoque scholasticis Auctoribus; alia vero plane inutilia & inepta, atque (quod in celeberrimo viro vix credibile est) etiam *puerilia*. Et quidem hujus generis bene multa agnovit in *Wolfio* notavitque post alios ille ipse *Schmausius*, qui paullo ante adeo enormiter ipsum laudaverat. Quum enim multa nullius pretii retulisset ex eo, sermonem abrumpit his verbis, quæ germanice primum referre placet: *Eine menge anderer dergleichen Kindereyen zu geschwweigen*, idest, *ut plurimas alias id generis puerilitates silentio prætercam* (*a*). Pleraque vero V. Not.

& quibus VVolfius in suo utitur, sed in alio plane sensu, qui scilicet proprius est, confusionem pareret inexplicabilem. Si ita res se habet, optime dixit ille Gallus : *opus est summa patientia ad legendum id, quod summa crudelitate scripsit VVolfius*. Quid enim crudelius, quam exigere in suis lectoribus mododictam præcisionem, seu ut omnium, quæ didicere, obliviscantur ad hoc, ut ejus discipuli evadant ? præsertim quum hujus rei nulla justa causa excogitari possit?

(*a*) Ut sapiens lector judicet, num *Schmausius* de *VVolfio* merito hæc pronuntiet, juverit, ea omnia, licet paullo prolixiora, hic adferre, quibus elogium istud appingit lib. cit. §. XXXVI. *In reliquis*, inquit, *sui operis partibus agit* V Volfius *de specialibus obligationibus*, seu de officiis cum prolixitate plane incommoda, *supervacaneisque demonstrationibus*. *Ex. gr. in capite* de officiis hominis erga seipsum, *hæc inter alia inutilia prolixis stipata demonstrationibus proponit*. §. 411. ex duobus cibis vel potubus salubribus ob saporem gratum unum alteri præferre licet, ubi temperans fueris. §. 412. Solius voluptatis percipiendæ gratia cibum ac potum appetere licitum non est. §. 413. Si quis in morbum incidat, operam dare tenetur, ut sanitati restituatur. *Postquam vero ille* §. 414. *definivisset, quid sit medicamentum, subdit* §. 415. Si absque usu medicamentorum sanitas restitui non possit, homo iisdem uti tenetur. §. 427. *ait*. Actiones ministræ sunt, quæ ad officium aliquod explendum necessariæ sunt, seu requiruntur; in se spectatæ autem actus obligatorii non sunt : *cujus hoc præbet exemplum*, si edere volueris, *inquit*, cibus apprehendendus, & ori ingerendus, masticandus & deglutiendus. Cibi adeo apprehensio, & ingressio in os, masticatio & deglutitio sunt actiones ministræ, quum sine iisdem non detur cibi ac potus usus, quem exigit conservatio corporis. §. 428. Actio, quæ ad finem ab agente intentum, vel intendendum nil facit, superflua dicitur. Ex. gr. si cibum ori ingerere vis, nullo opus est motu labiorum, dum os aperitur. Quod si ergo quocunque modo eadem moveas, actio ista superflua est. §. 431. Operam dare debemus, ut actiones ministræ sint tales, quales exigit finis intentus, vel intendendus. Ita nemo negaverit, dandam esse operam, ut apertura oris cibi ingerendi gratia facta, talis sit, qualem cibus ingerendus requirit, & ut ipse actus ingerendi cibum talis sit, qualis esse debet, ut idem commode ori ingeratur. §. 432. Si actiones ministræ tales sunt, quales exigit finis intentus vel intendendus, rectæ sunt. §. 430. Sed actiones rectæ hominem decent. §. 199. Par. 1. Phil. pract. univ. Ergo actiones ministræ, si tales sunt, quales exigit finis intentus vel intendendus, hominem decent. Ex. gr. si apertura oris cibi ingerendi gratia fit, non aliud in ea requiritur, quam ut quantitati cibi ingerendi proportionata sit, nec major, nec minor, quam ut per

inutilia, inepta, nulliusque plane frugis in singulis philosophicis *Wolfii* libris (ne id ex mea duntaxat sententia affirmare videar) sæpius mihi afferuit dum viveret, Vir acerrimo ingenio, profundaque meditatione *Nicolaus Concina* Ordinis Prædicatorum, qui quum esset in Patavina Academia publicus *Metaphysices* Professor, *Wolfiana* opera diu multumque versarat, ac diligentissime

eam cibus ingeri possit. Talis oris apertio fit sola depressione mandibulæ inferioris, neque ad eam requiritur præterea nullus labiorum motus. Dico, decere hominem, ut, si cibi ingerendi gratia os aperit, sola mandibulæ inferioris depressione oris efficiat cibo ingerendo proportionalem aperturam, nullo labiorum motu facto, quo eorum situs respectu aliarum partium vicinarum mutatur. *Ut vero ille plura alia de hominis in capiendo cibo obligatione disseruit, ac vestium ratione loqui aggrediatur, rursusque prolixas de his exhibet demonstrationes.* §. 445. Homo corpus vestimentis adversus injurias tempestatum munire debet. *Et postquam* §. 447. *definitionem tradidisset* de partibus corporis obscœnis, *subdit* §. 448. partes corporis obscœnæ vestibus velandæ sunt: *cumque hoc fuse demonstrasset, expetit* §. 449. Quoniam partes corporis obscœnæ vestibus velandæ sunt §. 448. Id vero, propter quod agimus, finis est. (932. Ontol.) vestium quoque finis est, partes corporis obscœnas velare, *&* §. 450. *iterum:* vestes aptæ esse debent ad corpus contra injurias aeris tuendum, & ad partes obscœnas velandas. Etenim quum finis vestium sit tueri corpus adversus injurias aeris (446) & velare partes obscœnas (§. 449.) vestium usus spectandus est tamquam medium, quo utrumque finem consequimur (§. 937. Ontol.) Quamobrem si earum usu finem utrumque consequi volueris, vestes aptæ esse debent ad corpus contra injurias aeris tuendum, & ad partes obscœnas velandas. §. 452. Vestes commodæ esse debent agenti, quod iis indutum agere oportet. §. 455. Homo in incessu se providum probare debet, ut sit ab omni lapsus periculo immunis *prolixa cum demonstratione*. §. 460. Homines obligantur ad ædes extruendas. §. 463. Decent hominum ædes essentiæ ac naturæ animæ convenientes. §. 466. Homo obligatur ad vitam commode transigendam. §. 467. Homo ad singula, quæ ad vitæ commoditatem spectant, cognoscenda obligatur. §. 469. Ædes commodæ sunt extruendæ. Obligamur enim ad vitam commode transigendam (§. 466.) & ad ædes extruendas (§. 460.) Quamobrem quum in Architectura civili ostendatur, ædes commodas extrui posse; ædes commodæ sunt extruendæ. Sumitur hoc in Architectura civili instar axiomatis, & jam olim sumsit Vitruvius, quemadmodum nemo ignorat, qui eandem vel primis labiis degustavit. Quod vero recte sumatur, ex præsenti demonstratione patet. §. 471. Homo obligatur ad vitam jucunde transigendam. §. 473. Homini jus est extruendi ædes pulchras. Ædes enim pulchræ aptæ sunt ad voluptatem in nobis producendam (§. 545. Psych. Empir.) adeoque earum extructio facit ad vitam jucunde transigendam. §. 470. Quoniam itaque homini jus est ad ea omnia, quæ ad vitæ jucunditatem faciunt, & ad omnes actus huc requisitos (§. 472.) jus etiam ipsi est ædes pulchras extruendi. Sumitur, Vitruvio præeunte, instar axiomatis in Architectura civili ædes pulchras esse, atque adeo in iis extruendis habendam quoque esse rationem pulchritudinis. Hic vero ostendimus, hominem hoc facere suo jure, ut pateat, recte idipsum sumi. Pulchritudinem ædium facere ad vitæ jucunditatem notionibus communibus conforme est. Hic vero discimus, notionem communem non abhorrere a veritate. Constat ex Architectura civili, dari pulchritudinis ædium gradus. & esse quamdam pulchritudinem essentialem, quæ locum habet in omni ædificiorum genere. Unde vero definiantur gradus unicuique observandi, ex statu hominis externo intelligitur, quem nunc pendere a dominiis & imperiis introductis, nemo est, qui nonnisi culpa sua ignoret. Unde & officia hominis quoad statum externum perspicere non datur, antequam de dominio & imperio summo civili fuerit actum. *Ut multas alias his similes puerilitates prætcream.* Hæc *Schmausius* de suo *novo Trismegisto*, *&* *Doctore humani generis*,

fime expenderat, ut vix quisquam eo melius de *Wolfianorum* voluminum pretio judicium ferre poffet. Is itaque, cum de rebus eruditis amice colloqueremur, injecta Wolfii mentione, rogatus a me, quid de eo fentiret, inter cetera refpondit: *Si Leibnitius fcripfit, in fcholaftico ftercore multum auri latere; multo potiore jure affirmari poteft, in multo VVolfiana furfure parum farinæ reperiri*. Si quis tanto viro fidem adhibere detrectet, periculum ipfe faciat, producta aliquandiu ejus operum lectione, comperietque, id effe veriffimum, fimulque de jactura temporis dolebit. Addebat eximius ille vir: *Jactat quidem VVolfius, fefe omnia demonftrare, quæ proponit; reipfa tamen demonftrat prope nihil*. Quod effatum veriffimum effe, pluries comperiffe mihi videor. Nam cum plures ejus demonftrationes expenderem, fæpe vifæ funt mihi *fophifticæ* magis, quam *folidæ; irretire* potius, quam *convincere*; ac demum in *paralogifmos* quandoque degenerare. Huius rei fpecimen, fi quod defideres, comperies infra Lib. VII. Cap. V. Neque vero in hoc folum promiffa fua non implevit *VVolfius*; fed ab eo receffit etiam, quod initio fibi præftandum propofuit. Pollicetur ille, fefe omnia ex ipfa natura & effentia hominis demonftraturum. *Legem naturæ*, ait in præfat. *cum jure & obligatione naturali ex ipfa hominis rerumque effentia derivamus*. At dum de obligatione naturali Lib. I. Cap. I. differit, eam quidem in varia tribuit genera, aitque, *priorem effe jure, hoc eft, anteponendam effe aliquam obligationem, quam jus aliquod concipi poffit; adeoque jus oriri ex obligatione paffiva*. „ At in his omnibus

Loc. cit. „ oblivifcitur inquit *Schmaufius*, demon„ ftrare ex ipfa effentia & natura ho„ minis, quod tam exerte promiferat. „ Et fane (pergit *Schmaufius*) ut recte „ procederet, demonftrare debuiffet, „ cur jus ex *obligatione* potius, quam „ obligatio ex jure nafcatur: & præ„ fertim qua ratione fons omnis obli„ gationis in hominis natura exiftat, „ eaque illi innata fit. Quod *VVolfius* „ nullatenus præftitit; quanquam hæc „ una ex præcipuis fit, magifque ar„ duis Juris Naturæ quæftionibus “. Alia etiam plura, quæ in Opere de *Jure Naturæ* proponit & docet, nequaquam derivat ille ex ipfa effentia hominis: adeo fcilicet magis fuit in promittendo liberalis, quam fuerit in adimplendo fidelis: nifi quis potius velit eum imprudentiæ damnare, quod ea fpoponderit, quæ præftare non poterat, immo quæ a nemine præftari valeant. Nam inter cetera pollicetur, jus etiam *privatum*, feu jus *Civile* & *Feudale*, quod quinque pofterioribus operis fui de Jure Naturæ partibus complectitur, ex ipfa natura hominis deducturum fe, & demonftraturum: quæ quidem promiffio *cuique fanæ mentis homini ridicula* eft, judice jam fæpe laudato *Schmaufio*.

Verum enimvero hæc omnia doctiffimo viro condonari fortaffe poffent, fi in varios præterea errores, eofque apprime perniciofos, minime incidiffet. Ægre, puto dictum hoc ferret ille, fi adhuc effet in vivis, quippe qui adeo fidenter in omnibus veritatem fe affecutum profeffus eft, ut ferme omnimodam, *ἀναμαρτησίαν*, feu *inerrantiam* fibi adfcripfiffe videatur. Ita enim de fe ipfo loquitur in *Morali* opere germanice confcripto: „ qui abfque præ„ judicio (verfione utor P. *Defingi*, qui „ hæc recitat ejus verba), “ & cum „ capacitate in fcripta mea incidet, in„ veniet veritatem effe quidquid hic „ fcripfi. Diu eft (quæ Dei fit laus) „ quod a deceptione mei ipfius in e„ jufmodi judiciis fim immunis, eo „ quod rem ex fuis principiis dijudi„ cem, nihilque mihi fit rei cum ex„ ternis. Qui præfertim Logicam meam „ latinam legerit, atque intellexerit, „ is videbit callere me, quid facto o„ pus fit, ut verum ex fundamento „ comprehendatur, & quantum opus „ fit perpendere rem, donec fecurus ef„ fe poffis, ejus te effe adeptum certi„ tudinem, nec ne “. Optandum plane foret, ut celeberrimus ifte Philofophus, qui in *abditos animorum receffus*

Larva detracta. Cap. XVIII.

penetrare aggressus est, humanæ mentis imbecillitatem paullo magis perspectam habuisset, aut ejus non ita facile oblitus esset. At ex ejus asseclis fortasse non deerunt, qui eandem de illo, ac ipse de se, sententiam ferentes, nimiæ audaciæ atque temeritatis me condemnent, quod ausim tanto viro errores adscribere. Ab his tamen ego *humanitatis jure postulo, ut si legant, perlegant*
Lib. I. Divin. Instit. Cap. I. (utor Lactantii verbis) *& sententiam differant in extremum*: & si ego plures *VVolfii* errores in hujus operis progressu non demonstravero (quod in præsentia absque magna ordinis perturbatione fieri non posset) tunc me, qua libuerit, censura condemnabunt.

Quod hic duntaxat innuo de erroribus a *VVolfio* in suo jure naturæ admissis, incredibile minime videbitur iis, qui noverunt, de hujuscemodi etiam erroribus a doctis aliis hominibus eum accusari, quorum si revinceretur, non juris sane naturalis *illustrator*, & *demonstrator*, quam sibi laudem arrogat ille, sed pessimus, & iniquissimus ejusdem eversor habendus esset; siquidem & *Atheismi*, seu *Spinosismi*, & *Fatalismi*, seu de sublata humanorum actuum libertate, non quidem disertis verbis, sed ex pravorum principiorum consecutione, accusatur præsertim a *Joachimo Langio, in Causa Dei adversus Atheismum*. Accusationem hanc, eo præsertim elata voce reclamante, mihi persequi & urgere non libet. Novi, istud criminationis genus in viros doctos, qui a communi loquendi usu recedunt, nimis quandoque facile intorqueri; & ipse quidem lubentius *Atheorum* numerum minuerim, quam auxerim, ne videlicet vel ipse fautorum numerus debitum erga atheismum horrorem imminuat, aut ipsi aliquod patrocinium impendat. At illud vitio procul dubio *VVolfio* vertent cordati omnes, quod singulari sentiendi, aut loquendi modo tantæ suspicionem impietatis viris doctis ingesserit (*a*); qua quidem re nihil ingenuo proboque philosopho magis indecorum videri possit.

Est tamen aliud, quod nondum quidem ab aliquo notatum comperio, sed quod mihi potiore jure ac fundamento, huic philosopho objici posse videtur; nempe ipsum se *Epicureismi* fautorem quadantenus præstitisse, immo longius quam *Epicurus*, circa *voluptatem*, *commoditatem*, *jucunditatemque* progressum esse. Nam quum *Epicurus* ista tantummodo per se *expetenda esse* asseruerit; *VVolfius* præterea docet, nos naturali lege ad ea persequenda adstrictos esse. Ut quam justa sit mea hæc in *VVolfium* accusatio, judicare per se Lector valeat, proferam hic propositiones aliquot, quas habet ille in *Jure Naturæ*, ubi officia Parte I. Cap. II.
hominis erga semetipsum recenset, explanatque. Adnotanda imprimis est hæc propositio Paragraphi 280. *Homo obligatur ad felicitatem consequendam, & infelicitatem fugiendam: seu operam dare tenetur, ut sit felix, sibi autem cavere debet, ut sit infelix*, in hac nempe vita, cujus tantummodo in hoc Opere rationem habet (*b*). Hujusce propositionis.

(*a*) Narrat Formeyus in brevi ipsius vita, Theologos Halenses Oratione, quam habuit V. Volfius An. 1721. (quum Prorrectoratus gradum dimitteret (de *Scientia Morali Sinensium*, in qua illorum Philosophiam valde extollebat, ejusque cum suis principiis conformitatem ostendere nitebatur, adeo offensos fuisse, ut sequenti mane ex omnibus Cathedris ipsi anathema dictum fuerit. Duobus vero post annis Regis Borussici decreto fuisse eum ob doctrinam suam eo gradu, quem obtinebat, privatum, & ex Halensi Urbe ejectum: quo non rediit nisi Anno 1741, quum interim in *Marburgensi* Academia Mathematicam & Philosophiam docuisset. Addit *Formeyus*, *VVolfium* non solum dum viveret, se egregie ab impactis accusationibus vindicasse; sed etiam quum morti esset proximus clarissima Religionis & pietatis in Deum signa & argumenta edidisse. Hinc ego quoad hoc, ejus famam intactam relinquo.

(*b*) Non solum *VVolfius*, sed etiam *Thomasius* aliique generatim omnes *Germani* Juristæ non de alia quam de hujus vi-

nis momentum & pondus explicat ille in nota adjecta; quia (1) *etsi homines per naturam appetant felicitatem, & aversentur infelicitatem, paucissimi tamen sunt, qui obligationem consequendæ felicitatis, & sibi cavendæ infelicitatis agnoscant*, & alias (2) *generalis determinatio*, seu inclinatio & impetus *ad felicitatem, non sufficit ad eam consequendam*; quasi vero si *naturalis obligatio* eam procurandi superaddatur, id *ad eam consequendam sufficiat*. Interim gratissimum erit felicitatis hujus vitæ amatoribus intelligere, sese, *VVolfio* auctore, naturali lege ad eam sibi procurandam adstringi. Sed grata etiam erit *Epicureis* ratio, qua hujuscemodi legem evincere conatur, quia nempe *obligamur ad consequendum ea, quæ nos felices necessario reddunt, nempe virtutes, & fugiendum ea, quæ nos necessario infelices reddunt*, nempe *vitia*: hac nanque ratione satis indicat *VVolfius*, virtutes eo tantum fine excolendas esse, ut earum subsidio feliciter in hac vita vivamus; sicque virtutes, *quas ratio rerum omnium dominas judicat*, terrenæ ipse felicitatis *satellites* & *ministras* facit, ut Epicurei voluptatis *ministras* esse volebant, teste Cicerone. Nec dubitari potest, quin *VVolfius* ea in sententia fuerit, virtutes non propter se, sed velut humanæ felicitatis medium, esse expetendas, quum in nota insequenti propositioni subjecta ratum habeat, in *Philosophia morali præcepta moralia ex felicitate tanquam ex fine deducere licere, & a vero non aberrare, qui Ethicam habet pro ea Philosophiæ parte, quæ modum consequendi felicitatem docet: immo ex notione felicitatis totum quoque jus naturæ deduci posse*. Clarius adhuc sententiam hanc suam aperit in nota ad §. 466. ubi hæc habet. *Lex naturæ est medium felicitatem consequendi (§. 857. Ontol.) consequenter per virtutes felicitas nostra (hujus vitæ) tanquam finis intenditur: neque ad illam servandam obligamur, nisi quia ejus custodia felicitatem consequimur, nec fine eadem eandem consequi datur*. Quantum hoc ad *Epicureismum* accedat, per sese liquet. Neque quis dicat, eo maxime discrepare *VVolfium* ab *Epicuro*, quod hic virtutes faceret ministras *voluptatis*, ille *felicitatis*. Etenim honestius est quidem *felicitatis* nomen, quam *voluptatis*; at certum est, Epicureos *voluptatis* vocabulo quidquid ad hujus vitæ felicitatem spectat, fuisse complexos, nimirum præter transeuntes corporis voluptates, etiam & præcipue animi jucunditatem, quietem, & omnis doloris, tædii, molestiæque vacuitatem. (*a*) Hæc vero omnia (& quidem ipsa etiam voluptate corporis inclusa) felicitatis partes *VVolfium* facere, clarum, exploratumque evadit ex sequentibus ejus propositionibus. Quoad *voluptatem* ita mentem aperit suam §. 281. *Quoniam homo obligatur ad felicitatem consequendam, seu operam dare tenetur, ut sit felix, felicitas vero status est, quo voluptas vera perdurat; homo utique operam dare tenetur, ut eum consequatur statum, quo vera voluptas perdurat*. Anne plus hac in parte dixerat *Epicurus*? Neque vero putes *VVolfium* in eo recedere ab *Epicuro*, quod voluptatem tantummodo *veram* procurandam nobis edicat; nam & *Epicurus* de vera sine dubio voluptate locutus est, seu de ea, *quæ ex vero bono percipitur*, & quæ *in se innocua est*, scilicet *quæ nec in tædium*

Lib. II. de Fin.

vitæ felicitate loquuntur, ut ex eorum scopo, & dictis compertum est. Quare ego etiam, dum non aliam exprimo, eandem intelligo.

(*a*) *Non enim hanc solum sequimur*, inquit Torquatus loc. cit., *quæ suavitate aliqua naturam ipsam movet, & cum jucunditate quadam percipitur sensibus: sed maximam illam voluptatem habemus, quæ percipitur, omni dolore detracto: nam quoniam quum privamur dolore, ipsa liberatione & vacuitate omnis molestiæ gaudemus; omne autem, quo gaudemus, voluptas est; omne quo offendimur, dolor; doloris omnis privatio recte nominata est voluptas*.

dium degenerat, nec tædium sive molestiam parit (quibus duabus conditionibus *veram* voluptatem eodem paragrapho definit *VVolfius*) hinc etiam sapientiam ipsam ad felicitatem requirebat, negabatque, quempiam beatum esse posse, nisi esset sapiens; adeoque voluptatem duntaxat *innocuam*, & ex *vero* bono, non *apparente*, perciperet. Ceterum *VVolfium* ipsum non minore in pretio habuisse sensuum voluptatem, quam
§. 286. *Epicurus* habebat, luculenter patet ex sequente ejus propositione: *Voluptas transitoria* (cujusmodi est voluptas sensuum) *æquipollet veræ, si fuerit innocua*. Ratio, quam subdit, mentem ejus clarissime manifestat. *Quum enim*, inquit, *voluptas vera sit innocua* (hoc ut demonstratum sumit ex §. 388. part. 1. Philosoph. pract. univer.), *ubi etiam transitoria fuerit innocua, non alia inter eam, & voluptatem veram differentia intercedit, nisi quod illa nonnisi exiguo temporis spatio duret, nunquam reditura, hæc autem utpote ex vero bono percepta, constans sit. Quoniam itaque hæc differentia non attenditur, ubi de statu sermo est, in quo voluptas tædia sive molestias excludit, perinde omnino est, sive vera fruaris voluptate, sive transitoria innocua, eo scilicet momento, quo eadem frui tibi datur. Atque adeo voluptas transitoria, si fuerit innocua, veræ æquipollet* (*a*). De voluptate sensuum loqui *VVolfium* hoc loco extra dubitationis aleam constituit sequens, quam subjicit, uberior positæ propositionis explanatio & confirmatio: „ Ex. gr. suavitas gustus, qui „ ex cibo & potu salubri percipitur, „ voluptas innocua est, quum metuendum non sit, ne tibi ideo pervoranda sint tædia, quia eadem frui tibi „ datum. Perinde igitur est, ac si voluptate vera tibi eo momento frui datum fuisset. Illa igitur voluptas in „ locum veræ substitui potest, nulla „ facta quoad statum animi mutatione: „ æquipollet adeo in hoc casu voluptati veræ, utut eo saltem momento „ percipitur, quo cibum comedis vel „ potum hauris. Nimirum si illo momento veram percepisses voluptatem, „ voluptate innocua tibi frui datum „ fuisset, nec metuendum fuisset, ut „ propterea tædiis affectus esset animus. „ Sed idem obtines, ubi suavitate gustus, qui ex cibo, ac potu percipitur, „ delectaris. Transitoria igitur hæc voluptas, quia innocua, veræ æquipollet ". Id unum superesse videtur, ut *VVolfius* cum *Epicureis* quoad *voluptatem* perfecte consentiat, ut & felicitatem *voluptate* definiat, & *transitoria*, seu sensuum, voluptate augeri felicitatem affirmet. Utrunque præstat ille in sequenti propositione §. 286. quæ ita se habet: *Quoniam felicitas status est in quo voluptas perdurat* (quod ut exploratum sumit ex definitione, quam tradit, §. 636. Psychol. empir.) *voluptas*

(*a*) Distinctionem voluptatis *innocuæ* & *nocuæ* ante *VVolfium* agnoverunt etiam *Epicurei*, & idem ac *VVolfius* de utraque sensere. *Quis*, ait *Torquatus* Epicureus apud Ciceronem lib. 1. de fin. *eum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, quam nihil molestiæ consequatur* ... *Eos accusamus, & justo odio dignissimos ducimus qui blanditiis præsentium voluptatum deliniti, atque corrupti, quos dolores, quas molestias excepturi sunt, occæcati cupiditate non provident*. Quin ulterius progrediuntur, & fortasse magis caute, quam *VVolfius* rem hanc definiunt. Unde *similis sunt in culpa* (pergit Torquatus) *qui officia deserunt malitia animi, idest laborum, & dolorum fuga. Et harum quidem rerum facilis est, & expedita distinctio. Nam libero tempore quum soluta nobis est eligendi optio, quumque nihil impedit, quominus id, quod maxime placeat, facere possimus; omnis voluptas assumenda est, omnis dolor depellendus. Temporibus autem quibusdam aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus sæpe eveniet, ut & voluptates repudiandæ sint, & molestiæ non recusandæ. Itaque harum rerum hic tenetur a sapiente delectus, aut ut rejiciendis voluptatibus majores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat*.

ptas (*a*) *vero transitoria*, *si innocua fuerit*, *veræ æquipollet*; *voluptas transitoria*, *si fuerit innocua*, *felicitatem auget*. Nonne si *Epicurus* ipse reviviſceret, Philoſophum hunc ſuſpiceret velut genuinum diſcipulum ſuum, immo fautorem, ſingularemque patronum? Quinam vero pudor eſt, Chriſtianum Philoſophum ea ratione philoſophari, quam dedecori ſibi ducerent vel ipſi cordatiores Gentiles? Pergamus tamen; & propoſitiones, quas *VVolfius* ex ſua felicitatis idea ad *Epicureorum* plane guſtum deducit, in medium proferamus.

Operam dare tenemur (ait. ſ. 451.), *ut omnem moleſtiam*, *quantumlibet exiguam evitemus*. Demonſtrationem addit: *Operam homo dare tenetur*, *ut eum conſequatur ſtatum in quo voluptas vera perdurat*: *conſequenter quum tædium ſive moleſtia voluptati contrarietur* (qua de re, ſi quis dubitet; eſt enim aliunde ſatis captu difficilis, eum remittit ad ſ. 511. 518. Pſyc. empir.) *oportet ut liberum poſſideat ab omni moleſtia animum*. *Neceſſe igitur eſt*, *operam det*, *ut omnem moleſtiam quantumvis exiguam*, *evitet*. Audiſtis delicatæ mulieres? Jam non amplius vobis vitio vertetur, ſi omne impoſterum vel leviſſimum incommodum fugere ſatagitis. At ne indignemini quoque, ſi & viri veſtri ita ſe gerant; quandoquidem novus iſte *humani generis Doctor* id tanquam naturæ legem præſcribit: ac ægre ſane ferre non debetis, ſi & ipſi felices eſſe velint. At vero *felicitas* (monet vos *VVolfius*, ſi id ignoratis) *omnem excludit moleſtiam* (hoc demonſtrat ille ſ. 636. Pſyc. Empir.) *& quicquid homini tædium aliquod*, *ſive moleſtiæ quidpiam creat*, *id ad infelicitatem ejus quidpiam confert*. Si hoc vobis arduum videtur, conſulite ſ. 639. Pſyc. Empir., quo vos amandat *VVolfius* ipſe. Ceterum grata quoque vobis erit ſequens ejus propoſitio ſ. 466. *Homo obligatur ad vitam commode tranſigendam*; quæ propoſitio ſponte fluit ex præcedente: quemadmodum & iſtæc, quam habet ſ. 469. *Ædes commodæ ſunt extruendæ*. Sequens vero placebit omnibus, præſertim Juvenibus: *Homo obligatur ad vitam jucunde tranſigendam*. Vis ne plura? Timet ſolertiſſimus iſte Philoſophus, ne contra obligationem *commode*, *jucundeque* vivendi *agamus* (in nota ad ſ. 474.) tunc etiam, *cum eidem ſatisfacere intendimus*: eapropter neceſſarium ducit duas propoſitiones *addere*, *ut pateat quouſque ſe extendat obligatio vitam commode* (jucundeque) *tranſigendi*. Ait itaque ſ. 474. *Vitæ commoditas in poteſtate noſtra non eſt*, *niſi quatenus facultatem virium ac rerum noſtrarum uſu*, *aliorumque ope ac auxilio efficere poſſumus*, *ut quod nobis agendum*, *abſque moleſtia peragatur*. Addit vero, *in eo caſu*, quo commoditas & jucunditas vitæ *non eſt in noſtra poteſtate*, *nullam eſſe obligationem* commode jucundeque vivendi. *Quoniam enim nemo obligatur ad id*, *quod impoſſibile eſt* (juxta ſ. 209. Philoſ. pract. univerſ.) *vanum eſſet*, *obligationem eo uſque extendere*. Neceſſaria plane admonitio, admonitioniſque magis adhuc neceſſaria demonſtratio! Quid vero eo in caſu agendum eſt, ne contra naturæ legem aliquid peccemus? Præſto eſt *VVolfii* conſilium. *Curandum eſt*, ſubdit, *ne moleſta nobis accidant ea*, *quæ talia recte haberentur*, *ſi quidem ea unde oritur moleſtia*, *evitare in poteſtate noſtra poſitum fuiſſet*. Videas, ſtudioſe Lector, quam

(*a*) Ita idem *Torquatus* Epicureus loc. cit. *Conſtituamus*, inquit, *aliquem magnis multis*, *perpetuis fruentem & animo & corpore voluptatibus*, *quem tandem hoc ſtatu aut præſtabiliorem*, *aut magis expetendum*, *ſeu magis felicem poſſumus hoc dicere*? Huc faciunt verba, quæ paullo poſt habet: *perſpicuum eſt*, *omnes rectas res*, *atque laudabiles* (hoc eſt omnes virtutes) *eo ferri*, *ut cum voluptate* (ſeu feliciter) *vivatur*. *Quoniam autem id eſt vel ſummum bonum*, *vel ultimum*, *vel extremum*, *quod græce τέλος nominant*) *quod ipſum nullam ad aliam*, *ad id autem res referantur omnes*; *fatendum eſt*, *ſummum eſſe bonum jucunde vivere*.

quam accurate Philosophus iste sive præceptis, sive consiliis hominum felicitati prospiciat. Miraberis & juste quidem miraberis tantam in eo homine diligentiam atque solertiam. At ego citius stupore & admiratione capior, dum quid novo huic *Mercurio Trismegisto* in mentem venerit, considero, ut hominibus in terrenam hanc felicitatem pronissimis, & ad vitæ hujus commoditatem, jucunditatemque, & ad corporis voluptates sua sponte currentibus, quin & ruentibus impetu depravatæ naturæ, adderet stimulos & calcaria. Stupori tamen & admirationi dolor & longe quidem major accedit, dum video, proponi hæc, commendarique juvenibus, qui ad notitiam juris adspirant, de quibus periculum maximum est, ut si antiqui Romani jurisconsulti plerique omnes *Stoici* erant, isti non jurisconsulti evadant, sed *Epicurei*. Vix alius e *VVolfiano* juris naturæ opere expectari fructus potest: & si quis alius, minime certe, qui valeat cum tanta pernicie juvenum comparari. Quam ob caussam quicumque recte & vere sapiunt, solertissime curabunt, ut hujusmodi opus perniciosissimum e manibus studiosorum præsertim juvenum, excutiant. Qui enim fieri potest, ut si *VVolfianis* hisce naturæ legibus, atque principiis imbuantur, ad Evangelium, quod *Crucem*, *mortificationem*, *lacrymas*, *sui abnegationem*, & id generis alia indesinenter deprædicat, inculcatque, bono animo audiendum dispositi sint, atque parati? Sed multo magis ad Evangelicæ legis dogmata amplectenda forent imparati Gentiles, si forte mala in *VVolfianum Juris naturæ* opus inciderent. Qua enim, quæso, ratione persuaderi unquam poterunt, veram esse eam legem, quæ cum lege naturæ a *VVolfio* excogitata, qua ad jucunditatem, commoditatem, voluptatemque adstringimur, recta fronte pugnare videatur? Optandum igitur foret, ne *Jus istud naturæ VVolfianum* lucem unquam aspexisset: eo vel maxime, quod præter errores, ac perniciosa principia, nihil novi adferat & peregrini: totum enim impenditur vel in iis, quæ notissima sunt, proponendis; vel in iis, quæ sunt certissima ac suapte natura clarissima, prolixa molestissimaque sua methodo demonstrandis, si quid tamen reipsa demonstrat: qua dere nos alibi plus quam semel. Perperam igitur & inutiliter in eo pervolvendo tempus insumeret quispiam, quum ex tanto labore nec doctior fieret, nec de rebus antea notis evaderet certior.

At hic insurget fortasse ex hujus Philosophi admiratoribus aliquis, meque velut reum calumniæ condemnabit, propterea quod eam ipsi sententiam adscripserim, nempe virtutes nonnisi *ancillas* esse, atque *ministras voluptatis*, vel *utilitatis*. Quomodo enim id senserit *VVolfius*, inquiet, qui (1) summum hominis bonum in ipsius perfectione, seu *non impedito progressu ad majores continuo perfectiones posuit*: qui (2) virtutes *ob earumdem bonitatem intrinsecam* exercendas docuit. Qui (3) *solius voluptatis gratia cibum, ac potum appetere licitum esse*, negavit: qui demum *virtutem ipsam sibimet ipsi præmium esse*, definivit?

§. 374. par 1. Ph. pract. univ. §. 315. ibid. §. 422. p. 1. J.N. § 151. p. 1. Phil. Pr. univ.

Verum si quis hisce momentis Philosophum hunc a sententia, quam illi adscribere non dubitavi, alienum esse, putet se posse evincere, fallitur egregie. Etenim primo nihil ei tribuo, quod suis ipse verbis non expresserit. Deinde perfectionem hominis in complexione bonorum *animi*, *corporis*, *& fortunæ* reponit ipse; adeoque etsi sui *perfectionem* Juris Naturalis, virtutumque unicum finem faciat, propriam semper utilitatem seu felicitatem finem constituit; immo & voluptatem ipsam ex perfectionis propriæ notitia exurgentem unicum statuit seipsum perficiendi obligationis fontem: quod quum ex pluribus locis pateat, tum ex sequentibus ejus verbis clarissimum est. *Perpendendum est imprimis, quod absque voluptate prævisa, quam perfectio propria parit, nulla concipi possit obligatio naturalis, quæ scilicet ex ipsa natura humana fluit*. Omnia itaque quæ juris naturæ sunt,

§. 181. p. 2. J.N.

Ib §. 573. in Not.

sunt, ad voluptatem tandem dirigit *VVolfius* non minus, ac *Epicurus*: neque aliter res esse potest, quum, quemadmodum *Epicurus* summum bonum in voluptate constituebat, ita & *VVolfius* in *voluptate*, seu in *statu*, *quo voluptas perdurat*, felicitatem, ut supra vidimus, ponat: perinde est enim quod attinet ad rei substantiam, sive *summum bonum*, sive *felicitatem summam* in voluptate statueris. Et quidem *beatitudinem* a *felicitate* distinguere *VVolfiana* subtilitas est, quæ ab aliis jure negligitur. Illud certum est *VVolfio*, perfectionem quantumvis magnam, seu qualemcunque bonorum animi, corporis, & fortunæ copiam non posse quempiam, nisi voluptate parta, felicem constituere. Quod si *Epicureum* non est, quid aliud *Epicureum* esse possit, ignoro. (*a*) Recta igitur in *VVolfium* sunt argumenta omnia, quæ adhibentur contra *Epicureos*, sive alios quoscunque, qui finem juris naturalis, ac *Ethices*, adeoque virtutum omnium, constituunt vel *felicitatem*, vel *utilitatem*, vel *voluptatem*: nam hæc unum idemque sunt, vel saltem in idem recidunt. Et quidem ex *VVolfii* mente virtutes expetendæ sunt, quia perfectionem inducunt, sive eorum, quas sæpe diximus, bonorum copiam: perfectio expetenda est, quia constituit hominis felicitatem, quatenus parit voluptatem: superest ergo, ut sola voluptas propter se sit expetenda: quod sine dubio *Epicureum* est.

Quæ in objectione subduntur, reliqua iis tantum fucum facere possunt, qui Wolfii mentem sententiamque illis subjectam propositionibus perspectam non habeant. Virtutes quidem seu actiones *legi naturali conformes ob intrinsecam earum bonitatem* exercendas statuit. Sed quænam est hæc intrinseca bonitas? Anne decus ipsum virtutis? Minime gentium. Sola enim utilitas est, quam homini actiones ex se, suaque intrinseca ratione, seu quatenus actiones physicæ sunt, conferunt, ad consequendam sui perfectionem, hoc est ad assequenda bona *animi*, *corporis* & *fortunæ*. Hæc *VVolfii* mens liquet ex sequente ejus propositione: *Si actiones ad perfectionem nostram statusque nostri per se tendant*, seu, *nos statumque nostrum perficiant* (hoc est ex se afferant nobis bonum aliquod vel *animi*, vel *corporis*, vel *fortunæ*) *bonitatem intrinsecam habent*: hujusmodi vero actiones, *quæ* descriptam *bonitatem intrinsecam* habent paullo ante affirmaverat, *per se appetibiles esse*. At manifestum est, *bonitatem* hanc *intrinsecam* non esse nisi intrinsecam aptitudinem ad producendum aliquod bonum, adeoque non esse nisi intrinsecam utilitatem, & insitam rationem medii ad aliquod commodum: cujusmodi intrinseca bonitas est etiam in medicina ab bonum sanitatis relata; quæ tamen nonnisi utilitatis caussa adhibetur, sumiturque. Et sane qua, quæso, de caussa sobrietatem *VVolfius* naturæ lege præscriptam docet? Ob bonitatem ipsius intrinsecam, respondebis. At in quo sita est hæc bonitas intrinseca sobrietatis? In eo nimirum quod ex se & suapte natura conferat ad sanitatem comparandam, conservandamque: eadem scilicet ratione, qua etiam peritus quisque medicus clienti suo sobrietatem præscribit præfatæ utilitatis gratia. Quænam pariter est juxta *VVolfium* intrinseca ebrietatis malitia? in eo scilicet sita est, quod ex se, & vi sua mentis corporisque salutem lædat: qua quidem ratione vel rusticus quisque novit, temperandum sibi esse ab immodica potatione. At si non alius in his proponitur finis, jam patet, eum non esse virtutis proprium, sed communem utilitatis, ut inferius data opera demonstrabitur. Fucum igitur facit *VVolfius*, dum virtutes, seu actiones legi naturæ conformes ob bonitatem intrinsecam exercendas affirmat. Sed quid opus est multis? Proferre enim hic possu-

§. 101. P. I Phys. Pract. Univer.

§. 99.

(*a*) Effugium quod hic parari posset ex distinctione felicitatis *objectivæ*, & *formalis*, infra a nobis præclusum invenies.

sumus rationem ipsam, qua in jure na-
§. 278. Par. I. turæ demonstrare aggreditur, *hominem*
obligari ad virtutem omnem colendam,
& vitia omnia fugienda. Ratio illius
hæc est: *Acquirere enim tenetur habitus*
facultate appetendi & aversandi utendi.
§. 274. Sed hoc qua de caussa? Quia *homo vo-*
luntatem & noluntatem, appetitum etiam
sensitivum, & aversationem sensitivam
perficere debet; facultates autem animæ
perficiuntur acquirendo habitus iis uten-
di. At cur facultates animæ perficiun-
§. 279. tur hoc pacto? Quia *ubi anima acquirit*
habitum facultatibus utendi, prompte eli-
ciuntur actiones, quæ per essentiam &
naturam ejus possibiles sunt. Hactenus
nihil sane vides, nisi perfectionem ea-
rundem facultatum, adeoque solam u-
tilitatem ex virtutum exercitio proma-
nantem. Perge vero, & quære a *VVol-*
fio, cur homo facultates animæ persi-
§. 273. cere teneatur? Respondet ille, quia *vo-*
luntas, si fuerit perfecta, nunquam ap-
petit nisi bonum verum, & noluntas, si
perfecta fuerit, non aversatur unquam
nisi malum verum. At quid, inquies, in-
terest, voluntatem nonnisi bonum ve-
rum appetere? Plurimum juxta *VVol-*
fium: neque hac de re dubitabis, si ex
§. 557. ejus Psychol. Empir. didiceris, bonum
verum esse quod nos, statumque nostrum
§. 556. Ib. *revera perficit: perficit autem nos qui-*
dem bonis animi & corporis; bonis ve-
ro *fortunæ statum nostrum*: quid vero
utilius, quam virtutum moralium e-
xercitio comparasse habitum hæc om-
nia vera bona appetendi? Inde enim
fiet, ut omni studio ea nobis compa-
rare satagamus, sicque nos, statumque
§. 374. Phil. prac. univ. part. I. nostrum indesinenter perficiamus. *In*
non impedito autem *progressu ad majo-*
res continuo perfectiones situm est sum-
mum bonum nostrum: summum autem
§. 392. Ib. *hominis bonum cum vera voluptate con-*
stanter conjungitur; qui enim *perfectio-*
nis suæ sibi conscius est, voluptate ne-
cessario *perfunditur*. Cumque felicitas
non aliud sit, quam status, in quo *vo-*
luptas vera (hoc est quæ ex vero bono
animi, corporis & fortunæ percipitur)
§. 636. Psych. Emp. *perdurat; jam perspicuum est, nos vir-*
tutum exercitio ad felicitatem nostram
pertingere. Quid igitur virtutibus uti-
lius? At, inquies, utilitatem, volupta-
temque ex hujusmodi actionibus ma-
nantem video: virtutis tamen decus in
ipsis non agnosco. Optime quidem;
nam si id velis, alibi, & ex alio, quam
in Jure naturæ *VVolfiano*, & ex *VVol-*
fio quærere debes: interim vero per-
suasus sis oportet, nihil ex intrinseca
actionum bonitate *VVolfiana* extundi
posse, quod illi ab *Epicureismi* labe e-
ximendo purgandoque possit inservire.

Gravioris in speciem ponderis est ter-
tia objectionis pars: nam si voluptatis
solius caussa cibum, potumque appete-
re licere, negat (ut ipsum negare ma-
nifestum est ex indicato paragrapho)
profecto a sententia *Epicureorum*, qui
voluptatem propter se expetendam cen-
sebant, satis longe recedere videtur.
At illud hac in re animadvertendum
primo est, eum non dicere, *voluptatis*
gratia cibum appetere non licere; sed
solius voluptatis: adeoque non negat,
ipsam etiam voluptatem, in cibo esse
per se appetibilem, sed non vult illius
tantummodo habendam esse rationem:
cui rei *Epicureorum* nemo refragatur;
nam & ipsi sanitatis rationem haben-
dam esse, agnoscunt. *VVolfius* præterea
nullibi voluptatem per se appetendam
inficiatur; sed eam tantummodo, quæ
nocua sit: qua in re omnino consen-
tientes habet *Epicureos*. Immo certum
est tertio, *VVolfium* voluptatem per se
expetendam censuisse, quum felicita-
tem, quam omnes necessario & per se
expetunt, in voluptatis permanentia
constituerit, ut constat ex definitione
felicitatis ab ipso proposita. Quarto,
non negat, *solius* voluptatis causa ci-
bum appetere licere *aliquando*, sed *sem-*
per; vel si hoc negat, ratio, quam ex-
hibet, id non evincit. Id scilicet mi-
nime licere asserit, eoquod *nonnisi sa-* Part. I. I. N.
nitatis conservandæ gratia cibum ac po- §. 407.
tum appetere quis debet: ac nimia cibi,
ac potus etiam salubris quantitas sanita-
ti inimica est. At *VVolfio* probandum
remanet, cibi quantitatem ad salutem
conservandam necessariam ita determi-
natæ esse mensuræ, ut quilibet vel ex-
ces-

sus, vel defectus nocumenti quidpiam sit allaturus. Contrarium experientia suadere videtur: saltem determinata & certa cibi mensura comperta omnino esse non potest. Frequentissime igitur in cibi quantitate capienda, servata etiam temperantia a *VVolfio* praescripta, voluptati possumus indulgere; quin & debemus, si ad ipsius leges attendamus. Nam si curandum nobis est, ut voluptas *nostra vera perduret*, & voluptas transitoria ex cibo potuque (adde, si placet, ex venere) percepta, modo nullum sit aliquando taedium paritura, aut molestiam, pro eo tempore *aequipollet verae*; jam profecto curemus oportet, ut tamdiu comessationi vacemus, quamdiu absque nocumenti discrimine id facere posse, nobis videtur: quin & debemus, exquisitissimos conquirere cibos, & concotionis facillimae, non tantum ne noceant sanitati, sed & ut frequentius comedere liceat: ac exaturato ventre, aliae voluptates capiendae: & demum quo promptius fieri potest, ex una ad aliam migrandum; ut videlicet voluptas nostra vera, seu *verae aequipollens* quam diutissime duret, nostraque felicitas augeatur. Quisnam potest inficias ire, ad vitam hujuscemodi *Epicuream* nos recta ducere *VVolfiana* principia? An non juxta *VVolfianarum* legum praescripta vivebat voluptuosus ille *C. Thorius Balbus*, quem Tullius contra Epicureos disserens describit? „ Is ita vivebat, ut nulla tam „ exquisita posset inveniri voluptas, qua „ non abundaret: erat, & cupidus vo„ luptatum, & cujusvis generis ejus „ intelligens & copiosus ... cupiditates „ non Epicuri divisione finiebat, sed „ sua satietate. Habebat tamen ratio„ nem valetudinis: utebatur his exer„ citationibus, ut ad caenam & esuriens „ & sitiens veniret: eo cibo utens, qui „ & suavissimus esset, & idem facilli„ mus ad concoquendum: vinum & ad „ voluptatem, & ne noceret: cetera ad„ hibebat, quibus demtis negat se *E„ picurus* intelligere, quid sit bonum. „ Aberat omnis dolor, qui si adesset, „ nec molliter ferret, & tamen medi„ cis plusquam philosophis uteretur. Co„ lor egregius, integra valetudo, sum„ ma gratia: vita denique confecta vo„ luptatum omnium (utique *VVolfiano* „ sensu, *innocuarum*, adeoque veris *ae„ quipollentium*) varietate ". Hunc vero sin omnino, magna saltem ex parte, felicem suis inhaerens principiis *VVolfius*, plaudentibus quidem *Epicureis*, ceteris vero Philosophis indignantibus, pronunciabit; quod ad ejus condemnationem (*a*) satis est.

Lib. II. de Fin.

Quarta objectionis pars nihil Wolfii caussam juvat. Quo enim ille sensu virtutem *sibimet* ipsi *praemium* esse intelligat, ex iis, quae ad secundam objectionis partem diximus, satis liquet. Nimirum, id ille non alio sensu intelligit, quam quo apud nos est vulgi sermone tritum, *sobrietatem esse simul virtutem & praemium; ebrietatem esse culpam simul, & poenam*; ob effectus videlicet, quos naturaliter producunt: nam sobrietas sanitatem vel ejus conservationem parit; ebrietas morbos, mentisque alienationem. At vero in hoc non decus ipsum virtutis, sed utilitatem spectari, perspicuum est. Hunc, & non

(*a*) Tullius lib. cit. II. de *Finibus*, illud ut maxime absurdum objicit *Epicureis, quod si esset in voluptate summum bonum, optabile esset, in voluptate maxima*: (cujusmodi est venerea) *nullo intervallo interjecto, dies, noctesque versari*.) Wolfiana principia non solum hanc consecutionem admittunt; sed conficiunt etiam extare hujus rei, modo possibilis foret, naturalem obligationem; quandoquidem juxta illum ex naturae *Lege curandum nobis est, ut voluptas nostra vera quam diutissime duret*, & alias, *voluptas transitoria*, si sit innoxia, verae aequipollet. Quare cum Tullius ibidem subdat: *Quis est autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit esse in isto genere voluptatis?* VVolfius, ut suis inhaereat principiis, asserere debet, hunc dignum vel maxime esse hominem, quippe qui naturae legi exactius obtemperaret.

& non alium esse *VVolfii* sensum, ratio, quam affert, dubitare non sinit. Ait enim, idcirco virtutem esse sibimet ipsi præmium, quia efficit, ut eas eligamus actiones, quæ *ad nostri, statusque nostri perfectionem tendunt*, hoc est bonum aliquod vel animi, vel corporis, vel fortunæ nobis conferunt: adeoque virtus *præmia* quædam *naturalia*, quæ scilicet ex actionibus ipsis naturaliter fluunt, *in nos confert*: quæ est utilitas manifesta. Hac ratione, subdit ipse in nota, intelligendum quod cecinit Poeta: *ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces*. Mihi tamen videtur longe probabilius, Poetam, dum ait, *pulcherrima merces*, non utilitatem aliquam ex virtutis actionibus profluentem, sed ipsam virtutis pulchritudinem atque decorem pro insita propriaque virtutis mercede habuisse: quæ semper saniorum sententia Philosophorum fuit. Sed hac de re alibi. Mihi modo satis fuerit, *VVolfio* non aliud esse virtutis præmium præter *intraneam*, si ita loqui fas est, utilitatem ipsius: adeoque quæcunque objecta sunt, satis non esse ad ipsum ab ea quam diximus, accusatione purgandum: ex quo, si verum sit, plane consequitur ipsius systema non tantum falsum esse, sed etiam perniciosum. Vide in rem hanc alia lib. VII. hujus operis, ubi *primum* ejus juris naturalis *principium* expendimus, nec non lib. VIII. ubi ejusdem de *Fine* Juris naturalis sententiam profligamus, planumque facimus, intrinsecam virtutibus bonitatem inesse distinctam a quocunque effectu ex earundem actionibus profluente; propriam item pulchritudinem habere virtutes, ob quam sint ipsæ propter se expetendæ.

Alia hic, ne longior sim, *VVolfiani* systematis vitia prætereo, quæ aliis fortasse in locis & detegentur opportunius, & commodius redarguentur. Unum tamen, alterumve adhuc hoc loco commemorare non inutile fuerit, ut rectum statuatur *VVolfiano systemati* pretium. Occurrit in primis ea, quam exhibet ipse, *obligationis naturalis activæ* idea; qua vel sola jus naturale everti, nos demonstrabimus Lib. X. cap. I. ubi examen ejus instituemus. Vitium *VVolfii* alterum illud censeo, quod is etsi impiæ *Atheorum* dementiæ immunis fuerit, ut puto; adeo tamen in illos clementem sese, benignumque exhibuit, ut patrocinium aliquod illis impendere quodammodo videatur. Nam non tantum docet, *Atheos* posse naturæ legem propriis viribus implere; verum etiam ut omnibus *philosophicis* virtutibus ornatos eorum plures reipsa fuisse, aut esse potuisse, conficeret, *philosophicas virtutes* a *pietate philosophica* secernit; ac si *pietas* ipsa inter virtutes philosophicas recensenda non foret; vel posset quispiam & impius esse, & virtutibus ornatus philosophus; (*a*) quum qui Deum ignorat aut negat, non solum philosophi nomine sit plane indignus, sed, mea quidem sententia, neque homo appellari mereatur. At *VVolfius* in oratione de *veterum Sinarum sapientia* eos, tametsi *atheos* fuisse, non dubitaret, *sapientissimos*, *virtutibusque* ac moribus *honestissimis*, & quidem *gradu summo* ornatos prædicat, ac velut qui *naturæ viribus omni religione puris felicissime*

(*a*) *Pietatem philosophicam* definit in Philos. Pract. Par. 2. §. 339. *Habitum conformandi actiones legi naturæ vi motivorum ab attributis divinis & providentia divina desumtorum quatenus lumine naturali innotuerunt*. Virtutem vero philosophicam paragrapho præc. ait esse *Habitum conformandi actiones legi naturali ob intrinsecam earundem bonitatem vel malitiam*. Eadem facilitate potuisset *Wolfius* arctare *virtutes philosophicas* ad habitus moderandi affectus iræ & concupiscentiæ, ut quis posset esse *philosophice virtuosus*, quanquam *injustus*. Ceterum dum in definitione ait: *ob intrinsecam earundem bonitatem*, non intelligit *bonitatem moralem*, sed physicam & *utilitatis*, seu bonum aliquod ex ipsis *fluens*, ut patet ex superius dictis. Alias, si de *bonitate morali* intelligatur, etiam *pietas* erga Deum ob *bonitatem* ejus intrinsecam exercetur.

sime sint usi, mire commendat. Permagno etiam sibi honori ducit, philosophiam suam cum *Confuciana*, utique athea, optime convenire. Negat demum, *Atheismum* quidquam ad pravos mores *per se* conferre; ac solum ejusdem *abusum* bonis moribus perniciosum esse, contendit. Hoc vero totum quid aliud demum est, quam Atheorum caussam quodammodo perorare? (*a*) Hic

(*a*) De patrocinio *Atheis* præstito acerrime *VVolfium* accusat *Joachimus Langius in caussa Dei adversus Atheismum*. Duplici capite hæc innititur accusatio. Primum est, quod trita argumenta, queis Dei existentia solide demonstratur, velut invalida rejiciat, immo refellere aggrediatur; & unicum, quod ipse proponit, quamvis fortasse imbecillius ceteris, efficax esse contendit. Alterum ex eo petit, quod *Atheismum per se bonis moribus & Reipublicæ innoxium*, solumque *abusum* ejus noxium esse sustineat. Quoad primum attinet caput, id minime dissimulabo, mihi semper auctores illos vehementer displicuisse, qui in quæstionibus summi momenti, (ut est certe quæstio de Dei existentia) consueta communique consensu probata, pro veritate argumenta temere rejiciunt, improbantque; ut argumentum aliquod, quod vel excogitarunt ipsi, vel ex aliis desumtum exornarunt, unice valere persuadeant: siquidem hac ratione seu prudentes, seu imprudentes veritatem ipsam in discrimen adducunt. Seu *imprudentes*, inquam, seu *prudentes*; nam compertum est, sæpe improbos homines illuc arte ista collineare, ut quas oderunt, veritates, quasque alias aperte impugnare non audent, sub specie certioris defensionis enervent, ac incertas esse demonstrent: norunt enim id, quod ipsi proponunt, argumentum vel non esse efficax, vel non adeo perspicuum & clarum, ut omnibus, iis præsertim, qui consueta argumenta infirmari ægre ferunt, probari debeant. Hinc qui ita se gerunt suspicionem de se creant, ac si contrario adhæreant errori, vel saltem patrocinium aliquod eidem impendere velint; nec quidem immerito, nisi aliunde recta ipsorum mens innotescat, aut nisi propositum ab eis argumentum adeo clarum sit ac perspicuum, ut dubitationem omnem a veritate, quæ in contentionem venit, removere valeat. Quo loco sit habendus *VVolfius*, ego quidem non definiam: sed præstat, ejus mentem meliorem in partem interpretari. Attamen quod plura, eaque validissima pro Dei extantia argumenta rejicere, & infirmare aggressus sit, ut unico argumento suo exactissimæ demonstrationis honorem afferat, ego sane probare non possum: ut enim illud validissimum sit, & efficacissimum (absit enim, ut ego argumentum ullum, quod pro tanti momenti veritate pugnat, infirmare velim) certe illud non est, quo hucusque homines de Dei extantia persuasi sunt, & quo nunc quisquam, qui acri ingenio præditus non sit, ac in Metaphysicis rebus plane versatus, convinci possit, atque omnimode persuaderi. Si igitur de patrocinio hac ratione, data opera, *Atheis* impenso *VVolfius* revinci non videatur, certe imprudentiæ, modicæque cautelæ condemnandum eum censeo, eo quod ad aliorum potius enervanda, quam confirmanda pro Dei extantia argumenta animum adjecerit; adeoque optimæ, gravissimæque caussæ præjudicium inferre veritus non sit. Sed & *Langium* ipsum reprehendendum existimo, qui dum *VVolfianam* demonstrationem *nothiæ* seu *illegitimæ demonstrationis* redarguit, *Atheos* ad triumphum sibi arrogandum animosiores reddit. Quid enim pronius, quam ut hi sic occinant: *Per VVolfium invalida sunt ad extantiam Dei adstruendam consueta argumenta, quæ Langius urget: Per Langium illegitima & nulla est VVolfiana demonstratio: igitur nullum est argumentum, quo Deus existere solide efficaciterque demonstretur*. En quo demum reciduns hujusmodi rixæ. Interim dum ego ad aliud *Langianæ* accusationis caput accedo, judicet Lector, num *VVolfius* sit *Atheismi* patronis ex hoc capite accensendus.

Si justam accusationem removere est patrocinari, profecto negari non potest, *VVolfium Atheismi* patrocinium quadantenus suscipere, dum illum *per se innoxium* Reipublicæ, & solum ejus *abusum* noxium moribus esse, si fides *Langio*, declarat. Diserta sunt in rem hanc verba quæ *VVolfius* (referente eodem Langio lib.

Hic vero non sistit mira *VVolfii* clementia atque benignitas; sed in vitiosos etiam homines, ut *avaros*, *voluptuosos*, & *ambitiosos*, sese effundit; ut pene fautorem eorum omnium dixeris. Nam & docet, unumquenque ad voluptatem, opes, atque honores sectandos naturali adstringi lege; quo nihil desiderabilius esse potest id generis hominibus; & eam vitiorum illorum ideam præ-

lib. cit. Sect. I. mem. II. prop. V.) habet in *Politica* Germanice conscripta: *Jam demonstravi*, inquit, (verba ejus Germanica latine reddo) *solum abusum Atheismi ad pravam vivendi rationem ducere posse; nullo autem modo illum per se*. Nonne si hæc verba presse sumantur, indicant, a *VVolfio habitum bonum* censeri *Atheismum*, quum asserat, ejus tantummodo *abusum* esse caussam mali? *Abusus* locum non habet nisi in rebus bonis: nec dicere solemus, quempiam abuti malis, sed uti ad mala vel majora vel minora. Sed illud minus ferendum in *VVolfio*, quod *Atheismum* cum *Religione Christiana* quoad *abusum*, ausit comparare. *Quemadmodum novimus* (inquit in *Morali Germanica* §. 22. apud eundem loc. cit. mem. VI. §. XV.) etiam *Christianæ Religionis veritates ab iis, qui in ignorantia & errore circa bonum & malum versantur, ad fovenda delicta trahi*. Quam indigna comparatio! At in operibus latine conscriptis, ac præsertim in *Philosophia practica* cautius de *Atheis* & *Atheismo* loquitur: quinimmo cum sese ab accusatione ista defendit, tum adversarios recriminatur, quasi ipsi potius *Atheis* patrocinentur. Ut æquus Lector hac de re judicare possit, aliqua ipsius verba hic referre placet & expendere. Igitur in *Philosophia Practica* hanc statuit propositionem §. 254: *Lex naturæ subsistit etiam in hypothesi impossibili Athei*; hoc est, *ex eo quod ponit atheus, non dari Deum, minime sequitur, non dari legem naturæ*. Verissima est hæc propositio, posita idea *Legis naturæ*, ut a *VVolfio* proponitur, in qua scilicet obligatio quidpiam agendi non aliunde sumitur, quam ex bono aliquo, quod ex *actione fluat*. Hoc sane posito, *non valet consequentia* (ut ait VVolfius ibid. in nota) si atheus ita argumentetur. *Non datur Deus, ergo non datur lex naturæ, seu nulla datur obligatio ad actiones alias committendas, alias vero omittendas, nisi quæ a lege humana venit*. Erit proculdubio, inquio ego, alia obligatio, eaque in sensu *VVolfii*, ac etiam *Epicuri*, legis naturalis: ex. gr. obligatio edendi ad servandam vitam & sanitatem; abstinendi a crapula, ut evitentur valetudinis incommoda; non lædendi verbo contumelioso alterum, ne is iratus alapam impingat &c. Sed quam pulchra sit istæc *lex naturæ*, qui sapiunt, viderint. Quot enim iniquitates bona ejus venia, patrari adhuc ab Atheis non poterunt? Nonne quotquot pœnis, vel naturaliter connexis se vel arbitraria potestate impositis aut per se, aut per accidens immunes fore, crediderint? Scilicet *Atheus* unice a noxiis voluptatibus, si vel maxime sapiat, abstinebit: neque enim obligationem aliam agnoscere potest, quousque Deum jubentem, aut vetantem non agnoscat, aut saltem rationi morem gerere non eligat, cujus tamen regulam *Atheo* suo non proponit *VVolfius*, qui non negat utique dari *Atheos*, *qui negent legis naturalis extantiam*: sed negare id eos, ait, ex illo *errore*, *quem communem habent cum Deum profitentibus*; *quod nulla detur obligatio naturalis ex ipsa hominum essentia atque natura manans, nec moraliter quidpiam sit bonum, nisi a superiore præcipiatur... nec nos obligari posse, nisi ejusdem voluntate*: ex quo concludit, *Atheis potius patrocinari eos, qui obligationem naturalem tollunt, nec hominem obligatum esse volunt, nisi Dei voluntate*. Verum, qui Deum profitentur, profecto obligationem naturalem *VVolfiano* sensu intellectam non negant, neque negare possunt vel ipsi Athei: quis enim unquam negaverit, esse in natura congruum aliquod motivum se continendi ex. gr. ab ebrietate, ex qua tot profluunt incommoda: sed utique rident *VVolfium*, quod hujusmodi motivum nomine *obligationis naturalis* insigniat, & quod abstinentiam ex illo motivo ab ebrietate *moraliter bonam*, seu *legi naturali* conformem, appellet; & quod demum putet ejusmodi obligationis doctrinam quidpiam prodesse ad Atheos ab innumeris (ex quibus malum nullum sibi imminere potest) iniquitatibus absterrendos. Præterea, *qui Deum profitentur*, si sit *cum atheo*, *qui legis naturalis*

præbet, quæ omnem turpem notam, infamiamque ab iis etiam hominibus, qui voluptatibus, opibus, honoribusque impensissime sunt addicti, removere videatur (*a*) ac si timuisset, ne illorum quispiam hujuscemodi exterritus infamia,

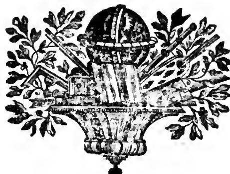
extantiam in dubium vocat, disceptandum, ii si sapiunt, *ante de Dei existentia eum convincere, aggredientur, quam cum eo in arenam descendant*, & in hoc plus apud eos valebit Authoritas *Tullii* licet gentilis, qui inde legum naturalium caussam exordiendam esse decernit, quam *VVolfii*, qui isto exordio opus non esse pronunciat: (ibid. in cit. nota) Quod si Athei vel evidentissimis argumentis manus dare recusaverint, tunc aut eos ut immedicabiles, dimittent, vel urgebunt, ut saltem juxta præscripta rationis, qua homines sumus, vivendum sibi esse sciant: fieri enim potest, ut hoc pacto, qui melioris sunt indolis, saltem a crassioribus quibusdam iniquitatibus contineantur. At non idcirco jus naturale *Atheis* more *VVolfiano* accomodabunt unquam: quod exinde non Atheorum profectum sperandum, sed aliorum damnum timendum esse, norunt. Alia, quæ VVolfius in sui defensionem disputat, tum quia eodem nituntur principio, tum ne notam hanc longius protraham, hic prætereo. Satis hæc puto, ut Lector dijudicet, num ille *Atheis* quodammodo patrocinatus dici possit. Ad me quod attinet, neminem injuste damnari volo.

(*a*) Corruptissimam esse moralem *VVolfii* doctrinam pluribus ex ipsius systemate Germanice conscripto, demonstrat *Langius*. Quum opus illud Germanicum penes me non sit, exscribere placet pauca ex iis, quæ habet *Langius* ipse, (in causa Dei adv. Atheism. Tractat. II. Mem. VI. §. XIX.) verbis, quæ ille Germanice profert, latine versis. „*Capite*, inquit, *quinto alterius partis* externas divitias *inter eas perfectiones recensés, ad quae* vi legis naturæ omnibus viribus, omnique opera niti debemus: *atque commendas* sub industriæ nomine veram avaritiam, *velut officium, debitumque, quod a nobis exigit lex naturæ* pag. 444. *En vero hic absurdam avaritiæ*, & *αὐταρκείας*, (seu moderationis) *definitionem* §. 538. *Avaritia est cupiditas plus habendi, quam necessitas & decentia postulet, & quam quis, juxta circumstantias, in quibus est, sibi comparare potest. E contra, Moderatio est cupiditas habendi quantum necessitas & decentia postulant, & quantum quis juxta circumstantias, in quibus est, sibi comparare potest. Hic αὐτάρκειαν* (moderationem) *cujus forma consistit in quiete*, seu acquiescentia *in iis, quæ adsunt, reposita, ponis in motu seu cupiditate tantundem habendi, seu acquirendi, quantum non solum necessitas, & εὐπρέπεια (at quam comtum & speciosum hoc vanitatis & luxus monstrum vulgo est!) requirunt; sed quantum etiam circumstantiæ ullo modo secum ferunt, seu quantum cuilibet in acquirendi augendique studio possibile est, & quantum nexus permittit. Quæ ipsius definitio avaritiæ est, quum nec avari ipsi ultra tendant, nec tendere possint; quis enim tenderet ultra id, quod possibile est? Ejusmodi vero avaritia, quæ ultra possibilia, seu, ut ex hypothesi Auctoris loquar, ultra nexum, & fatum tendit, & est utopica, & si alicubi est, tota est insana, & ridicula. Eodem loco connumerat VVolfius* honorem, & gloriam *eas inter perfectiones*, quas vi legis naturæ omnibus viribus sibi procurare quisque debet; & ita quidem, ut ad sibi felicitatem conflandam & simulationes, & propriæ, etsi falsæ, & vanæ laudes, quibus pulvis, & fumus oculis aliorum objiciatur, adhiberi *possint ac debeant, pag.* 450. *Hinc inter alia hæc traduntur* §. 594. Quando alii bonum, quod nobis inest, non cognoscunt, debemus nos eos hac de re instruere (*o quam sedulus auctor* noster fuit in eo, ut auditores suos viva, & lectores scripta voce sua de perfectionibus suis instrueret!) Et quoniam homines sæpe ex malevolentia nobis honorem, qui nobis convenit, denegant; debemus pro virili nostra, eorum amicitiam nobis capta[illegible] ac procurare (*en scopum amiciti[illegible]on ineundæ solum, sed omnibus modis etiam captandæ!*) *item* §. 597. Qui honorem cupit majorem, quam mereatur, vel juxta circumstantias, in quibus est, assequi

„ po-

mia, minus inhiaret opibus atque honoribus, minusque voluptatibus indulgeret. O præclarum sane eximiumque Moralis doctrinæ Auctorem! Ne plura.

„ potest, is est ambitiosus. *Sic ambitio „ tantum ponitur in ejusmodi vana glo- „ ria aucupio, quod ad impossibilia exten- „ ditur*" Sic *Langius*: quod tamen non est „ undequaque verum; nam *VVolfius* etiam eum ambitiosum dicit, qui plus honoris appetit, quam mereatur. Sed cui facile non videtur, sese tantundem & etiam plus honoris mereri, quam consequi possit? Vix aliquis igitur hac regula ambitiosum se credat. Fortasse etiam minus, si pro norma sumat definitionem ambitionis, quam VVolfius tradit in *Jure naturali* Par. I. §. 570. *Ambitio*, ait, *est insatiabilis honoris cupiditas*. Quis enim credat, se honoris adeo cupidum, ut nullo quantumvis magno, & multiplici honore *satiari* possit?

DE

DE PRINCIPIIS JURIS NATURÆ, ET GENTIUM

LIBER II.

De idea Juris Naturæ.

Absoluta hujus Operis *protheoria*, ut modo ad jus quo de agimus, propius accedamus, varias multiplicesque illius definitiones, ac divisiones tradere aggredimur, ut & inde compertum fiat, quænam juris, tum generatim, tum maxime naturalis, idea celebrioribus insit auctoribus; & simul plura patescant, quæ homini seriam navare operam huic studio cupienti ignorare minime licet. Hac vero occasione nonnullos etiam explodemus errores, & inconsultam in his quoque quorundam temeritatem castigabimus. Si cui vero minutiora persequi in hoc capite videbimur, is cogitet, huc nos congerere voluisse id generis fere omnia, ne insequentibus admixta capitibus horum vel magnitudini quodammodo officerent, vel claritati. Ne vero breviores essemus, in causa fuit studium depellendæ confusionis omnis, quam variæ, multiplicesque loquendi rationes adhibitæ ab Auctoribus de Jure naturali tractantibus, ingenerare tyronibus solent; ut experientia ipsa comperimus.

CAPUT I.

Juris etymon, variæque illius significationes.

Ut consuetudini, quæ in disciplinis tradendis obtinuit, morem geramus, de Juris etymo pauca, & quidem ex aliorum potius, quam ex Instit. lib. 1. n. 1. nostra sententia, præmittimus. *Ulpianus* itaque *jus* a *justitia* appellatum censet: quæ tamen *etymologia* minime probatur recentioribus plerisque, qui potius a *jure justum*, & a *justo justitiæ* nomen derivatum arbitrantur. Hinc plurimi *jus* a *jubendo* deducunt, ut perinde sit *jus* ac *jussum*: nimirum, eodem plane modo ex *jussum* oriri *jus* putant, quemadmodum ex vetusto *ossum* factum dicitur *os*, postremarum scilicet abscissione litterarum. Addunt vero, dictum olim fuisse *jus jusis*, idque postmodum in *jus juris*, mutatum, ea ferme ratione, qua una ex præcipuis Romanæ Reipublicæ familiis dicta est *Papiria*, quæ Epist. 21. lib. 9. antea, Cicerone teste, *Papisia* dicebatur. Huic favet opinioni *Festus* vetustissimus Grammaticus, apud quem unum idemque sonant *jusa*, *jura* & *jussa*. *Hugo Grotius* a *Jovis* nomine latinis *jus dictum esse probabile*, putat. Proleg. lib. de J. B. & P. n. 11. Quam sententiam ceteris omnibus præfert *Jo: Baptista Vico*, ex eoque confirmare conatur, quod vetustissimis latinis *Jupiter* diceretur *Jous*, ex quo genitivus *Jovis* & *Jouris* casus manabat: atque exinde horum nominum contractione *jus juris* ortum esse arbitratur. Si res ita se habet, augustum plane est nomen illud, divinamque juris originem prodit. Atque hæc de juris nomine ejusque *etymo* dicta sint.

Jam vero, varias vocabuli *Juris* acceptiones exponamus oportet, ne qua in decursu operis confusio subrepat. Quum eæ tamen plurimæ variæque sint, nos ex omnibus quatuor duntaxat commemorabimus, quæ ad nostrum pertinent institutum. Prior est, qua dicitur *pro lege*: altera *pro adjuncta personæ*, ut vocat *Grotius*; seu *pro facultate quidpiam faciendi*, vel *habendi*: tertia pro *adjuncto actionis* juxta ejusdem phrasim; quo quidem sensu idem est *jus* ac *justum*, aut *licitum*: quarta pro *scientia* le-

legum, *easque interpretandi applicandique arte*, quæ vulgo *Jurisprudentia* appellatur. Acceptiones tamen istæ apud Auctores non omnes æque frequentes sunt ac tritæ. Pro *lege* ac pro *facultate*, seu pro *adjuncto personæ* frequentior est; rarior vero pro *arte* vel *scientia*; rarissima pro *adjuncto actionis*, seu pro *honesto* & *licito* &c. Sunt qui ceteras quaslibet respuentes pro *adjuncto* tantummodo *personæ*, seu pro *facultate*, id nominis usurpandum censent, ea ducti ratione, quod reliquis exprimendis peculiaria suppetunt vocabula, nimirum *lex*, *justum* vel *licitum*, *jurisprudentia*. Atque hæc quidem dicendi ratio satis mihi probatur, quod ambiguitati e medio tollendæ, claritatique procurandæ paullo aptior videatur. At quadruplex commemorata juris acceptio ansam nobis suppeditat, eas omnes proponendi hoc in libro, explicandique definitiones ac divisiones, queis instructum esse Tyronem oportet, priusquam ulterius in hujus lectione operis progrediatur.

C A P U T I I.

Juris pro Lege sumpti definitiones, & divisiones. Jus concessivum seu permissivum a Barbeyraco & Burlemaquio perperam explicatur. Absurdum est legis a consilio discrimen, quod Hobbesius constituit; neque hunc satis corrigit Pufendorfius.

JUris vocabulum sæpe usurpari pro ipsa lege dictum superius est. Nunc itaque in primis naturam, & indolem legis exponere juvat. Porro *lex* generatim ab Angelico definitur: *regula & mensura actuum, secundum quam inducitur* (*seu obligatur*) *aliquis ad aliquid agendum, vel ab agendo retrahitur*. Quam definitionem amplectuntur non modo Scholastici omnes, sed etiam ex Protestantibus plures præstantioresque Scriptores. Ad eam quippe proxime accedit tum hæc Grotii definitio: *lex est regula actuum moralium obligans ad id, quod rectum est*; tum hæc alia, quam exhibet VVolfius in Philosophia practica universali: *est regula, juxta quam actiones nostras determinare obligamur*. At vero Thomasius inurbane Scholasticos carpens ait: *mire vero & inepte* (in lege generatim definienda) *sudant Scholastici*. Deinde modo quodam dictatorio subdit: *nos ita definimus: lex est jussus imperantis obligans subjectos, ut secundum istum jussum actiones suas instituant*. At Thomasius inepte prorsus substituit *jussum* pro *regula*. Nam satis compertum est, non omnem imperantis jussionem habere rationem legis. Hæc enim permanens diuturnaque sit, oportet: jussus autem, seu jussum nullam per se exigit diuturnitatem. Insuper lex communitatem integram, bonumque commune respicit; non ita quodvis Imperantis jussum.

(1. 2. Quæst. 90. a. 1.) (Lib. 1. c. 1. §. 9.) §.CXXXI. (Jur. Div. lib 1. cap. 1. §. 28.)

A Thomasiana vix in aliquo differt legis definitio a Pufendorfio tradita tum in majori opere *de jure naturæ*, & *Gentium*, tum in minore de *officio hominis & civis*; sic enim illam definit: *lex est decretum, quo Superior sibi subjectum obligat, ut ad istius præscriptum actiones suas componat*. Qua in definitione Thomasius *Superioris* vocabulum in *Imperantis* mutandum censet. *Nam præter Superioritatem imperii* (inquit) *dantur & aliæ superioritates ordinis, puta dignitatis, addo etiam beneficii, quæ hujus loci non sunt*: quasi vero præcedens vox *decretum*, vel *Jussus* satis minime indicaret, hoc loco *Superioris* nomine nonnisi *Imperantem* venire.

(Lib. 1. c. 6. §. 4.) (Ib. §. 10.)

Martinus Hubnerus eandem Pufendorfianam Legis definitionem reprehendendam arbitratur, propterea quod nec *promulgationis*, neque *legitimæ potestatis* in ipsomet imperante existentis, neque *sanctionis* (seu comminationis pœnæ violatoribus infligendæ, promissionisque premii legem implentibus conferendi) mentionem faciat: quoniam, inquit, Lex priore conditione destituta non est nisi *propositum*, ut vulgo dicitur, *in pectore*; altera vero si careat, aut *ridicula* est, aut *tyrannica* jussio; ac, si tertia desit, valde *imperfecta* est Lex, quippe omni ferme robore destituta. *Hubneri*

(Essai sur l'Histoire du Droit naturel par. 2. §. 7. pag. 250.)

neri hæc in *Pufendorfianam* Legis definitionem censura æque in aliorum, & fortasse omnium, qui ipsum præcessere, definitiones cadit: nemo enim, quem sciam, omnia illa in definitione Legis censuit exprimenda; quod vel solum ab ea ferenda censura doctum hunc hominem revocare debuisset. An ne enim vidit ipse in tritissimæ rei definitione, quod viderit nemo? Equidem, quænam fuerit ea omnia describendi declarandique necessitas, nec ipse video. Nam ad *promulgationem* quod attinet, ea legem minime constituit, sed unice manifestat; ut subditi agnitam impleant, quam ignotam implere non possent. *Superioris* vero nomen, quum indefinite ponitur, nonnisi legitimum, qui unus verus est, superiorem significare valet: *Tyrannus* siquidem proprio vocabulo a vero superiore discernitur. Demum *sanctione*, sive promissione præmii, & comminatione pænarum subditi ad legem implendam aut alliciuntur, aut compelluntur; adeoque legi robur aliquod adjicitur, non ejus substantia conflatur. Verum quamquam nulla mihi videtur necessitas omnia exprimendi in definitione legis quæ vult *Hubnerus*; tamen improbandum non censeo, si quis ad explicatiorem habendam definitionem, quæ scilicet non solum legis substantiam atque essentiam exprimat, sed etiam conditiones ad plenum ejusdem vigorem necessarias complectatur, eadem addjicere voluerit, improbandum non puto; præsertim cum ipse Angelicus Præceptor hoc ipsum probare videatur. Nam posteaquam allata definitione satis legis substantiam expressit; sequente art. 4. ejusdem quæstionis aliam proponit, qua necessariam ad ejus vigorem promulgationem inseruit, ita inquiens: *Lex nihil aliud est, quam quædam ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata*. Quam adhuc explicatiorem reddere quis posset ex mente *Hubneri* addendo: *& vel promissione præmii, vel comminatione pœnæ roborata*.

Barbeyracus etiam *Pufendorfianam* Legis definitionem ut *non satis amplam* & *accuratam* suggillat. Quare hanc judicio suo *meliorem* proponit: *Lex est decretum superioris quocunque modo sufficienter manifestatum: quo is subjectorum aut omnes in universum, aut saltem alicujus generis actiones dirigit; ita ut ratione illarum aut necessitatem certo modo agendi, vel non agendi imponat; aut libertatem pro lubitu agendi, vel non agendi relinquat*. Cur posteriora verba adjicienda *Barbeyracus* existimarit, perspicuum fiet ex Legis divisione, ad quam tradendam accedimus. In Not. ad cit. loc. Pufendorfii.

Juris itaque pro lege accepti ea videtur mihi optima ac generalissima divisio, qua ex parte Legislatoris in *divinum* & *humanum*; ex parte vero intimæ ejusdem proprietatis in *præceptivum* & *concessivum*, seu *permissivum* tribuitur. Singulis hisce divisionis partibus aliqua subjecta partitio est. *Divinum* namque jus aut *necessarium* est, aut *liberum*: *humanum* vero aliud *naturale* est, *positivum* aliud, seu *voluntarium*. *Præceptivum* pariter in *affirmativum* & *privativum*, quod alii *negativum* appellant, tribui solet. Sed melius fortasse dixeris, illud dividi in *præceptivum proprie dictum*, & in *prohibitivum*; priore enim illo quidpiam ut fiat præcipitur, isto quidpiam fieri prohibetur. (a) *Jus divinum necessarium* est ipsum *Jus naturale*; quod etiam *humanum* dici potest, eoquod in humana natura fundatur, & ab ea velut ab immediato fonte dimanat: at proprie est *jus divinum*, quia ejus auctor Deus est; hinc *jus naturale divinum* a quibusdam vocatur. *Jus divinum liberum* aliud est *legale*, aliud *evangelicum*. Minutiores alias divisiones prætereo. Ad jus *humanum positivum* quod spectat, illud ab aliquibus triplex statuitur, nimirum *Jus Gentium*, *Civile* & *Ecclesiasticum*: quæ tamen parti-

H 2 tio-

(a) Posset etiam brevius primo dividi ex parte intimæ constitutionis in *præceptivum*, *prohibitivum*, & *concessivum*.

tio a pluribus improbatur: alii namque *Jus Gentium naturalis juris* partem faciunt; alii *naturale* inter, & *civile* medium esse contendunt: qua de re suo loco disputabitur. Singula hæc Juris genera accurate definire & explicare ad præsens non attinet: pleraque etiam ex ipsa eorum nuncupatione satis innotescunt. Duo duntaxat nobis potissimum explicanda sunt, *jus naturale* & *Gentium*. At quum postremi hujus idea in controversia posita sit, hinc ejus definitio tunc tradenda nobis erit, quum quid sit, aut saltem quo a nobis sensu accipiatur, constituemus. De *Jure* autem *naturali*, quod ad nos maxime spectat, peculiari opera inferius agemus.

Hic vero animadvertere præstat, divisionem *Juris* in *præceptivum* & *concessivum* licet vetustissimam; nam eam tradit *Modestinus* vetustus ac celebris Jurisconsultus Romanus (*a*) a quibusdam ex eo improbari, quod *concessio* seu *permissio* actionem nullam per se includere videatur: *Permissio*, ait Grotius, cui adstipulari videtur *Thomasius*, quamvis nihilosecius eam partitionem amplectatur, *proprie non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo, cui permittitur, obligat, ne impedimentum ponat*. Similia habet *Pufendorfius*. Verum *Barbeyracus* contendit, ipsam etiam *permissionem* præsertim in *naturalibus* (in quibus mere *negativa* permissio, aut *tolerantia* locum non habet) actionem esse *positivam sin expressam, saltem tacitam* Legislatoris, qua moralem facultatem tribuit quidpiam legitime habendi, agendi, vel exigendi.

Cap. 1. n. 12. Lib. 1. c. 5. §. 19.

Lib. 1. c. VI. §. 15. In not. ad cit. loc.

Etsi vero controversia istæc exigui plane momenti videri possit, eamque parum a quæstione nominis abesse; attamen quum *Burlemaquius* non obiter quidem sed data opera *Barbeyraci* sententiam defendendam susceperit, eique propterea quidpiam celebritatis addiderit; haud omnino abs re fuerit, si eam hoc loco paucis dirimamus. *Permissionem* itaque seu *concessionem* non esse veram legis actionem ex eo primo confici posse videtur, quod omnium sensu *obligatio* sit essentialis veræ legis proprietas: at vero *concessio* sive *permissio* non obligat, nisi forte alium, ne alterius libertati obsit; ut recte animadvertit *Grotius*; quanquam & hæc ipsa obligatio, qualiscunque sit, non tam ex permissione quidpiam agendi, quam ex injuriæ cuiquam inferendæ prohibitione oriatur. Deinde vero, si ponamus, Legislatorem ad qualemcunque actionem indifferenter se habere, videlicet neque eam præcipere, nec vetare; jam eo ipso intelligimus, *permissionem* adesse, seu liberum cuique esse operari, si velit; vel ab actu abstinere: cur igitur ad hoc positiva voluntate legislatoris opus fuerit? Quin nec illud intelligitur, qua ratione, positiva hæc voluntas sit ei in permissione adscribenda. Vel enim actio illa, quæ dicitur permissa, spectat, aut confert ad finem Legislatoris, necne: si spectat, jam censendus est Legislator, qui sapiens fuerit, eam aut præcipere, aut vetare: si secus vero, quum prudens Legislator nihil nisi ob præstitutum sibi finem statuere possit, nihil pariter de ea decernere eredendus est. Quamobrem quæ exinde effluit, permissionem nihil positivæ voluntatis Legislatoriæ includere, recte concipimus. Si ergo *stricte*, ut ajunt, & *rigorose* loquamur, divisio juris in *præceptivum*, & *concessivum* sive *permissivum* abjicienda est, & permissio non *actio legis*, sed *actionis negatio*, ut ait *Grotius*, existimanda.

Princip. du Droit naturel. part. 1. cap. x.

Si vero quis dixerit, libertatem agendi, qua homo pollet, esse positivum Dei donum a positiva ejus voluntate collatum; adeoque, quum permissio nihil aliud esse videatur, quam ipsa agendi libertas, negari non posse, permissionem quidpiam positivum esse, ipsamque propterea permittentem legem esse pariter positivam. Respondemus, libertatem humanam esse quidem eximium Dei donum, sed tamen ut Condi-

(*a*) *Legis est* inquit, Digest. libro VII. *præcipere, vetare, permittere, punire &c.*

ditor est, non ut legislator; nam legislatio libertatem invenit, non infert. Distinguenda deinde est *physica* libertas a libertate *morali*: illa rationalis naturæ essentialis proprietas est; adeoque ab ipsamet natura dimanat; estque propterea donum quidem Dei, sed a natura ipsa minime diversum. *Moralis* autem libertas in facultate (salva tamen semper actionis rectitudine) agendi & non agendi reposita, ex eo uno consurgere intelligitur, quod Legislator actionem aliquam, quæ nihil confluit ad suum finem, nec præceperit, nec vetuerit. Verum audiamus *Burlemaquium* sententiam *Barbeyraci* propugnantem.

Princ. du droit Nat. par. 1. c. x. §. 6.

„ *Legislator*, inquit, *nil nisi* deliberate & sapienter decernit. Si solum in aliquibus necessitatem certo modo agendi imponit, neque ulterius necessitatem istam extendit, id exinde est, quod fini sibi proposito congruere arbitratur, si certis in rebus libertatem pro lubitu agendi subditis suis relinquat. Idcirco silentium Legislatoris infert *permissionem positivam*, quantumvis tacitam, agendi quidquid nec vetat, nec præcipit".

Responsio. Legislator non idcirco libertatem certis in rebus subditis suis relinquit, quod ea prosit proposito sibi fini; sed quia actiones illæ subditorum voluntati relictæ fini præstituto nec prosunt, nec obsunt: quamobrem de illis nihil decernit, quod ad permissionem satis est.

„ Qui certos limites statuit (subdit *Burlemaquius*) quos præterire non liceat, eo ipso significat, quousque ipse progredi permittat, & assentiatur. Permissio igitur effectus legis est non minus quam obligatio".

Responsio. *Qui certos limites statuit quos præterire non liceat*, eo ipso significat, actiones alias ad scopum finemque suum minime pertinere; adeoque quemadmodum ipsæ, ad finem indifferentes sunt, ita voluntas Legislatoris ad easdem indifferens est: atque adeo illius assensus, quo subditi iis in rebus pro lubitu agere permittuntur, non positiva voluntate constat, sed mera negatione, sive potius remotione dissensus: quæ equidem dici potest tacitus & moralis assensus, quatenus idipsum moraliter præstat quod positivus & expressus præstaret; non quia libertatem adferat pro lubitu agendi (qui positivus esset effectus,) sed quia præexistentem libertatem nec aufert, nec imminuit. Ex his vero cetera facile refutantur, quæ urget *Burlemaquius*.

„ Quum homo, instat ille, pendeat a superiore Deo, cujus voluntas esse debet universalis regula ejusdem actionum; hinc jus quodlibet, quo gaudet homo, innoxie & impune quidpiam agendi, nititur expressa vel tacita ipsius Superioris, vel legis *permissione*."

Responsio. Ex eo quod homo pendeat a Deo tanquam a Superiore, id solum conficitur, exigendas illi esse actiones omnes ad normam, & regulam, quam Deus ipsi præstituerit. At vero Deus, & quilibet Superior in iis tantummodo normam præscribit, quæ ad finem sibi propositum quidpiam momenti habent; in reliquis nullam præscribit, sed plenam agendi, vel non agendi libertatem relinquit. Jus itaque pro lubitu agendi, quo tunc homo potitur, proprie a naturali sua libertate profluit, quæ tamdiu integra manet, quamdiu Legislatoris præcepto vel interdicto non imminuitur, aut *moraliter* aufertur. Atque in hoc quidem *permissio* sita est.

Postremum *Burlemaquii* argumentum eo nititur, quod *permissio a lege alicui concessa, jusque ex ea consurgens ceteris obligationem imponat minime ei resistendi*. Hinc concludit: *igitur obligatio & permissio naturaliter colligatæ sunt, & hoc totum effectus est legis*. Utique respondeo; sed non peculiaris effectus legis illius, qua alteri pro lubitu agere permittitur; sed alterius generalis, qua cuilibet inhibetur, ne alienum jus impediat, aut lædat: ut supra innuimus. Plura in hanc rem congerere operæ pretium non est.

Addere potius pauca libet de *Legis* a *Consilio* discrimine, quod ab *Hobbesio*, quem

De cive cap. XIV. §. 1.

quem secutus est *Pufendorfius*, perperam assignatur. *Distinctio* (ait *Hobbesius*) *inter consilium ac legem desumenda est a differentia inter consilium ac mandatum. Nam consilium est præceptum, in quo ratio quare pareamus, sumitur ab ipsa re, quæ præcipitur. Mandatum autem est præceptum, in quo parendi ratio sumitur a voluntate præcipientis; proprie enim non dicitur, sic volo, sic jubeo, nisi stet pro ratione voluntas*. Hinc legem ita ille definit: *Mandatum ejus personæ (sive hominis, sive curiæ) cujus præceptum continet obediendi rationem*. Congruit hæc *Hobbesii* doctrina cum ejus de *Imperii* fundamento sententia, quod esse ait *potentiam irresistibilem*; (quem errorem nos suo loco rejiciemus) quemadmodum enim ibi *legitimum* imperium a *tyrannico* non secernit; ita hoc loco veram *legem* cum *tyrannico* mandato, seu potius cum violentia, ac coactione confundit. *Tyrannicum* sane mandatum est illud, quod ratione destituitur, unaque nititur vi, ac potentia, qua valeat Tyrannus alios ad obediendum compellere. Errat igitur enormiter *Hobbesius*, dum generatim ex præmissis concludit: *Universaliter præcepta omnium potentium respectu eorum, qui non possunt resistere, eorum leges dicendæ sunt*. At dicantur, si placet, *leges*; sed *iniquæ* illæ tamen, & *tyrannicæ*, adeoque ex verarum legum albo omnino expungendæ. Castiganda ergo sunt & corrigenda, quæ hic Auctor ibidem subdit: *Differunt*, inquit, *multifariam lex & consilium. Lex enim ejus, qui potestatem* (adde *legitimam*) *habet in eos, quibus præcipitur; consilium ejus, qui non habet. Facere id, quod lege præcipitur, officii; quod consilio, arbitrii est* (hic limitatione utendum; nam si consilium de re fuerit necessaria aut utili, tum lex naturæ præcipit, ut consilium danti pareamus). *Consilium* (pergit Hobbesius) *dirigitur ad finem ejus, cui præcipitur; lex autem ad finem ejus, qui præcipit*. Absurda plane est hæc doctrina, si hunc reddat sensum, finem legis minime esse utilitatem eorum, quibus imponitur lex; quum contra, certum sit, probi Legislatoris officium esse, subditorum felicitatem suis legibus promovere: atque in hunc certe finem constituuntur Principes & Legislatores; ita ut qui proprian utilitatem legibus suis unice spectant, hi quod probi Principis est, minime gerunt, sed quod Tyranni. Jam vero si finis legis subditorum utilitas sit, illud quoque discrimen corruit, quod subjicit *Hobbesius*, *Consilium* nempe *nonnisi volentibus dari, legem etiam nolentibus*. Patet siquidem non posse subditos recta ratione legem illam nolle, aut respuere, qua eorum felicitati consulitur. Et hinc qui recti & probi sunt Imperantes, solent ea de re subditos præmonere, ut eos ad obediendum suaviter alliciant, non invitos compellant. Norunt enim ipsi sese subditis ratione utentibus imperare: eapropter non mera quidem authoritate, sed etiam, immo maxime, ratione eos satagunt permovere. Illud tamen verum est, haud debere subditos in caussas, ob quas feruntur leges, curiosius inquirere; sed potius confidere, æquam & justam Imperantibus subesse legis ferendæ caussam, tametsi minus fortasse appareat. Et hoc quidem sensu probari utcunque potest quod ait Hobbesius, *rationem parendi legi sumi a voluntate* (quæ creditur recta) *præcipientis*. At vero in hoc minime discriminatur *consilium a lege*: neque enim semper redditur consilii quod datur, ratio; sed quandoque, etsi minime pateat, præsto tamen eam esse consilium danti, non dubitatur. Hac plane ratione pharmaca a Medicis præscripta plerunque sumunt ægroti, licet quæ ipsis insit sanandi virtus, prorsus ignorent: scilicet Medicorum peritiæ, bonæque eorum voluntati & æquitati unice acquiescunt.

De J. N. & G. lib. I. cap. VI. §. 1.

Pufendorfius in assignando legis a consilio discrimine, *Hobbesii* vestigia proxime premit, quanquam nonnihil pro more suo ejus doctrinam emollire non omittit. Fatetur ille primo, *legem suis non debere carere rationibus*; subdit tamen, eas *non proprie esse caussam, quare imperanti obsequium præstetur*, sed

hanc

hanc esse *potestatem præcipientis*. Immo, inquio ego, rationes *proprie caussa sunt*, cur subditus lubenti bonoque animo sese imperanti subjiciat; nanque potestas imperantis, si pro facultate cogendi sumatur, prout a *Pufendorfio* sumi videtur, a rationibus omnino sejuncta, caussa esse non potest, nisi ut quis invitus, repugnanteque animo pareat. Non etiam satis proprie loquitur *Pufendorfius* dum pronunciat, *leges suis non debere carere rationibus*; hoc enim loquendi modo se in ea esse sententia indicat, *rationes* non proprie & per se, ut ajunt, ad legem pertinere; sed solummodo, ut quid *addititium*; quum tamen rationes ita integrent legem, ut mandatum ratione omni prorsus destitutum, etiamsi a legitimo Imperante latum, *coactio* censenda sit potius quam lex. Verum in legitimo Principe rationes, ut dictum est, præsumendæ sunt potius, quam audacius investigandæ. Ceterum illud est certissimum, Superiorem, dum quidpiam sine justa ratione decernit & jubet, authoritate abuti sua; nec ut verum tunc sese gerere Superiorem: multoque magis, si iniquum aliquid, vel injustum præcipiat: quin tunc subditi, dummodo mandati injustitia evidens & certa sit, obtemperare non debent, nec innoxie valent. Pergit vero *Pufendorfius Hobbesium* suum hac de re loquentem emollire: quum enim *Hobbesius* absolute protulisset, in consilio *rationem parendi sumi ab ipsa re, quæ præcipitur*, in lege autem *accipi a voluntate præcipientis*, *Pufendorfius* ait, legibus *obediri non principaliter propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis*. At si ratio, ob quam lata lex est, sit, ut esse debet, communis subditorum felicitas, non video, cur non æque, sin etiam *principalius*, sit propter rem ipsam obtemperandum. Scilicet quavis lege illud duntaxat recte præcipitur, quod subditi, nullo etiam accedente præcepto, præstare deberent, eo quod res ipsa præscripta in ipsorum cedat utilitatem ac commodum. Quod quidem quum verum sit in legibus ipsis positivis, modo ad rationis præscriptum fuerint latæ; longe tamen verius est in legibus naturæ, quibus nihil præcipitur, nisi quod in propriam cujusque, vel in publicam vergat felicitatem. Sic temperantiæ præcepto principaliter etiam propter rem ipsam, nimirum ob eximios hujus virtutis fructus parere debemus: quanquam neque negandum, perfectius agi, si eæ leges impleantur præcipue ob eam rationem, quod ab Auctore naturæ, ceu ab infinitæ dignitatis Legislatore fuerunt præscriptæ.

Quod demum *Hobbesius* ait, *Consilium dirigi ad finem ejus, cui præcipitur*, Legem autem *ad finem ejus, qui præcipit*, ita corrigit *Pufendorfius*, ut admittat, legem quoque *sæpe habere finem tendentem ad eos, quibus præcipitur*. Verum dum dicit *sæpe*, satis jam indicat, finem legis æquo modo esse posse privatum Legislatoris commodum, quod est falsissimum: nam finis legitimus cujuscumque Legis nonnisi publica felicitas est; ob id enim Imperantes constituuntur, ut communi subditorum, non privatæ suæ utilitati prospectum velint. Eapropter si imperans quispiam legem aliquam ferat, ut unice privatæ suæ utilitati consulat, hoc ipso & auctoritate abutitur sua, & ad tyrannidem quadantenus accidit. Verum hac de re ne plura. Clarior vero est differentia *Legis* a *pacto*, & a *Jure*, si hæc pro libertate agendi sumatur, quam ut in ejus explicatione tempus teramus.

CAPUT III.

Definitiones, ac divisiones Juris sumti pro attributo personæ.

JUs acceptum pro *attributo personæ* definiri communiter solet: *potestas legitima ad rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem, cujus violatio constituit injuriam*. Ab aliis eodem in sensu definitur: *facultas legitima* (hoc est *legi consentanea*; alioquin non juris, sed injuriæ rationem haberet) *utendi, ac fruen-*

fruendi re aliqua, *aut certe obsistendi*, *ne qua actio ab alio fiat*. Grotius vero jus ita definit: *est qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum*. Hanc Grotii definitionem ampliat Thomasius *certis*, ut ait ille, *de caussis*, quas tamen non explicat; sed solum verba aliqua adjungit. En vero absolutissimam juris definitionem a Thomasio traditam: *Jus pro attributo personæ sumtum est qualitas moralis activa ex concessione superioris personæ competens ad aliquid ab altero homine, cum quo in societate vivit, juste habendum vel agendum*. Si mancam imperfectamque Grotii definitionem *certis de causis* Thomasius existimat; ego definitionem istius *certis de causis* (quas utpote per se manifestas, opus non est ut exponam) verbosiorem arbitror & redundantem. Sed ut ad Grotianam definitionem revertar, utitur Grotius *qualitatis* vocabulo, ut unica definitione comprehendat nedum facultatem *perfectam* (quæ proprie facultas vocatur) sed etiam *imperfectam*, quam ipse *aptitudinem* vocat, sed alii fortasse rectius *dignitatem*, vel *meritum*, Greci autem ἀξίαν *dignitatem*. Quod a Jurisconsultis *facultas*, ab aliis *jus strictum*, vel etiam absolute *jus* dicitur: nam *juris* vocabulum frequentius pro hac facultate, quam pro lege usurpatur, ut & alibi dictum est.

Jurisprud. div. lib. 1. Cap. I. §. 82.

Facultas isthæc sub sese continet tanquam species, *Libertatem* tum in se, tum in alios, ut *Patriam*, *dominicam* &c. *Dominium* tam *plenum*, quam *semiplenum*, cujusmodi sunt *ususfructus*, *jus pignoris* &c. *Creditum*, cui *debitum* respondet; *jus puniendi*, cui respondet *obligatio ad pœnam*. Partitur quoque hæc *facultas* in *vulgarem* & *eminentem*. Illam particularium personarum est, particularemque respicit usum: hæc convenit Communitati seu Reipublicæ, eique, qui rempublicam administrat; versaturque circa ipsius Reipublicæ partes, sive subjectos, eorumque res boni communis caussa. Id generis est *potestas Regia*, cui *patria* & *dominica* potestas subjicitur. Eapropter majus est Regis, quum agitur de bono communi, in singulorum bona dominium, quam ipsorummet peculiarium dominorum. Hinc debitor quisque quoad usus communes, magis obligatur Reipublicæ, quam creditori suo. Hæc ferme *Grotius*.

Jus, quod *facultatem* appellat *Grotius*, jus *perfectum* vocant plerique: quam vero ille *aptitudinem* nominat, jus *imperfectum* dicunt. *Perfectum* jus vulgo definitur *id*, *cui*, *ut satisfaciat*, *cogi potest alter*: hinc etiam *jus cogens* ab aliquibus nuncupatur. *Imperfectum* vero dicitur illud, quod *jus ad coactionem* non continet. In jure *Civili* solius juris *perfecti* habetur ratio, quod & simpliciter *jus* appellatur. Quin etiam minime desunt, qui hujuscemodi in *perfectum*, & *imperfectum* juris divisionem e medio penitus auferendam existiment: *involvit enim contradictionem*, inquit *Jo: Laurentius*, *Fleischerus*, *jus habere*, & *eo tamen non posse uti*; *jus adesse*, *sed sine obligatione*; *obligatum esse*, & *cogi tamen non posse*. Sed hæc mera *logomachia* est. Quid enim prohibet, aut quid obstat, eam qualemcunque exigentiam, quæ alias *aptitudinis*, *dignitatis*, *meriti*, vel etiam *convenientiæ*, aut *decentiæ* vocabulo indigitatur, *imperfecti* juris nomine appellare; præsertim quum id saltem juris illa obtineat, ut nemo absque injuria rei, ad quam jus istiusmodi est, assecutionem valeat impedire? *Fleischerianæ* vero contradictiones vel ipsa *imperfecti juris* idea evanescunt. Possent hic aliæ adnecti juris hujusmodi divisiones; sed eas Lib. VI., qui de jure *naturali* futurus est, commodius trademus.

Instit. Jur. Nat. lib. I. cap. I. §. 33.

CA-

CAPUT IV.

Juris accepti pro adjuncto actionis *definitiones, & divisiones. Immerito gloriatur* Thomasius, *se omnium primum tradidisse discrimen Justi, honesti, & decori: imo veram decori ideam neque tradidit unquam, neque habuit. Justitiæ definitio, & partitio traditur. Pufendorfii hac de re errata emendantur.*

Lib. I. c. I. §. 3. JUs pro *adjuncto actionis* sumtum significat (inquit Grotius) illud, *quod justum est*. Quocirca cum primum suum *de iure Belli* tractatum inscripserit, perinde significat, & intelligi vult, *sitne aliquod bellum justum, & quid in illo justum sit*. Monet autem hoc vocabulum *justum* accipiendum hic esse *magis in sensu negante, quam ajente*, ita ut jus sit illud, quod *injustum non est*. Sed ipse addiderim, justum hoc loco non accipi stricte pro eo, quod pertinet ad virtutem justitiæ, sed in sensu latiore, nimirum pro eo, quod nulli omnino legi contrarium est; adeo ut hoc loco idem sit *jus*, ac illud, quod ex quacunque lege debitum est; vel (si sumatur in sensu negante), id quod nulla lege prohibetur; uno verbo, quod *licitum* est. Nam quemadmodum jus acceptum pro lege legem omnem complectitur; ita sumtum pro *actionis adjuncto* congrue usurpatur pro eo omni, quod legitimum est, nullique legi contrarium; adeoque quod culpa vacat, & jure reprehendi non potest.

Jus hoc modo sumtum dividi potest in *justum*, *honestum*, atque *decorum*. Quę partitio celebris est apud recentiores juris naturæ scriptores, præsertim postea quam *Thomasius* eam sibi tribuit laudem, se *primum omnium* distinctionem justi ab honesto, & decoro agnovisse, & explicasse, *cum Doctores scholastici (ait ille) fere unanimiter justum, & honestum confuderint; de decoro vero plane non cogitaverint*. Sed injusta plane censura, & criminatio hæc est. Nam adeo certum exploratumque esse debet, scholasticos quosque doctores alterum ab altero distinxisse, videlicet *justum ab honesto*, sicut certum & exploratum est, eos habuisse *justitiam* ut *peculiarem* virtutem a ceteris, quæ circa honestum versantur, omnino distinctam. De eo autem, quod *decorum* dicitur, satis egerunt quicunque Ethicen tradidere, sin expresse sub hac voce *decori*, saltem quoad rem ipsam agentes de virtutibus illis, quibus decorum omne (teste Cicerone, continetur, nimirum de *constantia*, *moderatione*, *temperantia*, & *verecundia*. Sed quod majus est, doctores scholastici in suis operibus *decori* leges accurate servarunt; secus ac Thomasius, qui eas haud raro transgreditur, cum de Catholicis, aut scholasticis mentionem facit. Sed quandoquidem tantopere jactat, se primum omnium discrimen inter *honestum*, *decorum*, & *justum* explicuisse, id paucis expendere libet. *Honestum*, inquit, *dirigit actiones insipientium internas. Decorum externas, ut aliorum benevolentiam acquirant. Justum externas, ne pacem turbent, & ut turbatam restituant*. Hasce propositiones pro totidem definitionibus habet *Thomasii* interpres *Fleischerus*, ut constat ex marginalibus notis. Eas porro ille ita proponit: *intelligimus sub regulis honesti illa præcepta moralia, quæ docentur in Ethica, idest ea, quæ nihil aliud intendunt, quam felicitatem hominis internam &c. Decorum nihil aliud comprehendit, quam qualitatem moralem actionum humanarum, qua homo intendit amicos sibi parare*. Justum *involvit illa officia, quibus homo intendit, sibi non facere inimicos*. Scilicet quum juxta *Thomasiana* principia jus naturæ nil aliud sit, quam *ars feliciter*, idest *jucunde suaviterque* vivendi, ut supra monuimus; ad hoc autem necessaria sunt tria; primo nempe *pax interna*, quæ ex sedato passionum tumultu consurgit, secundo *pax externa*, quæ nulla aliis hominibus irrogata injuria obtinetur; demum illorum, quibuscum vivimus, *benevolentia*, ut quotidianæ nostræ indigentiæ prospiciant, primum nobis suppeditat *honestum*, sive potius honestas; alterum tri-

Marginal notes: Fund. Jur. nat. & gen. in cap. proem. §. XII. — De Offic. lib. I. n. 28. — Op. cit. lib. I. cap. IV. — Inst. Jur. nat. & gen. c. VI. §. 72.

tribuit *justum*, seu *justitia*; tertium præstat *decorum*, seu *decentia*. Sic itaque *Thomasius honesto*, *justo* ac *decoro* suas veluti provincias distribuit, invectamque jampridem circa hæc omnia a scholasticis confusionem a se primo tandem sublatam e medio, gloriatur.

At ego facile *Thomasio* concesserim, ipsum omnium primum extitisse, qui hujuscemodi ideam *Honesto*, *Justo*, ac *decoro* affinxerit, quique primo commemoratam differentiam tradiderit; nego tamen ac pernego, veram eorum ideam exhibuisse, veramque inter hæc tria distinctionem adinvenisse: quod hoc modo ex ipsiusmet verbis evinco. Gloriatur ipse, sese primo hanc distinctionem protulisse, adeoque & earum rerum ideam, unde fluit ipsa distinctio: veterum ergo nemo talem iis vocibus subesse ideam existimavit. At, subsumo, quæ vocibus subsit idea, nonnisi ex veteribus, qui eam affinxere, scire valemus: idea ergo *honesti*, *justi*, atque *decori*, eorumque inter se differentia a *Thomasio* invecta non est vera, sed pro arbitrio & gratis omnino ab eo conficta; quandoquidem nec ulla authoritate ab eo fulcitur, nec confirmatur ratione ulla, neque ex ipsa notione vocis elicitur; sed unice asseritur & enunciatur. Veniam, puto, dabit humanissimus Philosophus, si ipsi nos minime talem tantamque attribuamus authoritatem, ut subjectum vetustis vocibus sensum mutare valeat, novasque ideas constituere. Qua tamen potestate etiamsi donatus esset, non idcirco gloriari posset, sese veram detexisse *honesti* a *justo* & *decoro* distinctionem, sed novam proprio marte procudisse. Interim vero nos, qui neque veteris detegendæ aciem, nec facultatem novæ cudendæ in eo agnoscimus, hoc ipsius commentum abjicimus; & eo quidem vel maxime, quod *justo* & *honesto* non alium quam *utilitatis* finem, *pacem* videlicet *externam*, *internamque* ipse præstituat; *decoro* autem eum tribuat scopum, quo collineant etiam abjectorum hominum famulatus, immo & pravæ adulatorum, hypocritarumque artes, atque improbi ambitiosorum conatus; ad captandam videlicet benevolentiam aliorum (*ut nostræ quotidianæ subveniant indigentiæ*) aliorumque laudes sibi comparandas (*a*). Itaque dimissa Thomasii doctrina, triplicis huius *attributi*, videlicet *decori*, *honesti*, & *justi* notionem ex melioribus magistris exhibeamus. (*b*)

Justum vel *positive* sumitur, vel *negative*, pro eo videlicet quod non est *injustum*. Primo modo acceptum definiri potest *id*, *quo alterius juri satisfit*, vel *quidquid fit juxta jus alterius*: sumtum vero *negative* id, quo *nullius jus læditur*, *aut violatur*; nam e contrario *injustum* est *id*, *quo læditur alterius jus*, seu *quidquid est contra jus alterius* (*c*). Quemadmodum vero jus alterius vel *perfectum* est, vel *imperfectum*; ita quoque *justum* aliud dicitur *proprie* atque *perfecte* justum, quod etiam *justum* absolute vocatur, & est id, quod fit secundum jus perfectum alterius: aliud est justum minus proprie & imperfecte, peculiarique vocabulo appellatur æquum; id nimirum, quod est secundum *imperfectum* alterius *jus*, cujus oppositum dicitur *iniquum*.

Honestum vel ample sumitur juxta integram hujus vocabuli significationem: atque definiri sic potest, *id*, *quod legi naturæ convenienter fit*, vel *est*: qua quidem ratione comprehendit etiam *justum*. Vel minus ample accipitur, quatenus distinguitur, vel distingui potest a *justo*. Honesti porro sic accepti nullam apud

(*a*) Recolantur hic quæ diximus de *Thomasii* doctrina lib. præcedenti cap. 7.

(*b*) Arbitraria ejus principia, ob quæ adeo sese effert, infra lib. VII. discutiemus.

(*c*) Grotius lib. I. Cap. I. §. 3. definit, *injustum* id esse *quod naturæ societatis ratione utentium repugnat*: ex quo efficitur, justum illud esse, *quod naturæ societatis sit conforme*. Verum hæc definitio ab illa ejus sententia fluit, qua statuit, *socialitatem* esse *primum* & unicum juris naturalis *principium*; cujus sententiæ falsitas inferius demonstrabitur.

apud alios definitionem invenio; ita vero congrue definiri posse videtur: *honestum est rectus, seu rationi consentaneus, passionum iræ & concupiscentiæ usus*. Rectus enim harum passionum usus eatenus dicitur *honestus*, quatenus excludit turpitudinem & deformitatem, quæ ex earundem oritur immoderantia, efficitque hominem laude & honore maxime dignum. Ceterum quum turpitudo atque deformitas toties hominem dehonestet, quoties is actiones elicit minus convenientes legi naturæ (a), adeoque etiam quum quispiam *injustum* patrat; hinc Auctores *honestum* a *justo* atque *decoro* nonnisi tanquam a magis a minus amplo, seu tanquam genus a specie distinguere solent, quum de *honesti* definitione agunt; quamvis id quod *justum* est, ab eo, quod est tantummodo *honestum*, distinguant omnes, qui in morali Philosophia sunt vel mediocriter versati; quidquid *Thomasius* blateret de confusione *justi* & *honesti* a Scholasticis invecta, & a seipso magna cura sublata.

Ad *decorum* quod attinet, non illi ego, ut *Thomasius*, ideam proprio marte & temere affingam, sed ex vetusto gravissimoque scriptore erutam exhibebo, ac declarabo. Is est vero *Marcus Tullius*, quem ex communi sui temporis Philosophorum sensu hac de re scripsisse dubitari non potest. De *decoro*, sermonem habet in opere de officiis. Adnotat autem primo, *decorum* dici ad imitationem *Græcorum*, qui hanc
Lib. I Cap. XXVII. num. 93. *honestatis partem πρέπον*, quasi id, *quod decet, dicunt*. Hinc vero subdit: *hujus vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam & quod decet honestum est; & quod honestum est, decet*. Esse tamen, subdit, inter *honestum* & *decorum differentiam* aliquam; sed eam *facilius intelligi, quam explanari*. Rationem addit inquiens: *Quidquid enim est quod deceat*, scilicet *decorum, id tum apparet, quum antegressa est honestas. Est enim quiddam, idque intelligitur in omni virtute, quod deceat, quod cogitatione magis a virtute potest, quam re separari*. Quod satis apto exemplo declarat. *Ut venustas*, ait, & *pulchritudo corporis secerni non potest a valetudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum quidem illud est cum virtute confusum* (est enim Num. 96. omnis virtus *decora*); *sed mente & cogitatione distinguitur*, quatenus videlicet consideratur quidpiam tantummodo *decere*. His præmissis definitionem tradit tum *Decori generalis*, quod in omni honestate versatur; tum alterius huic *subjecti*, quod nos speciale ac proprium appellare possumus. Porro *illud superius* (pergit Tullius) *sic fere definiri solet, decorum id esse, quod consentaneum sit hominis excellentiæ in eo, in quo natura ejus a reliquis animantibus differat*. Alterum autem *sic definiunt, ut id decorum esse velint, quod ita naturæ consentaneum sit, ut in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali*. Verum hoc utrumque *decorum* præstat exemplo aliquo illustrare. Illud ex esu & potu desumimus. Si quis itaque ita temperate de cibo aut potu sumat, ut neque excedat eam mensuram, quæ vitæ ac sanitati tuendæ conservandæque consentanea est, neque ab ea deficiat, is *honestus* imprimis est homo, quia ea, quæ legis naturalis sunt, implet; est etiam *decorus* decoro *generali*, quia maxime decet, ut homo nec magis nec minus edat, quam vita exigat, aut sanitas patiatur. Erit vero etiam *decorus* decoro *speciali*, si qui ita temperate quoad quantitatem comedit, temperate etiam comedat quoad *modum*; ita scilicet, ut *in eo moderatio & temperantia appareat cum specie quadam liberali*: quod tum præstabit, si nec nimis festinanter, nec avide nimis cibum sumserit, ac si comedendo nullum motum gestumve ediderit, quod adstantium oculos offendere possit.

Ex his vero *Decori* ab *Honesto* discri-

 men

(a) Hinc *honeste vivere* apud vetustos Authores idem est, *ac legi naturæ convenienter vivere*, adeoque etiam *juste* ac *decore*.

men habes; hæc duo nimirum *non re*, ut ait *Tullius*, sed cogitatione differre, si de decoro generatim accepto sermo sit: at *honestum* etiam re ipsa secerni posse a *decoro speciali* (licet non e contrario *decorum* hoc ab *honesto*) allatum supra exemplum luculenter ostendit.

Num. 98. Docet insuper idem *Tullius*, proprietatem esse hujusce *decori*, *quod elucet in vita, movere approbationem eorum, quibuscum vivitur, ordine & constantia & moderatione dictorum omnium atque factorum, simili ratione, ac pulchritudo corporis apta compositione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiant*. Multo vero magis *decori* munus est, aliorum quamlibet offensionem vitare: quod præsertim præstat *Verecundia*, quæ aliorum hominum, quemadmodum & justitia, rationem habet. Sed hoc *differt*, inquit ille, *in hominum ratione habenda inter justitiam & verecundiam*, quod *Justitiæ partes sunt non violare homines*, seu ab injuria cuique inferenda se continere; *Verecundiæ non offendere: in quo*, subdit, *maxime perspicitur vis decori*. Quod quidem verissimum est: etenim omne *indecorum* offensionem aliquam parit: quemadmodum e contrario *Decorum* & delectat, & aliorum *approbationem* sibi conciliat: quæ quidem *approbatio* ab honesto homine negligenda non est; nam *negligere* quod de se *quisque sentiat*, *non solum arrogantis est*, ut ait idem Tullius, *sed etiam omnino dissoluti*. Quod vero finis *Decori* sit aliorum *benevolentiam* comparare, *ut quotidianæ subveniant indigentiæ*, est inane *Thomasii* commentum nulla ab eo ratione confictum; quippe quod nec communi sensu, nec Philosophorum opinione, nec vi vocis ipsius nititur, aut fulcitur. Et ut de voce ipsa aliquid dicamus *Decorum* a *decendo* dicitur, ut perinde sit *decorum*, ac *decens*, seu id *quod deceat*. Hinc de ipso agunt nonnulli sub nomine *decentiæ*: *Bienséance* vocant Galli, Germani *Wolstand*, & *Wolstaendigkeit*, Itali *Decoro*, *decenza*, Græci, ut dixi, *πρέπον prepon*. Quid sit vero *decere*, quanquam omnes intelligant, attamen ex sæpius laudato *Tullio* ita describi potest, ut illud decere dicatur, *cujus possit ratio probabilis reddi*, videlicet vel ex principiis internis actionis, vel ex statu & conditione agentis. Simillima est huic a *Wolfio* exhibita descriptio: *Hominem decere dicitur*, inquit, *cujus aliqua ratio continetur in iis, quæ eidem insunt, aut inesse concipiuntur, vel ejus statui, cur ita potius agere debeat, quam aliter. Dedecet vero, quod cuidam eorum, vel quæ eidem insunt, vel inesse concipiuntur, vel ejus statui disconvenit, seu repugnat*. Ex quo colligi potest, *Wolfium* fictitiæ a *Thomasio* invectæ *decori* notioni vetustam communemque ideam prætulisse: qui demum admonet (licet & hoc pariter omnes noverint), *naturale decorum*, quod ipsa natura præscribit, confundendum non esse cum decoro *arbitrario*, quod *nonnisi hominum opinione* tale est; adeoque varium pro diversitate locorum ac temporum.

Lib. cit. c. XXIX.

Instit. Jur. nat. & gen. § 11.

Habes ex his, ut puto, claram, distinctamque *Honesti*, *Decori*, & *Justi* ideam. Pauca hic addo de virtute, quæ justum respicit, scilicet de *Justitia*: de aliis nanque Virtutibus, quæ circa *honestum* & *decorum* versantur, alibi opportunior dicendi erit locus.

Itaque *Justitia* a celeberrimo Romano Jurisconsulto *Ulpiano*, & a *Justiniano* Imperatore definitur *constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*. Quæ definitio communiter recepta est, atque ex supra dictis de Jure satis perspicua. Ea ex *Stoicorum* schola fluxisse creditur ad *Romanos*: hinc etiam traditur ab ipso *Tullio*, aliis tamen verbis concepta, nimirum: *Justitia est habitus animi, communi utilitate conservata, suam cuique tribuens dignitatem*: quæ vox *dignitas* id totum complectitur quod alteri debetur, sive is ad illud reddendum cogere alium possit, sive non (a).

Instit. lib. I. tit. I.

Hoc

(a) Apud alios etiam Auctores latinos, ut *Suetonium*, & *Sallustium*, *dignitas* idem est, ac *suum*.

Hoc idem significat τὸ *jus suum* in allata *Ulpiani* definitione: quam ita ad strictiorem formam *logicam* revocat S.
II. 2. q. 58. a. 1. Thomas: *Justitia est habitus, secundum quem aliquis constanti ac perpetua voluntate jus suum cuique tribuit* (*a*).

At vero quum *jus* duplex sit, *perfectum* videlicet, & *imperfectum*, ut dictum est, hinc duplex quoque vulgo distingui solet ipsa *justitia*, altera quæ *perfectum*, altera quæ *imperfectum* respicit jus. Illam Aristoteles *συναλλακτικὴν* quasi *contractoriam*, vel *commutatoriam*, *hanc διανεμητικὴν distributricem* vocat. Communiter vero prior illa *commutativa*, posterior hæc *distributiva* ap-
Lib. II. cap VII. §. 7. pellatur. *Grotius* aliis nominibus eas designat. Et quidem hanc modico discrimine *Attributricem* dicit, & alicubi *Assignatricem*. Illam vero vocat *Expletricem*, *inde quod*, ut adnotat *Gronovius*, per eam *expletur & satisfit cuique pro eo quod ab ipso accipimus; nam explere latinis interdum est satisfacere*. Hic tamen non sistit *Grotius*, sed *Aristotelem* carpit, quod hujusmodi justitiam arcto nimis vocabulo *contractoriam* appellarit. Nam, subdit, *ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ex συναλλάγματος (contractu) & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet*. Sed *Grotium* meminisse oportebat, *Stagyritam* præter contractus voluntarios, cujusmodi sunt emptio, venditio &c. aliud contractuum genus asseruisse *ἀκούσιον involuntarium* (*b*), ad quod pertinet justitiæ actus ab eo objectus. At præterea eo vocabulo *Aristoteles* minime significare censendus est *fundamentum* integrum obligationis, quæ profluit ex hac *justitia*; sed rem ipsam, circa quam ea versatur, quæ videlicet talis est, ut sub contractum cadere possit, & quæ vi ipsiusmet justitiæ sit *commutanda*, hoc est ab unius ad alterius possessionem transferenda: sicquicunque rem possidet meam, mihi possidendam tradere debet. Ceterum *Aristoteles* a- Lib. V. Eth. c. V.& VII.
lia etiam appellatione, quæ *Grotio* magis probatur, hanc *Justitiam* designat, nempe *ἐπανορθωτικὴν directoriam* & *correctoriam* etiam vocat; quod & contractus dirigit, & si quid peccatum fuerit, *corrigit*.

Præter Justitiam *Commutativam* & *Distributivam* (recepta hæc vocabula adhibere placet etsi minus *latina*) alia est *Justitia*, quæ dicitur *Generalis*, ut a *particulari*, cujus duo membra sunt, *Commutativa*, & *Distributiva*, secernatur. Hinc accurata divisio *justitiæ* est primo in *Generalem* (quæ etiam *legalis* dicitur) & *Particularem*. *Particularis* vero in *Commutativam* & *Distributivam* tribuitur: ex quo tres Justitiæ species consurgunt, *Generalis*, *sive Legalis*; *Commutativa*, & *Distributiva*. Et hæc quidem divisio ratione non caret. Virtutis enim *Justitiæ* proprium est, quemlibet hominem rectum efficere erga alium; efficit namque ut quisque unicuique *Jus suum*, seu quidquid ei debetur, reddat. Quot itaque modis potest quis ad alterum comparari, tot sint oportet Justitiæ species. At vero tripliciter, quoad præsens attinet, potest quis erga alterum se habere: nimirum vel ut *pars* ad *totum*, vel ut *pars* ad *partem*, vel ut *totum* ad *partem*. Priore modo *Civis* comparatur ad *Civitatem*: altero *Civis ad Civem*: tertio *Superior*, vel *Civitas* ad *Subditos*. *Justitia*, quæ hominem priore modo consideratum efficit rectum, dicitur *Generalis & Legalis*: *Generalis* quidem, tum quia persequitur, intenditque Civitatis, seu Reipublicæ bonum, quod est bonum

(*a*) Pufendorfius lib. 1. C. VII. §. 7. perperam asserit, *differre justitiam actionum a bonitate in hoc potissimum, quod bonitas simpliciter notet convenientiam cum lege; justitia autem præterea involvat respectum ad eos, in quos actio exercetur*. Siquidem quum bonitas generatim notet *convenientiam cum lege*, sane complectitur etiam convenientiam cum ea lege, quæ dirigit actiones, quæ sunt ad alterum; adeoque justitia a bonitate non differt, sed species ejus est.

(*b*) *Involuntarios* contractus alios *clandestinos* facit, ut furtum, adulterium, veneficium &c. alios *violentos*, ut rapinam, convitium, cædem &c.

num quoddam *generale*, utpote commune omnibus, quos Respublica comprehendit; tum quia ad aliarum etiam virtutum actus permovet, & impellit, quatenus illis omnibus commune bonum perficitur, & integratur: *Legalis* vero, quia dum dirigit aliarum virtutum actus in bonum commune, indolem *Legis* exprimit, cuius est bonum commune respicere. *Justitia*, quæ secundo modo hominem ad alterum comparatum rite recteque disponit, ea est, quam *commutativam* ex allata ratione vocari diximus; contractus enim, permutationes, commercia inter privatas personas exerceri solent, quæ se habent in Republica ut *pars* ad *partem*. Quæ demum *Justitia* dirigit hominem tertio modo consideratum, dicitur *Distributiva*, quia locum habet in bonorum, onerumque *distributionibus*; efficit enim, ut tam bona quam onera communia privatis personis recto ordine, rectaque ratione distribuantur. Ex quibus liquet, Justitiam tum *Distributivam*, tum *Commutativam* privatas respicere personas: qua de causa utraque Justitia particularis vocatur. (*a*)

Præter discrimen, quod *Commutativam* (*b*) inter & *Distributivam* Justitiam versari jam diximus, in eo repositum, quod illa jus alterius *perfectum* expleat, *imperfectum* ista; aliud, exinde tamen ortum, assignat *Aristoteles*, nempe quod *Commutativa* proportionem servet *simplicem*, quam ille *Arithmeticam* vocat; *Distributiva* vero proportionem *comparatam*, quam *Geometricam* appellat: videlicet *Commutativa* Justitia omnimodam inducit æqualitatem, cujusmodi est inter rem & rem, seu inter tantum & tantum. Ex. gr. si quatuor quis debeat alteri, quæcunque demum ejus obligationis caussa fuerit, *Commutativa* Justitia quatuor omnino reddenda præscribit. At vero æqualitas, quæ a *Distributiva* servatur, hujusmodi non est, nisi proportione quadam; ut scilicet tanto plus alio quis recipiat, quanto amplius præ illo dignitate præstat, aut merito: adeoque non est æqualitas rei ad rem, sed proportio rei ad personam.

Grotius putat, hujuscemodi discrimen *ex eorum genere esse, quæ sæpe locum habent, non semper: neque per se justitiam Expletricem ab Attributrice differre tali proportionum usu, sed materia, circa quam versatur. Itaque*, subdit, *& contractus societatis expletur proportione comparata, & si unus tantum inveniatur aptus ad munus publicum, non alia quam simplici commensione attributio fiet.* Hæc *Grotius*. At ejus Commentatores in varias hac de re sententias abeunt. Nam *Gronovius* contra *Grotium Aristotelis* partes propugnat; *Barbeyracus* contra *Gronovium* tuetur *Grotium*. Mihi res hæc tanti non esse videtur, ut in ea dirimenda quidpiam operæ vel temporis impendendum sit. Fortasse *Aristoteli* satis fuit, a *distributiva* justitia per se proportionem respici *comparatam*, quam *geometricam* vocat, licet quandoque veluti per accidens, ex adjecto nempe, ut in contractu *societatis*, pacto, etiam justitia ipsa *commutativa* eandem respiciat: vel ipsamet Justitia *distributiva* in rarissimo casu, defectu aliorum subjectorum capacium æqualitatem *simplici*

Loc. cit. num. 8.

(*a*) *Pufendorfius* etiam in idea justitiæ *generalis*, seu, ut vocat ille, *universalis*, & *particularis* vehementer hallucinatur. En enim qua ratione unam ab altera secernit loc. cit. §. VIII. *Quando exhibentur alicui actiones, aut res, quæ illi ex jure duntaxat imperfecto debentur, aut quando adversus alterum exercentur actiones in commercium non venientes (nec certo pretio taxatæ) communiter dicitur servari justitia universalis . . . At quando alicui exhibentur actiones in commercium venientes, aut quibus res aliqua in alterum transfertur, ad quam ille jus perfectum habebat, justitia particularis dicitur.* Sane *Aristoteles*, ceterique Doctores ante *Pufendorfium* hocce discrimen minime agnovere inter justitiam *universalem*, & *particularem*.

(*b*) Hanc Pufendorfius minus recte ad effectum conventionis alicujus restringit.

plici commensione perficere debeat. Sed hæc de justitia satis.

CAPUT V.

Juris pro arte, *vel* scientia *definitiones, ac divisiones.*

JUs pro arte, vel scientia sumtum unica voce *Jurisprudentia* vocatur. Illius indoles atque natura facile intelligitur ex duplicis vocis, quam componitur, significatione. Quid juris nomine veniat, satis constat ex dictis hactenus. Patet etiam, quid sit prudentia, nimirum *habitus intellectus practici dirigentis actiones nostras in rectum finem*. Cum autem ad directionem duo sint necessaria, nimirum cognitio regulæ, ejusque ad aliquod peculiare opus applicatio, prudentia utrunque complectitur. Quare Jurisprudentia nihil aliud est, quam prudentia legum (Juris vocabulum hic præsertim pro lege accipitur, licet & aliæ juris notiones alienæ ab hoc loco non sint) seu cognitio, vel scientia legum, & applicatio earundem ad facta moralia, & quæ a nostra libertate dependent. Alii definire Jurisprudentiam malunt, quod sit *habitus intellectus dirigens actiones nostras liberas secundum leges*. Igitur Jurisprudentia continet *Jurisperitiam* tanquam partem sui propriam, cui & applicationem adjungit. Unde patet discrimen inter *Jurisperitum*, & *Jurisprudentem*, seu *Jurisconsultum*; & cur a veteribus definiatur: *ars æqui bonique*.

Porro quemadmodum prudentia ob diversitatem actionum, circa quas versatur, dividitur in *legislatoriam*, *consultatoriam*, & *Judicialem*, quarum prima respicit futuras inferiorum actiones; altera Superiorum; tertia præteritas aliorum hominum actiones: sic Jurisprudentia alia est *legislatoria*, quæ considerat leges ferendas; alia *consultatoria*, quæ spectat actiones juxta legum præscripta dirigendas; alia *Judicialis*, quæ respicit leges ut preteritis actionibus applicandas, qua applicatione dignoscitur, justæ ne fuerint, vel iniquæ. Hæc Jurisprudentia, quæ ad præsens institutum maxime pertinet, definitur: *ars leges salutem hominis in hac vita concernentes cognoscendi, & ad actiones hominum applicandi*. Hinc *Jurisprudentiæ Judicialis* sunt partes duæ, nimirum *leges interpretari*, easdemque *applicare*. Prior *Doctores*, & *Professores*; posterior *Judices*, & *Causidicos* spectat.

Quum *Jurisprudentia* omnis in legum disquisitione versetur, comparate ad leges primo dividi potest in *divinam*, & *humanam*. Utraque vero subdividitur in *naturalem* & *positivam*: quæ partitiones satis constant ex dictis. Alia Jurisprudentiæ divisio est in *universalem*, & *particularem*. Prima respicit leges universales, quæ scilicet totum genus humanum, vel maximam illius partem adstringunt; adeoque complectitur *Jurisprudentiam naturalem*, & *Gentium*. *Particularis* vero, quæ alicujus Reipublicæ particularis curam habet, ut *Atheniensis*, *Romanæ* &c. Jurisprudentiæ *universalis* plures sunt partes, quæ varia sortiuntur nomina juxta varios hominum status, qui legibus obstringuntur. Alia est igitur Jurisprudentia simpliciter talis, quæ statui Sociali absolute officia præscribit. Alia Jurisprudentia *Socialis*, quæ statum *Socialem* hypotheticum spectat. Alia *Oeconomica* specialis, quæ minoribus societatibus officia statuit; quæ vero majoribus, dicitur Jurisprudentia *Oeconomica generalis*: & hæc iterum ex Societatum quas respicit, diversitate varias denominationes sortitur. Sic dicitur Jurisprudentia *Ecclesiastica*, quæ Ecclesiæ leges expendit &c.

Jurisprudentia universalis ad Civitatem determinata vocatur *Jus civile universale*. Quumque in Civitate ipsa statum publicum a privato distinguere opus sit; hinc jus civile *universale* dividitur in *publicum*, & *privatum*. Jus *publicum universale*, seu Jurisprudentia *publica*, & *universalis* definitur vulgo, *habitus prudentiæ per se dirigens actiones publicas omnium, vel saltem plurium Civitatum ad justitiam, & salutem publicam in suo genere consumatam*. Hinc vero Juris publici, seu Jurisprudentiæ *publi-*

publicæ, & *universalis subjectum*, & *forma* innotescunt; adeoque & ejus discrimen a ceteris facultatibus.

Itaque subjectum constituunt Jurisprudentiæ *universalis* 1. *Imperantes*, qua tales, sive supremi sint, sive subordinati in ordine ad subditos. 2. Ipsimet subditi, non quidem ad se invicem considerati (hoc enim modo ad jus *publicum* cujusvis Reipublicæ *proprium*, non, ad *universale publicum* spectant, quemadmodum & *Imperantes* ipsi, si ut privatæ personæ sumantur); sed relate ad *Imperantes*, & ut membra ad Rempublicam. 3. Civitates omnes, vel plures inter se. Eapropter optime ait *Grotius* ep. 4. *Jus publicum ordinat totum ad partem, partem ad totum, & duo inter se*. Ejusdem Jurisprudentiæ forma est dirigere actiones non quidem ad privatam, sed ad publicam omnium vel saltem plurium Civitatum felicitatem. Demum finis ejus proximus est *justitia*, remotus vero salus *publica* in suo genere perfecta, atque completa.

Jurisprudentia universalis ab *Ethica* vulgo distinguitur *inadæquate*; quia hæc, aiunt, versatur circa actiones tum privatas tum publicas sub ratione potius *honesti*, atque *decori*, quam *justi*; *Jurisprudentia* vero potius sub ratione *justi*, quam *honesti*, atque *decori* (*a*). Hinc etiam distinguitur a *Politica*, quia licet utraque Civitatem respiciat, hæc tamen id sub ratione *utilitatis* præstat, quatenus separat proficua a noxiis; *Jurisprudentia* vero sub ratione Justitiæ, quum ejus sit justa secernere ab injustis. Simili modo parique ratione *Jurisprudentia* nostra differt ab ea facultate, quæ *Ratio status* vulgo appellatur, ac pars *Politicæ* esse censetur, quæque circa seligenda Reipublicæ conservandæ media præcipue versatur.

Demum a *morali Theologia* distinguitur, quatenus hæc sub generali ratione bonitatis, ac malitiæ de virtutibus ac vitiis agit, & insuper actiones omnes considerat sive ad Civitatem referantur; sive non: atque præterea primo ac per se forum spectat internum, licitum, ab illicito absolute secernens. *Pufendorfius* Jurisprudentiæ Universalis, seu Naturalis a Theologia discrimen in eo repositum asserit, quod illius *finis tantum ambitu hujus vitæ includatur*, & *magnam saltem partem circa formandas hominis exteriores actiones versetur*: hæc vero felicitatem alterius vitæ spectet, & *internos motus ad placitum Numinis effingere* intendat. *Pufendorfio* hac in re consentit *Thomasius*. Verum utrumque in hoc errare infra demonstrabimus. De ceteris porro Jurisprudentiæ generibus non est hic loquendi locus. Hæc itaque de jure generatim inspecto, variisque ejus acceptionibus, divisionibusque dicta sufficiant. Jam vero juris *Naturalis*, quod hujus operis præcipuus scopus est (jus enim *Gentium* est minus principale) peculiares definitiones, partitionesque in medium adferendæ sunt, & explicandæ.

Præfat. in lib. de Officiis hom. & civ.

Jurisprud. div. lib. I. cap. II §. 116.

CAPUT VI.

Definitiones peculiares juris naturæ: & in earum aliquas censura.

JUs naturæ varii varie definiunt, prout illud sub diversa ratione quisque considerat. Præcipuas hic definitiones ad tyronum eruditionem referre non pigebit; quarum aliquas etiam discutiam & improbabo.

Pervulgata in primis est definitio, quæ continetur in corpore juris, & quæ ita se habet: *Jus naturæ est, quod naturalis ratio inter homines constituit, & quod omni humano generi commune est*, quod-

(*a*) Hinc tamen non interas, jus *naturale* ea tantum respicere, quæ justitiam spectant; nam quum jus naturale leges omnes naturales complectatur, ad ipsum profecto pertinent ipsæ etiam honestatis leges. Aliud est duarum facultatum, prout vulgo sumuntur, discrimen assignare; aliud vero terminos ipsius juris naturalis definire. Quamquam alii diverso modo ipsarum facultatum differentiam constituant.

quodque semper æquum, & bonum est. Trita pariter est, & quam plerique amplectuntur Scholastici, definitio hæc: *Jus naturæ est dictamen rectæ rationis circa ea, quæ homini vel agenda, vel omittenda sunt*. Ad hanc accedit & illa Grotii definitio: est *dictatum rectæ rationis indicans actui alicui ex ejus convenientia, aut disconvenientia cum ipsa natura rationali, ac sociali, inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ talem actum aut vetari, aut præcipi*. Grotii commentatores paulo brevius ita definiunt: *dictamen rationis congenitum præcipiens ea, quæ creaturæ rationali, qua tali, consentanea sunt, & prohibens contraria*. Pufendorfius, seu potius sectatores illius definitionem hanc ad ejus mentem exhibent: *dictamen rationis rectæ supra socialitatem reflexum officia homini incumbentia proponens*. Ita Weberus Pufendorfii scholiastes. Has omnes definitiones, quæ jus naturæ exprimunt *per dictamen, seu dictatum rationis*, aliqua ex parte peccare, ex dicendis infra constabit; maxime vero Pufendorfianam, eo quod amplissimum naturæ jus ad *Socialitatem* sine certa ratione restringit.

De jure B. & P. lib. I. c. I. §. X.

De Off. hom. lib. I. cap. I. §. 6.

Præcedenti capite adnotavi, jus naturale etiam *divinum necessarium* appellari; eo quod ejus Auctor est ipse Deus: quam quidem rationem multi exprimendam in suis definitionibus censuerunt. Hinc frequens est hæc definitio: *Jus naturale est illud, quod Deus toti humano generi innato lumine, seu naturali ratione notum facit, ac promulgat*. Similem huic sed paullo fusiorem proponit *Thomasius*, nimirum: *Lex naturalis est lex divina cordibus hominum inscripta obligans eosdem, ut ea, quæ necessario conveniunt naturæ hominis rationali, faciant; ea vero, quæ eidem repugnant, omittant*. Parum ab hac differt illa *Joachimi Langii*. *Lex naturæ est jussum a Deo humanæ naturæ in ipsa creatione ita impressum, ut sub exhibita honesti, ac turpis notitia conscientiam ad hujus fugam, & ad istius studium religiose obliget, & sic actiones dirigat*. Cumberlandius hanc proponit Legis naturalis definitionem: *Est propositio a natura rerum ex voluntate primæ causæ menti satis aperte oblata, vel impressa, quæ actionem communi rationalium agentium bono promovendo idoneam indicat, & cujus exercitium sequantur retributiones, violationem vero pœnæ, utræque sufficientes juxta naturam entium rationalium*. Hujus definitionis *prima pars*, ut ipse subdit, *præceptum, effectum, finem principalem*; *posterior sanctionem, effectumque Legis subordinatum manifestat*.

Jurispr. div. lib. I. cap. II. §. 97.

Causa Dei adv. atheis. & pseudo-phi. praetheor. defin. XXI.

De leg. natur. c. V. §. 1.

Quoniam vero Jus naturale multas ambitu suo complectitur leges; hinc illud ita definire malunt alii: *Est complexio regularum secundum quas omnes actiones nostras componere debemus, quasque Deus Auctor naturæ cordi nostro insculpsit, & mediante ratione promulgavit*. Demum S. Thomas ait, *Legem naturalem nihil aliud esse, quam participationem legis æternæ in rationali creatura*. Scilicet, inquit ille: *Lex quum sit regula, & mensura, dupliciter potest esse in aliquo, uno modo sicut in regulante, & mensurante*; & sic Lex *æterna* est in Deo. *Alio modo sicut in regulato, & mensurato: quia in quantum aliquid participat de regula, & mensura, sic regulatur, & mensuratur: & hoc modo Lex æterna est in creaturis; quoniam omnia, quæ divinæ providentiæ subduntur, a lege æterna regulantur, & mensurantur:* atque adeo *omnia participant aliqualiter legem æternam, in quantum scilicet ex impressione ejus* omnia *habent inclinationes in proprios actus, & fines. Inter cetera autem rationalis creatura excellentiori quodam modo divinæ subjacet providentiæ, in quantum & ipsa fit providentiæ particeps, sibi ipsi, & aliis providens; unde & in ipsa participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis æternæ in rationali Creatura lex naturalis dicitur*. Itaque juxta verissimam hanc doctrinam *Lex*, seu *Jus naturale* in Deo est

I. 2. quæst. XCI art. 2.

est velut in *fonte*, & est ipsa *Lex æterna* Dei: in homine vero reperitur per quandam emanationem, & participationem, quæ ex ipsa sapientissima Dei providentia profluit, quatenus ipsa rationalis creatura habet *naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem*. Sed hac de re fusius alibi. Illud interim ex hactenus dictis ratum esto, jus naturale esse legem, seu plurium legum complexionem: legem hanc vel ipsam esse legem Dei æternam, vel ejus effectum, & participationem; eamque naturali lumine nobis innotescere; adeoque nos naturaliter adstringi, ut actiones nostras libere eidem accomodemus: quæ omnia in hujus operis progressu clarissima fient. Satis est in præsentia, ut quid Legis naturalis nomine intelligendum veniat, utcunque habeamus.

Quoniam vero non omnes definitiones, quæ ab Auctoribus traduntur, æque probari possunt, ut jam innuimus, juvat quatuor ex iis, quæ celebritate suorum auctorum, magis conspicuæ evaserunt, hic breviter expendere. Harum duæ vetustæ sunt, nempe *Ulpiani*, & *Gaii*: duæ aliæ recentiores, *Grotii* videlicet & *Wolfii*. Ulpiani definitio est: *Jus naturale est, quod natura animalia omnia docuit*. Gaii vero: *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, idque apud omnes peræque custoditur*. Subditur quidem hoc loco, *vocaturque jus gentium*; non quod hic jus naturæ non definiatur, sed ob aliam causam, quam nos inferius suo loco pandemus. Definitio *Grotii* ipsa eadem est, quam superius attulimus, quamque accepit ipse ex Scholasticorum vulgo, *jus* nempe *naturæ* esse *dictatum rationis* &c. Wolfii denique definitio, quam ipse ex proprio penu depromsit, hæc est: *Lex naturalis est, quæ rationem sufficientem habet in natura*.

Dig. lib. 1. tit. 1. leg. 1. §. 3. & Inst. lib. 1. tit. 11.

Ad primam quod attinet harum quatuor definitionum, ea idcirco nobis minus probatur, quod *Jus naturale* Brutis etiam commune facere videatur: quod vel maxime confirmatur per hæc verba, quæ in definitione ipsa subduntur: *Nam jus istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium, quæ in Cælo, quæ in terra, quæ in mari nascuntur. Hinc descendit Maris, atque Fœminæ conjunctio, quam nos matrimonium appellamus; hinc Liberorum procreatio, hinc educatio: videmus enim cetera quoque animalia istius juris peritia censeri*. At vero certius est, quam ut probari oporteat, jus nullo pacto convenire posse animalibus ratione carentibus. Si id igitur definitione sua intendit *Ulpianus*, quod præseferunt ejus verba (quæ res tamen alio in loco a nobis discutietur) ea dubio procul ceu falsa rejicienda est. Admitti tamen utcunque poterit, si hunc illi sensum adhibeamus, *jus naturale* illud esse, quod circa ea versatur, quæ nobiscum brutis quoque animantibus communia sunt, salvo tamen eo discrimine, quod bruta naturali duntaxat inclinatione, & necessario instinctu ad ea feruntur, homines vero præter naturalem inclinationem, sequuntur in iisdem rationem ducem, adeoque & libere eadem operantur. Verum enimvero si hoc sensu ea definitio intelligatur, satis manca & inadæquata deprehenditur; constat enim, *jus* hominum *naturale* complecti plurima, quæ nulla ratione Brutis communia sunt. Potest tamen res hæc ita componi, ut duo Juris naturalis genera secernantur: alterum *strictum*, & *rigorosum*, quod fundatur in principiis, quæ sunt homini cum ceteris animalibus communia, adeoque complectitur ea duntaxat, ad quæ homines vehementi quadam naturali inclinatione, & instinctu feruntur, cujusmodi ea sunt, quæ Philosophi *Stoici* τὰ πρῶτα τῆς φύσεως *prima naturæ* appellabant: Genus aliud *naturalis Juris* magis late patet, eaque omnia comprehendit, quæ homini dictat naturalis ratio: atque hoc peculiari nomine *Jus Gentium* dici potest, quum sit hominis proprium; indeque vocari etiam posset jus *naturale humanum*. Sensum hunc præ oculis habuisse videntur veteres latini Jurisconsulti, ut colligi facile potest, si *Gaii* definitio cum *Ulpiani* defini-

finitione conferatur. Et reipsa quidem quum jus naturale fundetur in principiis humanæ naturæ, quumque hæc complectatur cum principia ceteris animantibus communia, quæ nimirum ad animalitatem pertinent; tum propria hominis, nempe rationalitatem: satis congrue jus naturale in duo inadæquata genera partiri valet; alterum, quod in principiis homini, ac animantibus reliquis communibus fundatur; alterum quod principiis nititur ipsius hominis propriis: ac distinctionis gratia illud *jus naturæ* nempe *strictum*, hoc *jus Gentium*, seu hominum proprium appellari. Sed de *Ulpiani* definitione satis.

In *Gaii* vero definitione illud reprehensione dignum videtur, quod si rigoroso sensu accipiatur, juris naturalis præcepta ad modicissimum redigit numerum. Quam enim pauca sunt, quæ humana ratio *apud omnes constituat*, atque *ab omnibus peræque custodiantur*? Constat enim, plurima apud varias nationes, ut licita permitti, immo etiam ut honesta commendari, quæ apud alias & injusta & illicita censentur, & execratione digna. Potest scilicet Ratio & pravis affectibus obnubilari, & educatione corrumpi, & consuetudine obtundi, hebetarique. Ad *jus* itaque *naturale* constituendum non tam spectare oportet quid cujusvis hominis ratio dictet, quam quid dictare debeat, si affectionibus pravis, si educatione, si consuetudine corrupta non sit: parique prorsus ratione non tam investigandum, an quidpiam ab omnibus peræque custodiatur, quam quod debeat ab omnibus custodiri. Probabile mihi est, hoc sensu definitionem suam celebrem illum jurisconsultum intellexisse: atque hoc pacto ea admitti utcunque potest.

Minus quoque accuratæ definitiones sunt *Grotii* aliorumque, qui *jus naturale* ajunt esse *dictatum*, sive *dictamen rationis*: nam eo nomine non satis exprimitur id, quod ad *Juris naturalis* ideam spectat, quod nimirum sit vera Lex naturalem hominibus obligationem imponens. Neque enim *dictamen*, seu *dictatum* rationis aut proprie lex est, aut legem proprie dictam constituit; sed duntaxat latam ab Auctore naturæ legem promulgat, indicitque; atque adeo humana Ratio in *jure naturali* non *Legislatoris* quidem locum tenet, sed *Præconis*. Ut igitur recta sit hujuscemodi definitio ita est intelligenda, ut illud *dictamen*, sive *dictatum* perinde se habeat, ac Lex Auctoris naturæ, *dictata*, seu promulgata, manifestata, atque indicta per naturalem rationem. Hoc sensu definitiones hujusmodi fuisse a suis auctoribus, ac fautoribus intellectas dubitari vix potest, ut proinde minus recte se gerant qui eas acrius insectantur. Ex earum tamen numero, quæ sic benigne explicari possunt, expungenda videtur definitio Hobbesii. Ipsum nanque per *dictamen rationis*, quo Legem naturæ definit, non rationem Dei imperantis, ac promulgatam dictamine rationis, sed purum putumque ipsius rationis humanæ præscriptum oportet intellexisse; alioqui inferre minime potuisset, leges naturæ non veras esse leges, nisi quatenus divinis Scripturis revelatæ sunt: qua de re inferius.

Displicet demum *Wolfiana* definitio, eoquod, quum asserat, legem naturalem habere *caussam sufficientem* in natura, jam perfectam rationem legis, obligandique vim ex sola ipsa natura, sive seclusa supremi Legislatoris authoritate, derivat: quod quidem a vero prorsus abludere, suo loco demonstrabimus.

Quoad Juris naturæ divisiones attinet, tametsi plures a quibusdam afferuntur unicam hic commemorare operæ pretium duco. Ea est jam vulgo recepta in *absolutum*, & *hypotheticum*, seu *conditionatum*. *Absolutum* dicitur, quod convenit homini eo ipso quod homo est, adeoque independenter a quolibet statu, vel conditione. Ut *amare*, & *colere Deum*, si jus pro lege sumatur: ut *sese conservare*, & *defendere*, si sumatur pro facultate. Jus *conditionatum*, ut nomen ipsum indicat, est quod pendet ab aliqua conditione, seu facto humano, quodcunque illud sit: cujusmodi est fa-

cultas utendi re aliqua tanquam propria, posita divisione rerum: debitum servandi pacta, posteaquam libero contractu sunt inita &c. Jus *absolutum* pro *facultate* sumtum *connatum* vocat cum aliis *Wolfius*, definitque illud esse, *quod ex obligatione connata oritur*; eam autem dicit obligationem *connatam*, quæ *cum essentia & natura hominis ponitur*. Juri *connato* opponitur *adventitium*, id scilicet quod posito aliquo humano facto homini advenit: adeoque idem est ac quod *hypotheticum* vulgo dicitur. Sed de his jam satis.

Inst. J. N. § 74.

D E

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER III.

De primario juris naturalis fonte, nempe, Deo O. M.

QUemadmodum quisquis ædificium construere vult, a jaciendis fundamentis sumit initium; ita nos, quibus in animo est de jure naturæ disserere, illudque ab impiorum insultibus vindicare, optimum ducimus, a Deo illius primario fonte, & auctore exordiri. Ordinem hunc in re, qua de agimus, esse servandum vel ipse Romanus Orator agnoscit, & profitetur. Ita enim in libro, quem de Legibus scripsit, Quintum Fratrem alloquitur; *vis ne ergo, juris ordinem a fonte ipso repetamus?* Cui cum Atticus, alter ex collocutoribus, annuisset, orationem in eum convertens: *dasne igitur*, inquit, *hoc nobis Pomponj (nam Quinti novi sententiam) Deorum immortalium natura, ratione, potestate, mente, numine, sive quod est illud verbum, qua planius significem, quod volo, naturam omnem regi? Nam si hoc non probas, a Deo nobis caussa ordienda est potissimum.* (a) Cum hoc igitur inficiari videantur nonnulli etiam ex iis, qui juris doctores haberi volunt, ab ipsa existentia Dei demonstranda ordiamur, oportet. Nam quæ huc usque præmisimus, procemii seu præparationis loco habenda sunt. Non fuse tamen, ut rei dignitas postularet, sed strictim, breviterque hac de re disputabimus, ut instituti nostri ratio videtur exigere; præsertim cum plurimi, ac doctissimi viri Spartam hanc contra atheos ornandam susceperint. At quia satis non est ad naturæ jura firmanda, utcunque Deum existentem evincere, nisi etiam evincatur esse providus, qua ratione naturalium legum fons est, & origo; ideo præter Dei existentiam summa illius providentia, qua rebus omnibus absolutissime prospicit, demonstranda est. Deinde vero de illius in homines imperio, seu potius de imperii ipsius origine & fundamento disputabimus. Quibus omnibus præstitutis, facile erit Juris naturalis extantiam comprobare.

CAPUT I.

Existentia Dei adeo clara, ac facilis est, ut quivis vel mediocri ingenio praditus adhibita mediocri attentione detegere illam possit, ac debeat.

QUilibet vel mediocri ingenio præditus, adhibitaque vel mediocri attentione, facillime intelligit, non omnia cœpisse in tempore, nec incipere potuisse. Si enim omnia temporanea fuere, aliquando igitur nihil fuit. Si aliquando nihil fuerit, etiam modo nihil esset. Nam quæ modo existunt, unde originem trahere potuissent? Ex nihilo? Quis unquam hoc dixerit? A seipsis? Sed evidens pariter est, nihil posse causare seipsum; cum id contradictio-

(a) Sublato impie Deo, nullum remanere verum propriumque jus naturale, nullamque perfectam ad naturalia officia præstanda obligationem; adeoque ejus agnitionem cum ad naturalem tuendam societatem, tum ad civilem statum firmandum necessariam esse, ex infra dicendis constabit.

dictionem involvat. Nam quod caufat, eft; quod caufatur, non eft; adeoque quod producit fcipfum, fimul effet, & non effet: quod omnes repugnare fatentur. Admittendum igitur aliquod ens exiftens ab æterno.

Porro hujufmodi ratio non folum evincit ens illud æternum, fed etiam neceffarium effe debere; ut quisque facile intelligit. Si enim neceffarium non fit, erit contingens; fi contingens, ergo potuit non effe ab æterno. Igitur abfque certa ratione æternum effe affirmatur. Infuper fi aliquando potuit non effe, confequens eft, non habere in fe principium fufficiens, & integram cauffam exiftendi: nam quod in fe habet integram cauffam cur fit, illud non poteft non effe. Si igitur non eft per fe ipfum integra cauffa cur fit, hoc habuit ab alio, faltem ex parte. Porro etiam de illo, a quo habuit effe, poteft inquiri cur fit, & fic de cæteris omnibus, donec perveniatur ad ens neceffarium. Ergo ens aliquod æternum ac neceffarium admittatur oportet.

Quod autem ens æternum ac neceffarium fit a feipfo, & a nullo dependens, luculentiffime eruitur ex iis, quæ modo diximus; imo eft illud idem, quod diximus. Nam idea neceffarii, fi bene evolvatur, exprimit id, quod in fe habet cauffam, feu rationem fufficientem exiftendi, feu cur exiftat, & exiftere debeat. Quod igitur neceffario eft, ab alio non recipit effe, nec recipere poteft: adeoque a fe eft. Itaque jam demonftravimus, exiftere *ens æternum, neceffarium*, & *a fe*. Hinc vero facili negotio progredi quifque poterit (fi ratione uti pergere velit) ut Deum tandem effe concludat. Hunc enim jam tenebit, fi vel prætereapercipiat, illud idem ens effe aliarum quoque rerum cauffam, totiufque Univerfi principium: hoc enim eft, quod Dei nomine intelligimus.

Qui igitur ad rem hanc paullo attentius animum adverterit, ftatim intelliget horum alterutrum fibi effe concedendum; vel omnia, quæ in univerfo funt, *æterna, neceffaria*, & *a fe* effe; vel ab unico illo ente, quod *æternum, neceffarium* & *a fe* eft, fuiffe producta. Stupidus vero omnino, ac demens fuerit, fi in priorem hujus dilemmatis partem, vel modicum propenderit. Cui enim ex duabus iis partibus, quibus conftat Univerfum hoc totum, *æternitatem, neceffitatem, afeitatem* (fic enim loqui non vereor, licet minus latine, ut me brevius explicem, atque facilius) tribui poffe putaverit? Anne materiæ? Quæ neque æternum moveri potuiffet (nam motus nonnifi fucceffione quadam perficitur, quod pugnat cum idea æternitatis): neque fi æternum quieviffet, fefe ad motum excitare potuiffet unquam: qui enim id fieri potuiffet? cum nonnifi aliquo alio, feu alterius alicujus partis motu præftandum id foret, qui nullus ab æterno fuit, fi tota quievit? Quid? Quod fi ea ab æterno vel in motu fuiffet, vel in quiete (alterutro fane ex his modis neceffario omnino effe debuiffet); nulla etiam æterna vi ad ftatum alium transferri vel potuiffet unquam, vel nunc poffet: quemadmodum enim neceffario effet, fic pari neceffitate, aut moveretur, aut quiefceret: nam ficut ideo effet neceffario & ab æterno, quia in fe fui effe fufficientem, integramque cauffam haberet; ita fi ea ab æterno fuiffet vel in quiete, vel in motu; id effet, quia in fe fufficientem, & integram haberet cauffam, cur in motu potius effet, quam in quiete, vel e converfo in quiete potius, quam in motu: & hinc ficut in fuo effe, fic etiam in fuo motu aut quiete a nullo penderet: vel igitur femper moveretur, vel quiefceret femper: fed neutrum horum effe experientia compertum eft. Hoc totum plane nemo, qui facile non intelligat, eft, modo vel mediocri polleat mentis acumine.

Sed & illud fponte in oculos incurrit, id quod *æternum*, quod *neceffarium*, quod *a fe* eft, perfectiffimum quoque, omnifque limitationis expers effe oportere. Unde enim illi ullius limitationis acceffio? Unde perfectionis alicujus deceffio? Si enim abs fe habet effe, cur itidem non omnium perfectionum cumulum

lum abs se habere debeat, causam nullam quis poterit comminisci: quinimmo clare intelligitur; quod si a se habet esse, seu rationem entis a se, a se quoque habere debeat quidquid ratio ipsa entis complectitur: qua ratione comprehendi etiam perfectiones omnes, neminem fugit. Quod quum ita se habeat, nemo pariter non intelligit, quam absurdum sit, *Materiæ*, enti utique, imperfectissimo (cum tota ejus idea sola extensione seu dimensione, adeoque sola inerti inactuosaque ad *motum* & *quietem*, ad figuram, situm & similia capacitate compleatur) velle *æternitatem*, *necessitatem*, *aseitatemque* adscribere. Ex quo clare evidenterque conficitur, eam ab alio aliquo esse recepisse suum: a quo vero? nisi ab eo ente, quod *æternum*, quod *necessarium*, quod *a se* esse demonstravimus.

Est ne vero quidpiam aliud in Universo, cui expolitas *æternitatis*, *necessitatis*, *aseitatisque* prærogativas aliqua vel tenuissima verisimilitudinis specie quis putet esse tribuendas? Non video, quid hic in medium, quamvis temere, adferri possit, nisi una *humana mens*, quæ quum sit substantia rationis, & intelligentiæ capax, ceteris universi partibus præstantia dignitateque longe præcellit. Sed hujus quoque deplorata causa est; si ratum id habeatur, quod inficias ire nemo potest, Ens *æternum*, *necessarium*, & *a se*, *perfectissimum*, *illimitatum*, & omnino *independens* esse debere. Quanta porro sit humanæ mentis imperfectio, quanta limitatio, quanta demum ab ipso corpore dependentia, opus non est enarrare, quum id noverint omnes, & quisque propria sibi experientia testatum habeat. Quanquam ea etiam ratione nonnisi dementissime æternitatem, & aseitatem ei tribueret quisquis novit, sese, aliosque homines, qui modo sunt, indeque & cujuslibet mentem non multo ante (determinato certe tempore,) existere cœpisse. Anne dicent fortassis, ipsorum animam a tota retro æternitate somno quodam obrutam fuisse, quem demum tunc excusserit, quum primum cœpit intelligere? Si cui ita somniari placeat, ens plane præclarum, atque festivum efformat, proponitque; quod nempe *æternum* sit, *necessarium* & *a se*, simulque per integram æternitatem somno detineri potuerit. Si vero quis dixerit, mentem non inertem & inactuosam, sed semper cogitantem suoque modo operantem ab æterno fuisse; at quum corpori juncta est, ejus veluti contagione eorum omnium oblitam esse, quæ antea sciebat: jam hoc erit somnium alterum, & quidem præcedente aut non minus, aut etiam fortasse magis absurdum: hac nempe ratione summa humanæ menti imperfectio affingitur, ut ea perfectissima, hoc est *æterna*, *necessaria*, & *a se* constituatur. Quis enim non videat, quam belle congruat iste oblivionis defectus ex conjunctione cum corpore ortus, cum summa & cujusque limitis experte perfectione aseitatis? Verum enimvero, quemadmodum merum somnium somniantis est dicta præteritorum omnium ex contactu corporis oblivio, ita indubia veritas est, propria cujuslibet experientia firmata, eam in actionibus suis, quamdiu est huic corpori alligata, quam maxime ab eo pendere: quod vel unum immaniter abhorret ab idea entis *æterni*, *necessarii* & *a se*, quæ imperfectionem omnem, omnemque a quacunque alia re pendentiam, ut supra dicebamus, excludit. Itaque non admodum profunda meditatione opus est, ut quis humanam quoque mentem a perfectissimo illo ente *æterno*, *necessario*, & *a se* productam esse concludat.

Quod quum præstiterit, jam tenebit ens *æternum*, *necessarium a se*, omniumque rerum opifex. Si enim partes illæ duæ (e quarum altera, nempe materia, constant omnia hujus Universi corpora) productæ ab eo sunt, jam ab eodem quoque totum hoc Universum, quod nihil nisi *materiam* ipsam, mentemque complectitur, effectum esse minime poterit dubitare.

Jam vero si vel hic sistat rei, qua de agimus, indagator Deum a se deprehensum comperiet: nec enim aliud a nobis aliisque Dei nomine intelligitur, quam ejusmodi *ens*, quod cum in se per-

perfectissimum est, tum rerum omnium est caussa. Quod si ad uberiorem Dei ideam alias ei perfectiones addere, seu potius explicare velit, nullo id negotio efficere poterit: promtum enim illi erit, vel ex infinita, & illimitata perfectione entis *a se*, quod ut diximus, omnium perfectionum plenitudinem in se comprehendit; vel ex ratione caussæ, quæ omnem effectus sui perfectionem modo excellenti continere debeat, eas elicere. Hinc enim statim deprehendet, perfectiones omnes, quæ hoc in Universo, omnibusque ejus partibus eluCent, in ente illo, tanquam in primo & unico fonte, plenissime reperiri. Hoc ratiocinio facillime ad intelligendum deducitur, illud idem ens non solum utcunque ratione, & intelligentia præditum esse, sed esse etiam sapientissimum; quum sit caussa mentis humanæ, quæ intelligendi facultate pollet, ac præterea pulcherrimi, & perfectissimi illius ordinis, quem in hoc Universo, singulisque illius partibus demirantur omnes, qui oculis & mente non sunt destituti. Eodem filo deducente comperiet, ipsum esse etiam *omnipotens* non solum quia tot tantaque produxit, sed quod ad ea efficienda nullo opus habuit subjecto, nullave circa quam operaretur, materia, neque adjutor ullus præsto illi esse potuit; adeoque omnia ipse propria virtute a nihilo eduxerit: cujus proinde effectrix facultas, seu producendi potentia nulla ratione imminui potest, vel coarctari: quamobrem plane infinitam esse oportet, quum ipsam universalissimam entis rationem attingere, atque efficere debuerit: nullum exinde concipi potest ens, quod ejus facultatem, seu efficiendi virtutem quocunque modo exuperet, sive trascendat. Cæteras etiam perfectiones, atque ut vocant, attributa ejus Entis *æterni*, atque necessario & *a se* existentis, poterit quis hoc similive pacto facillime deducere: sed pluribus opus, puto, non habebit, ut Dei O. M. extantiam compertam sibi, exploratamque arbitretur. Adeo igitur clara & obvia est Dei existentia, ut a quovis mediocri ingenio, & mediocri attentione detegi facile possit. Quod erat demonstrandum. Qui plura hanc in rem desiderat, adeat libros eam data opera versantes, qui obvii sunt.

CAPUT II.

Extremæ dementiæ & impietatis est, negare, Deum universi hujus, omniumque in eo contingentium providentiam & curam habere.

IN hanc summam dementiam, impietatemque prolapsi olim fuere duo illa Philosophiæ non decora, sed opprobria, *Democritus*, & *Epicurus*, & nunc temporis ii qui *Deistæ* vocantur, eo quod Deum admittere non detrectant, sed tamen stultissime negant, a Deo curari, administrarique Universum. Hos omnes brevissima hac, facillimaque demonstratione refello.

Stultissimum impiissimumque est propugnare, vel Deum Mundi hujus auctorem non esse; vel illi sapientiam, prudentiamque subtrahere. At horum alterutrum eligat, necesse est quicunque Deo abnegat mundi hujus curam, atque providentiam. Nam si Deus ex una parte sit sapiens, ex alia Mundi hujus sit auctor, ob finem aliquem produxerit mundum, necesse est; solius enim insipientis est operari sine aliquo fine. Si autem produxisse mundum ob aliquem finem, simulque prudentem esse concedas, necessario admittere debes, ita eum ordinare, ut exigit finis a se præstitutus. Id vero quid aliud est, quam Mundi providentiam habere? Hæc enim utpote prudentiæ pars nil aliud est, quam *ratio ordinandorum in finem*. Si igitur ex una parte Mundum ille produxit, ex alia sapiens, & prudens est; illius curam & providentiam habet, seu illum gubernat & regit. Quocirca qui Deo adimit providentiam, alterutrum neget necesse est, vel Deum condidisse Mundum (quemadmodum reipsa negarunt *Democritus* & *Epicurus*) vel præditum esse sapientia, atque prudentia: utrunque vero summæ stultitiæ, & impietatis est: proinde stultissimum impiissimumque est,

ne-

negare Deo providentiam, curamque Universi: quod erat demonstrandum.

Hæc ratio clarissime patefacit, non modo totum hoc universum divinæ subjici Providentiæ; sed etiam singulas ejus partes contra vetustos quosdam Philosophos; quorum alii res corruptioni obnoxias, alii homines, vel omnimode, vel saltem quoad liberos eorundem actus, eidem providentiæ subtrahere non dubitarunt. Si enim Deus omnium omnino, quæ sunt, auctor est, & quidem auctor sapientissimus, jam non potest, non omnia ad debitum finem non ordinare, & promovere: quod est providentiam habere, ut dictum est.

Robur amplius sumit hæc ratio, si quis consideret, nedum hoc universum a Deo fuisse ab initio productum; sed etiam perpetuo ipsius conservari virtute; alioqui non tantum utcunque turbaretur exquisitissimus ejus ordo, sed in nihilum prorsus Universum ipsum abiret. Actio autem Dei conservans eadem est prorsus ac ea quæ produxit juxta tritum illud: *conservatio est continuata productio*. Igitur Deus etiam nunc agit, & operatur in hunc Mundum, eumque quodammodo continenter producit. Anne vero totum hoc sine aliquo erit fine? dementissimus sit oportet qui hoc affirmet. Ergo nunc Deus Mundum procurat, regitque, singulasque ejus partes in proprios dirigit fines, ipsosque fines omnes particulares in ultimum aliquem finem, qui alius esse non potest, quam ipsemet Deus, quatenus sese quodammodo in creaturas effundit, seseque illis communicat, & ex iis, seu ex perfectissimo illarum ordine divina ejus bonitas, ceteræque ejus perfectiones manifestantur, & elucent.

Huic rationi, quæ si recte perpendatur, ineluctabilis demonstrationis vim habet, aliæ addi possunt argumentationes non paucæ, quæ ad quemlibet cordatum hominem persuadendum aptissimæ sunt; cujusmodi est, 1. Quod notio Providentiæ divinæ humano cordi naturaliter insita videatur, ut idcirco in repentinis ad Deum invocandum, natura veluti ducente, feramur. 2. Quod peritiores quique philosophi, ipsique poetæ (qui ex communi sensu in moralibus loqui solent) eandem agnoverint Providentiam ab ultima vetustate. 3. Quod dubitandum non sit, hanc fuisse gentium, quæ aliqua religione usæ sunt, adeoque omnium, vel pene omnium, persuasionem: neque enim Deum cultu aliquo sibi propitium reddere conati essent, nisi humana ab ipso curari, administrarique existimassent. 4. Experientia compertum est, artifices operum suorum, parentes filiorum, quin & bestias suorum fœtuum, naturali instinctu curam gerere: quidni idem sentiendum de Deo sapientissimo artifice, & parente optimo suarum creaturarum? Hæc, & similia alia argumenta tum quod ab aliis fuse dataque opera sunt expensa, tum quod in re certissima versemur, evidentissimaque, pluribus persequenda non arbitror; adeoque lubens prætereo.

At vero quanto clarius emicat in omnibus divina Providentia, tanto audacius, fidentiusque in eam insurgunt ipsius osores, ac ut poetice paullisper loquar, *imponunt Pellion Ossæ*, ut Deum e throno præsidentiæ suæ, si fieri posset, deturbent. Quodque magis est, dementem impiamque temeritatem suam pietatis etiam fuco delinire nituntur. Ajunt nimirum, melius Dei honori consultum esse, si ei omnis adimatur hujusce mundi procuratio, quam si tribuatur; quia, inquiunt, hujuscemodi procuratio nec ipsius congruit naturæ, neque ea, quæ in hoc mundo contingunt, cum divinæ procurationis decore conciliari valent. Nam alienum est, ajunt, a Dei natura, utpote *æterna*, atque *beata*, alienis implicari negotiis, quum ipsam quiete perfectissima, summaque tranquillitate gaudere deceat: igitur non recte tantæ molis ipsi imponitur procuratio. Nullum deinde ex istiusmodi procuratione potest Deus percipere fructum, quum illius natura nullius rei indiga sit, sed sibi plene sufficiat. Nemo vero prudens frustra operatur quicquam. Tertio, Deus ejusdem procurationis finem nullum præstituere potest: scilicet non sese; quia nihil sibi potest acquirere,

rere, quod antea non haberet: non alia quæcunque; quia indignum est Dei perfectione tendere in finem extra se constitutum. Quarto, ideo Rex subditorum, pater filiorum, domusque suæ curam gerunt, quia exinde ex parte saltem, ipsorum felicitas pendet: bruta etiam, instigante natura, suorum fœtuum curam habent, quia ex eo pendet conservatio eorundem speciei. Quum vero nihil horum locum habere possit in Deo, dicendum est, mundi curam ei nullatenus convenire. Quinto, peritissimi Artifices multoties opera negligunt sua, abjiciuntque: cur non eodem modo sese potest gerere Deus? Quod si quidam Artifices opera sua sedulo conservant, id propterea faciunt, quod ex eis aliquod emolumentum sperant, vel gloriolam saltem, quæ ipsorum augeat felicitatem: at Dei felicitas neque utilitate ulla, neque gloria qualicunque augeri ullatenus valet: potest igitur cunctorum, quæ fecit, curam omnem abjicere: at si potest, quid demum obstat, ne dicamus reipsa abjecisse?

Levissima sunt hæc, & vix responsione digna; primumque præsertim membrum, quod unicum tamen *Epicuri* fundamentum erat. Eapropter in *selectis ejus brevioribusque sententiis*, ut ait Tullius, quas Epicurei *appellant* κυ-
Lib. I. de Natur. Deor. ρίας δόξας (quasque refert Laertius in ejus vita) *hæc est prima sententia: Quod beatum, & immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium:* quasi vero, Ens omnipotens, perfectissimum, sapientissimumque aut perturbari negotiis, aut curis defatigari, aut lassari operibus valeret: quo nihil absurdius, aut dementius cogitari potest. Dispelluntur quoque paucis verbis cetera hujus objectionis membra. Hinc ad secundum respondeo, beneficæ naturæ satis esse aliis benefacere; neque frustra & incassum qui alios juvat, operari. Operari porro absque spe utilitatis, perfectionis est; absque fine operari, est dementia. Et si quidem aliquis Deo finis fuit, ut crearet, idem illi esse potest, ut gubernet. Creationem quidem Mundi a Deo factam negat *Epicurus*, sed quam insipienter, & stolide, constat ex præcedente paragrapho. Ad tertium aio, procurationem proxime quidem tendere in creaturæ bonum, ultimo autem in Deum ipsum, ejusque gloriam; quæ ex exquisitissimo ordine hujus Universi resultat: quod utrunque summopere divinæ bonitati convenit. Quartum ex responsione ad secundum & tertium omnino concidit. Ad quintum vero dico, artificem nullum, si sapiat, opus aliquod eximium plane abjicere; multo minus Deum: qui neque posset, omnem Mundi curam dimittere, quia in nihilum abiret.

Firmiora in speciem sunt argumenta, quæ alio ex capite opponunt providentiæ Dei osores. Ajunt enim: quomodo cum Dei O. M. providentia, gubernatione, & cura tot conciliari possunt mala, quæ in hoc Universo contingunt, & naturæ & pœnæ & culpæ? Et primo quidem, mala seu errores naturæ quot, quantique sunt? Perpetua nempe ferme, tempestatum inconstantia, ac perturbatio: modo igniti summique calores, qui cuncta exurunt; modo exundantes enormesque aquæ, quæ magnam terrarum abruunt partem; modo erumpentes subterranei ignes, qui longe lateque campos devastant; modo terræ motus, & concussiones horribiles, quæ civitates evertunt; nec frigora nec calores tempestatum ordinem servant, & alia id genus innumera. (2) Mala pœnæ sunt innumera. Quot enim ærumnis, quot miseriis non confligantur homines? quorum potissima cura Deo, si quid provideat, incumberet. Ac si quidem improbi duntaxat, vel saltem potissimum, ejusmodi ærumnis essent obnoxii, id utcunque ratione aliqua non vacaret. At (3) contra videmus, malos sæpissime in summa prosperitate versari, dum interim boni premuntur intolerabili malorum mole. Sed hoc ipsum (4), quod in hoc Mundo tot mali, & improbi sunt, num bene, recteque cum divina gubernatione cohæret? Cur Deus, si ulla ipsum tangit hominum cura, eos minime continet in recto virtutis, & probitatis tramite? Immo

mo cur (5) vel ab initio non omne exterminavit peccatum, quum hoc Deo ita contrarium fit, ut si fieri posset, ipsum e throno Deiitatis dejiceret? Quæ quum ita sint, concludunt illi, melius honori divinitatis consulitur, si asseratur, Universum, ac præsertim genus humanum, potius quam tanta socordia ac pravitate, nullo modo a Deo administrari. Quin hominem revera a Deo minime regi, aut gubernari certum vel ex hoc ipso videtur, quod illum plena libertate donavit, ac, ut ait Siracides, *reliquit in manu consilii sui*: quod perinde est, ac ejus curam abdicasse; quemadmodum Parentes sese gerere sæpe solent erga filios, qui ad adultam jam ætatem pervenere. Demum saltem minima animalcula a Dei providentia ipsa gubernante oportet excipere. *Absurdum est* enim, ut ait S. Hieronimus, *ad hoc Dei deducere Majestatem, ut sciat per momenta singula quot nascantur culices, quotve moriantur: quæ cimicum, pulicum, & muscarum sit in terra multitudo* &c. Quorum vero non est in Deo cognitio, illorum nec providentia ulla esse potest. Hæc ferme illi.

Cap. 15. v. 14.

Com. in Cap. I. Abacuc.

Attamen iis omnibus, quanquam summa præfidentia ab impiis proponantur, jactenturque, haud difficile est respondere. Dico itaque ad primum, ea quæ videntur errores naturæ, errores reipsa non esse, sed necessarias legum ab initio positarum consecutiones. Hujusmodi vero leges esse sapientissime constitutas nemo dubitaverit, nisi qui temerarius adeo & impius fuerit, ut Deum insipientiæ arguere non vereatur. Ad secundum: Deus sapientissima providentia disposuit esse mala in hoc mundo (1) ad exercitium virtutum, quarum pleræque absque hujusmodi malis locum non haberent. Quæ enim sine malis Fortitudo, aut Patientia? Quæ sine ærumnis Misericordia? Quæ sine paupertate Liberalitas? (2) ut homines intentius vacarent Sapientiæ, quæ maxime in malis discernendis, cavendis, repellendisque elucet. (3) Ad Mundi pulchritudinem quæ sine admixtione malorum minor esset; quemadmodum & pictura minus pulchra est, in qua nullæ sint umbræ. Sane bona ipsa comparatione malorum potissimum elucent; hinc nos magna ex parte ignoraremus, quot quantisque bonis donati a Deo simus, nisi comperta forent mala, a quibus liberamur. (4) Mixtio malorum magis immo commendat providentiam, bonitatem, & omnipotentiam Dei: Non enim ille, quum sit *omnipotens, & summe bonus ullo modo sineret*, ut adnotat S. Augustinus, *aliquid esse mali in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut benefaceret etiam de malo*. (5) Quæ respectu hominum mala sunt, bona esse possunt relate ad systema integrum Universi. Spectat vero ad Supremum generalemque Provisorem peculiarium creaturarum bonum aliquando negligere, si hoc ad bonum & perfectionem totius Universi necessarium fit: (*a*) ob quam rationem sapiens Princeps etiam cum aliquo peculiarium personarum damno bono totius communitatis quandoque prospicit. (6) Demum quanquam Providentia divina, quoad mala, quibus premuntur homines, satis hisce rationibus vindicetur, fides tamen catholica multo melius nodum hunc solvit, præciditque, docens, omnium hujusmodi malorum caussam & originem esse peccatum, quod primus homo patravit, & quo omnes modo nascuntur infecti. Et quidem hoc est dogma Fidei: quod tamen vel ipsi saniores philosophi quadantenus suspicati sunt; nec ipsi *Deistæ* illud refellere ullatenus valent, ut necessarium foret, priusquam ad divinam Providentiam ex malorum capite impugnandum accederent, etiamsi daremus, rationes alias eandem Providentiam tuendi minus idoneas esse.

Enchir. n. 3. alias cap. II.

Ad tertium. Quum mala præter ra-

L 2 tio-

(*a*) *Cum Deus sit universalis provisor totius entis, ad ipsius providentiam pertinet, ut permittat quosdam defectus, ne impediatur bonum universi perfectum*. S. Th. 1. p. quæst. XXII. a. 2. ad 2.

quam sit cum peccato; sicut imperfecta foret pictura, quæ umbra careret omni, ut dictum est. Itaque quemadmodum Imperantes sapienter justeque mala quandoque permittunt ob bonum communitatis; ita Deus potuit, peccatum primi hominis permittere ob majorem totius Universi perfectionem, atque ob majus bonum totius Generis Humani. Scilicet omni in hominibus excluso peccato, minus esset exercitium virtutis, quia plurimarum virtutum materia, & occasio deesset, ut jam innuimus: minus quoque haberetur gratiæ, quia dempto peccato, divini Verbi Incarnatio, vel nullo pacto, vel non ita congrue, nec tanto cum hominum emolumento facta fuisset: minus quoque demum gloriæ & beatitudinis; nam hæc respondet gratiæ magnitudini. Hic ista innuere sufficiat; nam hac de re fusius disputare alterius loci est. Illud duntaxat hic addo ad majorem objectionum, quæ ex malis deducuntur refutationem: si homines non adeo superbi, suique amantes essent, ut Mundum sui tantum caussa creatum a Deo putarent, non tot adversus Dei providentiam, malorum, quæ perferunt, prætextu querelas instruerent. Quemadmodum civis, si prudens, & sapiens fuerit, is minime de Imperante conqueritur, si quandoque ex lege ab ipso lata aliquod sibi nocumentum obveniat; novit enim, imperantem non privato sui, aliorumve commodo, sed totius præsertim Communitatis bono legibus suis consulere debere. Ita plane quæcunque in hoc universo videntur mala, etiam si mala sint respectu particularis alicujus ejusdem partis nempe hominis; si tamen cum bono totius Universi conferantur, adeoque relate ad finem ut ita dicam, *universalem* creatoris, & provisoris, bona dici possunt: atque vel hæc sola consideratio satis esse deberet ad obstruenda *ora, loquentium iniqua adversus* supremi Numinis providentiam.

Ad sextum. Libertas qua homo donatus est, eum a necessitate quidem, non a providentia divina eximit ullo pacto: potest enim Deus, ejus libertate incolumi, ad finem, quem in eo creando sibi præstituit, certissime dirigere, modo scilicet illum suaviter permovendo ad bonum, modo in eo juste, sapienterque permittendo malum. Ac reipsa sese Deum ita erga hominem gerere, tam certum esse debet, quam certum est, Deum nec sine certo fine potuisse hominem condere, nec assequendi finis, quem sibi constituerit, impotem esse, neque finem bene sapienterque constitutum posse negligere. Hinc allatus *Ecclesiastici* textus intelligendus est procul dubio de libertate ei concessa, non de abdicata ejus cura: eo enim collineat illo loci *Siracides*, ut doceat, peccata hominum Deo adscribenda non esse: ad quod satis est, ut homo ad ea patranda minime adigatur a Deo; neque impulsu aliquo necessario ad ea moveatur. (*a*) Ad rem vero non facit similitudo Patris, qui filium abdicarit: nam hujusmodi abdicatio in supremo ac generali Provisore locum habere non potest: neque enim ille alicujus partis curam valet abjicere, quin una simul totius Universi negligat bonum, finemque, qui ex partium singularum ordine necessario consurgit.

Demum tantum abest ut minutissima-

Deo condi potuisse. Ceterum etiam S. hic Doctor in hac sententia fuisse videtur, Deum potuisse permittere peccatum ne minueretur universi perfectio, ut colligitur ex ejus verbis in nota præcedente allatis, & ex his quæ immediate sequuntur: *Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent universo. Non esset vita leonis, si non esset occisio animalium; nec esset patientia Martyrum, si non esset persecutio Tyrannorum.*

(*a*) *In hoc quod dicitur, Deum hominem sibi reliquisse, non excluditur homo a divina providentia, sed ostenditur, quod non præfigitur ei virtus operativa determinata ad unum, sicut rebus naturalibus, quæ aguntur tantum, quasi ab altero directæ in finem, non autem se ipsa agunt, ut creaturæ rationales per liberum arbitrium, quo consiliantur, & eligunt.* S. Th. p. I. quæst. XXII. art. 2. ad 4.

marum rerum cognitio divinam dedeceat majestatem, ut summam potius ejus sapientiam magnopere commendet, quæ infinita esse nequiret, si quidpiam etiamsi minutissimum ignoraret. Et profecto si Deum minime dedecuit, minutissima ista producere, cur dedecens erit, si ea omnia cognoscat; eo vel magis, quod nihil adeo minutum esse possit in Mundo, quod ad perfectionem Universi non conferat suo modo. Si nobis aliter videatur, ideo est, quod imbecilli mentis nostræ acie intimum rerum omnium nexum, colligationemque non percipimus. Neque vero putandum est, adeo desipuisse *Hieronymum*, ut vel minutissima animalia a Dei scientia & providentia omnimode eximeret (quum alibi disertissime doceat, & *parva animalia absque Deo Auctore non decidere*, *& in omnibus providentiam* esse, fateatur) sed ab ea duntaxat speciali, quæ hominibus impenditur, cujusmodi præsertim est, quod Angeli hominibus præsideant: exinde enim infert, apocryphum habendum esse librum illum, *in quo scriptum est, quendam Angelum nomine Tyri præesse reptilibus*. Favent sane verba, quæ ibidem præmittit: *Ne simus tam fatui adulatores Dei, ut dum potentiam ejus ad ima detrahimus, in nosmetipsos injuriosi simus, EANDEM rationalium quam irrationalium providentiam esse dicentes*. Quum tantummodo neget *eandem* esse *reptilium* ac nostri providentiam, aliquam etiam ipsorum esse satis ostendit. Igitur nonnisi summa injuria, Doctori maximo, vel minimum summæ dementiæ ac impietati, quam hic refellimus, patrocinium adscribi potest. Atque hæc de Divina Providentia quod præsens attinet, satis.

In Cap. X. Matth. v. 29.

CAPUT III.

Deo convenit verum & legitimum jus imponendi leges hominibus. Jus istud non fundatur in sola Dei potentia irresistibili, ut vult Hobbesius: *neque in præcellentia naturæ, ut aliqui docent apud* Pufendorfium: *nec in collatis beneficiis, ut ipse* Pufendorfius *censet: nec in sola creatione, ut existimat* Barbeyracus: *sed in creatione cum summa potentia, sapientia, & bonitate conjuncta.*

DEO O. M. legitimum jus imperandi hominibus convenire, nemo negaverit qui Deum existere, hominemque creare fateatur. At quænam sit radix, & fundamentum hujus imperii, non ita conveniunt qui de hoc argumento scripsere, sed in varias distrahuntur sententias. *Hobbesius* ceteris longius a veritate recedens, illud ex sola Dei omnipotentia repetit; ac debitum quo obstringuntur homines, obtemperandi Deo, in eorum inbecillitatem refundit; ait enim: *regendi & puniendi eos, qui leges suas violant, jus Deo est a sola potentia irresistibili*. Et paulo post iis, *quorum potentiæ resisti non potest, & per consequens Deo omnipotenti jus dominandi ab ipsa potentia derivatur; & quotiescunque Deus peccatorem punit vel etiam interficit, etsi ideo puniat, quia peccaverat, non tamen dicendum est, non potuisse Deum eundem juste affligere, vel etiam occidere, etsi non peccasset*. Infra vero hæc habet: *quod si jus regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestum est, obligationem ad præstandam ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter imbecillitatem*. Hæc *Hobbesius*. Alii, *Pufendorfio* teste, originem imperii, potestatisque quam habet Deus, imponendi obligationem hominibus, deducunt ex ὑπεροχῇ seu ex *eminentia* naturæ divinæ. Rationem petunt ex ipsa natura hominis, in quo mens ceu præstantissima pars, dirigendi vim habet. Pufendorfius vero jus istud arcessit ex beneficiorum collatione: *omnino agnoscendum*

De Cive cap. XV. num. 5.

Cap. XVI. num. 7.

De Jur. nat. & gen. lib. I. cap. VI. §.

dum est, inquit, *non solas vires sufficere* (*aut solam naturæ eminentiam*) *ut mihi ex alterius voluntate obligatio nascatur*; *sed accedere insuper oportere*, *ut aut ab isto insignia quædam bona sint in me profecta*, *aut ut ipse ultro in ejus directionem consenserim . . . nam uti naturaliter non potest non quis illi conciliari*, *abs quo multa bona accepit*; *ita*, *si constiterit*, *eundem & bene mihi velle*, *& certius quam ipse valeam*, *mihi prospicere posse*, *simulque idem actu mei directionem sibi vendicet*, *nil apparet rationis*, *quare imperium istius detrectare velim*. Paulo aliter & aliquanto confusius hac ipsa de re alibi loquitur. Quæ quidem varietas, ut adnotat *Barbeyracus*, signum est rei minus liquido perceptæ. Nec omnino probat *Pufendorfii* sententiam ipsemet *Barbeyracus* existimans, caussam omnem divini in homines imperii revocandam esse ad dependentiam naturalem, qua supremi Numinis imperio subsunt, eo quod ab ipso existentiam habent, & motum, & vitam. Porro istorum neminem rem acu tetigisse, ex probationibus mox afferendis compertum fiet.

In primis itaque dico, in dubium vocari non posse, an Deo conveniat verum, legitimumque jus imponendi leges hominibus. Nam quæcunque demum statuatur origo illius naturalis imperii, & fundamentum, sive summa & *irresistibilis potentia* cum summa *sapientia*, & *bonitate* conjuncta, sive *excellentia* præstantissimæ naturæ, sive eximiorum collatio beneficiorum, sive demum ratio productionis, seu caussæ effectricis; perspicuum est exploratumque, id omne perfectissimo gradu in Deo quoad homines reperiri. In confesso nanque est apud omnes ejus omnipotentia, cui resistere nemo valet. Nemo etiam ignorat infinitam ejus sapientiam, bonitatemque. Divina autem natura tanto est natura humana præstantior, quanto creaturam Creator dignitate præcellit. Beneficia vero homini a Deo collata immensa esse, quis dubitet? quum quidquid habet homo, Dei beneficentia possideat. Est demum Deus efficiens hominum caussa, quippe qui eos e nihilo creavit, adeoque verus illorum Dominus est: quemadmodum quilibet Artifex operis sui dominio gaudet. Ambigendum igitur non est, Deo verum legitimumque legum hominibus imponendarum jus convenire.

Ajo tamen secundo, divinum hujuscemodi jus minime fundari in sola ejus *potentia irresistibili*, ut vult *Hobbesius*. Nam primo, illud est verum legitimumque jus imperandi, quod recta adprobat ratio, ceu cujus gratia ipsa dictat, veram obligationem *moralem* parendi in subdito oriri; itaut judicet, malum *moraliter* esse nolle sese imperanti subjicere, atque obedientiam præstare. At vero recta ratio nullatenus adprobat, eum, qui viribus præstat atque potentia, eo ipso imperium in alios sibi arrogare posse; neque omnino judicat, ex sola alterius majore validioreque potentia moralem parendi obligationem in imbecillioribus oriri: neque demum ulla ratione dictat, sese eidem submittendum esse ex moralis obligationis idea, sed potius, si fieri utique posset, ei resistendum; cedendum vero, non quia resistere iniquum, sed quia aut inutile foret, aut noxium. Scilicet eo in casu recta ratio agnoscit quidem patiendi imperii necessitatem, non vero morale debitum illius æquo animo acceptandi ferendique. Sola igitur potentia irresistibilis nemini ratio sufficiens est juris legitime imperandi; atque adeo sola omnipotentia nequaquam Deo tribuit naturale jus imperandi, seu imponendarum hominibus legum. Deinde Imperium, quod sola nititur potentia, communi omnium sensu est *tyrannicum*: neque enim alia ratione legitimi Imperantes differunt a Tyrannis, nisi quod illi, seclusa etiam potentia, qua cogere possint, imperandi habent facultatem; hi vero sola potentia invitos ad obsequium compellunt. Quis porro sana mente sanoque consilio tribuere audeat Deo imperium, quod illi sit cum Tyrannis commune?

Igi-

Igitur nonnisi absurdissime dicitur, illius imperandi jus in sola potentia *irresistibili*, seu in ejus omnipotentia fundari.

Aio tertio, Dei imperium nequaquam fundari in sola præcellentia Divinæ Naturæ. Major enim excellentia naturæ ex se apta est tantummodo ad æstimationem, seu admirationem in aliis excitandam: seu is, qui natura præstat, id duntaxat recto jure exigere ab aliis potest, ut veritatem istam agnoscant & fateantur, seseque illi nobilitate pares haud existiment: at vero totum hoc consistit in mera cognitione: igitur sola naturæ excellentia satis non est ad legitimum imperandi juscuiquam tribuendum.

Accedit fieri utique posse, ut qui naturæ præstantia altero inferior est, attamen sibi ad sui regimen ipse sufficiat; id saltem ex natura rei minime repugnat: quo sane posito, nulla ratio est, cur is moralem parendi alteri in se obligationem agnoscat, quantalibet ille naturæ perfectione superemineat.

Præterea, si quispiam perfectiore præditus natura, sibique in alium imperium arrogare præsumat; nonne hic priusquam sese illi sponte submittat, primum ab eo exquirere recte potest, quem in finem, bonum ne, an malum velit eum dirigere, quibusque uti erga ipsum mediis, bonis ne an malis, & hac de re cum ipso pacisci? At hoc vero signum evidens est, solam maiorem naturæ præstantiam non tribuere jus imperii in quempiam: ab eo enim, qui jus imperandi habet, conditionem nullam exigere quis valet ab obedientiam ei præstandam, sed jubenti parere simpliciter debet.

Ajo quarto, errare *Pufendorfium*, dum divinum imperandi jus ex beneficiis a Deo hominibus collatis unice arcessit. Etenim (1) collata alteri beneficia ex se & suapte natura nil aliud præter gratitudinem exposcunt: at hæc ab eo, qui beneficia accepit, haberi, exercerique potest, quin sese benefactoris imperio subjiciat: igitur beneficiorum quorumcunque collatio satis non est, ut quis imperium sibi in alium arrogare merito valeat. Addo, nullum fortasse majus beneficium quempiam impendere, quam qui vitam alteri servat: at hic tamen inique se gereret, si hoc ipso in hominem illum vellet imperium arripere; ut omnium sensu exploratum est.

Præterea, obligatio moralis ei parendi, qui imperandi jus habet, est obligatio strictissima & necessaria: at obligatio, quam collata beneficia pariunt, non est hujusmodi; sed *convenientiæ* potius, quam necessitatis obligatio ista est: neque enim necessitatem ullam inducere potest virtus gratitudinis: sola igitur beneficia ad jus imperii constituendum minime sufficiunt.

Ajo quinto, falli *Barbeyracum*, dum divinum imperandi jus ex sola repetit creatione: quod ita ostendo. Quod aliquis caussa sit rei alicuius, v. g. Artifex alicujus artefacti, hoc illi tantummodo jus tribuit, ut de eadem quidquid libuerit, facere possit, uti figulus de vase abs se confecto; sed hoc ad ejus potentiam pertinet: diximus vero, potentiam non esse sufficiens imperii fundamentum: igitur ex eo solummodo, quod Deus hominem creaverit, non consequitur, ut in hominem ipsum imperandi jus habeat; sed ut valeat duntaxat, de ipso quidquid libuerit facere; adeoque eum ad obediendum compellere, vel etiam in nihilum redigere.

Deinde, productio rei, si sola spectetur, parit utique dominium *proprietatis*, secus autem *jurisdictionis*: ex eo enim, quod rem aliquam quis condiderit, id solum conficitur, eam rem esse suam. At imperium est dominium non *proprietatis*, sed *jurisdictionis*: igitur productio hominum a Deo patrata, si ea spectetur sola, sufficiens jus ipsi non tribuit ad leges iisdem imponendas. Quod potest & alia ratione firmari. Nam si homo creatus esset ab aliquo *principio malo*, cujusmodi *Manichæi* admittebant, & quidem ob malum finem, ut nempe miser redderetur, perpetuisque cru-

cia-

ciatibus torqueretur; nullo profecto morali debito adstringeretur ad sese illi sponte submittendum; quin potius eidem optimo jure reluctari animo posset, tametsi imbecillitate virium resistere non valeret: & tamen malo illi principio ea in hypothesi, integrum conveniret creationis jus: nuda igitur creatio sufficiens non est naturalis imperii fundamentum.

Sexto demum aio, Dei in homines naturale jus exurgere ex ejus creatione cum infinita ejus sapientia, potentia, bonitateque conjuncta. Duplici ratione id planum facio. Primo, si quispiam alterius sit caussa efficiens, eaque bonitate sit præditus, qua velit, personam a se productam felicem reddere: ac insuper ea sapientia polleat, qua idonea ad id media seligere valeat: atque demum ei potentia non desit, qua id valeat executioni mandare, reluctantemque punire; tunc recta ratio caussam nullam deprehendere potest, ob quam sibi persuadeat, illi non esse parendum: immo cum probe intelligat, hujusce-modi obedientiam unicum esse medium, quo propriam, quam non amare non potest, beatitudinem consequatur, jam non valet ratio non improbare inobedientiam, inobedientemque damnare. Si igitur creationi divinæ, adeoque & divinæ omnipotentiæ addatur quoque summa ipsius sapientia, & bonitas infinita, comperta res est, Deo verum legitimumque jus imperii in homines convenire, hominibusque veram atque strictissimam eidem parendi obligationem.

Contra vero, si vel una ex modo recensitis conditionibus desit, divinum in homines imperium neque legitimum, neque satis firmum esse intelligitur. Nam primo, sola omnipotentia non sufficit, ut superius demonstravimus. Sed neque sapientia & bonitas ab omnipotentia sejunctæ, quia absque potentia ad benefaciendam inefficaces sunt. At nec cujuscunque quidem particularis beneficii collatio satis est, ut probatum est: sed tale sit oportet, ut naturalem hominis a Deo dependentiam in omnibus inducat; cujusmodi est sola *creatio*. Sed hanc etiam solam nequaquam sufficere item demonstravimus. Igitur insuper requiritur bonitas & sapientia. Demum nec etiam satis est potentia cum sapientia, & bonitate, si illa a beneficio creationis sejungatur. Fac enim (hypothesim porro absurdissimam quidem, sed huic manifestandæ veritati apprime idoneam) hominem quidem creatum esse, sed qui creavit, eiusdem curam nolle gerere omnino ullam (ut ii Philosophi docent, qui Deo abnegant humanarum rerum procurationem) tum vero fore aliud Numen, quod potentia, sapientia, ac bonitate præcelleret, quodque idcirco hominem & pluribus beneficiis cumulare, & ad felicitatem provehere posset ac vellet; clarum esse videtur, hujusmodi Numen, non adhuc posse pleno jure imperium sibi in hominem vindicare, nec hominem vera obligatione morali ad sese illi submittendum adstringere; quandoquidem, quum ab eo esse non habuisse supponatur, naturalem ab ipso dependentiam non haberet: atque adeo posset cuicunque beneficio & felicitati ipsi ab eo Numine conferendæ renunciare. Igitur hæc omnia simul, nempe potentia superior, summa sapientia, ac bonitas, & creationis beneficium ad naturale, legitimumque Dei in homines imperium fundandum concurrant, necesse est.

Ex his vero inferri facile potest, nec *Joannem Jacobum Burlemaquium*, qui alioqui egregie aliorum refutavit sententias, satis accurate divini juris fundamentum proposuisse, dum Dei imperium *ex potentia superiore juncta cum sapientia & bonitate deduxit*. Attamen, quum ex iis, quæ præmittit, satis colligatur, eum etiam *Creationi* in Divino jure fundando partem suam tribuere, non putamus, ipsum a nobis dissentire; sed per *potentiam superiorem* non qualemcunque, sed *creatricem* potentiam, seu qua Deus homines creavit, intelligere, facile nobis persuademus. Hæc quidem de naturalis Dei in homines imperii fundamento: nam de fun- Principes du Droit de Nature Part. I. Cap. IX. §. 8.

fundamento imperii humani, seu unde Regibus, & Principibus jus imperandi obveniat, alia, alteriusque loci res est. Ex his tamen, quæ hoc loco dicta sunt, illud exploratum sit, compertumque, eorum imperandi jus, neque a sola sapientia & bonitate, neque a collatis beneficiis, & multo minus a *potentia irresistibili* (quod absurdissime asseruit *Hobbesius*) oriri posse. Sed hac de re alibi.

D E

DE PRINCIPIIS JURIS NATURÆ, ET GENTIUM

LIBER IV.

De secundario, & proximo Juris naturalis fonte, nempe humana natura.

Naturam humanam aliquo modo esse juris naturæ fontem, veterum Philosophorum sententia est, quam Tullius proponit his verbis: *natura juris explicanda est nobis, atque ab hominis repetenda natura*. Veteribus etiam Recentiores plerique consentiunt; quibus & ego maxime assentior. Per se quippe manifestum videtur, humanæ naturæ jus ex ipsa hominis natura effluere aliquo modo debere. At natura humana si ad primum juris naturæ fontem, quem Deum esse, diximus, referatur, fons *secundarius* est: & quia post se alium non habet, *proximus* jure vocatur. Ex duobus hisce fontibus prior ut juris auctor, & conditor habendus est; alter nempe humana natura, haberi potest ut codex, in quo inscriptæ insculptæque Dei leges continentur. Qua etiam ratione Apostolus eam spectasse videtur; dum ait, *habere homines opus legis scriptum in cordibus suis*. Aperiendus igitur est hujusmodi codex, ut inscriptas a natura leges detegi, &, ut ita dicam, perlegi queant; atque etiam identidem conferendæ cum primo juris fonte, seu cum indole, & genio Legislatoris supremi, ut recte, & perfecte intelligi, explicarique possint. Quamobrem in hoc capite differemus de humana natura: ita tamen, ut illas tantum quæstiones enucleandas sumamus, quæ explicandis vindicandisque naturæ legibus inserviant. Eas inter locum principem tenent duæ illæ gravissimæ, maximeque necessariæ disputationes, quæ de animi immaterialitate, immortalitateque institui a Philosophis solent. Nos enim longissime absumus ab illorum errore, qui in hisce quæstionibus discutiendis frustra nos fatigari, ac sollicitos esse contendunt. Nonne Philosopho cuique, jurisque naturæ consulto indignum plane videatur, quod scribit *Fleischerus* Thomasii explanator his verbis: *frustra sumus sollicit an anima sit immortalis? . . . . an sit spiritualis, an vero materialis?* Eo quod ut dixerat paullo ante, *cæcutit, & ineptit ratio in ejus indole & essentia indaganda*. Quid absurdius dici potest? At hac in re non *humanam* quidem generatim, vel tot præclarissimorum hominum, qui in *indole & essentia* animi *indaganda* insudarunt, sed *Fleischerianam cæcutire, & ineptire* rationem suo loco demonstrabimus. Interim vero judicet prudens Lector, an non *solliciti* summopere esse debeamus de ea quæstione, ex qua validissimum pendet incitamentum ac fulcimentum Virtutis. Et sane nostra quammaxime interest nosse, an post mortem eorum omnium, quæ in vita gesserimus, reddenda sit ratio; & an in futura vita expectanda sit aliqua bene vel male gestorum retributio, cum præsentis vitæ, quibus fruimur, bona, malaque, quæ perferimus, omnia finem sint habitura. Enimvero quicunque de animi nostri immortalitate indaganda *solliciti* non sunt, atque per consequens brevissimæ hujus vitæ exilibus, semperque incertis bonis fruendis, malisque, sæpe frustra, cavendis unice sunt addicti, maximam pulcherrimæ juris naturalis disciplinæ injuriam irrogant, ac ferme infamiam creant. Has itaque nos diligenter quidem, uti per nos fieri po-

De leg. lib. I. Cap. VII.

Rom. II. 15.

Inst. Jur. Nat. & Gen. lib. I. cap. I. §. 21.

terit, tamen æque pro instituto nostro breviter, quæstiones versabimus. Sequetur alia de libertate nostra nil minus necessaria disputatio: cui adjungemus de recta ratione dijudicanda, de incitamentis & instrumentis, quibus voluntas nostra ad agendum quidquid agit, movetur, aliasque nonnullas in rem nostram utilissimas quæstiones.

CAPUT I.

Homo non solo corpore constat, sed & animo prorsus immateriali, seu spirituali. Falsissimum absurdumque est Jo. Lokii commentum, videlicet incertum esse, utrum Deus cogitandi vim possit materiæ conferre.

NEmo forte negavit, homines verum corpus habere. Nam Philosophos illos, qui nobis non corpus, sed solam corporis ideam inesse affirmabant (ideoque *Idealistæ* vocati sunt) paradoxum istud non tam serio, quam ostentandi acuminis caussa propugnasse reor. Utinam vero quemadmodum isti perpauci, ita & pauci essent ii, qui solo corpore, seu tenuissimorum corpusculorum congerie, ac textura constare se tueantur, & propterea *materialistæ* vocari solent. Cum vero isti per intimum sensum certo cognoscant, substantiam sibi cogitantem inesse, ideo non minori audacia, quam stupiditate contendunt, substantiam cogitantem non esse distinctam a corpore. Non una tamen eademque ratione id explicant, seu potius implicant *Materialistæ*. Veteres Epicurei, ut colligitur ex *Lucretio* censebant, cogitationem esse motionem tenuissimæ, mobilissimæque substantiæ cerebro inexistentis. *Dicæarchus* celebris Aristotelis discipulus, Tullio referente, autumabat, substantiam qua cogitamus, non esse, *nisi corpus unum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat; addebat vim eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus in omnibus corporibus vivis æqualiter esse fusam, nec separabilem a corpore esse*. Vim hanc, seu habitum Græci *armoniam* vocabant teste *Lucretio*. Ex recentioribus materialistis *Hobbesius* cogitationem ut & sensationem docet esse actionem cerebri. *Quoniam*, inquit, *motui ab objecto per media ad organi partem intimam propagato fit aliqua totius organi resistentia, sive reactio; fit propterea conatui ab objecto conatus ab organo contrarius; ut quum conatus ille ad intima ultimus actus sit eorum, qui fiunt in actu sensionis; tum demum ea reactione aliquandiu durante ipsum existit phantasma, quod propter conatum versus externa semper videtur tanquam aliquid situm extra organum*. Nec aliter explicat cogitationem, ut patet ex sequentibus ejus verbis: *ortus perpetuus tum sentientibus, tum cogitantibus phantasmatum idipsum est, quod appellari solet animi discursus; & communis est hominibus cum brutis: nam is, qui cogitat, transeuntia phantasmata comparat idest similitudinem, vel dissimilitudinem inter ea animadvertit*. Ita nempe *Materialistæ*. His aliquatenus favet *Joannes Lokius*, qui licet animam nostram spiritualem esse non neget, contendit tamen, *nobis impossibile esse nostras tantum ideas intuentibus, sine revelationis adminiculo, despicere, an non Deus omnipotens, quibusdam materiæ portionibus, ita, ut ipsi ad hoc propositum visum est, dispositis percipiendi & cogitandi facultatem tribuerit, aut materiæ ita dispositæ cogitantem substantiam immaterialem adjunxerit*. Contra hos omnes posita est bimembris propositio, quam per partes demonstramus. Et Mentem quidem reipsa corpus non esse sic demonstro.

Lib. III. de nat.

Quæst. Tusc. l. I.

Loco cit. v. 109.

Elem. Ph. c. XXV. num. 2.

Ib. §. 8.

De intell. hum. Lib. IV. Cap. III. §. 6.

Primo. Omne corpus, utpote essentialiter extensum; constat ex partibus in quas dividi potest. Anima nostra, quum sit *substantia cogitans* (id enim nomine animæ intelligimus) constare non potest ex partibus: vel enim unaquæque ex illis prædita foret cogitandi potentia; & sic tot essent in nobis animæ, quot sunt partes: ac præterea de singulis iis partibus quæri posset, an ex aliis essent compositæ eadem præditis facultate; itemque de istis eadem quæstio fieri posset, & sic in infinitum. Vel unaquæque pars ejusmodi virtute penitus

tus destituta esset; & sic ne aggregatum quidem ex illis ulla pollere posset, ut patet, cogitandi virtute. Vel demum singulæ illæ partes, licet non adæquata atque totali, partiali tamen facultate cogitandi gauderent: & sic quum foret compositum cogitandi principium, omnem quoque cogitationem compositam esse consequeretur: quod dici non potest præsertim de simplicissimis perceptionibus *entis*, *veri*, *boni*, &c. Ac præterea hujusmodi compositio est contra intimum cujusque sensum. Igitur anima non est corpus, neque materia, sed substantia, immaterialis, adeoque spiritualis.

Deinde. Mens nostra non est, nec esse potest extensa: quum enim sit essentialiter substantia cogitans, oporteret, ipsam etiam cogitationem, quæ in ea tanquam in subjecto recipitur, esse pariter extensam, quod nemo dixerit; & saltem nihil in ea extensionis concipimus, aut concipere valemus. At vero omne corpus est essentialiter extensum: igitur anima nostra non potest esse corpus: igitur est spiritus.

Præterea. Si mens nostra esset corpus, necesse foret ut cogitatio sita esset in aliquo eorum, quæ propria corporis sunt (quod vulgo *Materialistæ* admittunt) videlicet vel in certa, determinataque figura, situ, plexu, textura, ac ordine particularum; vel in certo earundem motu, seu in motione tenuissimæ, maximeque mobilis substantiæ a rebus illis, quæ percipiuntur, excitata in cerebro, vel in oscillatione fibrillarum ipsius cerebri, ut vult *Hobbesius*. At in horum nullo potest esse sita cogitatio. Et primo quidem non in varia figura, situ, textura, & ordine particularum; quia hæc omnia seipsis inertia sunt & inactuosa; cogitatio vero velut actio concipitur, per quam anima ipsa vivit & operatur. Sed neque in qualicunque motione: nam præterquam quod idea motionis ab idea cogitationis est omnino diversa, & optime quilibet vel perniciissimus subtilissimæ materiæ motus absque ulla cogitatione concipitur, & reipsa plerisque in corporibus ab omni cogitatione sejunctus est; inde etiam efficeretur, res eas duntaxat, quæ aptæ sunt, prædictam in cerebro nostro motionem excitare, & secundum eam tantummodo, quam excitant, motionem, nos posse percipere; quum tamen experientia constet, nos multa percipere, quæ nullum valent in cerebro nostro cujusvis vel tenuissimæ, mobilissimæque substantiæ motum producere; aliaque percipimus sub diversa prorsus ratione ab ea, qua possunt eum motum excitare. Primi generis sunt res omnino spirituales, vel penitus a materia secretæ, ut Deus ejusque attributa, summa nempe eius bonitas, justitia, potentia &c. Huc referri possunt quantitatis dimensiones ab invicem distinctæ, v. g. *linea*, seu longitudo absque latitudine & profunditate, *superficies*, seu latitudo absque ulla profunditate &c. quæ sic acceptæ, nec sunt reipsa, nec esse possunt, & tamen clarissime intelliguntur. Alterius generis sunt rationes *entis*, *substantiæ*, *existentiæ*, *principii & principiati*, *caussæ & effectus*, *possibilitatis* &c. quæ nec in se sunt sensibiles, nec sensibiles a rebus materialibus reddi possunt; quum istæ secundum eas rationes nec excitent motionem prædictam, nec valeant excitare. Si dixeris, mentem ex ideis ab exteriore objecto excitatis alias ideas efformare puriores vel magis universales & abstractas; repono, hoc ipsum plane demonstrare, eam corpus non esse: pugnat enim hujuscemodi energia & activitas cum inertia corporis propria, qua statum suum tuetur, manetque in eo donec ab aliquo alio principio dimoveatur, nec quidquam ex se agere potest. Quum igitur nec intelligi nec explicari possit mentis perceptio per aliquid, quod sit corporis proprium, jam substantia cogitans, seu mens nostra nequit esse corpus: ergo est spiritus.

Ad hæc vero. Si anima nostra esset corpus, oporteret, ut non tantum nostræ mentis perceptio, sed etiam judicium & ratiocinatio in subtilis cujusdam materiæ vel fibrarum cerebri motu: sita io-

ta forent; nemo enim vel insipientissimus ad hæc muniera obeunda alias proprietates, seu affectiones corporis definiaverit. At evidentissimum est (utut sit modo de simplici perceptione) judicium saltem & ratiocinationem non posse præstari qualicunque motu materialium particularum. Et quidem non *Judicium:* si enim istud in certo particularum motu consisteret, quum judicium affirmativum non aliud sit, quam unio idearum subjecti & prædicati, oporteret, ipsum proprie consistere in unione earum motionum, in quibus consistit idea subjecti & prædicati: quod fieri nullatenus posset quin eædem ideæ subjecti, & prædicati, contra ac ipsius judicii natura requirit, destruerentur: non enim valent duo motus uniri in eodem subjecto, quin tertius compositus producatur ab utroque illo diversus, ut demonstrant *Mathematici*, quum agunt de legibus motus, quod etiam experientia ipsa cuilibet manifestum est. Multo vero minus ratiocinatio consistere potest in hujusmodi motu; quum enim ratiocinatio sita sit in illatione unionis duarum idearum inter se ex eo quod ambæ uniantur cum tertia, quin ex his ulla vel pereat, vel cum alterutra confundatur; necesse quoque foret (si ratiocinatio in motu corpusculorum consisteret) ut duæ motiones unirentur cum tertia diversi generis, & ex hac unione cum tertia illa unirentur inter se, ita tamen ut unaquæque motio distincta, & impermixta, & inconfusa subsisteret; adeoque corpuscula illa ex hac motionum unione non mutarent directiones suas, seu novum non induerent motum compositum a singulis præcedentibus distinctum, quod est impossibile: utpote contrarium certis apud omnes Mathematicos, ratisque legibus de motus communicatione, atque compositione. Igitur neque judicium, neque ratiocinatio oriri potest a sola particularum, seu corpusculorum motione. Ergo anima, quæ judicat, & ratiocinatur, non est corpus.

Alia quoque ratione demonstrari potest, judicium, & ratiocinationem non esse motiones corporeas, si ponamus cum *Malebranchio*, *judicium* nil aliud esse quam *plurium idearum earumque relationum perceptionem*; ratiocinationem vero esse *plurium judiciorum comparationem institutam ad id percipiendum quod intuitione non percipitur*. Hinc enim primo evidenter sequitur, judicium nullum, nec ratiocinium esse posse, quin plures eodem tempore ideæ menti obversentur: non enim conferri possunt ad invicem, nisi quæ eodem tempore percipiuntur; neque simul percipi, quæ quo tempore percipiuntur, non coexistunt. Jam vero, si judicium, & ratiocinatio motiones sunt, seu ortus fibrillarum cerebri ex actione, & reactione conflictus; tot in eadem cerebri parte esse debent hujuscemodi motiones, quot sunt ideæ, quæ ad invicem conferuntur, nempe ad minus duæ in judicio, & tres in ratiocinatione; quibus addi debet motio alia in judicio, ea nempe, qua relatio idearum percipitur (quum enim perceptio istæc distinguatur ab ideis, sicut visio a re visa, non potest non consistere in diversa motione), & ad minus tres aliæ in ratiocinio, quot videlicet in eo sunt relationis idearum perceptiones. Quum igitur sit judicium, tres saltem, & quum peragitur ratiocinatio, non minus quam sex in eadem cerebri parte distinctæ motiones sint, oportet: quod patet, non minus esse impossibile, quam impossibile est, eandem cytharæ cordam uno eodemque tempore multiplici motu cieri. Quid ad hæc reponi potest? annon eas omnes distinctas motiones sese ad invicem penetrare? Verum id in motu corporeo fieri minime posse, ignorat nemo. Quid? Quod si sese invicem compenetrarent, nonnisi unica motio evaderent, quæ nullo pacto repræsentare posset plures ideas, perceptionesve; neque enim singularis una motio plures singulares motiones repræsentare valet; quum hæc quorumcunque singularium conditio sit, ut sese mutuo non contineant, nec repræsentent: igitur fieri non potest, ut perficiatur judicium, & ratiocinium sola materiæ subtilis in cerebro

rebro existentis qualicunque motione, aut fibrillarum cerebri oscillatione, seu ex actione, & reactione orto conflictu.

Multo adhuc minus sola corpusculorum motione fieri potest, ut anima ipsa perceptionis suæ, judicii, ac ratiocinationis conscia fit. Vel enim id præstaretur ipsa eadem motione, qua perceptio ipsa constituitur, vel alia: si priore, jam illa motio esse deberet & directa, & reflexa supra seipsam: quod est evidenter impossibile: motus nanque reflexus basilice distinctus est a directo. Si alia, in absurdum aliud offendimus: neque enim fieri potest, ut una eademque motione percipiatur alia ab ea omnino diversa, illique contraria; cujusmodi est directa reflexæ, & vicissim. Deinde intima conscientia est eodem omnino tempore, quo est perceptio; est enim ipsius perceptionis perceptio: at motus reflexus non est eodem tempore, quo directus; ut patet: igitur intima conscientia nulla motione haberi valet.

Demum plura sunt in Anima nostra, quæ validissimo sunt argumento, eam multo præstantioris esse naturæ, quam corpus. Etenim (1) corpus suapte natura iners est; neque enim se movet nisi ab alio moveatur: Anima vero semper actuosa est, seseque ipsa excitat ad cogitandum, ut jam innuimus. (2) Vis qua movetur corpus, motus continuatione languescit, ac demum extinguitur: vis qua cogitat animus diuturno crebroque exercitio crescit, ac roboratur. (3) Corpus nonnisi in præsens objectum agit: Anima & præteritorum meminit, & prospicit futura. (4) Corpus non nisi tempore, & per medium transit in alium locum: Anima momento, nulloque cogitato medio, ad loca maxime dissita, resque disparatissimas cogitationem suam convertit. Omitto id generis alia, & hoc unum addo, vel solam artium disciplinarumque inventionem firmissimo argumento esse debere, eam nedum superioris esse naturæ, sed pene divinæ. Videat qui plura desiderat, eos auctores, qui latius pro rei dignitate de immaterialitate animæ dataque opera differuerunt. Nunc de altera propositionis parte, quæ est contra *Lockium*, pauca.

Itaque *Lockium* his argumentis refellimus. Primo. Dum ait, vel innuit, Deum aliquam potuisse materiæ cogitandi facultatem impertiri, cogitationis vocabulo aut operationem corporea aliqua affectione v. g. motu, exercendam intelligit, aut obeundam modo aliquo spirituali; ita ut tum cogitatio, tum ideæ illi inservientes sint res ab omni affectione corporis distinctæ atque diversæ. Si primum, iis refellitur argumentis, quæ paulo ante produximus: nam ea quemadmodum rei istius repugnantiam declarant, ita id a Deo fieri non posse plane conficiunt. Si alterum vero sibi *Lockius* confinxerit, id multo fortasse absurdius est. Quid enim magis absurdum, quam corpus donari virtute ad eliciendam actionem ab omni corporis affectione secretam, adeoque vere spiritualem?

Deinde. Illa cogitandi vis, siqua a Deo corpori concederetur, aliquod proculdubio fundamentum, seu subjectum, quo inniteretur, haberet. Illud vero fundamentum, seu subjectum, aut esset ipsum corpus, qua corpus est, aut quidpiam aliud a corpore diversum. Primum esse non potest, alioqui oporteret, corpus omne cogitandi facultate præditum esse; quod nemo dixerit, nec *Lockius* ipse asserere audebit. Quidpiam ergo ob hanc rationem corpori superadditum excogitari debet, & illud quidem substantia; neque enim accidens potest esse fundamentum, aut subjectum facultatis ullius, quum ipsa facultas quoddam accidens sit, vel ut accidens concipiatur. Porro substantia istæc corpori superaddenda ad cogitationem efficiendam, esse deberet aliquid omnino a corpore diversum (alioqui argumentum rediret, quod paulo ante objecimus) esset ergo spiritus; adeoque corpus cogitandi facultate donatum, esset quidpiam ex corpore & spiritu compositum: quo nihil

hil dici poteſt abſurdius, magiſque ridiculum.

Præterea. Nec ipſe Deus valet efficere, ut eſſentia ſubſtantiæ, rei utique ſimpliciſſimæ, proprietatibus, & affectionibus ita contrariis, atque inter ſe pugnantibus, quæ ſeſe invicem deſtruant, componatur: id enim contradictionem involvit: hujuſmodi vero ſunt ſubſtantiæ cogitantis, & corporis proprietates: nam proprietates corporis ſunt *ſoliditas*, *diviſibilitas*, *inertia*, & id genus alia: his prorſus contrariæ, & recta fronte pugnantes ſunt ſubſtantiæ cogitantis proprietates, nempe *penetrabilitas*, *indiviſibilitas*, *activitas*, & hujuſmodi: neque enim haberi poteſt duarum ſimul idearum perceptio, cuiuſmodi ad judicium præſertim, ratiocinationemque requiritur, quin plures ideæ eidem perceptioni præſentes eodem omnino tempore ſint, adeoque quin ſeſe mutuo penetrent. Cogitationem vero cum ſimpliciſſima actio ſit, nemo dixerit, dividi in partes poſſe: quemadmodum neque judicium, & ratiocinationem conſiſtere, ſi quæ illis inſerviunt, ideæ ſeparentur. Si igitur Deus efficere non poteſt, ut a ſimpliciſſima eſſentia proprietates, & affectiones inter ſeſe pugnantes, ſeſeque mutuo deſtruentes profluant, in eaque fundentur; neque (quod in idem recidit) ejuſmodi adeo contrariæ affectiones in eadem ſimplici ſubſtantia, & entitate inexiſtant; dicendum eſt, alienum eſſe a Dei potentia id efficere, ut ſubſtantia ſit purum putumque corpus, & materia, ac nihiloſecius cogitet, & intelligat.

Unum adhuc duntaxat, ne in re certiſſima atque clariſſima diutius immorer, argumentum addjicio. Facultas intelligendi, Lockio ipſo fatente, ex nulla vel magnitudine, vel figura, vel coordinatione, vel cohæſione, ex nullo quoque motu, aut ſitu, aut nexu partium exurgere poteſt, aut conſtitui. Illa itaque nequit a Deo materiæ communicari, quin ſit res quædam a materia diſtincta: neque vero res iſtæc produci a Deo poteſt, niſi per creationem: productio nanque rei, quæ neque ex præexiſtente ſubjecto educitur, neque ex partibus præexiſtentibus conflatur, vera creatio eſt, ut docet ipſemet *Lockius*. Ergo ex *Lockio* ipſo illa res ſeu entitas non poſſet eſſe niſi ſubſtantia: tum quia juxta ipſum, *peripatetica Accidentia* commentitia ſunt; tum quia ex ipſa creatione realitatem, eſſentiam & exiſtentiam obtineret a realitate, eſſentia, & exiſtentia materiæ diſtinctam: eſſet ergo ſpiritus; ſpiritus nempe eſſet ſimul, & purum, putumque corpus: qua major nulla concipi repugnantia poteſt.

Itaque non ex eo tantummodo, quod minime intelligamus, qui fieri poſſit, ut cogitare corpus valeat, id a Deo præſtari nequaquam poſſe, affirmamus (ut contendit *Lockius*): bene vero ex eo, quod intrinſecam hujus rei repugnantiam, contradictionemque apertiſſime intelligimus, & videmus, id aliunde pro certo habentes, quod ne *Lockius* quidem ipſe negare, puto, audebit, ea Deum facere non poſſe, quæ contradictionem involvunt. Quanquam, quum nonniſi ex ideis quas habemus, congrue philoſophari poſſimus, & quum clare nobis innoteſcat, iis, quæ notæ nobis ſunt corporis affectionibus, cogitationem convenire non poſſe; vel ex hoc uno recte concluderemus, corpus cogitationis omnis incapax eſſe, adeoque cogitantem in nobis partem eſſe ſpiritualem: non quidem quaſi modulo noſtro metiri vellemus Dei potentiam, ſed ut lumine ab ipſo nobis conceſſo probe uteremur. Hic ſiſtendum eſt Philoſophis, niſi ſuperiore aliquo lumine collustrentur. Hic quoque ſiſtendum erat *Lockio*, ſi prudenter, & ſobrie philoſophari voluiſſet, nec eo uſque progrediendum, audendumque, ut, majoris erga divinam omnipotentiam obſequii prætextu, veritatem ſummi, ſiqua alia, atque graviſſimi momenti, apud eos, qui Scripturam revelatam non norunt, in diſcrimen adduceret.

CAPUT II.

Animus hominis per se immortalis est; neque sine maxima imprudentia censeri potest aliquando periturus.

De anima humana tria hic distincte statuimus, quæ non satis accurate a pluribus discriminantur. Nam vulgo pro eodem habetur, quod anima naturaliter incorruptibilis sit, & quod sit immortalis, & sit æterna, seu nunquam peritura. Quæ tamen distincta sunt atque diversa. Neque enim ex eo precise, quod primum positum sit, etiam duo postrema intelliguntur adesse. Nam quemadmodum corpus esse potest & vivum, & mortuum, neque per mortem desinit esse; ita anima concipi utcunque potest existens, licet illud, per quod vivit, amittat. Deinde animadverto, aliud esse, quod anima sit suapte natura incorruptibilis, & immortalis; aliud quod sit æterna, seu nullum existendi finem habitura. Prius illud tantummodo significat, animam humanam, si ejus natura spectetur, semper esse duraturam, atque victuram, quatenus nullum in se continet corruptionis, mortisque principium, & caussam. Alterum vero significat ipsius æternitatem, seu quod sit semper, & absolute duratura. Et sane nonnulli, animam suapte natura incorruptibilem esse fatentur (& ita sentiant necesse est, qui animæ immaterialitatem admittunt) & tamen volunt, eam quum soluta a corpore fuerit, vita privandam fore, aut saltem ita sopore obruendam, ut nullum actum vitalem, nullamque valeat cogitationem exercere; sed ita se habeat, quemadmodum habet se etiam corpori unita, dum deliquium quispatitur, vel apoplexi vehementiore corripitur. Sunt etiam, qui quamvis nullum corruptionis principium inesse animæ fateantur, putant nihilominus, eam statim ac separatur a corpore, vel saltem post aliquod tempus, suo veluti perfunctam officio desituram esse, seu in nihilum, cessante Dei conservatione, abituram. (a) Igitur hæc tria, nempe primo, animi nostri *incorruptibilitas*, secundo, *immortalitas* naturalis, tertio ejus *æternitas*, seu *futura* reipsa *ejus æterna duratio* distincte & separatim probanda sunt. Primum vero demonstratur hoc pacto.

Illud est ens suapte natura incorruptibile, quod neque ex principiis intrinsecis, neque ex cujuscunque creati agentis actione corrumpi valet, aut dissolvi. Hujusmodi est porro anima nostra: nam quum sit *immaterialis* (ut capite præcedente demonstratum est) adeoque simplicissima; partes profecto habet nullas, quarum dissolutione possit interire: quumque sit *spiritualis*, circumjacentia corpora nihil in ejus destructionem agere possunt: neque demum agens ullum creatum potest eam in nihilum redigere (quo tantummodo res simplex interire posse concipitur, ad hoc enim non minor virtus, quam ad creandum exigitur, hoc est infinita; ut in confesso est apud omnes. Est igitur anima nostra suapte natura incorruptibilis.

Alterum vero, hoc est, eam itidem esse natura sua *immortalem*, ita breviter demonstratur. Vita animæ in facultate cogitandi sita est, quemadmodum vita animalis in se movendi facultate consistit. Porro anima nostra non potest naturaliter cogitandi facultatem amittere, quum facultas cogitandi sit essentialis spiritualis naturæ proprietas ex internis ejus principiis necessario promanans (immo juxta multos essentiam ejus constituens; neque enim aliter concipi potest spiritus, nisi ut ens potis cogitare, & intelligere) idcirco separari ab ea nullatenus potest: quemadmodum a natura nulla, quamdiu integra subsistit, separari valent ipsius proprietates naturales, & essentiales. Tam ergo certum est, animam nostram naturaliter vitam amit-

(a) *Stoici ajunt animos manere e corpore cum excesserint, sed non semper*, Cic. Quæst. Tuscul. lib. 1.

amittere nequire, quam certum est, ejus entitatem non posse naturaliter dissolvi, perire, aut in nihilum reverti. Est igitur anima nostra naturaliter *immortalis*.

Dicet fortasse aliquis, vitam animæ non in mera capacitate, seu facultate cogitandi, sed in actuali cogitatione, aut saltem in cogitandi facultate proxima & expedita, hoc est nullo obice impedita ne in actum prodeat, sitam esse: fieri vero posse, etiam naturaliter, ut anima nostra a corpore soluta, tametsi qualemcunque cogitandi facultatem, ac veluti radicem cogitationis retineat, non solum cogitatione omni reipsa careat, verum etiam expedita, prompta, & libera facultate cogitandi destituatur; quo casu illa vel mortua dicenda est, vel, quod perinde valet, ita sopita, ut cogitare proxime non valeat, neque ullam sui conscientiam habere: quo certe in statu, quemadmodum cujusque sensus vel gaudii, vel mæroris incapax est, ita etiam omnis pro actionibus hujus vitæ percipiendæ retributionis. Probabile item esse, fore ut in hunc statum nostra labatur anima, ut primum a corpore soluta est; quum ita pendeat a corpore, ut destructis, vel obstructis ejus organis, illa penitus cogitare non possit (ut patet in deliquiis aut ictibus apoplecticis:) quanto ergo minus cogitare ea poterit omnino a corpore avulsa; quando organorum, a quibus pendet ejus cogitatio, præsidio penitus destituetur; & quando a sui comparte divisa integram hominis naturam constituere non poterit. Erit ergo tunc velut Cytharedus absque cythara; aut saltandi peritus constrictis pedibus, qui facultatis suæ exercitium nullum habere possunt.

Respondeo tamen, si admittatur, quod negari non posse constat ex dictis, facultatem aliquam cogitandi manere post mortem, illud quoque admittendum esse, eam fore liberam, expeditam, & promptam, adeoque & cum exercitio suo conjunctam: nihil enim confingi eo in statu potest, quod intelligentis facultatis exercitio, seu actuali cogitationi obstare possit. Quid enim? Absentia, inquis, corporis. At esset hæc sufficiens quidem impedimentum, si actio cogitandi foret corporea, aut per organum corporeum, tanquam per instrumentum, exerceretur; quod esse falsissimum, jam supra demonstravimus, & per se patet; quum cogitatio sit actio penitus spiritualis: quo plane concidit Cytharedi similitudo, aut illius qui pollet saltandi peritia. Tantum abest vero, ut unio animæ cum corpore sit conditio ad cogitationem necessaria, ut potius censendum esse videatur, corpus esse magno animæ impedimento, ne adeo facile & perfecte intelligat; siquidem potentia quælibet eo impeditior solet evadere, quo arctius substantiæ extraneæ copulatur. Quam ob caussam jure meritoque plerique ex præstantioribus Philosophis corpus habuere pro carcere & velo animæ, quibus disruptis, vel sublatis, illa liberius operaretur, & clarius intelligeret.

Attamen, dices, experientia constat, animam in cogitando a corpore reipsa pendere, ut allata evincunt exempla. At inquio ego, dependentia istæc estne in ipsa animæ natura fundata? Id asserere neminem puto: neque enim concipi potest, naturam mere spiritualem, quæ a corpore in suo esse non pendeat, ab ipso per se in suis proprietatibus & operationibus dependere. Dependentia ergo istæc, qualiscunque demum sit, fundatur unice in statu unionis animæ cum corpore; seu ea est ratione status, non ex exigentia naturæ; quatenus scilicet Deus auctor naturæ, ut animam arctius corpori alligaret, utque ex duabus substantiis *unum quid*, seu unum hominem conficeret, talem naturæ legem constituit, ut certis affectionibus corporis certæ responderent mentis cogitationes, &, corpore male affecto, imperfectæ evaderent cogitationes mentis, & corpore penitus torpente, penitus torperet & anima. Scilicet anima amice se gerat, oportet erga corpus velut erga integræ naturæ compartem, ut ne quicquam sine aliqua communicatione cum ipso operetur, aut cogitet

(sic

(sic enim solent agere amici); alioqui nihil esset, cur eæ duæ partes vere & substantialiter unitæ censerentur. Verum hoc totum dicendum non est proprie dependentia animæ a corpore, sed mutuum commercium, & ultro citroque communicatio: quod quidem multo est intellectu difficilius, quam quod natura spiritualis per se absque ullo cum substantia extranea commercio cogitet & operetur. Quum igitur disputatur de anima a corpore sejuncta, non ad modum, quo ipsa unita corpori cogitat, attendendum est (ab uno enim statu ad alterum nulla est consequentia); sed illud dispiciendum, quid ipsius exigat natura, & cujusmodi naturales ejus facultates sint: quod si fiat, minime dubito, quin apud omnes in confesso esse debeat, eam etiam post mortem, immo perfectius & purius cogitare, adeoque ejusmodi vitam vivere, quæ spiritus propria est. Neque vero quidquam obest, nos satis intelligere non posse, nedum accurate explicare, quomodo re ipsa anima a corpore separata cogitet, ac unde ideas habeat, quibus intelligat: nobis satis est scire, eam esse naturam per se cogitandi, intelligendique capacem, ac generatim ad intellectionem subsidium corporis necessarium non esse (alioqui oporteret, ut Angeli quoque, immo & ipse quoque Deus aliquo constaret corpore), ut animabus separatis cogitationem minime abnegemus: aliunde vero dubitari non potest, Auctorem naturæ substantiis illis, quas cogitandi facultate donavit, eo ipso etiam subsidia omnia ad reipsa cogitandum necessaria & suppeditare potuisse, & reipsa suppeditasse: sive ea sint ideæ in ortu ipso impressæ, sive aliæ, quas animæ dum corpori fuerunt unitæ, sibi compararunt, sive quas ipsæ post mortem efformare possint: qua de re nihil hic opus est disputare. Neque demum quod corpus sit compars animæ ad humanam naturam integre constandam, id potest efficere, ut absque corpore anima non cogitet: nam licet anima quoad humanam naturam sit pars & compars; quia tamen spiritualis natura per se subsistit, per se quoque cogitat: atque idcirco etiam separata a corpore, sua, ut ita dicam, seu quæ ipsius propria sunt, secum defert: & quemadmodum potest, licet compars, subsistere sine corpore; ita etiam potest sine corpore cogitare.

Res hæc clarissima profecto foret & explorata, si admitteretur ab omnibus *Harmonia præstabilita*, quam *Leibnitius* excogitavit, & *Wolfius* explicavit, expolivitque. Quum enim juxta hypothesim hanc ideæ, seu rerum repræsentationes non extrinsecus, ac ministerio sensuum ullo modo adveniant; sed ex ipsa essentia animæ profluant: seu ipsæ hominum animæ ita naturaliter constitutæ sint, ut sibi ipsæ efformare possint absque ullo corporalis actionis concursu, claras sensibilesque corporeorum objectorum ideas; facile intelligitur, quomodo anima etiam post mortem cogitare valeret, ac ratiocinari: quemadmodum si duo horologia perfecte in horis designandis congruerent, non exinde efficeretur, ut, uno destructo, alter quoque cessaret, exacte horas indicare. At quum hæc hypothesis a multis rejiciatur, ab aliis vero periculosa, a me autem saltem falsa censeatur, licet ad id, quod intendimus, satis commoda & utilis sit, ea hic minime utemur. Neque enim ad scopum nostrum falsa hypothesi ullo pacto indigemus; præsertim quum alia suppetat, vetusta quidem, sed quæ recentioribus etiam non paucis probatur (deberet vero probari omnibus) hujusce rei demonstratio.

Ea ducitur ex intellectione *pura*, seu quæ sine ope ullius ideæ, aut imaginis corporeæ atque sensibilis, & absque ullo necessario corporis concursu (*a*) fæ-

 pe

(*a*) Ita caute loquor, ut in medio relinquam id quod non satis certo definiri posse videtur, an videlicet, quotiescumque intellectus quidpiam, vel abstractissime intelligit, etiam facultas imaginatrix suo modo operetur, seu vel phantasma aliquod producat, vel jam productum revocet, eique adhæreat; nec ne.

pe exercetur ab anima, dum adhuc huic corpori conjuncta est. Si enim id verum sit, jam nihil profecto obstare poterit, quominus eadem, etiam a corpore sejuncta, cogitare, intelligere, ac ratiocinari queat; quod enim absque adminiculo alterius fit, ipso etiam amoto, aut destructo, fieri procul dubio potest. Tota ergo difficultas ad hoc deducitur unum, ut *puram* hanc intellectionem esse in homine, demonstretur; nam eam esse absolute possibilem, immo reipsa extare in Deo, atque in Intelligentiis separatis, extra controversiæ aleam positum est: ex quo illud saltem conficitur, cogitandi, seu intelligendi, volendique actum suapte natura ex nulla pendere imagine corporea atque sensibili: ex quo quidem & illud consequitur, in homine saltem esse possibilem; quin & extare reipsa, quoties res aliqua intelligatur, cujus imago nulla corporea atque sensibilis esse, aut fingi possit. At quam multa hujusmodi sunt? Plurima sane, ac pene numero infinita. Hujusmodi sunt primo, *metaphysica* omnia; ut ratio entis, ejusque proprietates, possibilitas, necessitas, contingentia, &c. *Abstracta* etiam a corporibus; ut longitudo, latitudo, impenetrabilitas, divisibilitas, &c. *Universalia*, ut naturæ quæque v. gr. hominis, animalis, arboris &c. Secundo, *Moralia*, ut ideæ virtutis, vitii, justitiæ, æquitatis, superbiæ, ambitionis, avaritiæ &c. Tertio, operationes, & affectiones mentis, ut cogitatio, intellectio, dubitatio, affirmatio, negatio, ratiocinatio, &c. Quarto, ea quæ per se quidem corporea sunt, gradu tamen aliquo omnem nostram imaginationem excedunt; ut mille vel amplius angulorum figuræ, corporum cælestium immensa magnitudo, &c. Hæc & alia innumera, quæ, ne longior sim, prætereo, nulla corporea, aut sensibili imagine exprimere possumus; & tamen perfecte intelligimus, & de iis ratiocinamur. Unde plane conficitur, animam nostram habere posse intellectiones puras, & habere reipsa, etiam dum est suo corpori unita; & idcirco nihil obstare, quominus etiam post mortem cogitet, intelligat, velit, se sentiat, uno verbo, vivat: & quidem eo præstantius & purius, quo ab imaginationibus corporeis & sensibilibus, quibus vix unquam, quamdiu hanc vitam vivimus, penitus carere possumus, liberior est, & defæcatior.

Pro certo itaque & explorato habendum est, animam nostram esse suapte natura immortalem. Fateor, non eo ipso necessario sequi, æternam quoque fore, seu æternum reipsa duraturam; id enim pendet a voluntate Dei conservante: quæ, quum libera sit, posset utique, actionem conservantem subtrahere; quo posito, nequicquam ejus repugnante natura, in nihilum abiret certissime. Eatenus ergo duntaxat certi esse valemus, animam nostram reipsa æternam fore, quatenus certi esse possumus, Deum eam per totam æternitatem conservare libere decrevisse. At hoc cer-

ne. Mihi ad *intellectionem puram* propugnandam satis est, ejusmodi phantasma, si quod tum etiam adsit, *per se* ad eam nihil conferre, neque necessarium tunc esse, (licet ante necessarium fuerit, ut intellectus posset abstractam, seu universalem ideam sibi comparare); sed solum eandem concomitari ratione status præsentis unionis animæ cum corpore: ex qua contingit, ut vix, ac fortasse ne vix quidem, possit quispiam intellectum ad considerandum applicare, quin eodem nisu facultatem etiam imaginatricem ad aliquam excitet operationem, vel ipsa ultro quodammodo tumultuetur. *Fortasse* inquam, nam, quidquid occinant nonnulli, demonstrari non potest, facultatem imaginatricem nunquam operante intellectu, penitus silere, & quiescere. Hæc si, ut par erat, expendisset, & percepisset *Joachimus Oporinus*, dum suam conscripsit *historiam criticam doctrinæ de immortalitate mortalium*, non adeo elate *intellectum purum*, tanquam *fabulam* ex *pagana* de animi *divinitate* sententia ortam explosisset, neque adeo propterea Scholasticos, & ipsum Angelicum Doctorem despexisset; (Cap. VIII. §. VI.,

certum ne est? Nos affirmamus, idque, etiam seclusa revelatione divina (*a*) eo quod tot, & talia suppetunt a ratione ipsa argumenta, ut nemo hac de re dubitare, nisi imprudentissime possit: quod profecto ad veram habendam hujus rei certitudinem satis est: certum enim illud recte dicitur, de quo nonnisi imprudenter potest dubitari; habet siquidem eam omnem firmitatem, quam conciliare ratio valet, quum stante rectæ rationis usu, in dubium revocari non possit. Porro hæc certitudo, quam *rationis* ipse voco (*moralem* fortasse dixerint alii) quoad firmitatem, in eo solum a certitudine *metaphysica*, & *mathematica* differre mihi videtur, quod ea ectualem exigat rectum rationis usum, ac proinde, insurgente passione aliqua ei adversa veritari, vacillare potest, seu mente ita turbata, non satis percipi ac discerni: quod in demonstrationibus *metaphysicis*, ac *mathematicis* vix contingere potest; eo quod in iis pravi affectus rationis usum turbare non solent; atque adeo non obstant, quominus mens in eis plane defixa ipsarum certitudinem, ac necessitatem accurate percipiat, eisque immobiliter adhæreat (*b*). Jam vero hac explicata *rationis certitudine* gaudere futuram animæ nostræ perpetuitatem, ita demonstro.

Primo. Decet supremum Opificem, ut quæ fecit, opera juxta cujusque conditionem, atque naturam conservet, quum sciens & prudens talis ea naturæ condiderit. Quum igitur anima nostra suapte natura minime sit corruptioni, dissolutioni, aut morti obnoxia, eam perpetuo ab ipso fore conservandam, censendum est (*c*) præsertim cum nemo dubitet minimas, insectilesque mate-

§. VI., & XII. §. IV. &c.) neque etiam adeo fidisset ridiculæ illi distinctioni intellectus *objective puri*, & *subjective impuri*; neque demum tanta fiducia propugnasset intellectiones nostras, quandiu in hac vita sumus, *per omnia impuras* esse.

(*a*) Errant qui absolute & indiscriminatim pronunciant, ea, quæ, pendent a voluntate divina, sola revelatione a nobis cognosci posse. Quum enim Dei voluntas semper conformis sit ejus sapientiæ, aliisque attributis; ex horum consideratione conjectari, atque etiam quandoque valide arguere valemus, plura Deum velle, quæ se velle diserte non revelavit: quanquam & ea revelasse quadantenus dici potest, quatenus nobis ratione donatis suppeditavit aliqua ex suis effectibus, & ex suo agendi modo argumenta, queis voluntatem ipsius detegere possumus in plerisque. Inter quæ recensenda est animæ nostræ æternitas.

(*b*) Hinc conciliari posse videntur variæ, oppositæque Auctorum de animæ nostræ immortalitatis demonstrabilitate sententiæ: si nempe dicamus, animæ nostræ incorruptibilitatem, naturalemque immortalitatem demonstratione *metaphysica*, aut saltem *physica*; ejus autem æternitatem, seu perennem durationem demonstratione, quam *rationis* vocavi, attamen certissima ac plane immobili, posito recto rationis usu, concludi posse.

(*c*) Ex natura operis recte colligimus intentionem operantis. Si enim opus tale fuerit, ut parum, multumve per se durare possit, optime inferimus, intentionem Artificis fuisse, ut parum, multumve subsistat. Sic ex. gr. ex figura, ceterisque qualitatibus *Pyramidum Ægypti* haud dubitamus inferre, eorum, qui eas ædificandas curarunt, intentionem, ac desiderium fuisse, ut æternum, aut quam longissimo certe tempore inconcussæ permanerent. Fateor, rationem hanc, si sola sumatur, non omnino efficacem esse. Non raro enim Opifices opera conficiunt ex solidiore, firmioreque materia, quam exigat tempus, quo ea subsistere volunt; eo quod nimirum, si forent imbecilliora, ad principale, quod moliuntur, opus inservire non possent. At hoc in iis tantummodo locum habet rebus, quæ ut mera instrumenta adhibenda sunt; non vero in opere, quod per se intenditur ab Artifice. Sic multa, quæ ædificandis ædibus necessaria sunt, firmiora fiunt, quam tempus postulet, quo duratura ædificatio est; quæ tamen ædificatione perfecta, destruuntur. Similium ergo rerum duratio non ex

teriæ particulas æternum duraturas. (2) Annihilatio rei exiſtentis non minus proprius eſt divinæ omnipotentiæ effectus, quam rei non exiſtentis creatio. Sicut ergo aſſereret quis imprudentiſſime, novam quandam in morte noſtra, vel quocunque poſtea tempore ſubſtantiam creandam a Deo eſſe; ita nonniſi ſumma temeritate adverſarii noſtri aſſerere poſſunt, ac contendere, ſubſtantiam utique, & quidem ſpiritualem, id eſt, animam noſtram, in morte vel aliquando poſtea, in nihilum redigendam a Deo fore: præſertim cum nihil in toto univerſo ſit, quod arguat, Deum ad annihilandum eſſe propenſum; omnia vero inſinuent, eum eſſe creatorem, & conſervatorem. (*a*) (3) Deus animam noſtram, ut cætera omnia procul dubio ad gloriam ſuam creavit, quæ in eo præſertim ſita eſt, quod ab ipſa cognoſcatur, & ametur. Ut igitur eandem ſapienter poſſet in nihilum redigere, oporteret, ut majorem ex ipſius annihilatione, quam ex ejus conſervatione gloriam hauſturus eſſet: quod eſt evidenter falſum; quæ enim illi ex nihilo gloria provenire unquam poteſt? ut ſemper poteſt, quamdiu anima in ſuo eſſe perſeverat. Eſt igitur animæ noſtræ annihilatio contra Dei ſapientiam (*b*): inde cenſendum eſt, nunquam reapſe futuram. (4) Quum Deus ſit infinite bonus, dubitari non poteſt, eum condidiſſe hominem, ut eſſet, ſeu eſſe aliquando poſſet felix atque beatus. Quum igitur in hac vita perfecte felix, beatuſque eſſe non poſſit, ut patet; oportet ut talis eſſe queat poſt mortem. At vero neque poſt mortem perfecte beatus eſſe poſſet, niſi foret in perpetuum duraturus: vel enim ſola incertitudo amittendæ aliquando felicitatis, qua frueretur, non poſſet non illum vehementer angere, aut ſaltem magnam illi felicitatis partem auferre. Aſſerere igitur oportet, ejus animam perpetuo duraturam. (5) Inſitum naturaliter habemus deſiderium æternitatis; quod eo magis creſcit, quo magis in veritatis cognitione, virtutis exercitio progredimur: illudque eſt humano generi apprime utile, quippe quod animum noſtrum ad virtutes acquirendas impellit, ad heroica excitat facinora, redditque ad ſuperanda obſtacula firmiorem: eſt igitur hujuſmodi deſiderium, quippe rationi conſentaneum, ab ipſa natura, ſeu ab ipſo

ex materiæ, qua conſtant, qualitate; ſed ex fine, ob quam facta ſunt, colligenda eſt & deſumenda. At in rebus, quæ Artifex per ſe intendit, recte ex qualitate materiæ ejus intentio deducitur, an ſcilicet modico, vel multo tempore velit, ea durare: ut conſtat ex ædibus, quæ idcirco ex firmiore conſtruuntur materia, ut quam diutiſſime ſubſiſtant. Quum igitur anima noſtra & ſuapte natura ſit incorruptibilis, ac immortalis, & eam ob finem aliquem temporarium creatam eſſe, non conſtet, ſed potius ut cognoſcat, diligat, & glorificet Deum (qui quidem finis omni caret termino); recte inde colligimus, æternum a Deo fore conſervandam.

(*a*) Notandum eſt hic diſcrimen, quod inter nos, illoſque eſt in hac diſputatione. Nam cum illi aſſerant mutationem futuram, & quidem tantam, quanta eſt annihilatio ſubſtantiæ, nos ab eis probationes rei tantæ petere, & exigere jure poſſumus; illi non item a nobis; quippe qui rem naturalem ac ordinariam, nempe ſubſtantiam quamcunque ſimplicem, cujuſmodi eſt anima noſtra, non mutandam, ſed in ſuo eſſe permanſuram, aſſerimus. Ex abundantia tamen rationes multas nos aſſerimus; illi nec minimam quidem.

(*b*) Corpus hominis moritur quidem, ſed non annihilatur: perſeverat enim ejus materia, quæ progrediente tempore varias induit formas, ut floris, plantæ, ſegetis &c.; ſicque quidpiam adhuc ad Univerſi pulchritudinem, adeoque ad Dei gloriam confert. At anima annihilata ad confert plane nihil: unde ejus annihilatio omnino abſurda cenſeri debet: & eo magis quod certum eſt apud omnes Philoſophos, ne atomum quidem a conditione Mundi hucuſque annihilatam eſſe: qua igitur ratione dici poteſt, noſtrarum animarum myriadas in nihilum redactas eſſe, aut poſtmodum redigendas fore?

ipso Deo: atque adeo frustraneum esse non potest, ut esset profecto, si anima nostra non foret æternum duratura.

Sexto. Si Anima nostra aliquandiu post mortem superstes, & viva maneat, eam in æternum victuram fore dicendum est, cum nulla omnino occurrere possit ratio, cur ipsa postea desinere, vitamve amittere debeat: (*a*) quamobrem merito sapienterque *Cicero* deridet *Stoicos*, quod aliquandiu quidem post mortem, non semper animum duraturum putarent. At vero plura sunt argumenta, quæ invicte probant, animam nostram saltem aliquandiu superstitem fore post mortem, seu alteram post hanc superesse vitam. Nam (1) haud est credibile, ens tot eximiis facultatibus donatum intelligendi ratiocinandique, & non tantum admirabiles hujus Mundi effectus, sed etiam Creatorem ipsum, divinasque ejus perfectiones contemplandi, diligendique; adeoque animalibus cæteris tantopere dignitate præcellens, (cujusmodi est anima nostra) productum a Deo fuisse, ut tam breve temporis spatium, hoc est paucos annos, & quandoque dies paucos, vel horas duraret; indeque plerisque brutis animantibus vita multo breviore frueretur. (2) Mens nostra ita a Deo formata est, ut semper magis magisque sese perficere possit. Non est ergo verisimile, eam brevi postquam creata est, tempore in nihilum redigendam fore; tunc enim frustra eximia hæc capacitas ei concessa videretur. (3) Quis sibi merito persuadeat, animam, ens præstantissimum, eo tantum fine creatam esse, ut ignobile corpus animaret, (ut dicendum cum *Epicuro* foret, si statim ac ab illo soluta esset, in nihilum abiret)? vel, vilem quidem inertemque materiam a Deo creatam esse, ut perpetuo variis induta formis persisteret, atque hujus universi pulchritudini inserviret; Animam vero spiritualem ad Dei imaginem conditam, ut post brevem, ac plerumque miseram vitam, penitus interiret? (4) Homo non tantum esse physicum habet, sed etiam *morale*; est enim mali a bono secernendi capax, liberoque, quo præditus est, arbitrio (ut capite sequente demonstrabimus) potest bene, maleque uti, bonum scilicet eligendo, respuendo malum; qua quidem re immensum cæteris præstat animantibus. Etiamsi igitur animam hominis, physica ejus natura inspecta, una cum corpore interire oporteret, congrueret tamen ut superstes remaneret ob esse suum morale, ut scilicet usus arbitrii sui Auctori suo rationem redderet (non secus, ac servus quisque ad reddendam administrationis sibi concreditæ rationem æquissime adstringitur,) indeque pro merito suo aut præmium, aut pœnam reportaret. (5) Exstant in nobis naturaliter ex una parte ideæ primitivæ honestatis, æquitatis, virtutis, &c. adeoque plena inest nobis persuasio nunquam nobis licere ab honestate, æquitate, & virtute deflectere; qua de re alibi: ex alia parte viget in nobis æque naturalis ac necessarius stimulus, atque appetitus felicitatis; qua de causa non possumus non indesinenter felicitatem nostram desiderare, ac persequi. Utrunque igitur hoc vult a nobis Deus, & ut honestatem nunquam deseramus, & ut nunquam nostram negligamus felicitatem; siquidem ipse & dictas ideas, & dictum stimulum nobis insueruit. Ad ipsius igitur sapientissimam pertinet providentiam, ita fortem hominis disposuisse, ut virtutem semper sequi debeat felicitas, & felicitas nunquam opponatur virtuti. Hoc vero non contingit in hac vita, in qua, ut experientia constat, sæpe honestiores ma-

(*a*) Anima post mortem superstes potest Deum perfecte diligere, adeoque illi grata esse, & amica, præsertim si ob virtutem, seu ob ipsius Dei honorem temporalem vitam amiserit. Qua igitur ratione Deus poterit unquam illam deserere, ut in nihilum suum abeat; cum & atheus ipse, tametsi virtutis omnis contemptor, vitam tamen, & quidem perpetuam donaret illi, qui ob sui amorem mortem subiisset?

magis sunt infelices; & non raro virtus ipsa infortuniorum, & infelicitatis caussa est, aut occasio. Providentia igitur, & Sapientia, imo & Justitia Dei exigit, ut post hanc altera sit vita in qua certissime felicitas cum virtute societur, compensenturque ea etiam mala, quæ virtutis caussa in hac vita haud raro tolerantur. Alioquin Deus stimulos, ideasque inter se pugnantes nobis inseruisset, sibique ipse contradiceret, ut qui nos ad contraria, atque inter se pugnantia obligaret. Horum igitur alterutrum dicendum, aut per Deum nobis licere comparandæ in hac vita felicitatis caussa, scelera cuncta patrare, ipsique Deo horrendis maledictis eadem de caussa convitiari; vel aliam superesse vitam, in qua virtuti felicitas rependatur. Sed plura in hanc rem, cum futuram operum retributionem demonstrabimus, dicemus.

Postremo, ut multa alia argumenta prætercam, animam nostram esse immortalem, seu aliam superesse vitam, universalis semper fuit, & est etiamnum omnium gentium, & omnium nationum persuasio. Nam ut a vetustis populis ordiar, quorum testimonium eo in hac re gravius esse videtur, quo illi a primis humani generis progenitoribus propius aberant (*a*) id de *Ægyptiis* testati sunt *Ærodotus* lib. II. cap. 123. *Diodorus Siculus* lib. II. p. 199. de *Chaldæis* idem *Diodorus* lib. III. p. 220. De *Gymnosophistis*, seu *Brachmanibus* Indorum philosophis, item *Diodorus* lib. cit. p. 225. de *Getis*, & *Thracibus*, *Herodotus* lib. 4. cap. 94. & lib. 5. cap. 91. de *Sabæis* vetustissimis *Abulfarajus* in hist. Dynast. p. 184. de *Persis* Laertius in proœmio vit. phil. de *Phœnicibus Suidas*, voce *Pherecides*: de vetustis *Sinis* libri eorum classici. De *Græcis* satis constat vel ex *Homero*. De vetustioribus Romanis testatur, & probat *Cicero* in quæstion. Tusc. lib. 1. de *Druidis Celtarum* Ammianus Marcellinus lib. 15. cap. 9. de *Gallis* Valerius Maximus de Instit. Antiq. c. 186. de ipsorum *Druidis* Cæsar. lib. VI. de bel. gall. De antiquis *Germanis* Appianus in *Celtico*: de priscis Irlandis, Danis, & *Norvegis* Thomas Bartolinus in Antiq. Danic. De veteribus *Cymbris* Kohlius in Theol. gentium Cimbric. de *Gothis* demum Joan. Magnus Gothus lib. I. hist. cap. 13. Quoad Gentes attinet ab aliquot sæculis agnitas, & detectas; de *Formosanis* testimonium perhibet *Dapperus* in collect. Legat. De *Tunkinensibus* Tissanierus in descript. *Tunkini*, de *Peguensibus* Auctor hist. gener. cerem. religios. to. VI. p. 360. de *Siamensibus* Louberus in descrip. regni Siam tom. I. de *Cocincinensibus* Borrius in relat. Cocincin. de Insularum *Marianarum* Incolis P. Gobienus in earum hist. de *Brahmanis* hodiernis P. Bouchetus in epist. ad Episc. *Huetium*: de *Malabaribus* Ziegenbalgius in Epist. De *Hotentotis* qui censentur Africanorum populorum rudissimi *Kolbenius* in Descrip. Cap. *Bonæ spei*. Alios Africæ populos prætereo (de quibus videri potest *Dapperus* in descrip. Africæ) ut ad *Americanos* transeam. Eos generatim Animæ immortalitatis opinione imbutos esse, non dubitabit, qui leget quoad *Peruvianos* Garcilassum hist. Ync. lib. II. cap. 3. quoad *Brasilienses* Corealem in itin. ad Ind. occid.; quoad *Mexicanos* auctores hisp. quos allegat *Purchasius* in hist. theol. geogr. lib. VIII. cap. 13. §. 3. quod *Floridenses* histor. gener. cerem. religios. tom. VIII. p. 131. quoad accolas regionis *Missisipi* P. Hennepinum in histor. novæ detect. quoad *Canadienses* *Lahontanum* in descript. Americ. Septemtr. tom. II. p. 114. Sic de aliis alios, quos omnes referre infinitum foret. Porro universalem hanc consensionem

(*a*) *Auctoribus quidem ad istam sententiam* de animi immortalitate *uti optimis possumus*: *quod in omnibus caussis & debet & solet valere plurimum*: *& primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortasse quæ erant vera, cernebat*. Cic. Tuscul. quæst. lib. I

nem. fummi momenti argumentum esse ad rem qua de agimus confirmandam, agnoverunt sapientissimi quique. *Tullium*, & *Senecam* in testimonium adducere hic satis sit: quorum ille *ut* Quæst. Tuscul. lib. I. *Deos*, inquit, *esse natura opinamur* .... *sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium*. *Cum*, ait alter, Ep. LXXI. *de animorum immortalitate differitur*, *non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos*, *aut colentium*. *Utor hac persuasione publica*. Et sane hujusmodi universalis consensio nonnisi ex ratione dictante, ceu quadam *voce naturæ*; vel ex perenni aliqua traditione ex communi fonte manante; vel, quod credibilius est, ex utroque oriri potuit. Quæcunque vero ejus statuatur origo, non potest, non invicti ponderis esse ad eos revincendos, qui immortalitatem animæ vel absolute negant, vel sola revelatione divina innotescere nobis posse contendunt: Loco cit. nam si *vox* est *naturæ*, ut sentit *Cicero*, ea fallere non potest, nisi fallatur aut fallat auctor ipse naturæ; & si perennis traditio est, vera sit oportet: quippe quæ non nisi a primo homine, qui a Deo fuerit edoctus, descendere potest. Licet vero huic argumento nihil solidi reponi ab adversariis possit, attamen objectiones aliquot proponendæ sunt, ut earum solutione res in meliore lumine collocetur. Quæ igitur opponi valent, hæc fere sunt.

Objectio prima. Consensus de animorum æternitate saltem apud Græcos non fuit perennis: designantur siquidem hujus apud eos sententiæ auctores, nempe *Thales a Laertio*, *Pherecides* a *Cicerone* & *Hesichio*; *Pythagoras* a *Maximo Tyrio*.

Responsio. Quum alii aliis invectæ apud Græcos de Animorum immortalitate sententiæ gloriam adscribant, nullus meretur fidem; nam alter alteri contrarius est: & quamvis priora duo testimonia conciliari utcunque possint, si dicamus, *Thaletem* verbis, literis *Pherecidem* omnium primos hanc tradidisse sententiam; nihil de *Pythagora* dicendum superest, quo testimonium de ipso latum cum reliquis consentiat; saltem si ita ii auctores intelligantur, quemadmodum eos intelligendos putat pessimus auctor *libertatis cogitandi*, ut nempe indicare voluerint, ignotam plane antea, vel minime receptam inter Græcos eam fuisse sententiam. Id ii adserere minime potuerunt, quum constet tum ex vetustissima Græcorum *Mithologia*, & ex *Homero*, tum ex cultu perpetuo alicujus Religionis, Græcos multo ante *Thaletem* credidisse animorum æternitatem. Hoc ergo, ut summum, *Thaletis*, *Pherecidis*, & *Pythagoræ* gloriæ concedi potest, quod ii omnium primi inter *Græcos* dogma de animorum perennitate illustrarint, ornarint, ac philosophice explicantes notius aliquanto, celebriusque reddiderint. Igitur non ab illis inventa hæc doctrina, sed tantummodo exculta censenda est, si quidpiam veritatis testimoniis inest, quæ de iisdem feruntur.

Objectio secunda. Consensus iste non est universalis: nam primo plures commemorantur sectæ tum vetustæ, tum recentes inter *Sinas*, *Græcos*, *Hebræos*, atque etiam *Christianos*, quæ animæ æternitatem negarunt, & adhuc negant. Secundo, de plurimarum gentium hac de re sententia nullum habetur, aut haberi potest testimonium. Tertio, sententiam hanc olim apud Orientales minime viguisse, haud obscure colligitur ex libro *Job*, in quo nulla ejus habetur mentio, quamvis occasio non deesset. Immo quarto, neque apud Hæbreos obtinuisse, ostendit pluribus *Joannes Clericus*.

Responsio. Ut consensus de immortalitate animæ censeatur universalis, necesse non est, ut omnes ad unum homines eam profiteantur; stultorum enim in quocumque genere magnus ac pene *infinitus est numerus*: sed satis est, nullam esse gentem, in qua aliqua hujus opinionis monumenta ac testimonia, aut saltem semina, ac vestigia non reperiantur. Hinc istiusmodi universalitati adversæ sectæ, quæ identidem exortæ sunt, nequaquam officiunt. Exempli gratia viget modo latissime dissemi-

nata apud Sinas *Literatorum* secta, quæ animæ immortalitatem negat; at *Sinas* vetustissimos eam tenuisse, fidem faciunt libri eorum classici. Inter Græcos *Epicurei* eam inficiabantur omnes: at *Epicurum* a communi sententia recessisse, ejus prodit historia. Inter *Hebræos* erant *Sadducæi*, qui eandem negabant; sed *Pharisæi*, & qui ab illis stabant, priscam primitivamque traditionem retinebant. Sunt etiam inter Christianos, qui hujus impietatis rei sunt non pauci; sed quid inde? quum eos execrentur ceteri: ac ne ipsi quidem, nec *Literati Sinenses*, nec *Epicurei*, nec *Sadducæi* unquam negarunt, ante sua tempora de immortalitate animæ traditionem, sententiamque viguisse. Sed cur *Epicurus* ab ea recesserit, notum est omnibus, ut videlicet sese, suosque discipulos levaret futuræ retributionis timore. Eadem quoque ratio potuit permovere tum *Literatos Sinenses*, tum *Sadducæos*, ut certe permovet hujus temporis impios. Siqua vero honestior aliquibus hujus rei caussa extitit, ea certe fuit aut prava & inepta veræ sententiæ propugnandæ ratio a veteribus usurpata, vel errores a quibusdam invecti, ut de animæ *divinitate*, ἀεικινησίᾳ, & αὐτοκινησίᾳ, &c. quibus tantummodo ejus immortalitatem fulciri existimabant: aut demum, quod animam expertem corpore concipere & intelligere non valerent: quam quidem esse unicam abnegandæ animorum æternitatis rationem arbitratus est *Tullius*, cujus etiam imbecillitatem, & ineptitudinem ipse demonstrat (*a*). Sed quæcunque aut modo sit, aut fuerit olim tantæ caussa dementiæ, certum est, eam universali Gentium consensioni, quam nos urgemus, officere nullatenus posse. Ad alterum vero aio primo, nihil universalitati consensus, quo de agimus, obesse posse, quod nullum ea de re in Gentibus quibusdam testimonium habeatur: nam quum suppetat de plurimis, & quidem ex omni Mundi parte, nempe & de *Orientalibus*, & de *Occidentalibus*, de *Septentrionalibus*, & *Meridionalibus*, ac de *Americanis*, ex his judicium satis firmum ferri potest de ceteris, quorum nulla pervenit ad nos notitia. Secundo. Etsi de quibusdam gentibus exertum aliquod testimonium non habeatur, habetur tamen implicitum & æquivalens hoc ipso, quod constet, gentem adeo barbaram esse nullam, quæ nullam habeat Religionem, Religionemque nullam esse, in qua non aliqua habeatur vitæ alterius ratio. Tertio. Si etiam constaret, aliquam esse gentem, quæ & alterius vitæ omnino esset ignara, & nullo tangeretur religionis sensu, illud ex hoc solummodo evinceretur, eam ita obsurduisse, ut ne quidem adeo claram *naturæ vocem* amplius sentiret, nec ulla apud eam primævæ traditionis vestigia remanerent: at non evinceretur, apud illius Gentis majores traditionem hujusmodi minime extitisse, vel hujusmodi *vocem naturæ* nullam esse: una namque, aut altera exceptio universalitatem non tollit; nec unum aut alterum exemplum, quod est velut quoddam monstrum, esse valet rei naturalis indicium. Postremo, certum est, tantam esse hujusce consensionis universalitatem, ut, etiamsi non foret numeris omnibus completa, tantam tamen adesse nequidem concipi possit, non admissa communi, perennique traditione, ac interius loquente *naturæ voce*.

Tertiæ difficultati antequam respondeo, præstat, illam plenius diducere: siquidem hic nobis concertatio est cum celebri *Joanne Clerico*, qui *Jobo*, adeoque & *Orientalibus*, inter quos degebat, vitam futuram, atque operum retributionem plane incompertam fuisse contendit. Ejus argumenta omnia ad hæc va- Commentar. Philolog. ad Cap. XIX. Jobi.

(*a*) Verba ejus sunt: *Neque aliud est quicquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quod nequeunt, qualis animus sit vacans a corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere: quasi vero* (subdit) *intelligant, qualis sit in ipso corpore... ut si jam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt &c.* Quæst. Accadem. Lib. I. pag. mihi 158.

valent capita revocari. 1. Nullum extat *Jobi* testimonium, quo ipse alterius vitæ mentionem faciat: nam illud, quod unicum in rem hanc adferri solet, ex Cap. XIX. com. 25. clarum est quidem & efficax, si admittatur liberior & *audacior* versio *Hieronymi*; at si ad textus *hebraici* amussim exigatur, unam continet spem, certamque fiduciam sibi in hac vita obventuræ liberationis, seu in pristinum salutis suæ gradum restitutionis; cujus reipsa potitus adseritur Cap. XLII. v. 10. 12. Idque confirmatur ex ipsismet Judæis, qui hebraicum sequuti textum, dogma de altera vita, deque futura mortuorum resurrectione, *quod alioqui credunt*, *hinc exculpi non putarunt*. 2. „ Ignotum tunc fuisse animorum statum post mortem ex totius „ libri argumento facile colligitur. Nam „ quæritur in eo, cur, qui non sunt „ deteriores aliis, qui boni habentur, „ & revera sunt, interdum inusitatis „ calamitatibus premantur; quod quomodo consentire queat cum justitia „ divina nec *Jobus*, nec amici possunt „ comminisci; immo nec Deus ipse, „ ubi Jobum postea alloquitur, docet. „ Solutio problematis & una consolatio, qua *Jobi* animus pacari poterat, „ peti debuit ex alterius vitæ cognitione. Quam si novissent *Jobi* amici, „ vetuissent, eum usque adeo perturbari, & lamentari: esse enim dixissent, „ aliud tempus præmiorum virtutis, idque expectari ab eo debere post hanc „ vitam mortalem; & eo majora præmia relaturum, quo majores calamitates constantius tulisset: quibus præmiis Deus mala hujus vitæ abunde „ esset pensaturus. Quod si talia eorum „ mentem non subiissent, Deus certe, „ si res jam revelata erat, dixisset, „ monuissetque *Jobum*, sibi visum esse, „ tot malis virtutem ejus explorare... „ ut ea magis eniteret, aliisque exemplo esset: ceterum effecturum se, ne „ hominem constantiæ suæ pœniteret, „ æternis, & eximiis in eum collatis „ præmiis. Quæ oratio (subdit) si rem „ jam tum patefecisset Deus, multo „ ejus sapientiæ convenientior erat, „ quam creatio *Crocodili*, & *Hippopotami*, aliaque id genus: quæ *Jobum* quidem terrere potuerunt divinæ potentiæ metu, sed solari vix potuerunt". Hucusque *Clericus* præscribens nedum *Jobi* amicis, verum etiam ipsimet Deo aptiorem ejus recreandi modum.

Ut *Clericum* hac in re frustra laborasse demonstremus, discutiemus primo, num Versio *Hieronymi* hujus loci *pravis* illis *interpretationibus* sit accensenda, quibus, *Clerico* afferente, *Veteres transverse acti* mortuorum *resurrectionem hic quæsierunt*. Pluribus deinde argumentis propugnabimus, *Jobum* eo loci de vita altera, futuraque mortuorum resurrectione reipsa sermonem habere. Postremo ejus, aliisque, si quæ sunt, objectionibus satis faciemus.

Itaque Versio *Hieronymi* ita se habet. *Scio, quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum salvatorem meum: quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo*. *Clericus* vero sic vertit. *Novi ego liberatorem meum vivere, & posthac fore, ut in pulvere stet. Si post pellem meam, hoc pertuderint, etiam in carne mea Deum videbo. Quem ego videbo mihi, oculi mei videbunt, non alienis, quamvis in sinu meo consumti sunt renes mei*. Quem vero putat ipse inesse his verbis sensum, hac exprimit paraphrasi. *Novi, me a Deo aliquando ex hisce ærumnis liberatum iri, eumque æternum esse, & judicia sua, in hoc pulvere executioni mandaturum. Si non contenti me ad pellem & ossa redactum, me etiam vulnerarint, non impedient tamen, ne Deum vivus in hoc corpore videam, si ita ei videatur. Videbo Deum, quatenus mortalibus oculis cerni potest, meis, non alienis oculis, quamvis vis morbi ipsa mea viscera adfecerit*. Qui quidem sensus si admittatur, ex his profecto verbis nihil de vita altera, nihilque de mortuorum resurrectione extundi potest. At age jam textum hebraicum expendamus. Prima illa verba ידעתי גאלי חי *Jadahti chi*

goali bhai, *ſcio quod Redemptor meus vivit*, nullam præſeferunt difficultatem ; & ſatis Verſio *Clerici* congruit cum *Hieronymiana*. Præcipua difficultas eſt in ſequentibus verbis ואחרון על עפר יקום *Ve abharon nhal nhaphar jakum*: quæ vertit *Clericus*: *& poſthac fore ut in pulvere ſtet* (ſeu, *& poſthac in pulvere ſtabit*) quod perinde eſt, ait in Commentario, ac eum victurum, καθ' ἀνθρωποπάθειαν; *quia homines, qui ſtant in pulvere, vivunt; opponuntur enim iis, qui in pulvere tecti ſunt, atque in ſepulcro jacent*. Vocem autem אחרון *abharon* antea adnotarat, non ſolum ſignificare *ultimum* vel *poſtremum*, ſed etiam *poſterius*, ut *docent lexica*: *quare hic adverbialiter ſumptum ſignificat poſt, poſtea, poſthac*. Sed primo, nullo ſcripturæ exemplo confirmabit *Clericus* τὸ *abharon* abſolute poſitum ſignificare *poſthac*: deinde, præclara ſane & feſtiva ſententia foret hæc: ſcio, quod *Deus vivit, & poſthac vivet*. Anne timebat *Job*, ne ſocii ſui dubitarent, Deum *poſtea* moriturum? vel anne ſignificare *Job* voluit, Deum *ſemper* victurum? Verum præterquam quod cauſſa nulla, ut illud adſereret, *Jobo* aderat; nemo non videt, quam ſit inepta ad id exprimendum phraſis iſtæc: *vivit, & poſthac*, ſeu *poſt nunc*, vivet. Æque pariter inepta, immo & plane abſurda ea videtur locutio: *in pulvere ſtabit* ad ſignificandum *Deum victurum*: Etenim quum *in pulvere*, *ſeu ſupra pulverem ſtare* eatenus tantum poſſit ſignificare *vivere*, quatenus qui mortui ſunt, jacent *ſub pulvere*, ſeu in ſepulcro; quemadmodum quum de viventibus hominibus habetur ſermo, hæc haud incongrue adhiberi locutio valet, ita Deum, qui mori non poteſt nec interire, dedecere plane videtur. Sed hoc, ait Clericus κατ' ἀνθρωποπάθειαν, ſeu *translatione ab hominibus ſumta* dictum eſſe. At quid opus fuit *Jobo* hac adeo a longe petita & impropria locutione uti, vel eam nos admittere, quum ea verba non uno ſed pluribus, iiſque congruentioribus modis valeant explicari? Id an verum ſit, jam videamus.

S. *Hieronymus* vocem *abharon* interpretatur, *in noviſſimo die*; paullo quidem liberius, ſed ad ſenſum optime: nam quum *abharon* frequentius in Scriptura ſignificet *ultimum*, *poſtremum*, & hic videatur ſubintelligi tempus, ſatis probabiliter verti poteſt *poſtremo tempore*, quod perinde eſt, ac *in noviſſimo die*, ſi referatur ad reſurrectionis tempus, ut reipſa referendum oſtendemus deinceps. Favet *Hieronymianæ* interpretationi vetuſtiſſima verſio *Syriaca* apud S. *Ephrem Syrum* in Commentario hujus loci: reddit enim *ve abharon* ܘܒܣܘܦܐ *vabſavpho*, *& in fine*. Preſſius quidem ad litteram verti poteſt *poſtremo*, qua ſignificatione adhibitam reperimus vocem maxime affinem chaldaicam אחרין *abharen* Danielis Cap. IV. v. 5. Verba hebraica *nhal nhaphar* vertit Hieronymus *de terra*; preſſius verteretur *ſupra pulverem*; ſed idem plane eſt ad ſenſum. τὸ *jakum* vertit *ſurrecturus ſum*, minus ſane recte, ſi ad lectionem hodiernam ratio habeatur: at ſponte fatetur vel ipſe *Clericus*, S. *Hieronymum* pro *Jakum* tertiæ perſonæ legiſſe אקום *akum*, quod rectiſſime vertitur *ſurgam*, vel *ſurrecturus ſum*. Sed *Hieronymianæ* lectioni obſtat lectio hodierna omnium codicum hebraicorum. Quid inde vero? Anne etiam contendi poteſt, in codice *Hieronymiano* non extitiſſe *akum*, ipſumque *Hieronymum* adeo lippis fuiſſe oculis, ut potuerit י *Jod*, minimam ac ſimpliciſſimam litteram ab א *Aleph* aliquando non ſecernere? Age vero fingamus, extare nunc codicem illum *Hieronymianum*, vel ejuſdem antiquitatis alium; an non ejus lectio omnibus, qui in Bibliothecis hodie aſſervantur, codicibus merito præferri poſſet? præſertim quum ea Hebræorum & hebraizantium Chriſtianorum, qui nullum ne literulæ quidem mendum in hodierno hebraico textu admittendum eſſe contendunt, ſententia, vel potius ſuperſtitio jam a viris doctiſſimis, duce *Ludovico Capello*, exploſa ſit; aliunde vero in verſione *Hieronymiana* ſenſus aptiſſimus conſurgat; aliaque multa ipſi faveant, ut poſtremo oſtendemus: Interim vero, ſi *Hieronymiana* hujus loci lectio minime

Ce-

Clerico arrideat, aliam & quidem vetustissimam ei exhibeo, nempe τῶν LXX. qui, ut Clerico minime ignoratur, legerunt יקים, *resurgere facit, vel excitabit:* ex qua quidem idem consurgit sensus, nempe, *scio, Redemptorem meum vivere, qui* (nam & relativa quandoque est particula ו *ve*, alias conjunctiva) *postremo* (tempore) *supra pulverem surgere faciet*, suple *me*, vel homines.

At vix dubito, quin *Clericus* præfiacte neget, fas esse, vel latum unguem a recepto hebraico textu recedere. Hoc illi per me liceat, modo nolit, versiones, quæ lectiones alias secutæ sunt, & quidem vetustiores, ceu *pravas* sugillare, neque eo ipso sese tanquam victorem efferre. At rata habeatur, quoniam ita placet, recepta lectio יקום *jakum*. An ne propterea caussa nostra deplorata est? minime gentium: immo vero ea etiam mortuorum resurrectionem *Jobum* credidisse, aperte prodit: duplicem enim interpretationem commode recipit, quarum una ad homines, altera ad Messiam ea verba referuntur. Prima est: & *posterior* (nempe *homo redivivus*, qui *posterior* dicitur ad discrimen *prioris* mortalis; unde ab Apostolo *secundus homo* appellatur) *super pulverem*, seu terram *stabit*, vel *surget*. Altera ad literam plane exacta est: *scio, Redemptorem meum vivere, qui postremo* (tempore) *supra pulverem*, vel *de pulvere*, hoc est *de terra*, *surget* (nam particula על *nhal* etiam *de* significat, ut in Psalm. LXXX 6. Quum *exiret Israel* על ארץ *nhal eretz de terra Ægypti, linguam, quam non noverat, audivit*). Lippus & cæcus sit oportet, qui hic *Messiæ* Redemptoris resurrectionem prædictam non videat, quum vix clarioribus verbis ea exprimi potuisset. Favet huic interpretationi laudata vetustissima versio Syriaca apud *S. Ephræm Syrum*, licet non *resurrectionem* exprimat, sed *manifestationem*. Ita enim se habet: ܘܒܚܪܬܐ ܥܠ ܥܦܪܐ ܢܬܓܠܐ *& in fine super terram revelabitur*, seu manifestabitur, nempe surgendo de pulvere, aut de terra, hoc est resurgendo a mortuis; hac enim ratione se ille potissimum manifestavit esse *Messiam*. Neque dicat *Clericus*, nihil hic esse, cur intelligendus sit *Messias*: nam & *Jobi* verba in ipsum optime quadrant, & si nulla versioni vis inferatur, *Messias* sponte in oculos incurrit: atque hæc est communis Patrum sententia; & quidem jure, meritoque: nam nomen *Goelis* licet utcunque de Deo Patre dici possit; tamen propriissime dicitur de Filio *Messia*. *Goel* nanque non quemcunque *Redemptorem* significat, sed eum, cui proprie jure propinquitatis convenit, & incumbit, redimere quenquam, ac liberare; ut constat ex Levit. XXV. 25. Ruth. III. 13. Aliunde vero nullum *Clerico* suppetit argumentum, cur ea verba sint de Deo simpliciter intelligenda, nisi fundamenti loco ponat id, quod in quæstione versatur, nempe *Jobum* omnicaruisse cognitione tum alterius vitæ, mortuorumque resurrectionis; tum venturi Messiæ liberatoris.

1 Cor. 15. 47.

Sed etiamsi daremus, in iis verbis esse simpliciter de Deo sermonem, anne propterea omnino inepta ea evaderent ad indicandam mortuorum resurrectionem? Nil minus: nam ita reddi valent: *scio, quod Redemptor meus vivit, & , vel qui postremo*, seu ultimo tempore, *contra pulverem surget*, vel *stabit* (nam particula *nhal* etiam *contra* significat, ut constat ex variis Scripturæ locis) vel *pulverem oppugnabit* (siquidem קום על *Kum nhal* apud Isaiam Cap. XXXI. v. 2. *oppugnare* significat): *oppugnabit* scilicet *pulverem* tanquam vindex meus, ex illo corpus meum, abolito mortis jure, repetens, meque ad vitam revocans. Vel *stabit supra pulverem*, tanquam victor mortis, ex illo educens mortuorum corpora rediviva. Explicatio istæc ut minimum, æque probabilis est atque ea, qua Clericus *stare in pulvere* idem esse ait, ac *vivere*. Sed aliæ, quas attulimus, explicationes multo probabiliores sunt.

Ne æquo longior sim, ab expendendis duobus sequentibus versiculis supersedeo: & quidem eo lubentius, quod in verbis iis, quæ rei summam continent,

nent, satis versio *Clerici* congruit cum *Hieronymiana*. Videlicet: *in carne mea videbo Deum: quem ego videbo mihi, oculi mei videbunt, non alienus:* quæ quam modice differant a *Hieronymi* verbis, nemo non videt. At vero verba hæc luculenter, & valide confirmant, *Jobum* commate præcedente de futura sui resurrectione sermonem habere; alioqui minime dixisset, *videbo Deum*, qui certe in carne mortali videri non potest. Equidem *Clericus*, ut ab hac difficultate se expediat, effatum istud explicat: *videbo Deum, quatenus mortalibus oculis cerni potest.* Verum explicatio istæc tunc tantummodo locum haberet, quum aliunde constaret, *Jobum* de ærumnarum liberatione in hac sibi vita obventura sermonem habere. At quum id in quæstione sit, negeturque a nobis; jam ipsa dispicienda est verborum proprietas; & cui magis favet, ea præferenda sententia est; præsertim quum ipsa verbis quoque sequentibus confirmetur. Quid enim sibi vult emphatica illa repetitio: *quem ego ipse visurus sum, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius*, vel *alienus*, quod perinde est? Anne decuisset, ita loqui *Jobum*, si tantummodo locutus fuisset de sui restitutione in statum pristinum? Non plane: nemini quippe venire in mentem poterat, eum post recuperatam sui corporis sanitatem, atque divitias alium ab eo fore, qui ante eorum amissionem fuerat. At vero apprime congrua ea phrasis est, si sermonem habeat de sui resurrectione post mortem. Posset enim quis, tametsi immerito, sibi in animum inducere, corpus redivivum idem non esse, ac fuerat antequam redactum esset in pulverem; adeoque eandem non esse personam ante mortem & post resurrectionem. Aut ego vehementer fallor, aut hæc *Clerici* temeritatem in propatulo ponunt, & magnopere castigant; *Clerici*, inquam, qui in hujus loci expositione a communi tum Catholicorum, tum Protestantium sententia recedere non dubitavit, non alia, uti videtur, de caussa, nisi ut sequeretur judaizantem *Grotium*.

Verum aliud est quoque ad rem hanc confirmandam non minus efficax argumentum, quod ex verbis, quæ *Jobus* integro huic loco præmittit, conficitur. Scilicet, postquam vir patientissimus usque ad comma 23. Capitis XIX, in quo textus, quo de agimus, continetur, statum suum miserrimum descripsisset, deplorassetque; mutato repente stylo, velut extra se raptus, *Quis mihi*, inquit, *tribuat, ut scribantur sermones mei, quis mihi det, ut exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* nempe, ut verosimillimum videtur, in *petra*, quæ sepulcro ejus juxta vetustissimum Orientalium morem apponenda erat. Porro verba, quæ sanctus *Job* tum in libro *scribi* & imprimi, tum in petra sepulcrali insculpi tantopere desiderabat, alia esse non possunt, quam quæ sequuntur: *Scio quod Redemptor meus vivit &c.* scilicet particula ו *va*, quam hic *S. Hieronymus* vertit *enim*, ac plerumque copulativa est, hic censenda *explanativa*, ut perinde valeat ac *videlicet*, *nimirum*, *nempe*: non est enim verisimile, eum desiderasse, ut sui omnes sermones, ac verba omnia, quæ ad illud usque tempus luderat, in *silice* insculperentur. At vero est ne credibile, *Jobum* ea verba: *scio enim* &c. tanto digna honore existimasse, aut ipsum tale de iis in petra insculpendis desiderium incessisse, si nihil aliud præter liberationis ab ærumnis hac in vita obtinendæ, seu proximæ in statum salutis pristinum restitutionis spem continerent? Altius profecto *Jobi* animum respexisse credendum est, atque censendum, supernaturali collustratum luce eo se convertisse virum sanctissimum, unde potissima, immo omnis fidelium consolatio descendit; nempe ad *Messiam* liberatorem; ac tum ejusdem, tum sui ipsius a mortuis resurrectionem designare voluisse. Et quidem quum *Job* jam præcedente Capite XVII. sese omnem præsentis vitæ spem abdicasse, solaque niti futuræ vitæ spe, aperte significasset, (illud quidem, quum ait, *solum sibi superesse sepulcrum*, & dies suos transiisse, & *dixisse putredini*,

pa-

pater meus es tu, mater mea, & soror mea vermibus: alterum, quum rogat socios, *ubi est ergo præstolatio mea? & patientiam meam*, seu expectationem meam, *quis considerat?*) qui credibile est, exultationem, quam ipse prodit Cap. XIX. in allato textu, fluxisse totam ex concepta in statum pristinum restitutionis spe, & non citius ex certa fiducia vitæ futuræ, & a mortuis resurrectionis?

Quod attinet *Clerici* objectiones, eæ facile dissolvuntur. *Hebræi*, inquit primo loco, *dogma* de futura vita, & resurrectione, *quod alioqui credunt, hinc exculpi non putarunt*. Respondeo primo. Non mirum, quod *Hebræi*, in hisce *Jobi* verbis non videant neque resurrectionem *Messiæ*, quem moriturum non credunt; neque resurrectionem *Jobi*, quoniam Gentiles, e quorum numero erat *Job*, resurrecturos non putant: ac præterea non mirum, si verum hujus loci sensum non percipiant carnales homines, qui in plerisque sacræ scripturæ locis, quæ sublimius aliquod mysterium continent, intelligendis, explicandisque caligant: ut prætercam, haud paucos eorum resurrectionem mortuorum non credere. Secundo. Judæis recentioribus oppono *Scholiasten* Hebræum a *Mercero* laudatum, qui ea verba sic explicavit: *super pulverem* (idest super habitantes in pulvere, sive sepulcro) *surget ad dandum essentiam, & exitum omni invento, quem invenerit super pulverem*: tum multo majorem LXX. *Interpretum* & *Parafrastis Chaldæi* auctoritatem, qui ea verba interpretantur de mortuorum resurrectione. Nam *Septuaginta* ita reddunt: Οἶδα γὰρ ὅτι ἀέναός ἐστιν ὁ ἐκλύειν με, μέλλων ἐπὶ γῆς ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου τὸ ἀνατλῶν ταῦτα, *Novi, æternum esse eum, qui me soluturus est, super terram ad suscitandam pellem meam, quæ suffert ista. Paraphrastes* autem *Chaldæus* ita habet: בתר ברין פורקניה על עפר יקום ואנא ידעית דפריקי קים ומן *Et ego scio, quia Redemptor meus vivus est, & postbac redemptio ejus supra pulverem surget*. Quæ verba proculdubio satis indicant resurrectionem a mortuis.

Ad illud vero de Amicis *Jobi* facilis est & prompta responsio, eos ex illis fuisse ineptis, & importunis consolatoribus, qui non consolationem adferunt, sed amaritudinem, afflictionemque addunt afflicto. Quære in illis consolationis verba, & nulla invenies, sed solummodo importunas quasdam quæstiones, & digressiones prolixas. Et quod majus est, toti sunt in sugillando, accusandoque patientissimo viro, acsi eas omnes acerbissimas ærumnas sibi conscivisset sceleribus suis: quare Dominum ad iracundiam provocarunt, eo quod *non essent locuti rectum coram* ipso. Quid igitur mirum, si intempestivi isti *Paracleti* uberrimum consolationis fontem, qui est alterius vitæ remuneratio, imprudentes prætericrunt? At Deus saltem, inquit *Clericus*, si res jam revelata, aut alias nota erat, *monuisset Jobum, se effecturum, ne ipsum constantiæ suæ pœniteret, æternis & eximiis in eum collatis præmiis*. Immo, inquio ego, si res hæc nondum revelata, aut alias *Jobo* non cognita fuisset, tunc congruum erat, ut eam illi manifestaret, ne videretur, ipsi tam uberem consolationis fontem quadantenus invidere. Quod si maluit Deus *de creatione crocodili, & hypopotami, quæ*, ut ait Clericus, *Jobum terrere potuerunt potentiæ metu, solari vix potuerunt*, verba cum ipso facere, id in caussa esse potuit, quod noverat, ea notitia nequaquam carere patientissimum virum; eaque jam ad omnes constanter ferendas ærumnas suas, satis roborarí. Et sane concipi vix potest (ut & hoc ceteris addamus argumentum), quomodo *Job* absque omni vitæ futuræ spe tanta in gravissimis ærumnis constantia divinæ sese voluntati subjecerit, ut ejusdem *sufferentiam* Jacobus Apostolus in aliorum exemplum celebrarit. Epist. Cath. V. 11. Quod igitur *Moses*, aut alius quicumque fuerit ejus libri auctor, repræsentet, Deum nihil de spe vitæ futuræ attigisse, id potius indicat, eam sententiam communem, vulgaremque eo loco ac tempore fuisse, quam defuisse *Jobo* viro illuminatissimo.

Quæ quum ita sint, jam se ipsa concidit

cidit quarta objectionis pars, quam item suppeditat temeritas *Clerici*, contendentis *Hebræos* vetustos caruisse cognitione futuræ vitæ, & resurrectionis mortuorum. Nam si ejus expers non fuit *Job* Gentilis, eaque clare prodita in ejus libro reperitur; qua veritatis specie poterit affirmari, eam non habuisse *Hebræos*, populum electum, in quo multo facilius, quam in ceteris populis, primæva ista traditio conservari potuit, & apud quem liber *Jobi* semper ut canonicus summo in honore habitus est? An non ad id satis esse illis potuit instructio vetustiorum Patriarcharum, & *Mosis* Legislatoris, quos præclara hac notitia destitutes fuisse, sola temeritas affirmare potest? ad quam ut par est, retundendam, necessarium nequaquam duco, singulos excutere hebræorum libros, in quibus magis, minusve clare exhibetur tum futura vita, tum perennitas animæ, & resurrectio mortuorum (quod etiam multo prolixius foret, quam instituti nostri ratio patiatur): quousque enim contrarium non probetur (ut certissime a *Clerico* minime probatur) præsumptio hac in parte Hebræis vehementissime favet. En vero qua ratione commentum hoc suum conatur evincere: *Quum*, inquit, *multus fuisset sermo apud Græcos jam a temporibus Homeri de altera post hanc vita, & forte etiam apud Orientales; attamen apud Hebræos V. T. scriptores aut altum est de ea re silentium, aut adeo obscura significatio, ut Pharisæi rem potius traditioni majorum, quæ quando cœpisset, aut unde manasset, non constabat, quam revelationi divinæ scriptis consignatæ, debere sibi viderentur.* Paucis in verbis multiformiter peccat vir ceteroqui doctus, sed qui nescio quo spiritu agere de iis aggressus est, *quæ ab Ethnicis objici judæis poterant*; nisi fortasse, ut hoc obtentu revelatam religionem impeteret, erga quam minus bene affectum sese aliis quoque declaravit, aut saltem declarare visus est. Multiformiter, inquam, peccat. Nam primo innuit, sermonem de altera post hanc vita *Homeri* temporibus apud Græcos cœpisse, quum certum esse debeat, sententiam hanc nullo non tempore inter eos floruisse. Secundo, ut exploratum ponit, Hebræos nonnisi ex revelatione in veteris testamenti libris proposita notitiam haurire potuisse de altera vita; quum exploratum sit, Hebræos, non secus ac alias gentes, quin & eo facilius, quo magis ipsorum Progenitores pietatem coluerunt, ex primæva, perennique traditione hanc habere notitiam potuisse. Ea-propter licet *altum* foret, ut inquit ille, apud V. T. Scriptores *ea de re silentium*, aut tantummodo *obscura* quædam *significatio* (quod quam verum sit, hujus loci non est examinare); exinde tamen confici non posset, judaicum populum ea caruisse notitia, quam Gentiles absque revelatione obtinuerunt. Hinc, ut demus, quod ceteroqui *Clericus* non probat, visum esse *Pharisæis*, *potius traditioni majorum, quam revelationi* in sacris libris comprehensæ sese *rem hanc debere*; nihil id *Clericum* juvat, dum non evincat (quod nunquam præstare poterit), Majores, unde fluebat illa traditio, sectæ pharisaicæ fundatoribus multo vetustiores non fuisse, seu a primis ipsis humani generis propagatoribus non effluxisse, ut nos quidem certissime existimamus: nihil enim faciendum ducimus, quod ille temere ait, minime constasse, *quando* ea traditio *cœpisset*, & *unde manasset*, quum nullum prorsus afferat hujus, quam Pharisæis ac fere omnibus Hebræis adscribit, ignorantiæ fundamentum. At quicunque sapiunt, firmissime tenebunt, *Pharisæos*, si ea de re fuissent rogati, hanc esse perennem ab orbe condito, vel instaurato humano genere traditionem, nihil hæsitantes responsuros. Errat ego immaniter, vel prorsus illudit *Clericus*, quum subdit, *Sadducæos*, *eam cum reliquis Pharisæorum traditionibus rejecisse*; quasi vero solas Pharisæorum traditiones, & non alia quoque communia dogmata rejecissent *Sadducæi*, quos ab *Epicuræorum* doctrina & vita parum abfuisse constat. Ridendum est vero, quod ipse *Clericus* subdit, eos *alteram vitam in lege & Prophetis invenire non*

In Proleg. Hist. Eccl. Cap. VIII.

potuisse: Unde enim novit ille, *Sadducæos* aliquando, & quidem animo ab affectionibus & præjudiciis vacuo, eam quæsisse? Multo sane verisimilius est, ipsos invenire noluisse eam veritatem, quæ sibi, utpote fere *Epicureis*, nimium incommoda videretur. Nam ceteroqui, etsi extitisset tantummodo *obscura ejus significatio, in lege & Prophetis*; non deerant certe *Sadducæis* præsidia, quibus eam valuissent certo detegere, si quidem sincere quærere voluissent. Hinc non mirum, si *Pharisæi* ipsos ab eorum sententia deducere nequiverunt (quod frustra, irritoque conatu urget *Clericus*); nam iis, qui in respuenda veritate obstinatiores sunt, desunt nunquam effugia, ut sese veritati subtrahant; & quum aliud non possunt, oculos claudunt, obstruuntque, ne micantem lucem percipiant. At quid hic *Clericus Pharisæos* duntaxat memorat, ac si ii soli cum *Essenis*, de quibus paullo ante mentionem fecerat, huic sectæ adhærerent, vitaque altera, & mortuorum resurrectio opinio esset propria illius sectæ, non dogma nationis integræ, una dempta *Sadducæorum* secta, hominum scilicet manipulo, si ad totam universamque comparentur judaicam nationem. Hinc etiamsi verum esset quod indicare *Josephus* videtur, Pharisæos, & *Essenos* ita quod credebant expressisse, *ut quæ dicebant, Græcis Poetis ac Philosophis accepta referre deberent* (quod tamen intelligendum de aliquibus, non de omnibus); hinc tamen nemo sanæ mentis deduxerit, hoc dogma a *Græcis* ad *Hebræos* commigrasse: facile enim potuerunt homines aliqui profanæ eruditionis ostentandæ gratia commune, antiquissimum, ac maxime domesticum dogma *Græcorum*, aut Philosophorum placitis, aut Poetarum figmentis accommodare.

Ceterum, hebraicum populum de altera vita rectissime sensisse, fidem præferunt indubiam duo eorum *Ecclesiastici* & *Sapientiæ* libri: in quibus, ac præsertim in altero, luculentissima sunt de bonorum, malorumque post mortem retributione testimonia. Leguntur præ ceteris Capita III. IV. & V. quæ ferme integra in ea re explicanda insumuntur. Neque vero reponat *Clericus*, libros illos non continere legem judaicam, nec esse Hebræis *authenticos*. Nam responsio in promptu est, omnino sufficere, eos libros & auctores habere hebræos, & publice apud illos esse receptos, seu legi publice, ut inde conficiatur, communia & præcipua eorum dogmata continere; præsertim quum *Sapientiæ* liber data opera adversus *Sadducæos* videatur conscriptus, quorum insania graphice describitur Cap. II. Deinde vero, quum liber iste tam diserte, copioseque disserat de altera vita, argumento est validissimo, ejusmodi dogma non tunc recens fuisse apud eos invectum, sed jampridem vetusta traditione firmatum. Quod utique confirmari potest ex eo, quod Gentilium nemo hanc *Hebræis* ignorationem objecerit. At objicere tamen eos potuisse contendit *Clericus* hanc *Legi Mosaicæ omissionem*, propterea quod, quidquid sit de posterioribus scriptis, nec in ea, quin nec in ipsis Prophetis, *tanta res, & tam necessaria ad conservationem Religionis & virtutis*, expressa fuerit. Eo scilicet animo erga Religionem revelatam affectus est *Clericus*, ut defectum hunc *Mosaicæ* legi, quæ procul dubio a Deo est, objiciendum, seu objici posse non dubitet. At quid opus erat, inquio ego, ut *Moses* & *Prophetæ* eam data opera veritatem exprimerent, quam iis, quibus scribebant aut loquebantur, naturali jam lumine, perennique traditione perspectam esse sciebant? Satis profecto fuerat, ut eam aliunde notam veluti fundamentum eorum, quæ dicebant, supponerent. Hoc ipso enim veritati hujusmodi testimonium perhibebant, eamque sin magis, æque saltem, ac si eam diserte expressissent, confirmabant. At vero *Mosem*, & *Prophetas* pro fundamento eorum, quæ dicebant, aut scribebant, posuisse alterius vitæ, futuræque retributionis notitiam, vel ex eo manifeste colligitur, quod plurima scriptis mandarunt, quæ proculdubio intelligi vellent a suis, neque tamen possent,

sent, nisi supposita animæ post mortem superstitis & immortalis notitia. Et sane qui intelligi alia ratione potuissent, quæ *Moses* scribit in *Pentateucho* suo, (Gen. V. v. 24.) ex. gr. *Enochum*, postquam *ambulasset cum Deo*, in præmium pietatis suæ ablatum ab ipso, seu juxta multorum sententiam e vivis exemptum: (Ib. XXV. 8.) *Abrahamum*, dum mortuus esset, (Ib. XV. 1.) *congregatum esse ad populum suum* (*a*); & antea ipsi dixisse Deum: *ego sum merces tua magna nimis*. Isaacum per mortem (Ib. XXXV. 29.) *appositum esse populo suo*: *Jacobum* proxime moriturum dixisse Domino: (Ib. XLIX. 18. 29. 33.) *expectabo salutare tuum*; & ad Filios: *ego congregor ad populum meum*, idest morior: mortuum denique, & ipsum *appositum esse ad populum suum*: & ut alia multa, præteream, (Deuter. XVIII. 11.) Deum vetuisse Israelitis, ne ritus & mores Cananæorum adoptarent, eumque inter ceteros, qui apud illos vigebat, *quærendi a mortuis veritatem*. An vero hæc *Moses* prudenter scripsisset popularibus suis, nisi exploratum apud illos fuisset, animas hominum simul cum corpore non interire, sed superstites, adeoque immortales esse; quum hujuscemodi dicta, nonnisi hoc posito intelligi valerent, veramque sententiam aliquam continere? Simile argumentum confici potest tum ex iis, quæ narrantur in libris Regum (I. Reg. XXVIII.) de Anima *Samuelis* evocata a *Saule* per *Pythonissam*; (III. Reg. XVII. 22.) de anima mortui *pueri* intra eum *reversa*; (IV Reg. IV. 35.) de puero altero suscitato ab *Elisæo*; (Ib. XIII. 21.) & de *cadavere*, quod ossium ipsius contactu *revixit*; tum ex innumeris Prophetarum dictis, quæ hic indicare, nedum referre non vacat. Sed quæ hucusque attigimus satis profecto sunt, ut insanire merito censeatur quisquis *Hebræos* priscos alterius post mortem vitæ ignaros fuisse contenderit. Et sane, quum Hebræis præ omnibus aliis gentibus vera origo hominis innotuerit; qui verisimile esse poterit, hanc maximi certe momenti de immortalitate animæ veritatem, unde pendet Religio omnis naturalis, ac revelata, quamque norant gentes ceteræ, eos latuisse? Sed hac de re pro instituto nostro jam nimis multa, nisi comprimendæ *Clerici* audaciæ necessaria visa fuissent.

Objectio tertia. Etiamsi admittatur universalis de animorum æternitate consensus, non exinde tamen satis sententia istæc firmatur. Aliæ enim præter quam perennis *traditio*, aut *vox naturæ*, hujus rei caussæ esse potuerunt: nempe vel humanæ ostentationis vanitas, ac gloriæ captandæ studium cum aliorum superstitiosa levitate credendi conjunctum: vel Principum & Legislatorum sive fraus sive industria ad facilius continendos in officio populos, vel ad egregia æque ac difficilia facinora excitandos: vel demum error aliquis communis, qui totum occupaverit orbem; quemadmodum etiam Idololatria, seu plurium Deorum cultus a cunctis gentibus receptus videtur.

Responsio. Nihil eorum, quæ in objectione recensentur, sufficiens esse potuit universalis consensus, quo de agimus, caussa: quanquam non diffitendum, ea omnia admisceri potuisse, non quidem ad substantiam dogmatis invehendam, sed ad quædam excogitanda, quibus aut suavius, aut fortius populorum animis insigeretur; & hi quoque nimia quadam credulitate quæ adjecta forent, exciperent. Sic ambitio Philosophos, Poetas oblectandi cupido, utilitatis amor Principes permovere potuerunt, ut sua commenta, aut figmenta procuderent: at hoc ut facerent, in mentem illis nunquam venisset, neque populi adeo facile illis, quæcunque dicebant, credidissent, nisi jam aliunde hoc dogma clarius

(*a*) Hoc certe dictum significare non potest, *Abrahamum* sepultum fuisse in sepulcro patrum suorum: id enim Scriptura ipsa refellit, quæ narrat Genes. XXV. 10. sepultum fuisse in *spelunca duplici*, *quæ sita* erat *in agro Ephron filii Seor Hetei*, quam ipse *emerat a filiis Het*; & consequenter procul valde a Sepulcro Patrum suorum, quod in Chaldea erat, unde, jubente Deo, *Abrahamus* exierat.

rius aut obſcurius, tum ex primæva traditione, tum ex interna *voce naturæ* eorum animis inſediſſet. Et quidem nec Philoſophi commentis ſuis, nec ſuis Poetæ figmentis, nec Principes documentis unquam efficere potuerunt, ut univerſali conſenſu exciperetur. Illud potius conſtat, eos ſuis illis additamentis effeciſſe, ut a multis, qui ea vel a ſubſtantia dogmatis ſecernere neſciebant, vel imprudenter exiſtimabant, dogma ipſum his commentis inniti, res ipſa aut rejiceretur, aut in dubium revocaretur. Poſtremo fieri nullatenus poteſt, ut error ullus utcunque fucatus, ornatus, aut inculcatus univerſali conſenſu recipiatur. Univerſalis enim conſenſus, univerſalis cauſſa, ſeu communis omnibus, ſit oportet: quæ profecto nullatenus eſſe poteſt errori obnoxia. Non alia ergo eſſe potuit univerſalis de perennitate animorum conſenſus cauſſa, niſi vel naturalis quidam ſtimulus ac ſenſus, ſeu *vox naturæ* omnibus communis, vel primæva ab uno communi fonte traditio promanans, vel utrunque, ut ſupra dictum eſt. Quoad Idololatriæ exemplum attinet, nego, eam unquam fuiſſe univerſalem, nec ubique eandem; ſed potius ita ubique variam, ut vel ſola varietate falſitatem ſuam liquido demonſtraret.

CAPUT III.

Humanas omnes actiones neceſſarias eſſe, poſt Hobbeſium, *&* Spinoſam *docent ex Proteſtantibus Juris naturæ Scriptoribus* Thomaſius, Coccejus, *aliique non pauci; quorum pernicioſiſſimus error refellitur; demonſtraturque, hominem eſſe vera præditum libertate.*

Libertatis nomine hoc loco intelligimus *facultatem agendi, & non agendi immunem ab omni neceſſitate.* Et hanc libertatem is habere cenſetur, qui juxta rationem, & beneplacitum ſuum, ſeu prout ſibi videtur, ac lubet, operatur; & ita quidem operatur, ut abſque ulla mutatione eorum, quæ ſunt extrinſeca voluntati, poſſit non agere, imo & non agendi voluntatem concipere. Libertatem ita circumſcribere placuit, ut ſublata omni ambiguitate verborum, quæſtionis ſtatus clariſſime pateat. Sunt enim non pauci tam liberales in admittendo nomine libertatis, quam ſunt ab excludenda neceſſitate alieni. (*a*) At vero deſcripta libertate

(*a*) *Libertas* & *neceſſitas*, ait *Hobbeſius* (Leviath. cap. 21.) *conſiſtere ſimul poſſunt.* Nec mirum, ipſum ita loqui, atque ſentire; etenim *libertatis* vocabulo nil aliud intelligit, ut aperte profitetur, quam *externorum impedimentorum abſentiam*. (Ibid. cap. 14.) Atque exinde deducit (Ibid. cap. 21.) aquam per fluminis alveum *tum libere, tum neceſſitate naturæ verſus declivia moveri*: ex eo ſcilicet, quod abſint *impedimenta externa*, quæ ipſius curſum inhibeant. Nonne ſatis pulchra hæc eſt fluminis libertas? Neque tamen aliam agnoſcit ille in humanis actibus libertatem. Hinc *actiones omnes voluntariæ*, ſubdit, *quæ ſua natura liberæ ſunt* (nimirum *ab externis impedimentis*) *quia tamen cauſſas habent, & cauſſæ illæ alias cauſſas, & ſic perpetuo uſque ad cauſſarum omnium cauſſam primam, nempe divinam voluntatem, neceſſariæ ſunt.* Spinoſa diſerte ſcribit, *ſe libertatem non in libero decreto*, ſeu electione voluntatis, *ſed in libera neceſſitate ponere*. Et paullo poſt (Epiſt. 62.) concedit Carteſio, *nos quibuſdam in rebus nullatenus cogi, ſi per hominem coactum intelligit eum, qui invitus agit*; negat vero, *nos in aliqua re liberos eſſe a coactione, ſi per coactum intelligit qui, quamvis non invitus, neceſſario tamen agit*. Hoc itaque ſenſu ſemper nos *coacte* agere non dubitat, (Epiſt. 49.) quatenus ſemper ab extrinſecis cauſſis determinamur; adeoque cuncta, quæ agimus, *inevitabili neceſſitate* agimus. Nihil ab his diſcrepat *Thomaſius*. Voluntas, inquit, (Fund. J. N. cap. 1. §. 66. & ſeq.) *intrinſece nullam libertatem, ideſt nullam electionem liberam, & indifferentem habet. Servit illa aliis potentiis tam extra, quam intra hominem, quatenus cupidini gratæ ſunt, eamque irritans, & inclinant. Dum autem non ſemper intelligitur quod voluntas agat irritata ab ejuſmodi potentiis, tum hoc intuitu dicitur libera. Dicitur, inquam, ſed non eſt. Nam*

præditum esse hominem triplici, potissimum ratione demonstro. Una hæc est.

Intima experientia certi sumus, multa nos facere vel omittere ex propria nostra ratione, ac beneplacito, seu quia hoc agere, & illud omittere bonum esse judicamus & nobis libitum est; adeoque & ita volumus illud facere, ut tunc quoque cum volumus, possimus etiam non velle: qua de re omnium conscientiam appello. Non igitur dubitandum hominem esse vera præditum libertate.

Argumentum hoc ab intimo sensu ductum, quo in re quacunque validius nullum, efficaciusque censeri solet; in hac tamen nullius esse ponderis, ceu animi sibi nimium blandientis imaginatione unice innixum, perfricte affirmant humanæ libertatis osores. Epist. LXII. pag. 184. *Benedictus de Spinosa* evertere illud se posse putat paritate lapidis, qui utique *a causa externa ipsum impellente certam motus quantitatem accipit, cessante causæ externæ impulsu, moveri necessario perget. Porro concipe*, subdit, *si places, lapidem, dum moveri pergit, cogitare & scire, se quantum potest, conari, ut moveri pergat. Hic sane lapis, quandoquidem sui tantummodo conatus est conscius, & minime indifferens; se liberrimum esse, & nulla alia de caussa in motu perseverare credet, quam quia vult*. Tunc vero quasi triumphans concludit: *Atque hæc humana illa libertas est, quam omnes habere jactant, & quæ in hoc solo consistit, quod homines sui appetitus sunt conscii, & causarum, a quibus determinantur, ignari*. Sed immerito triumphat *Spinosa*; & procul ea fingit de lapide, quæ, si cogitaret, minime ei convenirent. Ait enim, illum *connatus sui conscium* fore: sed cujusnam conatus? Si nullum reipsa exerit, neque ut exerat, opus habet eo, quod *a causa externa ipsum impellente certam motus quantitatem accipit*. Neque vero potest lapis ullo modo *conari*: nam *conari* proprie est insitis viribus niti; cujusmodi viribus plane destituitur lapis. Non sciret itaque lapis conari se, sed tantummodo *moveri*: quæ duo valde diversa sunt: nam & qui cymba vehitur, vel rheda, aut ab alio trahitur, vel impellitur, movetur quidem; sed tamen ad hunc motum exercendum ipse minime conatur. Non posset ergo lapis, tametsi cogitare fingatur, *credere*, se *liberrimum*, vel ullo pacto liberum *esse*, quemadmodum potest homo, ob contrariam utique rationem. Deinde, si lapis ille suaviter imaginaretur, se liberum esse, facile deprehenderet errorem suum, inito suarum virium experimento: si nempe vellet eum, quo fertur, cohibere motum, aut retardare, vel alio flectere; ut vellet profecto, si prævideret futurum, ut aut in duriorem lapidem, a quo esset confringendus, impingeret; aut in ignem rueret, a quo solvendus esset in calcem. At homo, qui libere movetur, motum, ut lubet, suum flectit alio, accelerat, retardatque, atque etiam sistit omnino. At quoniam *Spinosa* fingit, lapidem illum cogitare, fingamus etiam nos, eundem posse supra semetipsum reflectere, ut reflexionis capax

voluntas hominis semper irritatur, etiamsi id fiat insensibiliter. Concludit vero hac vere digna *Thomasii* sententia: *& qui hæc agnoscit, nec putat, se libere agere, & absque irritatione, is jam desiit desipere*. Sic, *Thomasio* judice, *desipiunt* omnes, qui se liberos arbitrantur: & judice *Spinosa* homines idcirco se *liberos esse putant, quod actionum suarum sunt conscii, & ignari caussarum, a quibus determinantur*. Fateor *desipientiam* hanc, & *ignorantiam* multo mihi cariorem esse, quam horum Scriptorum sapientiam, atque peritiam. At illos potius plane desipere demonstrabo, postquam unicum adhuc ex Protestantibus *Germanis* do jure Scriptoribus commemoravero. Is est celebris *Coccejus*, qui docet, (In disput. de dolo, & culpa &c. §. 2.) *necessitatem vitiosæ libertati opponi*; adeoque *libertatem non consistere in indifferentia actuum ad contradictoria; sed in eo, ut quæ quis agit cum assensu pleno, & complacentia agat, etiamsi aliter agere non possit: ut si quis in Belgium navigare volens, vehementia venti eo feratur*.

capax est homo. Hoc posito, posset ipse utique animadvertere, se non ex propria ratione, & beneplacito, non ob aliquod motivum, quod ipse inquisivisset, & expendisset, moveri cœpisse; adeoque sese ad motum illum minime determinasse, aut incitasse; sed sibi aliunde, & ab extrinseco advenisse; quemadmodum homo quum vehitur, aut trahitur, aut ab alio propellitur, hoc ipsum facile deprehendit. Denique lapis ille nunquam foret conscius propriæ determinationis ad motum; quia hæc in illo nulla foret: homo autem sibi conscius est non proprii tantummodo motus, sed etiam propriæ determinationis: scilicet, intime sentit, & experitur sese a seipso ad motum, aliamve actionem, prout vult, & quando vult (saltem in casibus plerisque) determinari. Atque hoc quidem illud est, quo argumentum pro libertate ductum ab intima experientia, potissimum nititur. Ad quid igitur advocat hic *Spinosa* exemplum lapidis ab exteriore caussa ad motum impulsi? qui ut fingatur vel maxime cogitare, nunquam tamen fingi potest intimo sensu percipere (ut percipit homo) semetipsum ad motum determinare, quum reipsa sese nequaquam determinet. Mirum itaque, manifestam adeo, enormem, atque multiplicem hominis a lapide disparitatem non vidisse virum ceteroqui ingenio satis acuto; atque ausum fuisse, quasi ex tripode pronunciare: *hæc bumana illa libertas est, quam habere omnes jactant*; atque contendere, nullam aliam esse in nobis de libertate agendi conscientiam *præter illam, quam exemplo lapidis explicuit*. Sed quid non potest in præconcepta opinione obfirmatio? (*a*)

Verum, ut quod cœpit, Spinosa tueri pergat validius, a fictione lapidis in metu positi, & cogitantis, ad eorum exempla transilit, qui quum liberi reipsa non sint, sese tamen liberos putant. *Sic* inquit, *infans se lac libere appetere credit; puer autem iratus vindictam velle; & timidus fugam. Ebrius deinde credit se ex libero mentis decreto ea loqui, quæ postea tacuisse vellet. Sic delirus, garrulus, & hujus farinæ plurimi, se ex libero mentis decreto agere, non autem impetu ferri credunt*. At undenam novit ipse *infantes*, *pueros*, *deliros*, *ebrios* (quibus paullo post *dormientes* addit, atque *somniantes*) credere, se libere agere ea quæ agant? Anne meminit ea quæ, quum infans & puer esset, cogitavit? vel expertus novit quid deliris, atque ebriis de imaginaria libertate sua videatur? Ego certe, qui tum memoria hac, tum hac experientia careo, negabo facile, eos credere se esse liberos, qui liberi, non sunt: scilicet *infantes*, *deliri*, *ebrii*, & quandoque *somniantes*, agunt quidem multa; sed sibi non arrogant eam, qua non gaudent, libertatem, nec de ea tum cogitant: neque reflectunt supra modum, quo agunt, vel supra principium, quo agunt; sed simpliciter agunt, utunturque directa tantummodo, non etiam reflexa cogitatione. Sed ut demus etiam, illos reipsa credere se liberos esse (quod quidem asserit, sed non probat *Spinosa*) nihil ne ille *infantem*, *delirum*, *ebrium*, *somniantem* inter, ac hominem *maturum*, *vigilem*, *sobriumque* discriminis esse putarit? Anne infantes, deliri, ebrii, somniantes reflectunt supra ea quæ agunt, ac supra internas affectiones suas? Anne deliberant, quid sint acturi, anne inquirunt, expendunt, comparantque invicem rationes, ob quas agant, necne? sine quibus nulla est libertas. An de libertate, si quam sibi videantur habere, data opera inquirunt, disceptantque? An consulto periclitantur, num possint non agere, quæ agunt, aut quod volunt, non velle, aut cohibere impetum, quo feruntur; & in hunc finem modo hoc, modo illud agunt, quin ulla extrinsecus ratio illis superveniat? Anne demum attentissimos se præbent ad id, quod intime sentiunt, ut de libertate, qua se gaudere arbitran-

(*a*) Hæc sane una potuit illi ea suggerere verba: *ego sane ne meæ conscientiæ, hoc est rationi contradicam, & ne præjudicia, & ignorantiam foveam, nego, me ulla absoluta potentia cogitare posse quod vellem, & quod non vellem, scribere.*

trantur; certi fiant? Minime gentium. Hæc vero omnia homines maturi, sobrii, ac præsertim philosophi præstant. Est itaque mera illusio horum intimum sensum de insita libertate cum vana illorum, si quæ sit, quod nunquam crediderim, credulitate comparare. Sed illud etiam comparationem istam profligat, quod si ex eo quod infantes, deliri, ebrii, somniantes falluntur, dum sese liberos credunt, recte inferretur, vigiles etiam ac sobrios æque facile falli posse, dum de se idem credunt, putantque sese intimo sensu libertatem percipere; posset etiam inferri nos falli posse in omnibus, quæ clarissime, & evidentissime cognoscere putamus; adeoque de re nulla nos certi esse possemus. Quæ quidem consecutio, quanquam *Pyrronicis*, ac *Scepticis* maxime arrideat, tamen a sapientum omnium sensu prorsus abhorret; præsertim quia Deo O. M. summe injuriosa est, adeoque & principii, unde profluit, falsitas tanquam comperta & explorata merito habenda est. Jam itaque desinat crocitare *Spinosa*, ac ineptissimis exemplis certissimæ veritati ne amplius reluctetur: neque illud etiam ultimo loco fingere audeat, homines sese liberos *propterea* tantummodo *credere*, *quod res quasdam leviter appetant, quarum appetitus facile potest contrahi memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur*. Nam haud tam levi fundamento niti generalem hominum de sibi insita libertate persuasionem, constat ex dictis. Quid? Quod hoc, quod ipse *præjudicium* appellat, *omnibus hominibus innatum esse* ultro concedit. Ergone falsitas omnibus hominibus innata putanda est? Id mediusfidius absque supremi numinis naturæ conditoris injuria dici non potest.

Nescio tamen, annon majorem Deo O. M. injuriam inferat *Bælius* ea, qua utitur, hypothesi ad eripiendam huic ex intima experientia deducto argumento certitudinem. Si *Deus* inquit, *ita leges unionis animæ cum corpore temperasset, ut omnes animæ modificationes essent tum inter se, tum cum certis cerebri modificationibus necessario connexæ, profecto illud idem in nobis contingeret, quod experimur*. Adeoque inesset nobis sensus *Idearum, affirmationum, deliberationum, velleitatum, volitionum*. *Sive enim volendi actus sit nobis ab externa impressus caussa, sive a nobismetipsis productus, illud æque verum erit, nos velle, & intimo sensu percipere quod velimus. Et quandoquidem causa ista exterior quantum vult, volitioni, quam nobis imprimit, admiscere valet oblectationis, interdum experiri possemus voluntatis nostræ actus nobis infinite placere, eosque illo nos ferre, quo appetitiones nostræ validius propendent*. Hoc ego totum facile concesserim, si tamen Deus posset perpetuo nobis illudere; si posset de constanti perennique deceptione nostra oblectari; si posset omnem nobis certitudinem eripere, nullo nobis relicto medio, quo verum a falso, certum a dubio, bonum a malo tuto ac certo secernere possemus. At hoc ipsum apertissime pugnat cum idea, quam habemus omnes Dei infinite boni, veracis, providi, φιλανθρωποτάτου, seu *hominum*, creaturarumque suarum *amantissimi*. Absit igitur, ut hoc vanissimum commentum argumento huic nostro pro libertate homini asserenda ex intima experientia deducto, vel minimum detrahat certitudinis gradum. Ratio nunc altera proponenda est, quæ ita se habet.

Réponse aux questions d'un Provincial Cap. CXL.

Homo censendus est liber, si neque ab exteriore ullo principio cogatur, neque a natura determinetur ad peculiares actiones; neque demum ab objectis ulla ei necessitas imponatur. At vero homo imprimis ad plurima agenda nullo externo cogitur principio. Quo enim quæso? Non hercle a Deo, qui, ut cetera modo omittam, non potest hominem cogere ad tot scelera, quibus ille se coinquinat sæpenumero. Non a primo aliquo principio malo (quod delirantes *Manichæi* admittebant); nam nullum omnino esse hujuscemodi principium, certa res est: non ab agente aliquo creato; nullum enim creatum agens in voluntatem agere quidpiam valet. Experientia denique, & intimus sensus nul-

lu..

lum externum principium agnoscit. Risum vero meretur, quod ait *Spinosa* esse quidem *caussas externas, a quibus homines necessario determinentur*, sed ab iisdem eas *ignorari*; quum nullum assertionis hujus fundamentum afferat, nisi forte absurdissimam hypothesim suam de rebus omnibus necessario ex divina substantia promanantibus. Hominem vero a propria ipsa natura nequaquam determinari, explorata res est. Quam ob causam bruta animalia ejusdem generis omnia easdem seu omnino similes actiones constanter edere videmus: at homines varii, vel vario etiam tempore iidem, variisque in circumstantiis varia omnino, totoque cælo quandoque diversa operantur. Demum nullam objecta homini necessitatem imponunt; ea enim a ratione proposita, ad summum voluntatem alliciunt; at eam determinare non valent, quum careant omni actione; neque possunt ipsam ad sese determinandam compellere, quum non sint infinitæ virtutis, neque unumquodque eorum totam expleat voluntatis capacitatem; quemadmodum explet, aut bonum generatim, aut perfecta cujusque felicitas. Iis igitur resistere valet voluntas; nec obsequitur quidem, nisi quia suo modo, hoc est libere vult: quia videlicet ita est suapte natura comparata, ut nonnisi quod bonum videtur, & placet, velit (ei porro placere nihil potest absque aliqua caussa seu momento a ratione proposito), & ad illud persequendum insita sibi virtute se ipsam flectat, atque determinet: neque plus aliquid ad libertatem exigitur. Est igitur homo revera liber.

Tertia ratio communissimo, atque perpetuo hominum consensu nititur. Omnes enim homines sese liberos credunt: omnes vero homines in re præsertim propria, seu quæ ad propriam experientiam spectat, falli, absurdum est asserere, quod tamen asserunt *Spinosa*, & *Thomasius*. Et quidem *in omni re* ut optime Tullius, *consensio omnium* Tuscul. lib. 1.
gentium lex (vel ut habet alibi) *vox* cap. 13.
naturæ putanda est. At qua quæso in re alia æque, ac in hac consensere gentes omnes, aut consentiunt? Universalis hujus consensionis certissimum argumentum est, quod nullus est populus, qui nullis regatur legibus; nullus est populus, qui non censeat alias quidem actiones laude præmioque, alias vituperatione & pœna dignas; nullus ubi non hortationes, non preces, non minæ adhibeantur, ut ad agendum aliquid alii inducantur, excitenturque. At vero quisnam adeo desipiens sit, qui velit præscribere leges homini, quem credat necessario operari? (a) Quinam actiones ejus laude præmioque, vel vituperatione,

(a) Spinosa sustinet (Epist. 49.) *inevitabilem rerum necessitatem neque leges divinas, neque humanas tollere. Nam documenta moralia*, inquit, *sive normam legis ab ipso Deo accipiant, sive non, divina sunt, & salutaria; & si bonum, quod ex virtute, & ex amore Divino sequitur a Deo tanquam judice accipiamus, vel quod ex necessitate Divinæ naturæ emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit; ut nec contra mala, quæ ex malis operibus sequuntur, ideo quia necessario ex iisdem sequuntur, minus sunt timenda: & denique sive ea, quæ agimus, necessario, sive libere agamus, spe tamen, aut metu ducimur. Quare falso asseritur*, concludit, *me statuere præceptis nullum relinqui locum*. At *Spinosa* rem involvit, ideasque perturbat. Omnes enim clare intelligunt, aliud esse legem divinam, aliud esse rem, seu emanationem divinam. Deinde *bonum*, utique etiam *necessarium*, est optabile; & *malum*, tametsi necessarium, est *timendum*: sed & illius *optatio* sive desiderium & hujus *timor* frustranea sunt, si actio, ex qua necessario ea sequuntur eligi, vitarive non potest. Quid vero refert, si semper (quod ego non facile concesserim) *spe* aut *metu* ducamur, si & *spes*, & *metus* sint necessaria? Ergone idcirco mandatis locus relinquitur, si sublatis mandatis omnibus, æque omnia non secus, ac iisdem positis, contingerent? Melius in speciem humanis legibus alibi prospicit *Spinosa*, posita etiam inevitabili agendi necessitate. Qua de re ita differit. (Ethices parte IV. prop. 37. Schol. 2.)

ne, & pœna dignas censeat? (a) Quis preces in illum, hortationes, minasve adhibeat? Insanum est vero, quod omnes sibi persuadent verum esse, inficiari: nihilque magis temerarium fingi potest, quam affirmare universalem omnium persuasionem esse meram *ignorantiam*, & *præjudicia*, ut sentit *Spinosa*, aut *despientiam*, ut Thomasius. Igitur verissimum censeri debet, hominem esse preditum facultate agendi, & non agendi ab omni necessitate immuni: quod est esse liberum.

Objectio prima. Dubitari non potest, om-

2.) *Qua ratione, inquit fieri possit, ut homines qui affectibus necessario sunt obnoxii, atque inconstantes, & varii, possint se invicem securos reddere, & fidem invicem habere, patet ex propositione 7. hujus partis & propositione 39. partis III. nempe quod nullus affectus coerceri potest, nisi affectu fortiore & contrario affectui coercendo; & quod unusquisque ab inferendo damno abstinet timore majoris damni. Hac igitur lege societas firmari potest, si modo ipsa sibi vindicet jus, quod unusquisque habet se vindicandi, & de bono & malo judicandi; quæque adeo potestatem habeat communem vivendi rationem præscribendi, legesque ferendi, easque non ratione, quæ affectus coercere nequit, sed minis firmandi: quibus scilicet incutiatur timor majoris mali, quam sit bonum illud, cujus spes alias necessario ad legis violationem determinaret, adeoque affectus spei majore, & contrario affectu timoris coerceatur.* Sic Spinosa: atque vix dubito, ceterorum quoque, qui perpetuam agendi necessitatem propugnant, quanquam plerique diversimode loquantur, eandem, aut modicissime discrepantem esse sententiam. Sed fallitur *Spinosa*, & quicunque putant hac ratione *legibus* reliqui locum: Duo enim sunt in quacunque lege, nempe *ordinatio*, & *sanctio*, ut alibi diximus: quæ si comparentur ad invicem, haud dubium, quin prior substantiam efformet legis; posterior vero non tam legem efficit, quam ejus jam constitutæ promovet, urgentque executionem. Porro posita *inevitabili* agendi necessitate priori nullus relinquitur locus, ut patet. Posterior quidem adhuc locum haberet aliquem, non enim ad propositum scopum ea in hypotesi prorsus esset inutilis. At hoc ad legem satis non esse tum ex dictis perspicuum est; tum ex illo fit manifestius, quod etiam bruta ab inferendo damno persæpe *abstinent* injecto terrore; quibus tamen leges imponi nonnisi absurdissime quis dixerit. Quod autem hac in re discrimen inter belluas & hominem versatur, in eo repositum, quod illis quidem nonnisi mechanice, ut ita dicam, incutiatur timor; homo autem denunciatione, & intimatione minarum in metum adducitur, instituto nostro non officit; nam in utrisque idem est effectus timoris, utcunque diversimode percepti. Sed si solo timore, seu comminatione pœnarum constant leges, in hoc ergo uno sistere deberent Imperantes omnes, & Legislatores quique, non verba præcipientia aut vetantia in suis edictis adhibere; non rationes ullas adserre, quibus subditi de justa legis caussa persuadeantur, quo facilius obtemperent. Sed quid dico obtemperent? Si ne obedientia quidem ulla concipi potest, dum actio quævis est necessaria: neque profecto merito increparetur, qui quoquo modo non obediret; id enim ex eo unice proficisceretur, quod imperans eum illi timorem minime incussierit, qui contrarium spei affectum coerceat; quo haud compresso, obedientia est impossibilis. Demum major nulla ratio suppeteret, cur legitimo potius Principi, quam Tyranno foret obtemperandum, si uterque ad obediendum posset solo timore compellere; & subditus nonnisi timore prævalente, commotus obedire valeret. Scio equidem quid ad hæc *Spinosa* cum asseclis suis sit responsurus, videlicet, principes, etsi satis illis foret comminari pœnas, timoremque incutere, verba tamen imperii adhibere, quia tum sese, tum alios liberos esse falso existimant, & ex eodem præjudicio prodire cætera, quæ hic adduntur. At his ego non aliud reponendum arbitror nisi & eos quoque ita loqui, quia sanos se putant, quum sint (hac in parte) *insani*.

(a) Coccejus (l.c.) docet, hominem, sin propter actiones necessarias, attamen *propter complacentiam*, qua agit, si coactus, vel invitus non agit, *mereri laudes vel pœnas*: quasi non eadem ratio sit de actione, atque de complacentia actionem comitante, si utraque sit necessaria.

omnia in hoc universo, certo constantique ordine, seu continuata caussarum, effectuumque serie contingere; alioqui daretur purus *casus*, qualis in Epicureorum schola admittebatur. Si hoc autem verum est; omnia ergo inevitabili rapiuntur fato. Consecutionem hanc si negas, visque aliqua secus fieri posse, ac fiant: igitur, subsumo, aut nullus in hoc universo constitutus est ordo; aut si quis constitutus est, violari ille potest, ac perturbari: quorum alterum naturæ Conditoris insipientiam, alterum impotentiam argueret. Igitur necessario contingunt omnia, adeoque & qualescunque hominis actiones: homo igitur agendi, & non agendi libertate minime gaudet.

Responsio. Omnia in hoc Universo, ne quidem exceptis quibuslibet hominis actionibus, certo, constantique ordine fluere, adeo ut *casus* proprie dictus in nulla re locum habeat, minime dubitandum est. At hinc minime consequitur, agi, rapique omnia inevitabili fato. Neque enim hujuscemodi ordo, rerumque omnium series aut ab ipsa Dei essentia naturali quadam emanatione profluit, ut absurdissime commentus est *Spinosa*; aut necessaria Dei voluntate constitutus est, ut vulgo *Stoici* docuisse censentur: sed eum Deus non tantum libere ab initio definivit, sed etiam actione sua, influxuque ita rerum naturis consentaneo, accommodatoque persequitur, ut caussæ liberæ, cujusmodi humana mens est, salvam, & incolumem semper activitatem relinquat, ac libertatem. (*a*) Neque hoc inficiari potest, nisi qui aut adeo impius sit, ut Deo potentiam detrahat id præstandi; aut certe sensum habeat adeo hebetem, obtusumque; ut sese propriam, ubicunque voluerit flectere voluntatem, seu ex propria determinatione operari non animadvertat, non sentiat.

Objectio secunda. Voluntas, cum sua-pte natura determinata ad bonum sit, necessario fertur in id, quod sibi a ratione tanquam bonum, & conveniens, omnibus expensis, proponitur. Ratio autem nihil proponere valet velut bonum, atque conveniens, nisi quod vigentibus animi inclinationibus consentaneum est. Porro hujusmodi inclinationes sunt prorsus necessariæ; oriuntur enim tum ab interna animi, corporisque constitutione, tum ab externa objectorum impressione. Quum igitur voluntas necessario pendeat a ratione proponente; mentis vero propositio necessario item ab inclinationibus; & inclinationes æque necessario ab objectorum impressione pendeat; jam ea libera, & indifferens esse non potest: ex necessariis enim caussis nonnisi necessarius effectus prodire valet.

Responsio. Voluntas quidem ad generalem rationem boni, & ad summum etiam bonum, cujusmodi est *Beatitudo*, naturaliter determinata est, adeoque relate ad tale bonum nulla ei convenit libertas. At non perinde se habet erga particularia bona, quæ plerunque sunt ei agendi motiva: ea enim, quum sint finita, & limitata, quemadmodum non totam explent capacitatem voluntatis, ita nullam ei necessitatem imponunt; siquidem ad eam permovendam finitæ virtutis sunt, ut in probationum altera dictum est. Quum igitur ratio, pensatis, libratisque omnibus, quidpiam velut bonum, atque conveniens ultimo proponit; non potest quidem voluntas in contrariam ferri partem (neque enim amplecti potest, aut tendere in malum, qua malum est); indubie etiam eidem rationi ita dictanti obsequetur; ejusmodi namque indolis condita a Deo est, ut a ratione per motiva sibi proposita flecti debeat: attamen flectetur libere, seu ipsa, ut ita loquar, flecti se libere sinet, seu potius ipsa se libere flectet: quandoquidem, quum ratio

(*b*) *In hoc immobilis, & certus est Divinæ providentiæ ordo, quod ea, quæ ab ipso providentur, cuncta eveniunt eo modo, quo ipse providet, sive necessario, sive contingenter, sive libere*. S. Thom. p. 1. qu. 22. ar. 4. ad 2.

tio nulla alia in eam vi polleat, nisi qua pollent motiva ab ea proposita; istaque, ut diximus, virtutis sint finitæ, ac limitatæ, adeoque ab ipsa voluntate superabilis; nullam ei valet necessitatem inferre: quamobrem, si voluntas obsequitur rationi, id ex eo est, quod ita ei placet, adeoque plane libere: omnium enim sensu liber ille censetur, qui ideo operatur, quia ita illi placet, seu quia ipsum ita agere oblectat. Quo plane conficitur, voluntatem nostram, etiam facta per rationem ultima motivorum allicientium propositione, liberam esse, seu libere (licet infallibiliter) sese determinare.

Verum adhuc amplius aliunde elucet in ipsa rationis propositione indifferentia libertatis. Quum enim nullum particulare bonum sit omnimode connexum cum idea Beatitudinis, in quam naturaliter, necessarioque ferimur, nullumque totam exhauriat amplitudinem boni; hinc fit, ut possit ratio varia voluntati bona proponere, unum cum altero conferre, & varia bona sub diversis rationibus considerare (a); atque cum variis, quæ semper insunt homini, inclinationibus comparare: imo & ipsas peculiares inclinationes (de naturalibus non loquor; nam hæ omnino necessariæ sunt) minuere valet, atque comprimere, aut sese avertendo ab ideis bonorum, quæ excitare ipsas valent, ac sine quibus omni illæ destitutæ sunt activitate movendi; vel in aliorum bonorum ideas, quæ ad contrarios actus allicere possunt, aciem defigendo; aut etiam in mala exinde fluentia, quorum timore perculsa voluntas non amplius velit juxta easdem inclinationes agere: qua certe industria plerasque inclinationes, seu passiones non tantum utcunque comprimi, sed & penitus convelli posse, experientia ipsa suadet. Hinc vero efficitur, nullum plane esse peculiare bonum, in quod voluntas necessario feratur. Quid enim refert, etiamsi concedamus voluntatem semel propositis, indictisque rationibus mali, vel boni, indeque ob arctam connexionem rationis, & appetitus, genitis, excitatisque commotionibus, rapi necessario in objectorum prosecutionem, vel fugam; si notiones illæ in antecessum abjici valeant, illæque commotiones impediri? quod ad libertatem utique satis est; neque profecto, tametsi nil amplius præsto esset, juste conqueri possemus. At illud insuper præsto est, quod antea commemoravi, videlicet voluntatem, posita etiam qualicunque notione boni particularis, & qualibet inclinationum seu passionum commotione (*modo hæc tanta non sit, ut totaliter ratio ligetur, ita quod homo usum rationis non habeat*, (ut loquitur S. Thomas) esse liberam, & indifferentem, non quidem somniata quadam *indifferentia æquilibrii*, qua in unam non magis, quam in alteram partem propendeat, inclinetque; sed libertate *a necessitate*; quatenus impulsus ille, qui in eam a notionibus boni, vel mali, & ab inclinationibus fit, talis, ac tantus non est, cui resistere sua virtute non valeat, quamvis reipsa nunquam resistat; quia iis omnibus positis, ac constitutis, ei amplius resistere non placet. Non video quid ultra ad plenam, perfectamque libertatem desiderare quis possit, nisi & illud velit plane absurdissimum, voluntatem nostram, æque posse faciliter velle, quod sibi non placet, & quum non placet; idest quidpiam velle, & absque ratione, & contra naturæ suæ inclinationem. His ita constitutis cetera, quæ in objectione adferuntur nullam ingerunt difficultatem.

1. 2. q. x. a. 2.

At quoniam motivorum necessitate, ut voluntas in actus suos prodeat nimium nituntur adversarii & obstinatissime contendunt, voluntatem non sese ip-

(a) *Illud solum bonum, quod est perfectum, & cui nihil deficit, est tale bonum, quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo. Alia vero particularia bona, in quantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi, ut non bona: & secundum hanc considerationem possunt repudiari, vel approbari a voluntate, quæ potest in idem ferri secundum diversas considerationes.* S. Th. I. 2. q. 10. art. 2.

ipsam ob motiva determinare, sed a motivis determinari; & idcirco vi extrinseca ad volendum compelli, ut ab arce ista, in qua tutos se putant, eos extrudamus, proponendus est eis casus, in quo evidentissimum videtur, voluntatem ab objectis præponderantibus non determinari. Is vero est ille, quem Græci ἰσοῤῥοπίαν vocant, hoc est *æquilibrium*, seu quum motiva utrinque inclinantia omnino paria sunt. *Leibnitius* casum hunc impossibilem censet, quod nescio an facile cuiquam persuaserit? Ut ut sit, manifesta ei experientia adversari videtur. Cur enim fieri non possit, ut esurienti in æquali distantia duo panes proponantur penitus æquales, similesque; sitienti duo æqualia pocula vini, vel aquæ, ac mendico duo numismata ejusdem valoris & formæ, &c. Et ut demus *Leibnitio*, aliquod minimum inter ea esse discrimen, quo non omnino, & ex omni parte æqualia sint, vel similia; nobis satis est, discrimen ejusmodi adeo tenue esse ut sensu percipi minime possit, aut ad intentum eo in casu finem nihil referat: nam vel hoc uno ea motiva erunt omnino rationi, & voluntati paria, neque alterum alte præponderabit. Sed magis adhuc elucebit isorropia istæc, seu motivorum æqualitas, si quis e. g. dicat alicui: ex duobus, vel tribus hisce numismatibus unum tuum erit, si illud apprehenderis, quod mente teneo; vel ad id brachium illud moveris, quod mente signavi; vel ex tribus, aut pluribus, numeris illum primo pronunciaveris, quem mecum ipse constitui. En omni ex parte perfectam isorropiam. Nam & ratio eligendi una est æqualiter pro singulis, scilicet necessitas, vel utilitas; & in eo quod eligendum est, nullum valet esse præponderans, motivum, ut dixi. Superest igitur hoc in casu, ut voluntas pro suo duntaxat arbitrio sese ad alterutrum determinet, adeoque plane libere; neque tamen absque ratione: illi namque suppetit ratio, cur eorum alterum alteri præferat (nempe ut dixi, necessitas, vel utilitas) licet nulla plane sit, cur hoc potius præferat, quam illud: & idcirco in hoc plenissime, & evidentissime suam libertatem voluntas exercet. Negas hoc? Vir, igitur esurientem illum, atque sitientem eo in casu, præsente pane & vino, vel aqua, instar *Asini Buridani* fame vel siti periturum; & mendicum ne tentaturum quidem, ut promissum lucraretur numisma, eo quod non posit isorropiæ vincula dissolvere, quibus teneatur? Ita quidem *Spinosa* respondet: & addit: *Si me rogant, an talis homo, non potius asinus, quam homo sit æstimandus, dico, me nescire*: Bælius Spinosæ responsionem redarguit, atque contendit duobus ad minus modis posse quempiam a laqueis *isorroppia* se expedire.

Theodic. §. 35 46. 172. 313. 320.

Eth. par. 2. pag. 89. & 91. Diction. Histor. in Buridan. & resposs. ad Provinc. cap. 38.

Primus est, *si ut sibi blandiatur grata imaginatione, se esse sui dominum, nec pendere ab objectis, hunc præmittat actum: volo hoc illi præferre, quia ita mihi lubet. Alter, si partem eligendam sorti committat.* At primo ex his modis nequaquam tolli *isorropiam* perspicuum videtur: siquidem persuasio, qua ego existimo, me esse mearum actionum dominum, ut summum, incitamento mihi esse poterit, ut ego reipsa me ad partem unam præ altera eligendam determinem, ut videlicet oblectatione fruar exercendi imaginarii (juxtam Bælium) dominii mei; at nequaquam alteri præ altera parti amplectendæ momentum aliquod addit, quum ea persuasio æque se habeat ad utramque partem; & ego æque frui possim illo, quodcunque fit, dominio sive unam amplectar, sive alteram partem. Mea igitur imaginatio istæc non facit, sed supponit in me utriuslibet eligendi potestatem; eaque in eo ipso elucet, quod ajo: *volo hoc illi præferre, quia ita mihi lubet*. Ad quid ergo ipse adsciscam blandam illam, gratamque imaginationem, cum jam habeam multo validius determinandi mei incitamentum, nempe famem, sitim, paupertatem &c.? De altero solvendæ *isorropiæ* modo, nempe per *sortem*, nihil mihi fortasse dicendum; nam perriculum est putare, jacta sorte vires mihi obvenire, quibus antea carerem, eligendi alterutrum; quum potius nemo

 for-

forti sit commissurus, nisi qui utrumlibet eligere possit. Sed quid plura? Utrunque hoc *Bælii* commentum adeo abhorret ab experientia, & usu, ut si mille occurrant perfectæ *Isorropiæ* casus, nemo unus determinandi sui caussa ad ea confugeret; sed si ulla urgeret sese determinandi necessitas, confestim se determinaret, & alterutram partem pro libito eligeret. Quod si interdum jacitur sors ad tollendam *isorropiam*, id non ex necessitate, sed alio motivo fit; ut cum sunt duæ personæ æque dignæ, uni vero tantum dignitas aliqua conferri possit, ac debeat; tunc recte ad sortem confugitur, ne persona prætermissa offendatur. Quo patet responsio ad exemplum a Bælio propositum de duabus Matronis &c. Concludendum igitur, inesse voluntati nostræ facultatem determinandi seipsam etiam citra motivum aliquod præponderans ex parte objecti; (*a*), adeoque quando etiam adsunt motiva præponderantia, alliciteam quidem ad sese determinandam, non vero ab objecto ipso, aut motivis extrinsecis necessario determinari.

Objectio tertia: juxta omnes Catholicos, sapientioresque Philosophos, Deus certissime omnia novit, quæ ventura sunt. Igitur necesse est, ut omnia, adeoque & humanæ omnes actiones eo modo, & ordine eveniant, quo præcognita a Deo sunt. Non sunt igitur humanæ actiones indifferentes & liberæ; alioqui possent aliter esse, indeque Dei præscientia falli posset. Insuper, juxta aliquos Catholicos Doctores, *Thomistas* nempe, Deus ipse physice præmovet, ac prædeterminat homines ad singulares quasque actiones. Demum juxta alios, nempe *Malebranchii* asseclas, Deus omnia in omnibus immediate operatur; ita ut creaturæ omnes, & ipsa quoque humana mens nulla præditæ sint activitate agendi, sed ad Dei actionem mere *passive* se habeant. Igitur juxta *Thomistarum*, & *Malebranchii* sententiam humana mens nullatenus esse potest libera; quum agentis liberi sit omnium sensu sese determinare, & non tantum ab alio determinationem accipere.

Responsio ad primam objectionis partem. Præscientia Dei, si sejuncta ab ejus voluntate sumatur, seu prout duntaxat prævia rerum futurarum cognitio est, nullam potest humanæ voluntati necessitatem imponere: siquidem hoc modo accepta, est ei extrinseca, nec quidquam in ea efficit; adeoque in sua li-

(*a*) Ajo, *ex parte objecti*: quandoquidem negandum non puto, in quolibet etiam exactissime *isorropiæ objectivæ* casu excitari posse aliquem affectum in voluntate, ratione cujus intellectus dictet unum eligendum præ altero, etiamsi simillimo, & omnimode æquali; adeoque semper contingere id, quod necessarium censuisse videtur S. Thomas (1. 2. q. 13. a. 6. ad 3.) nempe ut *si aliqua duo æqualia proponantur*, quorum alterutrum eligere oporteat, *circa alterum consideretur aliqua conditio, per quam emineat, & magis flectatur voluntas in ipsum, quam in aliud*; Mihi satis est ejusmodi *conditionem* non inesse objecto, neque ab intellectu ex ipsius objecti consideratione deprehendi; sed apponi ab ipsa voluntate ad cujus naturalem vim, &, ut ita dicam, industriam pertinet, ut si ex una parte opus habeat se determinare, ex altera vero objecta proposita quippe plane similia, nil illi subministrent momenti ut in unam potius, quam in alteram partem propendeat; illa ex suo penu depromat aliquem affectum, cujus caussa intellectus apprehendere possit in objecto conditionem aliquam, qua unum alteri emineat. Saltem facere potest voluntas, ut pro eo momento quo illa determinare se debet, intellectus ita defigatur in uno ex iis objectis, ut non attendat ad alterum; adeoque unius tantum utilitatem, vel voluptatem voluntati proponat; qua illa *magis flectatur in ipsum, quam in aliud*. An vero hoc in casu, ea voluntatis determinatio sit vera proprieque dicta *electio*, non attinet hic disputare: satis est, quod illa ad unum se determinet, relicto alio.

libertate, seu libera activitate ipsam relinquit: non secus ac ille qui alium tantummodo conspicit quidpiam molientem, nihil ad ejus operationem ullatenus confert; ac qui præteritorum reminiscitur, *non cogit esse facta quæ præterierunt*: qua paritate utitur *Augustinus*. Si autem Divina Prævidentia una simul cum voluntate Divina sumatur, nulla hac in re oritur difficultas ab ea distincta, quam ingerit ejus Providentiæ modus, quo certum ille, constantemque rerum omnium, effectuumque in hoc Universo ordinem, seriemque constituit ac custodit: quod posse ab ipso præstari jam diximus, influxu suo rerum naturis consentaneo, accommodatoque: & idcirco omnia contingunt ea ratione, qua a Deo ordinata sunt; nempe necessaria necessario, & libera libere, & cum potentia ad oppositum, licet certo omnia, ac infallibiliter. Qui probe intelligit certum hunc præfinitumque ordinem, illumque simul a liberis liberum, effici a Deo posse, atque reipsa effectum esse; is facili quoque negotio intelligit, posse Deum futura omnia certo præscire, quin ullam vim inferat hominum voluntati, aut ullam ei necessitatem imponat.

Lib. 3. de lib. arbitr. cap. 4.

Ad alteram objectionis partem respondeo eos, qui vulgo *Thomistæ* audiunt, præmotionem physicam docere tanquam opinionem mere *philosophicam*, adeoque tantummodo probabilem: iidem vero libertatem hominis habent pro certissimo dogmate. Hinc per eos licitum est, hujusmodi sententiam abiicere, si cui cum libertate hominis conciliari non posse videatur. Ipsi tamen haud dubitant, posse libertatem hominis cum *præmotione physica* componi ea ipsa ratione, qua cum Dei Providentia, constitutoque ab illa certo, constantique rerum ordine conciliatur: scilicet quemadmodum Deus certum prefinitumque rerum effectuumque etiam liberorum ordinem servat, custoditque citra humanæ libertatis læsionem eo, quod influxum suum propriis rerum naturis accommodat, attemperatque; ita, ajunt *Thomistæ*, præmovet etiam voluntates hominum impulsu liberæ caussæ ita attemperato, & consentaneo, ut minime tollat activitatem ejusdem, adeoque, quin vim inferat ullam, imponatve necessitatem. Illis enim ratum est, in quocunque effectu, adeoque & in ipsa determinatione voluntatis primam caussam simul cum caussis secundis suas partes habere; easque caussas, sibi minime contrarias esse, ut se se alterutræ excludant, sed ita subordinari, ut caussæ secundæ perficiantur a prima. Quid igitur obstat, quominus, quum Deus ut prima caussa, præmovet, ac prædeterminat voluntatem, ipse etiam homo possit ut caussa secunda sese ad agendum determinare? Et si sese reipsa determinat, cur dicenda non erit caussa libera? Non vident *Thomistæ*, cur influxus caussæ primæ non adimat cæteris caussis activitatem agendi, producendique; adimat vero voluntati potestatem sese modo sibi congruo determinandi. Nam si ais, quum voluntas prædeterminatur a Deo, quid opus est, aut qui fieri potest, ut illa sese determinet? Regerunt illi: quum Deus effectum aliquem necessarium producit, quid opus est, aut qui fieri potest, ut caussæ secundæ eundem illum effectum producant? Videlicet sunt rationes, quas attingit caussa prima; & sunt rationes, circa quas caussæ secundæ versatur activitas: vel easdem omnes caussæ tum prima, tum secundæ rationes attingunt; sed tamen diverso modo. Idem quoad determinationem voluntatis sentiendum, putant. At quæro, inquies, an qui a Deo præmotus est, valeat dissentire? Si enim non potest, quomodo liber? Si potest, frustrabitur, aut saltem frustrari poterit Dei efficientia, quod est absurdum. Ego vero *Thomistarum* nomine abs te quæro, num quando quis vult, possit non velle? Utique, inquies, non quidem ita ut possit & velle simul, & nolle; sed quia & libere sese ad volendum determinavit, & libere in ea voluntate perseverat, & potest a volendo cessare, seu nolle, quod antea volebat, atque ideo li-

liber adhuc concipitur. (a) Idem ergo de eo dicas, qui præmotus est: neque enim intelligere possumus quempiam esse præmotum, quin reipsa velit, adeoque sese libere tanquam caussa secunda, & immediata ad volendum jam determinaverit; adeoque & tum libere vult, & potest non velle, seu voluntatem suam mutare. Quemadmodum enim Deus præmovet, & tamen voluntati relinquit se se determinandi activitatem; ita postquam præmovit, eidem potestatem relinquit recedendi ab ea determinatione. Si hæc utpote subtiliora & peculiaris scholæ propria non intelligis, parum refert, dummodo dogma libertatis velut certissimum, & irrefragabile retineas. Ceterum hujus loci non est rem hanc plenius deducere, & accuratius enucleare.

Quoad *Malebranchianos* nil dicam; nam eorum systema de caussis omnibus creatis mere passive se habentibus, ac de Deo omnia per se ipsum, & *ἀμέσως* in homine operante hoc ipso validius impugnatur, quod illud cum hominis libertate vix, ac ne vix quidem conciliari possit. Ceterum & ipsos quoque non secus ac sunt *Thomistæ*, ita animo comparatos esse non dubito, ut malint systema suum, quam dogma libertatis abjicere.

Objectio quarta. Certum & indubium est, omnia a Deo, adeoque & ipsas humanas voluntates conservari; quod enim sibimet ipse esse tribuere non valet, neque seipsum potest conservare. At vero conservatio, ut trito vetustate proverbio dicitur, perennis est, & *continuata productio*: igitur Deus perpetuo, ac indesinenter producit tum homines tum illorum voluntates; atque hasce consequenter creat cum iis omnibus modificationibus, quibus quolibet instanti affectæ sunt. At, si ita res se habet, nunquam profecto voluntas determinare se poterit; siquidem eo ipso instanti, quo se se determinare deberet, a Deo cum ipsa determinatione creatur: scilicet, quum quolibet momento a Deo producatur, nullo momento supra seipsam agere potest.

Responsio. Quum conservatio dicitur continuata productio, sensus non est, res ideo conservari quia perpetuo ac quolibet temporis instanti reipsa producantur: iterato enim creari non potest, quod jam existit, nisi prius in nihilum redactum fuerit. Sensus est igitur, conservationem creationi æquivalere, quatenus conservatio efficit, ne res creata redeat in nihilum, a quo per creationem educta fuerat. Itaque Deus generali, perennique actione sua conservat tum rerum omnium entitates, tum earum activitates, & quidem tales, quales sunt, & exigunt esse: neque enim actionis conservatricis est rerum naturas evertere; sed continere, ne diffluant, destruanturve. Vigent ergo activitates istæ sic conservatæ atque juxta propriam conditionem in suos effectus erumpunt. Igi-

(a) Hic est sensus illius distinctionis, *in sensu diviso, non in sensu composito*, quæ vulgo in hac controversia a *Thomistis* adhibetur, quamque illorum adversarii perperam intelligunt, & in pravum sensum detorquent: quibus miror hac in re suffragari Vir. Clarissimum, atque doctissimum, quem ego valde suspicio, *Antonium Genuensem*, qui Elem. Metaph. tom. II. in append. ad Cap. IV. §. 4. *Respondere solent*, inquit, *iis principiis positis, liberos nos esse*, in sensu diviso, *si non* in sensu composito: *id est fucum imperitis facere, quod est perspecte a Becano observatum. Enim vero si quidem verba* in sensu diviso *intelligantur, quum non operamur, potentia retinere libertatem, ut* in sensu composito, *idest cum nos determinamus, non habeamus; nescio, utrum id libertatem vindicet potius, an evellat. At id certum est, eam libertatem* potentia, *quæ sit necessitas* actu, *nullius esse homini usus*. At illud etiam mihi certum est, Clar. virum, dum nimium *Becano* fidit, genuinum Thomisticæ distinctionis sensum non penetrasse, ut non penetrant, alii permulti. Quamobrem Thomistæ nonnulli consultius putant, ab hujusmodi phrasi paullulum obscuriore abstinere, ut inter ceteros *Contensonius*.

Igitur etiam voluntas hominis, tametsi a Deo conservata, libere valet sese ad volendi actum determinare.

CAPUT IV.

Libertate qua fruitur homo in suis actionibus, nititur Imputabilitas. *Confutatur gravissimus error Pufendorfii docentis, actiones metu extortas imputari ad culpam non posse.*

EX eo quod homo sit liber, seu vera libertate præditus, aperte consequitur, unicuique imputari posse, ac debere proprias actiones: seu inde cognoscitur, hominem esse caussam non modo physicam, sed etiam moralem suarum actionum, & effectuum, qui inde promanant, adeoque & moralitatis earundem actionum, sive bonæ sint, sive malæ. Quapropter ad reddendam rationem compelli merito is potest; & si bonæ sint, laudem, & præmium; si secus, vituperationem, & pœnam mereri jure censetur. Hoc totum unico *imputabilitatis* nomine significatur. Porro *imputabilitatem* a libertate profluere tanquam a fonte, & radice, ita exploratum est, ut quisque putet, se prorsus a quacumque accusatione purgare, & a reddenda ratione se omnino immunem reddere, si asserere & probare possit, se quidpiam ex mera necessitate fecisse, aut per se non stetisse, quin aliquid fieret. Et sane cum imputatio sit judicium quoddam, quo aliquem suarum actionum effectuumque ex illa consequentium dominum, seu caussam liberam judicamus, profecto imputari nullatenus possunt, quæ plane necessaria sunt; seu in potestate nostra non est, ut eveniant, vel non eveniant, agantur vel non agantur. Ex quo principio quisque facile colligat, quænam sibi imputari nulla ratione possint. Hinc operæ pretium minime censeo, fusius ostendere cum *Pufendorfio*; jure imputari non posse, (1) *quæ ex necessitate Physica, aut quibusvis caussis extra directionem hominum positis eveniant*. (2) *Actiones & effectus rerum vegetabilium.* (3) *Ea quæ vires nostras excedunt, ne. que per eas prohiberi, aut effici queunt.* Hæc enim nimium sunt per se nota.

Verum quod *Pufendorfius* in his evolvendis diutius, quam par esset, immoretur, facile condonarim. At nullatenus ferendum videtur, quod absolute dixerit, *imputari non posse, quæ quis coacte patitur, aut agit*. Lib. I. cap. V. §. 9. Si enim coactionis nomen, in sensu proprio, strictioreque usurparet, illius propositio reprehendi jure non posset: nam proprie ut definit *Wolfius*, *ille agit coacte, qui ab alio vi externa impulsus agit, in actione se habens per modum instrumenti: coacte autem patitur, qui alterius actioni resistendi vim non habet*: adeoque utrunque est *involuntarium*. Inst. Jur. nat. & gen. §. 8.

At Pufendorfius hoc loco *coacti* nomine complectitur etiam *invitum*, tametsi actio *invita* quammaxime differat a coactione: nam proprie loquendo ille operatur invitus, *qui facit ea quæ non facere mallet, modo aliquod malum*, (ait Wolfius) *ex actione contraria emergens evitare posset: seu agit vi metus ab altero incussi*; adeoque simpliciter *voluntarie*. Ib. §. 9. Sed *Pufendorfium*, sese explicantem audiamus. *Coactum*, inquit, *habetur, non solum quando principium motus est in alio, qui per vim alterius renitentis, vel abhorrentis membra ad aliquid agendum vel patiendum applicat; sed etiam quando quis intentato vitæ aut alio gravissimo malo, ab altero compellitur ad suscipiendam executionem facinoris, quod ipse alias vehementer aversatur: ita tamen ut non ipse, sed alter ejus facinoris auctor haberi velit. Prioris exemplum est, si quis robustior aliquem in alterum violenter impulerit, aut arreptam ipsius manum eidem impegerit; aut si quis violentum stuprum fœminæ intulerit, quæ nulla sua culpa alienam libidinem provocavit: cujus quidem corpori hoc modo contumelia inferatur, ut tamen ad animum ea labes non penetret. Corpus tantummodo violatum est, sed animus insons: dicebat Lucretia apud Livium*. Loc. cit. Pufendorfius turpiter errat, dum Lucretiæ factum, & dictum huc revocat: constat enim ex eodem Historico, non omnino Hist. lib. I.

nino violenter ei ftruprum a *Tarquinio* illatum; fed comminatæ infamiæ metu *Lucretiam* in adulterium confenfiffe, feu violari fe permififfe : ac propterea, immerito, ut equidem puto, & verbo tenus, non revera fe purgabat a crimine. *Lucretiæ* itaque exemplum pertinet ad pofteriorem, quam *Pufendorfius* explicat, partem, ut v. g. Si *quis fatelles jubeatur, virum quem ipfe infontem novit, interficere, nifi ipfe malit interfici.* *Huic* fubdit, *eo nomine nihil poteft imputari, cum eidem nuda executio injungatur, quæ neque a perfona ipfius abhorreat, neque ut cum difpendio vitæ detrectetur, ratio eft: quum is fua nece innocentem haudquaquam fit fervaturus.* Oh doctrinam Philofopho indignam! ex qua fatis eruitur, quam excelfo animo is foret, & quantum iuftitiæ rectitudinifque tenax effet. Neque vero hunc repudiavit errorem, quum aliquo poft tempore libellum de Officiisconfcripfit, quin ibi etiam eundem ἱμφατικωτέρως expreffit.

Lib. 1. Cap. 1. §. 24. *Imputari*, inquit, *non poffunt, quæ quis coacte patitur, aut agit. Talia enim amoliri, aut defugere fupra ipfius vires pofitum intelligitur.* Cogi *autem dicitur duplici modo: uno, quando alius valentior per violentiam noftra membra ad aliquid agendum, vel patiendum applicat: altero, fi potentior grave aliquod malum cominus intentet (idque ftatim repræfentandi facultatem habeat) nifi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abftineamus. Tunc enim, nifi expreffe obligemur id, quod alteri eft inferendum, noftro malo redimere, is qui eam nobis neceffitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur: nobis autem non magis factum iftud imputari poterit, quam gladio aut fecuri cædes.* Apage ineptiffimam, ne quid amplius dixerim, comparationem. Quæ enim affinitas gladii, vel alterius inanimis inftrumenti cum homine, qui licet ut grave malum evitet, nihilominus ipfo *Pufendorfio* agnofcente atque fatente, *ad aliquid faciendum ULTRO fe movet?* Qua quæfo æquitate eadem fententia fertur de eo, qui *ultro fe movet* ad agendum malum, ac de eo *cujus membra ab alio per violentiam applicantur* ad aliquid agendum vel patiendum? quum in ifto, actio, vel paffio nullatenus voluntaria, ac libera fit : fecus autem in illo, ut *Pufendorfius ipfe fatetur*. Proprie enim *ultroneum* non eft, nifi id, quod aliquis a feipfo, & fine alterius impulfu fufcipit peragendum. Quod autem ex metu fit, eft voluntarium & liberum; fed tamen cum involuntario mixtum, five, ut loquuntur Scholaftici, *fimpliciter liberum, & fecundum quid* (hoc eft diminute, & aliqua ex parte) involuntarium; quia qui ita agit, reipfa & efficaciter vult, quod dempto alterius impulfu, nollet; at eo urgente vult quidem, fed cum aliqua animi ægritudine, minufque plena voluntate. Quapropter hujufmodi actiones, minus quidem imputari debent, quia minus voluntariæ funt; attamen quia abfolute voluntariæ, imputari poffunt, ac debent. Et mirum profecto, aliter fentire potuiffe *Pufendorfium*, qui *imputabilitatem* repetit a libertate, & exerte docet, *quamlibet actionem directionis humanæ* (multoque magis *Divinæ*) *capacem, quam penes aliquem eft fieri vel non fieri, ipfi poffe imputari*. An nedicet *penes eum*, qui metu gravis mali ad pravam actionem impellitur, *non effe*, actionem illam, *fieri vel non fieri*. Si hoc afferat, ab omnibus, nec fine jufta indignatione, rejicietur.

Id tamen reipfa videtur afferere. Dixerat enim imputari *non poffe, quæ quis coacte patitur vel agit: coacte autem agere juxta illum eft etiam, quum potentior aliquis grave aliquod malum cominus intentet, nifi ultro nos ad aliquid agendum moveamus*. Ratio autem quam adfert hæc eft; quia *talia amoliri, aut defugere, fupra ipfius vires pofitum intelligitur*. Itaque juxta hunc juris naturæ præclariffimum Reftauratorem incuffo metu *gravis alicujus mali* (dixiffet faltem *graviffimi*, quale *mors eft*, fed fufficit illi, fi fit *grave* duntaxat) quivis innoxie poteft deferere, vel conculcare juftitiam, adeoque interficere in-

innocentem, committere adulterium, aliena bona surripere: quia scilicet grave perpeti malum servandæ justitiæ causa *supra vires ipsius positum intelligitur*. Quam humilis, abjectique animi fuerit necesse est, qui ita judicavit, & sensit. Sed illum condemnant, redarguuntque non tantum innumeri Christi fideles, ac præsertim invictissimi Martyres, qui servandæ Fidei, justitiæque gratia, & tormenta gravissima, & sævissimam mortem alacriter pertulerunt; sed veteres etiam Philosophi, quorum plurimi virtutis caussa mortem appetendam esse duxerunt; & nonnulli etiam reipsa oppetiere. Quin (ut nihil in præsenti dicam de tot magnanimis viris, qui ob Patriæ defensionem gloriose occubuere) *Pufendorfium*, qui dictitat, supra vires hominis esse, grave malum, aut mortem justitiæ caussa perferre, refellunt ii omnes, qui gloriosæ captandæ cupiditate, aut desiderio vindictæ, aut blandientis vultus amore, in gladios irruunt, seseque in manifestum vitæ discrimen conjiciunt: & tamen ex *Pufendorfio supra hominis vires* esse putandum est, grave malum justitiæ virtutisque caussa perferre, aut mortem ipsam oppetere. Non ita sentiunt profecto, quibus revera cordi est justitia, & virtus; quique meminere præcepti supremi Legislatoris, & æternæ in futuro seculo retributionis. Igitur absurdissima *Pufendorfii* illa sententia est: *executio necis innocentis ut cum dispendio vitæ detrectetur, ratio non est*.

An ne fortassis ideo hoc asserit Pufendorfius, quia nemo nisi ex pacto expresso tenetur *id, quod alteri est inferendum, suo malo redimere?* Hanc certe videtur ille rationem innuere, dum ait: si *potentior aliquod malum cominus intentet, nisi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abstineamus: tunc nisi expresse obligemur, id quod alteri inferendum est, malum nostro malo redimere .... nobis factum istud imputari non poterit, & quidem non magis quam gladio, aut securi cædes*. At non animadvertit Philosophus iste, aliud esse *malum alteri inferendum nostro malo redimere*, aliud ad malum nostrum evitandum, alteri malum inferre. Etiamsi daremus, neminem *ad illud* teneri, nisi expresse, seu pacto aliquo *obligetur*; ad alterum profecto, quod non est *alienum malum malo nostro redimere*, sed potius injuriam nostram innocentis injuria propulsare, ratio, seu lex naturæ, ac supremi numinis ceu manifeste iniquum, severissime prohibet. *Est igitur ratio*, cur satelles injustæ cædis sibi demandatæ *executionem detrectet*. Quid enim refert, quod is ne sua quidem *cæde innocentem sit servaturus*? quod objiciebat postremo loco *Pufendorfius*. Sit enim ita (quod tamen incertum est, quemadmodum etiam incertum est, utrum is iniqua cæde propriam vitam sit servaturus, quum non raro contingat, ut tyranni ipsi iniquis executoribus postea vitam eripiant) an propterea quod iniqua cædes nihilo secius patranda sit, ego ipsam perficere innoxie potero? Iniquitas a quocumque patretur, semper iniquitas est.

Est demum animadversione dignum id, quo suæ doctrinæ coronidem Pufendorfius imponit. *Fatendum* tamen est, inquit, executionem quorundam *actuum ita esse gravem, aut fœdam, ut generosum habeatur mori malle, quam talibus patrandis sua membra accommodare, licet culpa in alio sit hæsura .... exempli loco potest esse si quis jubeatur, matri stuprum inferre*. Audin præclarum hunc juris naturæ Restauratorem! Vitandæ mortis caussa potest quis sine culpa stuprum *matri inferre*: nam etiam tunc *culpa in alio*, seu in mandante, eo definiente, est hæsura. Si tamen *is mori malit*, *GENEROSUM* quidem actum exercebit, non vero debitum: quo indicare videtur, se ne *generosum* quidem existimare, si quis mori malit, quam innocentem interficere: scilicet *generositatis* laudem unice tribuit actui illi, quo quis cum vitæ suæ dispendio peculiarem aliquam gravissimam fœdissimamque executionem detrectat; necis autem innocentis executio illi visa non est adeo gravis, ac fœda, ut cum dispendio vitæ detrectetur; neque cur

Loco cit. ex lib. I. de J. N. & G.

eo in casu mori malle saltem *generosum* habeatur. Digna plane Philosopho doctrina!

Ratum igitur esse debet, actiones omnes voluntarias, adeoque etiam metu extortas, eo ipso quod voluntariæ ac liberæ sunt, imputari posse. Hinc imputabilitas actionum tota quanta est, nititur libertate, eique commensuratur: seu actiones liberæ eo ipso talis indolis sunt, ut valeant imputari. Ut vero reipsa actiones, vel omissiones ad laudem vel vituperationem, ad præmium vel pœnam moraliter imputentur, seu imputandæ sint, haud sufficit libertas, qua fiant; sed præterea necesse est, ut adsit aliqua moralis necessitas, seu obligatio agendi vel non agendi. Hæc porro duo *Pufendorfius* non distinxit; quum tamen omnino distinguere debuisset eo ipso, quod hanc materiam sibi explanandam assumpserit, & ideo hæc omissio ei ad vituperium (ut ex ipso propositæ doctrinæ exemplum sumam) imputanda est. Si vero de jure Naturæ & Gentium opus non conscripsisset, hujusmodi omissio, etsi absolute imputari ei posset, quia fuisset libera; reipsa tamen imputari moraliter non deberet; quia nulla, ut puto, obligatione ad opus illud elucubrandum adstringebatur: imo laudabilius in eo fuisset ab eo opere conscribendo abstinere, quam tot erroribus vitiisque fœdatum in lucem emittere. Præstat tamen omissionem hanc potius defectui memoriæ, quam ignorantiæ adscribere: nam ceteroqui rem hanc mente tenuisse argumento esse potest, quod de actionibus verba faciens, quæ imputandæ sunt, duo hæc sæpe conjungat: *quantum poterat, & debebat*.

Essai sur l'hist. du droit nat. part. II. Dixi omissionem: nam aliunde non omnino æquam censeo accusationem quam *Hubnerus* ipsi hoc loco affingit, ac si *imputabilitatem* cum *actuali* imputatione confuderit: quæ duo is ita distinguit, ut *imputabilitas* meram facultatem agendi vel non agendi supponat: at actualis imputatio præterea obligationem agendi, vel non agendi requirat. At ego, cum actualis imputatio non sit, nisi ipsa imputabilitas ad exercitium deducta (quod in foro humano fit a legitimo judice, in foro autem interno fit a ratione, & a supremo Legislatore) de eo potius redarguendum arbitror Pufendorfium, quod imputabilitatem *naturalem*, qua quis præcise velut dominus & auctor actionis alicujus agnoscitur, ab imputabilitate *morali*, qua quis ob eam actionem laude, vel vituperio, præmio, pœnave dignus haberi merito possit, non distinxerit: illa enim imputabilitas meram exigit libertatem, hæc vero præterea agendi, vel non agendi obligationem: si quis tamen hanc imputabilitatem *moralem* appellare malit *actualem* imputationem, quanquam id minus proprie dictum videtur, per me quidem licet. Certum illud est, Pufendorfium vel ob confusionem, vel ob omissionem, in hac quoque doctrinæ parte reprehendi merito posse.

CAPUT V.

Extat in homine Recta Ratio. *Eam Hobbesius perperam contrahit ad veritates per ratiocinationem ex principiis deductas; & minus recte in ratiocinii actu constituit. Sed gravius errat, dum asserit, rectam Rationem esse ratiocinationem cujusque propriam. Suppetit nobis certa regula veram, rectamque rationem a falsa, pravaque secernendi.*

Rectam Rationem homini inesse, seu rationem hominis rectam esse posse, & aliquando reipsa esse, nemo, ut arbitror, in dubium revocat. Plures tamen hic errant vel in ea definienda, vel quod nullam agnoscere velint illius rectitudinis regulam. Ut alios præteream, *Hobbesii* errata hic referre lubet. Primum, sed levius erratum ejus est, quod rectam rationem restringat ad eas tantum veritates, quas ex principiis ratiocinando deducimus: *Injuria*, inquit, *factum censere debemus, quod rectæ rationi repugnat; hoc est, quod contradicit alicui veritati a primis principiis ratiocinando collectæ*. Quis autem negaverit, eam quoque dicendam De Cive cap. II. §. 1.

esse

esse *rectam rationem*, quæ principiorum veritatem attingit? Gravius vero errat, dum rectam rationem esse definit *actum* Ib. in Nota. *ratiocinandi*, inquiens: *Per rectam rationem in statu naturali intelligo, non ut multi, facultatem infallibilem (a) sed ratiocinandi actum*. Fallitur plane; nam actus ratiocinandi & rectus esse potest, & falsus. At recta ratio non potest non esse vera: & quamvis ratio non sit infallibilis, cum tamen recta est, procul dubio non fallitur; siquidem illius rectitudo in veritate consistit: quod nec ipse diffitetur *Hobbesius* in textu, quem paullo ante commemoravimus; ubi *Rectam Rationem* explicat per veritatem a veris principiis *recte* ratiocinando collectam. Sed non veretur ille sibi vel in eodem loco contradicere, ut fupremum hac in re errorem suum procudat, nempe Rectam Rationem censendam esse *Ratiocinationem uniuscujusque propriam*: subdit enim ibidem. *Extra Civitatem... sua cujusque Ratio non modo pro actionum propriarum, quæ suo periculo fiunt, regula, sed etiam in suis rebus pro actionis alienæ mensura censenda est*: cujus doctrinæ absurditas sua sponte in oculos incurrit. Non dissimulandum tamen, eum non qualemcunque ratiocinationem uniuscujusque propriam pro recta ratione habere, sed veram, hoc est ex veris principiis recte propositis concludentem, propterea quod, subdit: *In ratiocinatione falsa, sive in stultitia hominum, officia sua erga cæteros homines ad conservationem propriam necessaria non videntium, omnium consistit legum naturalium violatio*. Sed præterquam quod principia, ex quibus ille vult (*b*) ut ratiocinatio recte concludat, pessima sunt atque falsissima, nempe, *Societatis Civilis initium esse a metu*, & *universalem esse mutuo se lædendi voluntatem*, illud certe minime ferendum, ratiocinationem propriam constitui suarum, aliorumque actionum regulam in suis rebus; cum nihil proclivius sit, quam ut unicuique ratiocinatio sua vera videatur. At *extra Civitatem, seu in statu naturali*, inquit ille, *rectam ratiocinationem a falsa dignoscere, nisi comparatione facta cum sua, nemo potest*. Hoc falsissimum est. Extat enim generalis, & certa regula, qua cum de nostræ, tum de aliorum rationis seu opinionis rectitudine judicare possumus, ac debemus, ipsa nempe rerum natura. Scilicet quum rationis rectitudo veritas sit, ut diximus; veritas autem perceptionum, judiciorumque nostrorum sita sit in conformitate cum rebus, quas percipimus, ac de quibus judicamus; hinc planum fit, rectam rationem nostram in rebus, quæ praxim respiciunt, eam esse, quæ conformis est vel vero fini, vel mediis ad finem consequendum idoneis (quæcumque enim actiones nostræ, quæ recta ratione dirigendæ sunt, nonnisi vel circa finem, vel circa media versari possunt); quia nimirum indicat, quinam optimus finis sit, in quem tendere debeamus, quæve optima sint media ad eundem finem conducentia. Quoniam vero quod aliquis finis verus sit, non habet ab opinione nostra, sed a propria natura, qua scilicet, ita nos perficere potest, ut nostra desideria expleat, beatosque efficiat; & media pariter a propria eorum natura sortiuntur aptitudinem ad ipsum finem; hinc dici absolute potest, rectam rationem eam esse, quæ rerum naturæ conformis est; & idcirco an recta sit, dijudicandum ex ipsa natura rerum. Absurde igitur *Hobbesius* pro nostrarum, aliorumque in rebus nostris actionum regula ratiocinationem statuit uniuscujusque propriam; nec

R 2 rem

(*a*) Si per *infallibilem* hoc loco intelligat *Hobbesius* facultatem, quæ falli non possit; pessime hoc multis attribuit, quum nemo sit, qui putet, rationem nostram falli non posse. Si intelligat facultatem reipsa erroris expertem, seu recte ratiocinantem; id perperam rejicit; alioqui efficeretur, rationem esse rectam dum reipsa fallitur, & sibi ipsi contradiceret: siquidem paullo post ait, rectam rationem esse *ratiocinationem uniuscujusque propriam, & veram*.

(*b*) Ipse indicat, ea esse quæ statuit cap. I. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

rem in tuto collocat addendo *veram*; quum an vera sit, ex ea, quam modo explicavimus, regula decernendum sit.

Itaque ad comparandam rectam rationem, rerum natura omni conatu expendenda, & undequaque consideranda est; & cum ea cunctæ, quas assumimus, propositiones, conclusionesque, quas deducimus, conferendæ: & ita quidem, sive de nostris, sive de alienis opinionibus judicium ferendum sit; & sive qui judicat princeps sit aut magistratus, vel privata persona; sive potens, sive debilis, sive dives, sive pauper &c. ipsa semper rerum natura præ oculis unice habenda est. Hinc si quis aliter quum in egestate est, judicat, aliter quum in prosperitate, aut potentia; aliter quum princeps est, aliter quum privatus; aliter quum de se, aliter quum de aliis agitur, aliter demum uno, aliter alio tempore; apud illum profecto recta ratio non viget, quæ semper est uniformis, quemadmodum ipsa rerum natura semper uniformis est. Quam profecto uniformitatem tollit, imo rectæ rationis ideam penitus evertit Hobbesius, non tantum eo, quod rectam rationem esse statuit ratiocinationem uniuscujusque propriam, quæ in variis hominibus nonnisi varia esse potest; sed etiam propterea quod ejusmodi ratiocinationis veritatem pendere facit ex eo, quod quisque judicat, ad conservationem propriam necessarium esse: quod quidem judicium non tantum pro diverso cujusque genio, & indole varium esse potest; sed etiam ad quævis perpetranda crimina valet inducere, quum nullatenus ad jus aliorum respiciat. Ex quo efficitur, & furta, & rapinas, & homicidia fore licita, si hæc ad propriam conservationem necessaria existimentur. En quam prava sit istæc ratio, quam *rectam* vocat Hobbesius. Ea in mutuam cædem obarmare homines valet, dum plures eandem rem ad conservationem sui necessariam judicant: sibique ipsa contradicit non tantum prout est in diversis hominibus, sed quia juxta Hobbesium ea dictat *omnibus jus esse in omnia*, & istiusmodi jus *inutile*, adeoque retinendum non esse, statum *naturalem* esse *bellum*, & bellum conservationi hominum *adversum* esse; adeoque naturam dictare, *quærendam esse pacem*: *unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem*, & tamen *injuria factum* censeri debere *quod rectæ rationi*, hoc est *rationi propriæ* & *proprio judicio repugnat*. At quod pejus est, hujusmodi contradictiones Hobbesius in Deum ipsum refundit, quum postea doceat, *Verbum Dei per naturam regnantis non aliud* supponi *præter rectam rationem*, & *Leges Dei per solam naturam regnantis, solas esse leges naturales*; hoc est *dictamina rectæ rationis*: nam legem naturalem ipse definit, esse *dictamen rectæ rationis* (seu ratiocinationem uniuscujusque propriam) *circa ea, quæ agenda, vel omittenda sunt ad vitæ, membrorumque conservationem, quantum fieri potest diuturnam*. Quapropter Deus Hobbesii ipse sibi contradicit. Nam ex una parte, per rectam rationem *Hobbesianam* omnes in mutuum bellum, cædemque impellit, ut unusquisque jus suum tueatur: ex altera vero per eandem rectam rationem ipsis vetat bellum; jubetque, ut in hunc finem unusquisque cedat juri, quod sibi convenire novit, quodque nihilosecius potest postmodum armis vel dolo repetere. Sane hæc omnia fluunt ex *Hobbesiana* rectæ rationis idea, & *regno Dei per rectam rationem regnantis*; præsertim si addatur ejus definitio juris, qua asserit, illius nomine non aliud significari, quam *libertatem, quam quisque habet, facultatibus naturalibus secundum rectam rationem utendi*. Quid vero expectandum ab isto auctore, qui tam perverse rectam rationem explicavit?

Lib. cit. Cap. I. §. 10. & seq.

Ib. cap. I. §. 7.

At, inquit ille, in statu naturali nulla est ratio, quæ a singulis pro certa habenda sit, cujusmodi est in Civitate ipsius Civitatis ratio, hoc est lex Civilis: igitur quisque rationem suam pro certa habere potest, ac debet; ac unusquisque est judex mediorum ad sui conservationem, adeoque juris, quo ipse fruitur. At nos minime inficiamur, oportere, ut homo in statu naturali sua

una-

utatur ratione, & secundum eam operetur. Quod nos negamus, improbamusque, est, ideo *rectam* dicendam esse rationem, quod *propria* sit; negamus etiam, eam esse cum principiis ab *Hobbesio* positis comparandam, ut vera judicetur; negamus demum, unumquenque de sola sui conservatione debere esse sollicitum: contra vero contendimus, eniti unumquenque debere, ut ea naturis rerum, certoque, ac immutabili ordini a Deo in natura constituto conformis sit, seu ut verum optimumque humani generis finem, & consentanea media patefaciat; utque demum judicium ejus semper sit uniforme: uniformitas enim est veritatis character; ac veritas nec sibi contradicit unquam, neque cum aliis veritatibus pugnat. Hinc quum quisque recta ratione judicat, sibi aliquid licere (v. g. de rebus sumere nondum ab aliis occupatis quantum vitæ suæ conservandæ necessarium sit) judicare quoque debet, idipsum alteri etiam in pari casu licere. Sic qui judicat, sese posse jure, immo & quandoque debere, quidpiam ab alio exigere, oportet ut judicet, alterum illud idem etiam a se exigere posse, aut debere. Scilicet recta ratio in statu naturali non tantum proprium ratiocinantis, sed etiam generale totius hominum communitatis bonum curare debet: quemadmodum Lex Civilis, quæ in Civitate, Hobbesio teste, a singulis civibus pro recta ratione habenda est, non alicujus peculiaris tantum personæ, sed commune totius communitatis bonum curat, promovetque: quod sane Ratio consequetur, quotiescunque ordinem a Deo in rerum natura constitutum satagat custodire.

Quod si dixeris, nisi pro recta ratione habeatur ratio uniuscujusque propria, nullam nos certam operandi regulam habituros, quum cuique adeo proclive sit in errorem ratiocinando prolabi; respondeo, utut hoc unicuique maxime proclive sit; tamen diligentia nostra, atque industria fieri posse, ut erroris sin semper saltem plerumque immunes simus: nempe si conatum impendamus omnem, ut clare distincteque, & quoad fieri potest complete, cuncta nostrarum actionum incitamenta dignoscamus; si perceptas ideas diligentissime invicem comparemus; si non assentiamur nisi propositionibus, quæ claritate sua, atque evidentia assensum nostrum extorquere valeant; si non uni tantum sensui fidamus, sed plurium, quum res patitur, testimonia adhibeamus, invicemque conferamus; si demum affectu summo veritatem prosequamur, inquiramusque voluntate a pravis affectionibus libera. Notum est enim, a prava voluntatis dispositione cunctos ferme qui praxim spectant, errores (quemadmodum e lutulento fonte inquinatæ fluunt aquæ) scaturire. Hujuscemodi porro recta voluntatis dispositio præsertim exigitur ad evitandos errores in peculiaribus actionibus, quæ circa objecta versantur variis circumstantiis involuta. In his enim, quum eadem prorsus claritas haberi non possit, quæ in primis principiis, vel in universalibus scientiarum veritatibus habetur; si operandi necessitas urgeat, prudens quisque contentus sit oportet ea majore, quam obtinere valeat, verosimilitudine, & probabilitate: qua de caussa non quid homines temere & insipienter agant, ut Hobbesius frequenter, considerabit; sed scita prudentum, peritorum decisiones, leges etiam positivas, siquæ sint circa ipsam, affinemve materiam, consulet, serioque expendet. Hoc quisquis sincero cum amore veritatis faciat, vix unquam a scopo suo aberrabit; sed in his quoque rectam rationem tenebit.

CA-

CAPUT VI.

Objectum essentiale, integrumque humanæ voluntatis est Bonum, *cujus traditur idea. Perperam illud definit Hobbesius per* cujusque appetitum. *Immerito etiam contendit, voluntatem* ultra bonum appetentis proprium *ferri non posse. Maxime vero errant tum ii, qui cum* Spinosa, *spe solum, ac metu; tum ii, qui cum* Epicureis, *sola* voluptate, *ac* dolore; *tum demum, qui cum* Pseudopoliticis *putant solo* utilitatis intuitu *voluntatem nostram ad volendum determinari posse.*

HOc capite plura complectimur, quoniam paucis expediri ea possunt, atque expositione magis indigent, quam probatione. In primis omnium consensu, intimaque experientia exploratum cuique est, voluntatem nostram semper tendere in bonum, & quidquid eligit, licet in se quandoque malum, eligere sub ratione boni. Quare sicut objectum intellectus est verum, ita, fatentibus omnibus, bonum est essentiale integrumque voluntatis objectum: proinde ad hoc quod attinet, nullatenus libera voluntas est; sed solum in ordine ad peculiaria bona, seu in eligendo potius uno, quam altero; ut supra diximus. Verum in idea *boni* stabilienda non omnes consentiunt. Plerique definiunt generaliter bonum, *quod cuique convenit*, seu *uniuscujusque naturæ*. Sed ambiguum illud *convenientiæ* vocabulum obscuriorem definitionem reddere videtur, quam ut satisfacere queat. At quia boni generatim prout scilicet bonum *physicum*, seu naturale, & bonum *morale* complectitur, clariorem definitionem tradere difficile est; satius videtur utriusque ideam sigillatim, ac distinctim exponere. (Hoc lib. cap. IV.)

Itaque bonum naturale, seu physicum definiri potest illud, *quod rei alicujus naturam, facultatesve conservat, auget, aut perficit*. Si enim ea omnia, quæ bona physica, seu naturalia vocantur, expendamus; facile comperiemus, eadem ob unam, alteramve ex his rationibus talia existimari. Et si quidem generalis illa, sed obscurior boni notio, quam supra attulimus, admittatur, perspicuum est, ea, quæ rem quamlibet vel ejus facultates conservant, augent, vel perficiunt, ipsi, seu ipsius naturæ convenire; immo non aliud, quam hoc ipsum *convenientiæ* nomine ea in definitione posse intelligi. Et sane cum nemo non velit, nec possit non velle sui, suarumque facultatum conservationem, ac nemo sit, qui de suarum facultatum incremento, ac succrescente perfectione voluptatem non percipiat, hinc satis clare patet, in ejusmodi conservatione, augmento, ac perfectione rationem boni, quæ unice voluntatem afficere, ac percellere potest, aptissime collocari. Quare *Aristoteles* licet bonum definiat: *id quod omnia appetunt*; tamen veluti præcipuam proprietatem boni in eo sitam esse innuit, ut conservet id, cujus est bonum. *Quod*, inquit, *est cujusque bonum, ipsum conservat*: vel si mavis ita vertere; *quod quidpiam conservat, illius bonum est*. (a) Nec ullus dubito, idem prorsus sensisse de eo, quod facultates aut auget, aut perficit. At vero sive in *convenientia*, sive in effectu aliquo conservationis, augmenti, & perfectionis boni essentia constituatur, exinde duo inferre licet: unum, Bonum esse ex genere eorum, quæ *relativa* dicuntur; eo quod necessario relationem aliquam, seu habitudinem ad aliud includunt, exprimuntque. Nam si bonum convenit cuiquam, conveniat necesse est: & si facultates alicujus conservat, auget, vel perficit; habeat oportet habitudinem aliquam ad ejus naturam. Alterum, ideam boni nequaquam intra alicujus individui, seu speciei aut generis fines coarctari; sed non solum omnes homines, verum etiam animantia quælibet, quin & inanimatas res om- (Politic. lib. II c. a.)

(a) Græca ejus verba ita se habent: Καὶ τὸ ἑκάστῳ ἀγαθὸν σώζει ἕκαστον.

omnes pervadere: nihil est enim cujus natura, vel facultates quoquo modo augeri non possint, ac perfici. At vero, quemadmodum est aliquod bonum universalissimum, quod rebus omnino omnibus convenit v. g. conservatio; ita alia, & pleraque sunt bona, quæ magis minusve late patent; quo scilicet plura vel pauciora sunt ea, quarum naturæ, vel facultatibus conveniunt. Sic sanitas v. g. corporibus omnibus viventibus bonum commune est. Expedita intelligendi facultas est bonum commune omnibus ratione utentibus. Ex quo conficitur, ex natura alicujus *boni* cum natura rerum ad quas refertur, comparata dijudicandum esse, quænam, & quotnam suo ipsum ambitu complectatur. Eapropter quisquis rem aliquam cuipiam bonam, aut necessariam esse compererit, is eo ipso intelliget, eam ceteris quoque ejusdem naturæ corporibus bonam esse, vel necessariam; modo convenientia illa, aut necessitas non in quibusdam accidentibus peculiaribus fundetur, sed in natura ipsa omnibus communi. Et hac quidem ratione *cibum*, *potumque* ceteris omnibus hominibus *bonum* ac necessarium esse non ambigo, quia mihi utrunque bonum ac necessarium esse, experientia magistra, intelligo. Quia tamen quandoque contingit, convenientiam cujuslibet rei totam pendere a peculiaribus individui accidentibus; inde fit, ut non semper ceteris ejusdem speciei, aut naturæ individuis idem bonum sit: indeque consurgit trita illa divisio *Boni* in *particulare* quod uni tantum, vel paucis convenit; in & *commune*, quod omnibus ejusdem speciei, aut generis, consentaneum est. At sive in communi natura, sive in peculiaribus accidentibus convenientia boni fundetur, perspicuum est, convenientiam ipsam in objecto residere, & esse necessariam, seu non pendere ab opinione, aut voluntate, aut desiderio cujusque; atque adeo non propterea quidpiam esse bonum, quod ita putatur, aut appetitur; sed contra, propterea appeti, & desiderari, quia bonum esse aut cognoscitur, aut, tametsi sæpe falso, existimatur.

Plane igitur errat *Hobbesius*, dum *bonum* ex cujusque desiderio, ac voluntate definit, ut hac ratione dissidiorum, & mutui inter homines belli generalem, perpetuamque esse caussam facilius persuadeat. Quo quidem dogmate vix quidquam fingi potest perniciosius; siquidem & naturam boni, malique tollit, & cupiditates fovet improborum, qui sese semper bonum sectari dubitare non poterunt, si semel bonum ex cujusque cupiditatibus definiatur. Errorem tamen adeo absurdum pluribus in locis diserte tradit hic Auctor. Quanquam alibi ipsa, ut puto, rei claritate cogente, rectius loquatur. *Omnibus rebus* (inquit,) *quæ appetuntur*, *QUATENUS APPETUNTUR*, *nomen commune est bonum: & rebus quas fugimus malum. Sed cum alii alia appetant, & fugiant, necesse est multa esse, quæ aliquibus bona, aliquibus mala sunt. Ut quod nobis bonum, hostibus malum. Sunt ergo bonum, & malum appetentibus, & fugientibus correlativa.* Quasi vero & cibi nonnulli ei qui maxime eos appetit, mali esse non possint, noxiique; & pharmacum ægroto, amentique, etsi illud vehementer refugiat, salubre, adeoque *bonum* esse non possit. Quid absurdius quam adeo fallaci regula bonum, malumque definire? De Hom. cap. XI. §. 4.

At nil melius hac de re alio in loco loquitur ipse. *Ea est*, ait, *natura hominis ut unusquisque quod sibi cupit fieri, bonum; quod fugit, malum vocat. Itaque diversitate affectuum contingit, ut quod alter bonum, alter malum, & idem bomo, quod nunc bonum, mox malum, & eandem rem in seipso bonam, in alio malam esse dicat. Bonum enim, & malum delectatione, & molestia nostra (vel ea quæ nunc est, vel quæ expectatur) omnes æstimamus.* Ita quidem res se habet, inquio ego, si bonum malumque brutorum more æstimemus omnes. Bruta enim, quippe quæ solo feruntur impetu naturæ, nonnisi delectatione, ac molestia quibus unice trahuntur, bonum, malumque metiri possunt. At homines alia ad bonum, malumque æstimandum, dijudicandumque regula donati sunt, De Cive Cap. XIV. §. 17.

nem-

nempe *ratione*; qua, quidquid sit de Hobbesio, ejusque similibus, aliquos saltem vel interdum uti, non absque gravi in humanitatem omnem injuria inficiari quis potest. Omnes vero, semperque in bono maloque dijudicando ea uti debere, tam est exploratum, quam certa res est, *Rationem* præcipuam esse hominis partem, eaque reliquis omnibus animantibus præstare. Hac si utamur regula, sæpissime comperiemus, ea, quæ molestiam creant, reipsa esse bona nobis; contra vero quandoque mala, quæ pariunt voluptatem: illa enim nos facultatesque nostras aut conservant, aut perficiunt; hæc vero labefactant multoties, & perdunt. Quod si plerique reipsa bonum malumque oblectatione æstimant & molestia; non ita se gerunt, neque id faciunt, quod ea hominis natura sit, ut vult *Hobbesius*; sed quia vale dicto rationi, qua homines sumus, affectibus, & passionibus, brutorum instar, sese abripi patiuntur. At solemne est Hobbesio, naturæ nomine affectus, passionesque brutis etiam communes nuncupare: quod tum ex innumeris ejus locis constat, tum ipse verbis satis apertis declarat cum ait, *Ad quas* (societatis delicias) *natura, hoc est ab affectibus omni animanti insitis ferimur*. At nihilne ergo *Hobbesius* in hominis natura reperit *præter affectus omni animanti insitos?* Et si quid aliud in hominis natura agnoscit, cur ad illud minime respicit, quum ad hominis naturam quidpiam spectare pronunciat? Et cur id quod homines pravis affectibus abrepti efficiunt, in naturam ipsam hominis refundit? Profecto, si humanam naturam data opera calumniari, aggressus esset hic Philosophus, non alia potuisset ratione se gerere; & si ipsi propositum esset, unumquenque ad suos sectandos, implendosque affectus, atque passiones, vehementius incitare; id melius perficere non potuisset, quam eos venerando *humanæ naturæ* nomine cohonestare. Verum quidquid molitus sit ipse, quicunque sapiunt, ratum semper habebunt, *bonum, malumque*, non affectibus, sed ratione, non oblectatione, aut molestia, sed effectibus vere utilibus aut noxiis; non demum vulgari opinione vel sensu, sed rerum natura bene perpensa, dijudicanda esse, ac dimetienda.

De Cive Cap. II. §. 2.

Error Hobbesii alter circa naturam boni, malique non minus reliquis absurdus, ac perniciosus est. Ait enim, voluntatis objectum non ultra illud extendi, quod quisque sibi ipse bonum, arbitratur; adeo ut voluntas nequaquam possit aliud ultra proprium appetentis bonum appetere, aut curare: *in omni societate*, inquit, *queritur voluntatis objectum, hoc est quod videtur unicuique congredientium bonum sibi*; subdit vero paulo post: *quidquid fit voluntario, propter bonum aliquod fit Volentis*. Et hinc infert: *unumquenque* BONUM SIBI *naturaliter, justum propter pacem tantum, & per accidens querere*: ut sexcenta alia similia ejus loca prætercam. Absurdissimus hic error tum rationi, tum experientiæ adversatur. Experientiæ quidem: nam licet plurimi ex vulgaribus præsertim hominibus ita sint comparati, ut nihil propemodum, nisi quod sibi commodum est, appetere, & persequi videantur; tamen alii quoque magis generosa præstantique sunt indole, quibus aliorum etiam & præsertim commune Civitatis, immo totius humani generis bonum curæ est quammaxime; illudque pro virili curant, promoventque. Hoc in primis videre est in bonis Principibus, sapientibusque legislatoribus, qui quas ferunt, legibus luculentissime ostendunt, nihil sibi magis cordi esse, quam commune bonum, publicamque utilitatem, felicitatemque. Neque vero ego arbitror, Hobbesium adeo Imperantibus, quibus ceteroqui nimium in aliis defert, infensum esse velle, ut illorum neminem bono hoc animo præditum aut nunc esse, aut aliquando extitisse contendat, velitque omnes omnino ipsorum leges injustas esse, & malas: si nanque vel aliquam justam esse fateatur, & bonam; *cum lex bona, ipso docente, non sit nisi quæ ad salutem populi necessaria est, tametsi summo Imperanti utilis sit*; illud etiam admittat oportet, Imperantes aliquos esse, qui

De Cive Cap. I. §. 2. Ib Cap. I. §. 2. Cap. III. §. 21.

Leviath. Cap XXX.

qui legibus suis populi salutem seu bonum commune intenderint; adeoque non tantum bonum nostri proprium, sed etiam bonum aliorum esse possevoluntatis nostræ objectum.

Jam vero si a summis Imperantibus & Legislatoribus, ad alia hominum genera descendamus, rem eandem frequenti experientia comprobatam facillime comperiemus. Nam ut eos nunc prætercam, qui quamvis privati, bonum tamen commune, publicumque & sincere desiderant, & quoad possunt, opere promovent (quorum aliquos, & extitisse, & esse, frustra, & injuria negaret Hobbesius; licet fateamur, non adeo multos esse, ut opporteret) quid dicendum de amicis erga amicos, de sponsis erga sponsos, de parentibus erga filios, & viciſſim? An non illi omnes sæpe saltem sin semper, iis quos caros habent, & corde bene cupiunt, & opere bene faciunt, quin exinde ullum intendant proprium commodum, ullamve delectationem, nisi quam ipsis parit conscientia benefaciendi iis quos diligunt, quorumque felicitas tam ipsis cordi est, quam sui ipsorum propria: quamobrem ipsum bonum amici, sponsæ, filiorum, aut parentum gratissimum est ipsorum voluntatis objectum. Idem prorsus dicendum de iis qui vere grati sunt erga benefactores; idemque de aliis quotquot humana, & benigna indole sunt; qui neque interdum propriis absterrentur incommodis, quominus aliis, qui suo indigent auxilio, manum porrigant, operamque suam impendant: ipsa scilicet natura illos innato compassionis affectu erga egentes vel male habentes ad id impellit. Hinc si quis iter faciens ignotum aliquem, a quo nihil sibi timendum sit, obviam habeat v.g. puerum, eum amanter salutat, ac bene precatur; & si in foveam casu lapsum animadvertat, occurrit, auxiliatur, extrahit, erigitque: si secus fecerit, hoc quicunque noverit, eum, qui & ipse se ut inhumanum condemnabit. At quodnam quæso hoc in casu sui commodum respicere poterit homo ille, vel quanam oblectatione sua ad id faciendum permoveri? aut saltem quis non perspicit eum alterius bonum vere ex animo velle, intendere, & curare? Res ergo est experientia ipsa constantissime comprobata, humanæ voluntatis objectum non esse tantum proprium appetentis bonum.

Ratio vero idipsum suadet, si imprimis, id de quo nemo prudens ambigere possit, ratum habeatur, non affectibus, & passionibus, sed ratione ipsa *Bonum*, ut diximus, æstimandum esse; & bonum qualecunque esse voluntatis objectum; adeoque eousque amorem nostrum extendi posse, quo ipsamet boni ratio pertingit. Comperta vero res est, Bonum eo quod sit in alio, non desinere esse *bonum*; illud igitur velle, & desiderare nostra voluntas potest. Quod adversus argumentum istud objicitur, illud est, quod cum bonum ad genus relativum pertineat, hæc relatio ad appetentem debere pertingere videatur; secus, quoad ipsum, boni ratio destrueretur. Quid enim, inquiet quispiam, refert, in se, aut alteri bonum quidpiam esse, si bonum non fuerit respectu illius, cujus ad ipsum volendum excitanda sit voluntas? Si nanque illud unum sufficit, jam bonum etiam inimici ab inimico amari posset, atque deberet; quia tametsi huic noxium sit, adeoque malum; alteri tamen utile est, & bonum. Verum (ut nihil modo de inimico dicamus, cujus quoque bonum appetere quis potest, tametsi non ut sibi malum) recta ratio in uniuscujusque bono satis relationis aut convenientiæ ad unumquenque ostendit, ut uniuscujusque voluntas illud velle queat, & quadantenus debeat. Nam primo, Ratio cognoscit bonum totius esse bonum cujusque partis; & cujuslibet partis bonum esse item bonum totius: sicut enim totum complectitur omnes partes, ita partes omnes totum constant, perficiuntque: ex quo consequitur, etiam bonum cujusque partis æstimari posse bonum alterius, sin alia de caussa, saltem quia partis cujusque bonum est bonum quoque totius, in quo omnes continentur

partes. Hac igitur primum ratione potest quis velle bonum alterius, quia bonum ipsius, ut est individuum humanæ naturæ, est bonum speciei, seu totius humani generis, quo & ipse continetur: qua ratione quodcunque nostri corporis membrum, si sensu præditum esset, desideraret utique sanitatem cujuslibet alterius membri; quia ea sanitas est bonum totius corporis, cujus ipsum quoque membrum est; & idcirco est quoque bonum suum. Ex quo clare apparet, quomodo voluntas, si rationem sequatur ducem, tum bonum totius humani generis, tum hominis alteriuscujusconque velle possit: nam quisque tam bonum commune, quam cujusque alterius bonum tanquam bonum proprium, seu in quo sui bonum quodammodo involvitur, considerare potest: & hac ratione de ipso, ut de proprio gaudere.

Generalissimæ huic rationi peculiares aliæ plerunque accedunt, & quidem eo validiores, quo illud totum, quod est humana societas, intra terminos angustiores concluditur. Nam præter immensam totius humani generis societatem, datur primo *politica* societas, quæ arctiori unius civitatis vinculo, certam hominum multitudinem mutuo devincit; adeoque potiorem suppeditat rationem, cur bonum cujusque civis, & multo magis bonum commune civitatis, ut bonum proprium a quolibet cive haberi possit, ac debeat. Arctiores adhuc, adeoque ad id quod intendimus, validiores sunt societates familiarum, omniumque consanguineorum & affinium, in quibus sanguinis communio, vel cognationis vinculum, aliæve mutuæ relationes bonum unius aliis quodammodo commune efficiunt; bonumque toti societati commune proprium faciunt esse cujuslibet ejus membri. Inter omnes autem societates, quemadmodum nulla *præstantior, ac firmior*, ut ait Tullius, *ita nulla est ad mutuum amorem fovendum potentior, quam cum Viri boni moribus similes sunt familiaritate conjuncti . . . Nihil enim est amabilius nec copulatius quam morum similitudo bonorum. In quibus enim eadem studia sunt, eademque voluntates; in his fit, ut æque quisque altero delectetur, ac seipso; efficiturque quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.*

Lib. 1. de Offi. cap. 17.

Quæ cum ita sint, quis assentiatur *Hobbesio* asserenti, integrum voluntatis objectum esse ipsius appetentis bonum? itemque neganti, quenquam posse bonum aut commune aut alterius cujusque reipsa desiderare, ac velle? Quod si Hobbesianus quispiam reponat, hoc ipsum conficere objectum voluntatis esse bonum appetentis proprium: quia si bonum commune, vel cujusquam alterius appetitur, non nisi quatenus ipsius appetentis quodammodo proprium est, appetitur; respondeo, eum animo verissime commune bonum, bonumque alterius desiderare, ac velle, quum ipsum illius bonum ut proprium habeat, & velit, deque eo, ut de proprio bono oblectetur. Neque enim in eo, quod Patriæ, aut civi particulari, aut familiari, aut amico optamus, omnem ad nos relationem, seu convenientiam removendam volumus; alioquin amor ille irrationalis esset, vel potius impossibilis (hujusmodi nanque bonum omnem, ad nos quod attinet, boni relationem amitteret); sed illud duntaxat contendimus, voluntatem nullatenus arctari posse, aut debere ad volendum bonum solum appetenti proprium, seu illi soli commodum, & utile; sed item posse aliorum bonum, ut proprium diligere, seu velle bonum aliis, etiam (quod sane est amare alios) absque ullo proprii commodi aut utilitatis intuitu; modo adsit, quæ ceteroqui nusquam deest, ratio aliqua (ut minimum, naturæ communio) ob quam alterius bonum, ut bonum nostrum haberi, seu considerari queat. Qui hoc admittere renuit, dignus profecto est, qui ex hominum censu obliteretur: præsertim cum sese quoque minus amare ostendat, qui eos non amat, qui vel sanguinis cognatione, vel morum similitudine, vel patriæ vinculo, vel demum communione naturæ unum quodammodo cum ipso sunt, &c,

ut

ut ita dicam, *alter ipse* : quod quidem quanquam de amico speciatim dictum est, sua tamen proportione de omni qui dictarum rationum aliqua alteri conjunctus est, haud incongrue dici potest. (*a*)

His duæ aliæ rationes accedunt, quæ aliquo modo etiam experientia ipsa nituntur. Nam primo manifestum est, homines iis facultatibus ornatos esse a natura, quibus sese mutuo juvare possint. Quod præ oculis habuisse videntur Stoici, quorum ea erat apud Tullium sententia. *Quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari: homines autem hominum caussa esse generatos, ut ipsi inter se aliis alii prodesse possent.* At vero hujusmodi facultate homines incassum natura donasset, nisi quisque bonum alteri desiderare posset, ac velle. At non tantum natura utcunque potestatem dedit hominibus, qua alii aliis prosint, si velint prodesse; sed eos etiam in rem hanc velut insito pondere inclinat, incitatque: cujus profecto naturalis propensionis indicium clarissimum est eximia, & singularis illa oblectatio, quam animi præsertim nobiles, dum aliis beneficia impendunt, experiuntur: qui quidem quo pluribus se prodesse norunt, eo majore perfunduntur voluptate. (*b*) Quin haud scio, an quisquam adeo vili, & agresti sit animo, ut si cuiquam citra incommodum suum bene, benigneque facere possit,

De Off. lib. I. c. VII. n. 22.

(*a*) Huc facit præclara illa S. Thomæ doctrina, quæ rationem reddit, cur similitudo sit caussa amoris. *Ex hoc*, (inquit 1. 2. q. 27. a. 3.) *quod aliqui duo sunt similes, quasi habentes unam formam, sunt quodammodo unum in forma illa: sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis; & duo albi in albedine: & ideo affectus unius tendit in alterum, sicut unum sibi, & vult ei bonum sicut & sibi.* Ex hac ratione probe intellecta sat clare perspicitur, non solum quomodo amor *ultra bonum appetentis* ferri possit, & tendere in alterum; & quomodo bonum alterius sufficientem habeat cum appetitu amantis convenientiam; quomodo etiam quisque alium omnem amare possit, eique bonum velle; sed etiam quomodo amor ipse nostri prima radix sit, ac fundamentum diligendi alios. Si enim *amor procedit ex apprehensione unitatis amati ad amantem*, ut loquitur S. ipse Doctor (ibidem q. 28. a. 1.) profecto eo ipso, quod nosmetipsos amamus, consequens est, ut eos omnes quos nobiscum unum esse concipimus, ut tales diligamus: siquidem bonum illorum ratione apprehensæ unitatis concipitur ut bonum nostrum; adeoque potest esse objectum nostri affectus, amoris, ac desiderii.

(*b*) Hoc probe agnovit Aristoteles: unde ait (II. Polit. cap. III.) τὸ χαρίσασθαι καὶ βοηθῆσαι φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις ἥδιστον, *gratificari, & auxiliari amicis, & hospitibus, vel sodalibus suavissimum*, vel juxta vetustiorem versionem: *benefacere, & auxiliari amicis, & extraneis est delectabilissimum.* Quomodo autem *benefacere alteri sit causa delectationis* egregie explicat S. Th. 1. 2. q. 32. a. 6. ejus verba tametsi paullo fusiora hic referre non pigebit. *Benefacere*, inquit, *alteri tripliciter potest esse caussa delectationis. Uno modo per comparationem ad effectum, quod est bonum in altero constitutum. Et secundum hoc, in quantum bonum alterius reputamus quasi bonum nostrum propter unionem amoris, delectamur in bono, quod per nos fit aliis, præcipue amicis, sicut in bono proprio. Alio modo per comparationem ad finem: sicut cum aliquis per hoc quod alteri benefacit, sperat consequi aliquod bonum sibi ipsi, vel a Deo, vel ab homine: spes autem delectationis est caussa. Tertio modo per comparationem ad principium: & sic hoc quod est benefacere alteri potest esse delectabile per comparationem ad triplex principium. Quorum unum est facultas benefaciendi: & secundum hoc benefacere alteri fit delectabile, in quantum per hoc fit homini quædam imaginatio abundantis boni in seipso existentis, ex quo possit aliis communicare; & ideo homines delectantur in filiis, & operibus propriis, sicut quibus communicant proprium bonum. Aliud principium est habitus inclinans, secundum quem benefacere fit alicui connaturale. Unde liberales delectabiliter dant aliis. Tertium principium est motivum: puta cum aliquis movetur ab aliquo, quem diligit ad benefaciendum alicui: omnia enim, quæ facimus vel patimur propter amicum, delectabilia sunt: quia amor præcipua caussa delectationis est.*

id lubenti animo non faciat. Quocirca haud sane bonam de se opinionem ingerit *Hobbesius*, dum sustinet, voluntatis objectum esse tantummodo bonum *proprium appetentis*. Quod quidem commentum ex eo etiam censendum est ab omni ratione alienum, quod neminiante ipsum in mentem venerit, saltem non constat Philosophorum aliquem id diserte docuisse.

Postrema denique ratio, quæ ad hunc Hobbesii errorem refellendum mihi validissima videtur, hæc est. Præter bonum physicum, quod supra admittendum definivimus, aliud est *bonum rationis*, quod vulgo *morale* dicitur, atque in conformitate actionis cum ratione positum est. Porro illud quod rationi consentaneum est, bonum esse negaverit nemo, qui noverit generalem ideam boni esse convenientiam cum natura, cujus pars potissima in homine est ratio. Et reipsa quidem si edere bonum sit homini, eo quod animali ejus congruit naturæ; cur non item sit bonum id, quod rationali naturæ congruit, idest rationi? Ut igitur concludamus voluntatem nostram, cujus objectum est bonum, posse etiam bonum aliorum & commune desiderare & velle, illud unum quærendum est, an id sit rationi consentaneum. At quis hoc neget, nisi qui omni careat ratione? Quid enim rationi adeo consentaneum, quam illorum bonum desiderare ac velle, qui vel solum ea, quæ maxima & amplissima est, naturæ societate conjuncti sunt? ut nihil dicam de aliis societatibus, quæ quo arctiores sunt, eo magis consentaneum rationi reddunt amorem mutuum inter eos, qui iis societatibus continentur. Qui fulgentissimam hanc convenientiam non videt, non est cur animantibus ratione utentibus accenseatur; cum eum ipsa ratio minime permoveat. Alia in rem hanc infra dabimus, eo præsertim loco, ubi virtutem per sese ipsam expetibilem, & expetendam demonstrabimus.

Interim vero ex iis quæ hucusque delibavimus, (si quidem, ut putamus, satis firmiter constitutum est, integrum voluntatis objectum non esse bonum proprium appetentis) omnino conficitur, toto ostio illos a veritate aberrare, qui contendunt nihil nos agere posse, nisi affectu aliquo *spei*, aut *timoris* moveamur; vel nisi *voluptate*, aut *dolore*, oblectatione aut molestia excitemur; vel demum nisi nobis proprium aliquod commodum, vel utilitatem consequendam proponamus. Si enim ut pluribus demonstravimus, possumus aliorum etiam bonum, felicitatemque appetere & velle; & si velle possumus quidquid bonum est, & idcirco etiam bonum rationis, seu quidquid rationi consentaneum est, nempe bonum *morale*, sive honestatem; profecto unicum agendi incitamentum esse non potest vel solus affectus spei, & timoris, vel oblectationis molestiæque sensus, vel demum proprii duntaxat commodi, utilitatisque intuitus: quidquid enim velle possumus, ob eandem caussam qua illud volumus, possumus quoque illius assecutionem opere ipso procurare; & quamlibet actionem, quæ bonum rationis continet, ob illud ipsum rationis bonum exercere. Si dicas hoc ipsum rationis bonum nos persequi non posse, nisi aliqua oblectatione, qua illud nobis præ suo contrario placeat, ad idem persequendum incitemur: respondeo, si oblectationis, vel voluptatis nomine simplex animi complacentia, cujusmodi ex ipsa rationis approbatione fluere potest, intelligatur; haud ægre essentiar, nos non nisi ob voluptatis & oblectationis incitamentum quidpiam agere posse, aut velle (a) atque in hoc ipso libertatis nostræ vel maxime prærogativa consistit. Quod igitur ipse admittere renuo, improboque, est, nos, quod non pauci asserunt, nihil agere, aut velle, nisi quodam sensibilis aut certe indeliberatæ voluptatis impulsu ad id agendum feramur: quo quidem dogmate nihil potest esse

(a) Hanc in rem plura infra dicentur lib. VII. cap. VI.

esse absurdius; clarum est enim quid inde sequatur, nempe fore ut unusquisque voluptati prævalenti sese permittat; quod quidem inter homines plerunque contingit: at aliud est quod fit, aliud quod fieri debeat. Ceterum quod nos diximus probe tenendum est; nanque contrarius error plurium pravorum dogmatum in theoria, plurimorumque scelerum in praxi fons est, & origo.

CAPUT VII.

Pufendorfius nimis parce pro scopo sibi proposito humanam naturam considerat. Thomasius vero vel ea non perpendit, quæ potissimum consideranda forent, vel in iis, quæ perpendit plerunque a veritate recedit. Ab intellectu voluntatem dirigi contra ipsum defenditur: & quomodo id intellectus præstet, explicatur.

JUs naturale ex humana natura repetendum esse, adeoque ipsius caussa hanc esse accurate considerandam, minime latuit *Pufendorfium*. Hinc non potest non probari, dum scribit: *Nobis nulla via propior videtur, & magis adposita ad investigandum jus naturale, quam ipsam hominis naturam, conditionemque, & inclinationes accuratius contemplari*. At displicet ratio, quam in hujusce rei confirmationem, paucis interjectis, subjicit: *Sive enim*, inquit, *ad promovendam ipsius felicitatem, sive ad coercendam ejusdem malitiam in proprium exitium erupturam, lex illa* (jus naturæ) *homini est imposita; non felicius addiscetur quam perspecto, quo ipse subsidio, quo fræno opus habeat*. Nam his satis declarat, se in ea esse sententia, jus naturæ solius utilitatis caussa esse constitutum; nempe vel ut *promoveat* hujus vitæ *felicitatem*, vel ut avertat ejus *exitium*: quam sententiam esse absurdam, inferius demonstrabimus Displicet quoque secundo, quod post allata verba subdit: *Etsi in ea consideratione*, humanæ naturæ, *necessario etiam ad alia, quæ extra hominem sunt, reflexio fit facienda*; displicet, inquam, tum quia negare videtur, ex sola humanæ naturæ consideratione jus naturæ esse repetendum: tum quia illa *alia* non exprimit, ad quę *reflexio* necessario fit facienda: quæ sane vaga & generalis loquendi ratio philosophum minime decet; quippe quæ hominem prodit, cui non satis exploratum sit id, de quo verba facit: quumque demum addat; *ac imprimis ad ea, quæ ad commodum vel incommodum aliquod eidem conciliandum apta sunt*, rursus indicat, jure naturali potissimum utilitatem spectari, quod est absurdum. Sed illud fortasse absurdius, quod quum humanam naturam *accuratius* in rem hanc contemplandam fateatur, eam tamen neglígentissime, aut certe satis inepte consideret: reperit enim in ea ferme nihil, præter ea, quæ homini cum ceteris animantibus communia sunt. Sunt vero, ut ab ipso exhibentur compendio descripta, 1. *hominem esse animal sui conservandi studiosissimum*: 2. *per se egenum, ac sine sui similium auxilio servari ineptum*: 3. *ad mutua commoda promovendum maxime idoneum*: 4. *sæpe tamen malitiosum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam inferendam paratum ac validum*. Hæccine est vero *accuratior* humanæ naturæ contemplatio? Nihil ergo in ea invenit *Pufendorfius*, quo homo referatur ad Deum? Nihil ne, quo homo ceteris animantibus antecellat? Nullamne Rationis, qua homines sumus, rationem sibi in jure naturali habendam putat vir philosophus. Verum enimvero *Pufendorfius* non ex accuratiore, ut videri vult, humanæ naturæ contemplatione legem naturalem sibi explicandam assumit; sed quum jam *Socialitatem* velut primariam naturæ legem a *Grotio*, aliisque, nullo fortasse inito examine, accepisset; ea postmodum investigavit in homine, quæ ad eam utcunque statuminandam sibi viderentur magis idonea. Sic scilicet philosophatur ille. Sed quam male hoc ipsum ei cesserit, infra suo loco videbimus. Inepte ergo, ne quid gravius dicam, & nimis parce pro scopo sibi pro-

Lib. II. Cap. 1. §. 14.

§. XV.

proposito, humanam naturam considerravit *Pufendorfius*.

Anne vero felicius hac ipsa in re versatus est *Thomasius*? non quidem, ni fallor ipse. Nam primo quæstiones summi momenti, cujusmodi sunt de *spiritualitate*, & *immortalitate* animæ, non secus ac *Pufendorfius*, penitus prætermittit. Quin minus recte sentire videtur de animæ immaterialitate: nam
Fund. J. N. Cap. I §. XXXIV. Animæ potentiam, quæ est voluntas, definit esse *conatum cordis*: quo eam differre asserit *a conatu, qui sentitur in aliis membris, ut conatus ejiciendi excrementa, conatus in ulcere*. Præclara sane & summopere festiva definitio spiritua-
§. XXXV. lis animæ facultatis! Subdit tamen, hanc non esse *sufficientem definitionem* voluntatis: quia *talem conatum in corde suo etiam bestiæ sentiunt, quæ tamen voluntatem non habent*. Ad voluntatem igitur recte definiendam illud præterea addendum docet, ut *conjunctus* sit ille
§. XXXVI. conatus *cum cogitatione intellectus*. Verum quum *voluntas non sit ipsa cogitatio*, ut ille fatetur; jam exploratum est, voluntatem totam ex ejus mente in conatu cordis positam esse: quo quid absurdius? Quemadmodum etiam absurdum est, quod addit, „voluntatem humanam eatenus solummodo ab appetitu bestiarum differre, quod hic adjunctam non habeat *cogitationem intellectus*: ex quo concludit, quod si *concupiscentia*, seu conatus *cordis* consideretur absque ordine ad *potentiam cogitandi*, dicitur *appetitus sensitivus*, quo nempe etiam prædita sunt bruta. Pulcherrima fane notio voluntatis humanæ! Hinc
§. XXXVII. colligit vero, *Voluntatem semper movere intellectum. Nam voluntas*, ait, *quatenus ab appetitu sensitivo differt, nihil aliud est, quam appetitus conjunctus cum cogitatione, per dicta*. Quo sibi plane contradicere videtur: nam si voluntas in se complectitur cogitationem, ut dici voluntas possit; supponit utique intellectum jam motum: non ergo eum movet. Quod si eum movet, quatenus est *conatus cordis*; igitur appetitus sensitivus is est, qui movet intellectum, non voluntas. Putas ne, novisse hoc loco *Thomasium*, quid affirmaret, quidve negaret? Pergit ille aiens, „*volunta-* §. XXXIX.
tem, seu *appetitum hominis moveri a potentiis rerum extra hominem*, nempe, ut puto, *ab objectis*. *Valde*, subdit, *falsum est commune dicterium; quod voluntas non possit cogi*. Sic scilicet nullo negotio definit ille quæstionem, circa quam alii multum laborant. Cur vero effatum istud vocet *dicterium*, ideft *dictum falsum & acutum*, seu *mordax*, non est facile divinare, nisi forte ejus vocis significationem & valorem ipse ignorarit. Illud vero plane mirandum, quod subdit, hujusce dicti falsitatem experientia ipsa constare: *Per virtutes invisibiles* (verba ejus sunt) *potentiarum externarum, concupiscentias hominum, adeoque voluntatem* (hæc nimirum duo perperam & inepte pro eodem habet) *vel reprimi vel irritari, ideft vel impediri vel ad agendum impelli, quotidiana docet experientia*. At eadem experientia docet, voluntatem sæpenumero, ratione duce, resistere concupiscentiæ. Hinc absurde *Thomasius* voluntatem, quæ facultas est penitus spiritualis, minime secernit a concupiscentia, seu appetitu inferiore, qui ab objectis exterioribus necessario movetur. Et quemad- §. XLVII.
modum voluntatem prorsus subjectam facit potentiis rerum externarum; ita & *intellectum in affirmatione boni & mali, quod nos afficit, semper impulsui voluntatis subesse*, contendit: *tantum abest* (subdit) *ut voluntas in appetendo bono, vel fugiendo malo dirigatur ab intellectu*.

Quæ dum ait *Thomasius*, satis ostendit, sese communem de modo, quo intellectus voluntatem dirigit, sententiam minus recte percepisse: quam idcirco abs re non fuerit in gratiam tyronum compendio explicare. Quum itaque vulgo dicitur, ab intellectu voluntatem *dirigi in prosecutione boni & fuga mali*, id non ita intelligendum est, ac si intellectus nutu imperioque suo determinet, præscribatque objectum, in quod ferri voluntas debeat; quum manifestum sit, eam suapte natura in bonum ferri, malumque aversari: sed ita, ut pri-

ut primo intellectus ostendat voluntati quá in re insit ea boni ratio, quam ipsa appetit. Secundo, modum manifestet, mediumque, quo illud assequi ipsa possit. Tertio, invicem conferat varia bonorum genera, illudque patefaciat, in quod ut tendat, magis expedit voluntati. Quarto, licet bonum sensibile voluntas, seu potius appetitus, se sola, seu propria experientia valeat percipere; bonum tamen morale, quin & utile unice ab intellectu, seu ratione detegitur, ac voluntati proponitur.

Voluntas ex. gr. appetit ciborum suavitatem; illa tamen non potest ea frui, nisi ei intellectus indigitet proponatque cibos, qui suaviores sint, & gustui accommodatiores. 2. quum voluntas quidpiam amat tanquam finem, modum ei intellectus ostendit, mediumque, quo ipsum obtineat. Amat ex. gr. voluntas proprii individui conservationem, & consequenter ea omnia quae eidem conservando conducunt; haec ei porro aperit intellectus: scilicet finem appetere proprium voluntatis est; ad ejus assecutionem dirigere spectat ad intellectum. Sic voluntas amat, & quidem necessario propriam felicitatem; at intellectus ostendit, ubinam ea quaerenda, & quae ad eam consequendam utilia sint, vel necessaria. 3. Voluntas amat saepenumero plura eaque diversa bona, inter quae ea quoque non raro, quae postmodum nocitura sunt. Tunc vero munus est intellectus, ea varia bona mutuo & ad varias voluntatis affectiones comparare, innocua a noxiis secernere, nocumenta praevidere; indeque ea sub varia ratione voluntati proponere, sicque eam de bono praeferendo instruere; atque etiam affectiones voluntati contrarias quadantenus, seu superiore aliqua excitata affectione, comprimere: quae res exemplo clarior evadet. Amat ex. gr. voluntas cibi, potusque oblectamenta, amat etiam sanitatem corporis, laborem refugit; sed amat quoque propriam, & quidem necessario felicitatem. Itaque ad intellectum pertinet 1. varia ciborum genera invicem comparare, & innocuos a noxiis discernere: & hos quidem ut malos, ut bonos illos voluntati proponere: quod quidem facile praestabit, si cibos non ad unam quae voluntati inest, inclinationem ad oblectamenta; verum etiam ad ejusdem amorem sanitatis comparabit: sic enim cibos, qui uno inspecto voluptatis illicio, boni censeri valeant, comparatos ad sanitatem, quam laedunt, malos utique judicabit, & ut noxios, malosque voluntati proponet: quo plane reprimet praeviam ejusdem ad hujusmodi cibos propensionem, seu voluptatis amorem. Pari arte laborem ut bonum intellectus voluntati offeret, eo quod verae obtinendae felicitati, quam voluntas non amare non potest, conducit. At vero praecipue intellectus, seu ratio patefacit bonum *morale*, illudque voluntati persequendum proponit. Dixi *praecipue*: nam quum alia bona, ac praesertim sensibilia, experientia sensuum percipere possit, indeque ad eorum appetitionem incitari; bonum morale ab una ratione cognosci potest ac proponi: licet admittenda quoque sit in voluntate ipsa aliqua ad ipsum inclinatio, ac veluti coaptatio. Sed quum de bono morali quaestio sit, ad solam rationem pertinet illud dijudicare. His ferme terminis directio illa continetur, quam juxta communem sententiam voluntati praestat intellectus: quae sane omnia & cum recto sensu, & cum experientia apprime conveniunt. Hinc quod ait *Thomasius*, intellectum in *affirmatione boni vel mali, quod nos afficit, semper impulsui voluntatis subesse*, falsum est, si velit, voluntatem semper determinate impellere intellectum ad judicandum, hoc esse bonum, illudve malum; alioqui neque consultationi relinqueretur locus, neque deliberationi; neque intellectus ullo indigeret rationis usu ad judicandum de bono, ac malo: & praeterea voluntas extra objecti sui sphaeram extenderet se; eo quod intellectum determinaret ad ferendum de veritate & falsitate judicium: in quo intellectus, cum illud sit juris sui, ut ita loquar, *privativi*, a voluntate saltem per se, pendere non potest: quemadmodum enim

bo-

bonum est voluntatis objectum, ità *verum* objectum est intellectus. Eapropter intellectus de bono, prout verum est, ex se & ex propriis suis principiis judicat; quemadmodum voluntas verum, prout est bonum, seu bonum verum per se respicit: at ultra bonum sese ipsa extendere non potest. Si vero *Thomasius* iis verbis velit tantummodo, voluntatem primo applicare intellectum ad considerandum, inquirendumque, quid tunc sit ei bonum vel malum; intellectum vero sic impulsum rem comparare, quæ in consultationem venit, tum cum principiis sibi propriis, tum cum variis voluntatis ipsius affectibus & dispositionibus; hoc quidem verum est: constat enim intellectum *quoad exercitium*, ut ajunt, a voluntate pendere. Sed hac etiam ratione intellectus dirigit voluntatem, non quidem tanquam dominus, vel ultroneus præceptor; sed tanquam famulus, qui jussus cum face præcedere, domino suo monstrat viam, per quam ille incedere debeat. Exercitium ergo considerationis & perquisitionis hoc in casu acceptum referri voluntati debet impellenti, applicantique; at judicium de bonitate, deque malitia rei intellectus ex suo penu depromit; neque in illud dominium habet voluntas. Dixi *judicium de rei bonitate vel malitia:* nam aliud vulgo admittitur judicium in intellectu de eo, quod hic & nunc agendum est, ad quod proxime sequitur actio, vel electio voluntatis, cumque eo necessario connectitur; quare & *practicum* in scholis appellatur. Illud profecto, si adsit, moveri a voluntate, & ejus subsequi determinationem, communis fert opinio. *Si adsit*, inquam; nam vel non semper adest, vel solum in decreto voluntatis implicitum est, ac inclusum: saltem ut expresse adsit, necessarium quibusdam non videtur: quod non vident, cur voluntas, accepto intellectus judicio de rei propositæ malitia vel bonitate, non possit sese pro sua libertate determinare, ut libet ipsi, quin aliud judicium intellectus expectet, & quin ejus modo indigeat. Quod igitur exprimitur judicium intellectus ceu ex præmissis quibusdam illatum, sic: *ergo hoc est faciendum*, non aliud videtur, nisi ipsa determinatio seu electio voluntatis, quæ ea propositione enunciatur velut decretum, ac judicium illatum; quia voluntas vi propositorum momentorum se determinat. At perinde est sive dicamus, nullum ulterius desiderari intellectus judicium, sed solum subsequi voluntatis actum; sive hujusmodi etiam immisceri judicium: certum est siquidem illud obsequi voluntatis motioni, non ita vero illud aliud judicium, quod proprium est intellectus; ex suis principiis, aliorumque collatione ipsum colligentis. Quo fit, ut quandoque contra illud ad oppositam partem pro suo arbitrio se determinet voluntas: quoties enim contingit, voluntatem sese ad agendum determinare cum judicio seu conscientia male agendi? Passionibus siquidem & affectibus pellecta, eis obsequi potius vult, quam intellectui, seu rationi, id quod revera ei expediret, monstranti, atque dictanti, juxta illud tritissimum: *Video meliora, proboque; deteriora sequor*.

At licet dixerim, judicium de rei malitia & bonitate juris esse *privativi* intellectus, quatenus ex proprio ratiocinio in ipsum prodit; non negaverim tamen id, quod jam vulgo observatum est, & experientia constat, voluntatem multum conferre posse ejusdem rectitudini, vel eidem obesse. Quum enim quoad exercitium, ut innui, is pendeat a voluntate; ab eadem quoque pendeat necesse est quoad magis minusque attentam, pacatamque rei objectæ considerationem, & quoad meditationem earum rationum, quæ uni vel alteri parti faveant: quo fit, ut dum voluntati obsequens in consideratione objecti minus attente defigitur, ac dum rationibus inclinationi voluntatis faventibus explorandis impensius vacat, ac ferme unice; rapiatur in transversum, atque in falsum judicium voluntati seu affectibus favens, identidem inducatur. Et hic est plane fatalis ille tot immanium errorum fons circa Religionem, moresque:

que: hinc illa obfirmatio & pervicacia hæreticorum, infidelium, atheorum in præconceptis erroribus: quum enim rationes veritati faventes aut nullo prorsus modo, aut non, ut par esset, considerent, perpendantve; quid mirum, si ipsam non deprehendant: nam neque solis lucem vident qui oculos claudunt, vel alio convertunt, aut fumo vel pulvere oppletos habent. Hinc tamen nemo jure negaverit, ab intellectu voluntatem dirigi posse, atque debere, nisi quis æque negare voluerit, quempiam esse non posse ducem viæ, quia non potest oculis clausis vel obtectis eam monstrare.

Videamus tamen quam ille adferat rationem ad hujuscemodi directionem intellectus improbandam. *Non enim*, inquit, *quia aliquid bonum videtur intellectui, id voluntas appetit; sed ideo, quia voluntas quid appetit, id bonum videtur intellectui . . . . siquidem quod voluntati gratum est, id intellectus non potest aliter sensu percipere, atque sub imagine grati; & quod non gratum est, sub imagine non grati. Quod vero ut gratum sentitur, sentitur ut bonum; quod non gratum, sentitur ut malum.* Immo, inquio ego primo, quia aliquid *bonum videtur intellectui*, seu quia apprehenditur ut bonum, ideo voluntas illud appetit; alioqui ferri illa posset in bonum incognitum, vel non apprehensum ut bonum, quod nemo hucusque, quem sciam, dixit. Potest quidem voluntas bono frui præsenti absque ulla apprehensione ex parte intellectus, quia illud ut præsens reipsa intime sentit: at ne concipi quidem potest, quomodo bonum absens possit appetere, nisi prius apprehendatur seu ab intellectu, seu a facultate imaginatrice ut bonum. Falsum est igitur quod subdit *Thomasius*: *sed ideo quia voluntas quid appetit, id bonum videtur intellectui*: nam, ut innui, apprehensio bonitatis appetitionem præcedat, oportet. Quum autem addit: *siquidem quod voluntati gratum est, id intellectus non potest aliter sensu percipere, atque sub imagine grati*; quis eum intelligat? Quid sibi vult hoc quod ait, intellectum *sensu percipere*? An non secernit intellectum a sensu? An sensum esse actum intellectus ponit? An non aliam in homine cognoscitivam facultatem agnoscit, nisi sensum? Nihil ego intelligo; sed vereor, an vel ipse sese intelligat (*a*). Interim illud exploratum videtur, eum hic loqui de bono sensibili, quod sensu percipitur (& quis scit, an aliud ipse bonorum genus agnoverit?): sed de eo etiam perperam dicitur, ideo *sensu percipi* ut gratum, quia gratum est voluntati; quum potius ideo gratum sit voluntati, quia ut gratum percipitur a sensu, seu quia sensum oblectat. Absurde etiam loquitur, quum ait, quidpiam sensu percipi *sub imagine grati*: nam sensus non percipit *sub imagine*, sed intima sensatione, quæ nec imagine opus habet, nec potest imagine repræsentari. Præterea, non quidquid gratum est voluntati, percipitur sensu; nisi asserere velimus, nihil esse posse voluntati gratum, nisi bona sensibilia; quod est absurdum. Et reipsa quidem *bonitas* & multo altius attollitur, & multo latius diffunditur, quam ut sensu semper percipi possit: e. g. bonitas medicinæ procul dubio ab intellectu cognoscitur; sensu vero nullo modo percipitur: nam si is consulatur, amara judicabitur ac molesta; adeoque hac ratione mala, non autem bona, quatenus recuperandæ sanitati prodest. Multo minus bonitas moralis sensu percipi valet; & tamen est grata voluntati multorum. Sed illud quoque hic a *Thomasio* quærendum: quum voluntati multa sint grata, v. gr. cibi, potusque suavitas, corporis valetudo, ejusque conservatio; quomodo absque directione intellectus poterit ea persequi, quæ gratam

(*a*) Duplicem intellectui actum tribuit *Thomasius*: *meditari*, seu, ut puto, *intelligere*, & *sentire*. Sic enim ait §. XLIX. *intellectus agere dicitur quando impellitur a voluntate ad meditandum: pati, quando movetur ab aliis rebus præter voluntatem ad sentiendum*. Quæ profecto ex qua philosophia hauserit, plane ignoro.

tam ipsi bonitatem præseferant, vel eidem conferant assequendæ? Voluntas quidem suapte natura est ad bonum determinata; at ubi ratio bonitatis resideat, nonnisi intellectu, & quandoque sensu cognoscere valet: est quidem determinata ad propriam appetendam felicitatem; sed ubi ea sit inquirenda, quave obtinenda ratione, si intellectus, seu ratio id minime monstret, penitus ignorat. Neque hic satis est sensus perceptio: quod enim *sentitur ut gratum*, non bonum quandoque, sed malum est; eoquod comparandæ felicitati non conferat, sed obsit: ut patet de delicatioribus eduliis, quæ licet grata palato sint, ac etiam ipsi accepta voluntati; attamen si sanitatem lædant, ut sæpe contingit, mala sunt: frivola est ergo ac prorsus inepta *Thomasii* ratiocinatio ad excludendam directionem intellectus.

Verum si inepta, si nulla est hæc *Thomasii* ratiocinatio, & ita quidem comparata, ut jure ambigas, an ipse sciret quid in hoc argumento enunciaret, lepida saltem est ratio, quam ille commentus est, cur *communiter asseratur intellectus in materia boni vel mali*
§. XLVII. *dirigere voluntatem*. *Id*, inquit Vir vere philosophus, *partim factum est*, *quod natura hominis fuerit in libris aliorum quæsita* (utinam idem & ipse fecisset: profecto in errores ita crassos lapsus non esset) *non in sensu proprio* (quasi vero ii omnes, qui primi hac de re scripsere, vel omni sensu *proprio* caruerint, vel illum nullatenus consuluerint) *partim quod facultates intellectus & voluntatis non recte fuerint distinctæ* (quam recte & apposite eas *Thomasius* distinguat, constat ex superius dictis) *partim quod* (audi argutam scitamque rationem) *Doctores scholastici ob interesse domesticum fontes omnis felicitatis & infortunii posuerint in intellectu* (vereor ego ne *Thomasius* posuerit in *sensu*). Sed cur in intellectu Scholastici posue-
§. cit. in nota. re? Quia, inquit, *salutem æternam promiserunt iis*, *qui suos conceptus pro veris habent*; *damnationem minati sunt eis*, *qui vel latum unguem ab istis recedebant*. At ubi, bone *Tomasi*, vel in Scholasticorum catholicorum deterrimo adeo absurdæ *promissionis* vestigium, vel vola? Nescio vero, an mihi hic sit procedendum in incepto doctrinæ hujus *Thomasianæ* examine: jam enim nimis tædet ineptiarum. Adhuc tamen paullulum progrediamur, & cursim aliqua ejus commenta indicemus, ut appareat, quam sit eximius philosophus iste *Thomasius*, & quo loco is habendus, quem *Fleischerus* commendat velut illum, qui *ultimam manum* apposuerit instaurationi juris naturalis.

Itaque, pergit citato loco docere, §. XLIX. intellectum non solum *meditari*, sed etiam *sentire*: ait enim, eum *agere quando impellitur a voluntate ad meditandum*; *pati* vero quando movetur *ab aliis rebus præter voluntatem ad sentiendum*. Nescio ex qua philosophia hoc hauserit, quum ceteri communiter Philosophi, intellectum a sensu distinguant; licet plerique dicant, unam, eandemque mentem, seu spiritualem animam & intelligere & sentire. Subdit, *voluntatem agere* sicut *in loco motivam aliorum membrorum*; ita *etiam in ipsum cerebrum*, *idest in locomotivam intellectus*. At *cerebrum* esse facultatem *locomotivam intellectus*, quis intelligat? At illi satis est affirmare: de explicatione autem & probatione non est multum sollicitus. Deinde docet, omnem actionem §. LI. intellectus esse *immanentem*; ratio ejus est, quia *agit in cerebro*, *non extra illud*: contra vero nullam esse voluntatis actionem *immanentem*; sed *omnes* esse *transeuntes*; eo quod, inquit, vo- §. LII. luntas *agit extra cor*; *quia est conatus*: quasi conatus cordis extra cor esse & agere posset. Hinc negat electionem es- §. LIII. se *actionem immanentem voluntatis*: quod autem *communiter* aliter sentiatur, inde evenisse ait, *quod putatum fuit erronee*, *& contra sensum communem*, *voluntatem habere libertatem internam*. Quam sit *erronea* & contra sensum communem sententia istæc, jam vidimus libri hujus capite III. Paullo post §. LV. animadvertit, actiones a voluntate imperatas dici *morales*, *quia plures actiones*

nei voluntariæ conformes, *mores appel-
lantur*. Quo planum facit, quam recte
§. LVI. sentiat de actionum moralitate. Adno-
tat vero ipsam etiam voluntatem dici
potentiam moralem, *quia est fons omnis
moralitatis*: quod perinde est ac si dice-
ret, quia est fons omnis *voluntarietatis*;
nam liquet ex dictis alio loco ipsum
moralitatem in voluntarietate reponere;
quod est, moralitatem e medio tolle-
re: quod etiam magis patet ex eo, quod
inferat, naturam hominis *moralem* esse
§. LVII. *complexum potentiæ volendi cum potentiis
voluntati subjectis*: & idcirco naturam
hominis *moralem non recte opponi na-*
§. LVIII. *turæ hominis physicæ*: quia nempe mo-
rale supra physicam voluntarietatem,
ipso judice, nihil addit: unde etiam
§. LX. colligit, *Philosophiam moralem esse par-
tem physices specialem*: quo nihil clarius
dici potest ad omnem veram *moralita-
tem* e medio tollendam. Et hi sunt ce-
lebres & adeo decantati Juris naturalis,
Ethicesque restauratores.

§. LXVI. Docet insuper voluntatem *intrinsece
nullam libertatem*, *idest nullam electio-
nem liberam*, *& indifferentem habere*;
adeoque *eam servire aliis potentiis tam
extra*, *quam intra hominem*, *quatenus
hæ cupidini gratæ sunt*, *eamque immu-
tant*, *& inclinant*. *Dum autem*, subdit,
non semper intelligitur, *quod voluntas
agat irritata ab hujusmodi potentiis*; *tum
& hoc intuitu voluntas dicitur libera*:
dicitur, inquit in nota, *sed non est*:
nam voluntas hominis semper irritatur,
etiamsi id fiat insensibiliter. *Et qui hæc
agnoscit* (audi sapiens epiphonema)
nec putat, *se agere libere*, *& absque
irritatione*, *is jam desiit desipere*. Longe
melius dixisset, *is jam perfecte desipit*.
At quæ audacia & insipientia est hæc,
omnes humanæ libertatis assertores ut
desipientes traducere! Ceterum ille ap-
prime convenit cum *Spinosa*, qui, ut
superius diximus, (cap. 3.) docet,
propterea spectare nos liberos, quia
caussam extrinsecam determinantem,
§. LXX. cogentemque ignoramus. Consequenter
vero ad hæc contendit, ut aliqua actio
homini imputetur, satis esse, ut sit *spon-
tanea*, seu a voluntate imperata, ne-
que adeo opus esse, ut sit *libera*. Ra-
tionem addit: quia *imputare est*, *ali-
quem auctorem dicere*: sed id nequa-
quam satis esse, constat ex iis, quæ
diximus capite citato hujus libri. Dein-
de definit, *vitam esse unionem potentia-* §. lxxviii.
rum cum corpore, in hoc quoque singu-
laritatem affectans, ut scilicet contra
scholarum usum etiam *corporibus post
plantas & arbores vitam* assereret: hinc
juxta ipsum vivunt etiam lapides, quum
potentias, seu *facultates* quasdam ha-
beant: plane egregie. At quidpiam
magis adhuc festivum adfert §. LXXIX:
Vita, inquit, *durante*, *corporis partes*,
quæ sunt sedes potentiarum, *& ipsæ ma-
nent unitæ*. *Morte dissolvuntur etiam par-
ticulæ corporis*, *& in pulverem redi-
guntur*; *potentiæ vero* (serio Lector
attendas) *avolant*, quo? *ad potentias
separatas* (fortasse ad ideas Platonicas):
ut non appareat, *ubi præcise operentur*,
etsi certum sit, *eas multo minus esse re-
dactas in nihilum*, *ac ipsas corporis par-
tes*. Eapropter *corpus* quidem, subdit
§. LXXX., *mortale est*, *potentiæ* autem
immortales sunt: *mors enim* (in nota
subjecta) *solvit saltem potentias a cor-
pore*, *non extinguit eas*. Si vero ab eo
exquiras aliquam hujus paradoxi ratio-
nem, nullam adfert; satis illi est *di-
xisse*: & mihi *retulisse*, *refutasse* est.

§. XCVI. hæc habet: *Communes &
ubique ferme receptæ doctrinæ duplicem
errorem fundamenti loco ponunt* (sic nem-
pe ille studio singularitatis *communes ac
ferme ubique receptas doctrinas* per i-
gnominiam traducit. Sed quinam isti
errores sint, videamus. Alter in eo,
ipso judice, repositus est, *quod intelle-
ctus seu ratio debeat normam præscribe-
re voluntati*: alter vero in eo, quod *vo-
luntas dictatum rationis debeat secundum
libertatem suam sequi*. Nos duo hæc re-
cto sanoque sensu explicata verissima
esse, superius demonstravimus: de utro-
que tamen ferme ex tripode pronun-
ciat, esse *contra sensum cujusque commu-
nem*, *si modo naturam animæ humanæ
præjudiciis vacuus consideret*: sic vanita-
te sua obcæcatus ceteris fere omnibus
objicit præjudicia. Adversus errorem al-
T 2 te-

terum ita insurgit §. XCVII: *Si voluntas sequi deberet intellectum, necesse esset, ut intellectus semper esset rectus. At fatentur, dari etiam intellectum corruptum: hunc ergo voluntas non debet sequi. At voluntas non habet potentiam judicandi, uter intellectus sit rectus vel corruptus; quum omne judicium pertineat ad intellectum: ergo voluntas nescit, quem sequi debeat.* Inepta plane ratiocinatio, & vix tyroni in philosophia condonanda. Bonus *Thomasius* intellectum hoc loco & voluntatem velut duas personas concipit, quarum una magistri vices gerat, altera discipuli; vel una dux viæ sit, altera viator; ut si posterior hæc ignoret, an magister, vel dux itineris sit viarum peritus, & illum tamen sequatur, *imprudenter faciat*. Apage puerilem conceptum! Intellectus & voluntas duæ sunt facultates ejusdem hominis, qui sua voluntate non potest velle, nisi quod intellectu concipit ut bonum, & ut appetendum: quemadmodum nemo potest per viam incedere, quam prorsus ignorat. Quum ergo vulgo dicitur, *voluntatem sequi debere intellectum*, non ita intelligendum est, acsi voluntati morale aliquod debitum incumbat, cui si probe non satisfaciat, imprudenter agat; sed ita, ut non possit quidpiam velle, nisi ille appetendum proponat; illudque ea possit pro sua libertate non velle, si quidem bonum particulare sit, seu tale, quod totam non expleat ejus capacitatem: ut agentes de libertate explicavimus. Inepte igitur *Thomasius* pronunciat, voluntatem sequi non debere intellectum, si hic semper non sit rectus. Verum ille pueriliter ludit, aut certe illuditur ambiguitate verbi *debere*, quod duo significare valet; nempe tum officium, seu moralem obligationem, tum necessariam ad agendum conditionem. Igitur voluntas intellectum sive *rectum*, sive corruptum, seu proponentem non verum, sed tantum apparens bonum sequitur, & si quidem prodire in actum vult, sequi debet; adeoque in ea non requiritur judicandi facultas.

Sed dices, quis ergo dijudicabit, sit ne rectus intellectus, vel corruptus? Intellectus ipse, respondeo, supra seipsum reflectens id judicare potest, ac debet: ad quod tamen summopere conferet ipsa voluntas, si sincere, ut debet, veritatem amet & rectitudinem. Homo scilicet veritatis ac rectitudinis amore instructus cavet diligenter, ne intellectus in pravum judicium præceps ruat; ac voluntate sua eum in seria rei meditatione defixum detinet, usque dum diligenter adhibitis veritatis & rectitudinis criteriis, eam certo ac indubitanter deprehendat, juxta ea, quæ de recta ratione dignoscenda superius diximus capite V. Hinc vero corruit plane quod *Thomasius* his verbis colligit: *Quum supra demonstraverimus, intellectum in cognitione boni & mali corrumpi a voluntate ipsa, adeoque hujus arbitrio in moralibus subjacere* (hoc non esse omnino verum multo verius nos demonstravimus): *& nullum imperium in voluntatem exercere (quod & ipsi fatentur, dum voluntatem regem faciunt, intellectum vero consiliarium) sequitur iterum, quod si voluntas intellectum sequatur, emendatio omnis frustra speretur. Quomodo enim*, subdit, *Rex emendari posset a consiliario, cujus consilia secundum placitum Regis ei in omnibus sunt obnoxia?* Scire vis, *Thomasi*, quomodo? Si nempe beneplacitum Regis fuerit, ut consiliarius nonnisi vera ac recta consilia ei proponat. Si namque Rex sese exhibeat sincerum veritatis & rectitudinis amatorem, profecto nonnisi bona consilia a consiliariis suis accipiet: sic plane Medicus salubrem & non tantummodo palato gratam medicinam amanti sanitatem præscribit: sic quoque quilibet Doctor, veritatem patefacit ei, qui ipsam vere nosse desiderat. Pari ergo pacto, si voluntas fuerit in veritatem ac rectitudinem sincere serioque propensa, eamque vere amaverit, ut potest ac debet (est enim bonum prorsus eximium), indeque pravos comprimat affectus, qui intellectui offundere tenebras valent; dubio procul intellectus veritatem ipsi manifestabit: seu, ut magis proprie loquar, si quis veritatem sincera voluntate desiderabit, mo-

§. XCVIII.

do

do alias sit idoneus, eam inveniet, & assequetur. Est ergo falsissimum quod ait *Thomasius*, *si intellectum voluntas sequatur, emendationem omnem frustra sperari*: immo nulla speranda est voluntatis emendatio, nisi prius intellectus emendetur. Voluntatis enim emendatio in eo potissimum sita est, ut bonum verum appetat, aversetur apparens & falsum. At poterit ne id unquam præstare, nisi prius secernatur bonum verum ab apparente: hoc autem nonnisi ab intellectu fieri potest, qui solus inter utrunque valet dijudicare. Intellectus igitur voluntatem emendat, ei bonorum quorundam falsitatem, aliorumque veritatem, soliditatemque detegendo; aperiendo virtutis pulchritudinem, & amabilitatem, vitiique turpitudinem & deformitatem; quantum illa ad veram felicitatem conferat, manifestando, quantumque istud dedecoris adferat & infelicitatis; ac demum edocendo, quænam actiones virtutis decore niteant, quæve inhonestatis labe infectæ sint. Si res ita non se habet, edisserat nobis *Thomasius*, quomodo absque emendatione intellectus, emendari immediate ac corrigi voluntas possit? Si libros ego consulo ad morum emendationem elaboratos, primo emendari intellectum invenio: quid enim aliud in iis agitur, præterquam, quænam virtutes sint, quæ vitia, quæ cuivis officia incumbant, edocere; quæ sit vera felicitas, qua via ad eam eni-
ad §. xciv. tendum sit, in propatulo ponere? *Thomasius* ipse adnotat, *Logicam quidem docere criteria veri & falsi*; *philosophiam vero moralem criteria veri boni, & apparentis*. At hæc doctrina dubio procul primo spectat ad intellectum, licet per se quoque ad voluntatis emendationem dirigatur. Sed magis adhuc videamus, qua hic ipse Doctor ratione vitiosos homines asserat corrigendos, & ad veram felicitatem perducendos. Proponit ille primo velut fundamentum juris natu-
Lib. I. Cap. VI. §. 22. ræ hanc propositionem: *Facienda esse quæ vitam hominum reddunt maxime diuturnam ac felicissimam*; *& vitanda quæ vitam reddunt infelicem, & mortem accelerant*: deinde ait, eam propositionem esse *veram* & *perspicuam*. Igitur a corrigendo intellectu ducit *Thomasius* initium: nam ad illum spectat de propositionis alicujus veritate & perspicuitate judicare. Rursus, postequam dixerat, vitam *felicissimam*, quæ scilicet *& maximam laudem meretur*, *& suavissime transigitur*, *& omnium rerum sufficientia prædita est*, *esse ad palatum omnium hominum*, *ambitiosorum ob laudem*, *luxuriosorum ob suavitatem*, *avarorum ob sufficientiam*, quos omnes non male *stultos* appellat, subdit: *Sed mox tamen sapiens stultos in viam rediget ostendendo*, *quod hæc tria nonnisi in vita justa*, *honesta*, *& decora* (brevitatis hic caussa superflua verba prætermitto) *reperiantur*. §. XXIX.
Sed cui, quæso, *Thomasi*, ea sapiens iste ostendet? Utique discipulis suis, inquis: at hi qua demum veritatem hanc facultate percipient, & addiscent? Nonne intellectu? id utique negari non potest. Hic ergo sapiens magister discipulis suis stultis insipientior erit, si corrigere eorum voluntates volens, intellectum ipsorum instruere, ac recte informare aggrediatur, si verum sit, intellectum nullatenus dirigere voluntatem, nihilque ad eam permovendam conferre; & si intellectus *intuitu voluntatis sit potentia mere passiva*, quippe quæ *nullam* in ipsam *habet efficaciam*, ut ipse contendit *Thomasius* §. XIX. a quo proinde scire vellem, in quem finem librum hunc conscripserit; nonne enim ad lectores suos instruendos? Anne vero putavit ipse, doctrinas suas non fore intellectu, sed voluntate a lectoribus percipiendas? seu fortasse existimavit, doctrinam suam intellectu assecutam posse emendandæ voluntati nullatenus inservire? Unum addo: agnoscit *Thomasius*, intellectus *cogitationes nutrire affectus*, eorumque *durationem* fovere; cur Lib. I. Cap. I. §. 66. in nota.
non poterunt etiam sopitos affectus excitare? atque adeo cur intellectus persuasio, & consideratio pulchritudinis, uno verbo, amabilitatis virtutis, non poterit, voluntatem ad eam amandam, & prosequendam, amplectendamque exci-

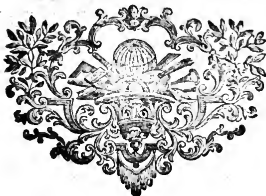
citare? Ita quidem se habet *communis, ac ferme ubique recepta sententia* (a): at ei, qui singularitatem in omnibus quærat, contrarium dicendum erat, etiamsi ob id sibimetipsi contradicere, oporteret. Sed adhuc parumper institutum examen prosequamur.

§. XCIX. *Si nullam*, inquit, *libertatem eligendi habet voluntas, haud dubie tota corruit disciplina moralis scholastica* (verum non tantum *scholasticam*, quæ fortasse unica vera est, sed quamcunque disciplinam moralem, ac ipsum demum jus naturæ, sublata libertate, corruere debere, nos infra demonstrabimus Lib. IX. Cap. IV.). *Quod vero voluntas non habeat libertatem eligendi, clarius patebit, si prius ostenderimus fontem erroris communis ex neglectu intimioris considerationis ipsius facultatis humanæ ortum, dum nempe putant, unam esse voluntatem humanam.*

§. CIX. *Ita ostenso eo* (subdit) *quod singuli homines habeant non unam, sed oppositas; plane corruet tota fabula doctrinæ communis de natura voluntatis, & libertatis ejusdem*: ita scilicet ante victoriam canit *Thomasius* triumphum, sperans, posse se evertere *doctrinam communem*, ut singulariter sapere videatur. Tota vero singularis adeo, peregrinæque doctrinæ summa eo deducitur, ut rem communissimam, atque tritissimam probandam suscipiat; tres nimirum esse in homine præcipuas affectiones, seu cupiditates, aut passiones, nempe *voluptatem*, seu voluptatis appetitionem, *avaritiam*, & *ambitionem*. Qua in re id unum singulare habet, quod eos affectus, qua auctoritate aut ratione nescio, *voluntates* appellet; nisi, uti videtur, idcirco, quia omnem aliam voluntatem illis superiorem, illisque dominantem rejiciat. Probat autem, hasce tres cupiditates, atque actiones voluntarias eisdem responden-
§. 132. 133. 134. & seq tes, non posse esse *motus ab uno principio volendi*, seu ab una voluntate *ortos*; quia *actiones contrariæ pugnantes non possunt oriri ex communi, & una voluntate. Quod vero voluntates istæ tres*, subdit, *non solum sint oppositæ, sed & revera pugnantes, monstrat partim earum natura, partim effectus tum in singulis, tum in diversis hominibus. Avaritia enim est inimica voluptati; quia sentit, voluptatem adversari acquisitioni proprietatis, & dissipare bona propria: est inimica cupidini imperandi; quia & hæc dissipat bona, & homines alios dominii sui facit participes: Ambitio est inimica voluptati, & avaritiæ; quia sentit, utramque impedire acquisitionem gloriæ & imperii. Ex dictis vero*, ita demum concludit, §. ult. Cap. 2.
sequitur, quod ea, quæ communiter in scholis attribuuntur electioni, adeoque libertati voluntatis, magis referenda sint ad passiones voluntatis, aut coactionem ejus, & necessitatem. Orta enim pugna inter diversos affectus, semper vincit potentia major. Sic scilicet *Thomasius* ad brutorum nos conditionem traducit: eorum enim proprium est, eo necessario rapi & abduci, quo prævalentium passionum impetus impellit. Frustra ergo sapientissimus, & beneficentissimus Auctor naturæ hominem ratione donavit, si ratio istæc nec dirigere voluntatem potest, nec moderari insurgentes passionum fluctus: ergo homo constitutus est a Deo in hoc mundo tanquam navis in medio mari omni gubernaculo destituta, & contrariis undequaque ventis exagitata, inter quos *semper vincit* qui fuerit potentia major. Vah indignam Philosopho doctrinam! Anne eam ille e propriæ experientiæ penu hauserit? Equidem liquet, vulgares plerumque homines non ratione sed passione aliqua vel affectu in actionibus suis duci; sed eos, & generatim homines non aliter se gerere posse, absurdissimum hujus Pseudophilosophi commentum est: quod ab impurissimo *Spinosa* fonte hausisse vide-

(a) Omnibus enim ratum est illud S. Th. 1. 2. q. 9. a. 1. *Intellectus movet voluntatem sicut præsentans ei objectum suum.*

detur, quippe qui idem prorſus, quanquam nonnihil nitidius, docuit. Attamen ne quid *Thomaſianæ* inſipientiæ deſit, de hoc commento, velut de præclaro quodam *invento* ſuo *in doctrina* In not. ad §. 112 *morali* gloriatur, jurgaturque cum *Franciſco Buddeo*, propterea quod hanc de neceſſitate voluntatis ſententiam adoptarit, nec ſibi tamen acceptam retulerit; quaſi & ipſe id idem acceptum referre non debuerit *Hobbeſio* & *Spinoſæ*, aliiſque tanto nomine indignis Philoſophis. Sed de his ineptiis tandem ſatis.

DE

DE PRINCIPIIS
JURIS NATURÆ, ET GENTIUM
LIBER V.

De statu hominis naturali.

POstquam duplicem juris naturæ fontem referavimus, alicui fortasse videbitur, proximum esse, ut ipsius existentiam nulla interposita mora, demonstremus. At nobis rectus ordo postulare videtur, ut prius de statu hominum naturali, ad quem potissimum spectat jus naturæ tanquam unica in eo statu agendi regula, differamus. Quem sane ordinem eo magis servandum nobis esse censemus, quod errores a nonnullis invecti contra hujusmodi statum impedimento esse possent, nisi ante dispellantur, tum ad demonstrandam juris naturalis extantiam, tum ad recte constituendum ejusdem juris universale principium. Aliqui enim adeo perversam status naturalis notionem exhibent, ut ea semel admissa, vel nullus amplius supersit juri naturæ locus; vel quodcunque statuatur illius fundamentum, atque principium, omnino vacillet. In hoc autem libro quem statui naturali a pravis notionibus vindicando consecramus, potissima nobis cum *Hobbesio*, *Jo: Jacobo Rousseau*, & *Pufendorsio* concertatio erit, quorum primus pro statu hominis naturali monstrum quoddam horribile; alter statum belluinum; tertius cujuslibet belluæ conditione deteriorem nobis obtrudunt. Horum confutatis erroribus, demonstrabo, naturalem hominis statum nullatenus esse societati contrarium, imo reipsa esse socialem: tum cætera, quæ ad ejusmodi statum pertinere videbuntur, expediam. Antequam tamen ad hæc discutienda propius accedo, præmittere præstat, quid nomine status generaliter veniat; deinde quid hoc loco intelligatur nomine status hominum naturalis.

Status, quoad præsens attinet, vulgo definiri solet: *conditio in qua homines constituti intelliguntur ad certum actionum genus obeundum*: quandoquidem homini juxta varietatem status, in quo est, variæ competunt actiones, & diversa incumbunt officia. Wolfius *statum in genere* definit esse *coexistentiam mutabilium*, *hoc est eorum, quæ etiam aliter se habere possunt, cum iisdem fixis, quæ scilicet aliter se habere nequeunt. Est vero*, subdit, *status vel* internus, *quatenus mutabilia ista subjecto insunt*; *vel* externus, *quatenus eidem adsunt*, *vel extrinsecus ad idem referuntur*. Inst. jur. nat. & gen. §. 8.

Status vero hominum *naturalis* alio plane sensu hic intelligitur, atque a Theologis intelligi soleat. Hi enim statum *naturalem supernaturali* tantummodo opponunt; definiuntque, eum esse, *cui donorum supernaturalium*, & *gratuitorum nihil accedit*: & hoc sensu disputant; num hujusmodi status hominis *naturalis* sit possibilis, nec ne. At hoc loco status *naturalis* perinde est, atque *originarius*, seu quem tenet homo a sola ipsa natura, seu vi solius suæ originis: atque adeo opponitur *adventitio*, quem homo nonnisi facto aliquo humano interveniente, acquirit. Sic status *naturalis* vulgo definitur: *conditio hominum inter se æqualium*, *neque alterius*, *quam Creatoris arbitrio*, *legibusque subjectorum*. Sed definitionem hanc minus accuratam esse, statumque istum non omnimodam excludere subjectionem, ex iis, quæ inferius dicemus, clare constabit.

Pufendorfius docet, *triplici modo statum hominum naturalem considerari solo prælucente rationis lumine posse*; *nempe vel in ordine ad Deum Creatorem*; *vel in* De jure nat. & gent. Lib. I. c. I. & de Off. Lib. II. c. I.

in ordine singulorum hominum ad se ipsos; vel in ordine ad alios homines. Priori modo status hominis consideratus est, inquit, *illa conditio, in qua a Creatore est constitutus, dum eximium præ cæteris animalibus ipsum esse voluit*; & huic statui *opponitur conditio, & vita brutorum*. Altero modo, *statum hominis naturalem*, pergit ille, *considerare possumus, si animo fingamus, qualis ejusdem conditio futura esset, si quilibet sibi soli relictus foret, sine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente, & quidem posita illa naturæ humanæ conditione, qualis nunc deprehenditur*: & *in hoc sensu status naturalis opponitur vitæ per industriam hominum excultæ*. Tertio modo *statum* hominis *naturalem* consideramus, subdit, *prout intelliguntur homines sese invicem habere ex nuda illa, & communi cognatione, quæ ex similitudine naturæ resultat ante pactum aliquod, vel factum humanum, quo peculiariter unus alteri redditus fuit obstrictus*: quo sensu *status* hominis *naturalis opponitur statui civili*. *Pufendorfium* in status hominum naturalis consideratione, & descriptione quidpiam errasse inferius demonstrabimus: sed *Hobbesius* primum, qui hac in re omnium pessime erravit, refellendus est.

CAPUT I.

Sententia Hobbesii asserentis, naturalem hominis statum esse bellum omnium in omnes, *falsa, & absurda est*.

De Cive cap. IX. §. 3. STatum hominis naturalem esse bellum omnium in omnes, docet *Hobbesius* tum lib. *de Cive*, tum in *Leviathan* inquiens: *status naturæ status belli est: ac hostis est quisquis cuique, cui neque paret, neque imperat*; quibus addere saltem debuisset: *neque communem* Ib. Cap. XIII. §. 3. *cum eo dominum habet*. Et alibi: *status*, inquit, *Civitatum inter se naturalis, idest hostilis est: neque si pugnare cessent, idcirco pax dicenda est, sed respiratio, in qua hostis alter alterius motum, vultumque observans, securitatem suam non ex pactis, sed ex viribus, & consiliis adversarii æstimat*. Quare addit in *Leviathan*, Cap. XIII. belli tempus non esse duntaxat, quo pugnæ exercentur, & prælia, sed *quo durante, voluntas armis decertandi est manifesta*. Neque vero quis putet, hæc solum hypotheseos gratia ab Hobbesio dicta fuisse. Quanquam enim præseferat quandam hypothesis speciem, quod ille scribit in libro *de Cive*: *ut* Cap. VIII. §. 1. *redeamus iterum in statum naturalem, consideremusque homines tanquam si essent jam jam subito e terra (fungorum more) exorti, & adulti sine omni unius ad alterum obligatione &c.* hoc tamen se habere ceu thesim demonstrat præsertim loco supra citato, dum statum civitatum *naturalem, idest hostilem* vocat. (*a*) Ex quo etiam constat, Hobbesium nomine *status naturalis* non intelligere statum solitudinis, in quo videlicet homines citra societatem ullam seorsim sibi viverent; sed & ipsam vitam socialem, modo alter non pendeat ab altero. Neque fallitur in hoc Hobbesius: nam status naturalis, & vita socialis invicem absolute non pugnant; quum etiam illi, qui in naturali statu vivunt, socialem vitam vivere possint, ac debeant, & sæpe numero soleant. Scilicet non so-

(*a*) Hinc patet, quanti momenti sit hæc quæstio, quanquam primo aspectu exigui videatur, eoquod homines vel nunquam fuere in statu naturali, vel jam dudum, assumpto statu civili, desierint esse. At cum *Civitates*, seu Imperantes quique suprema gaudentes potestate, sint non solum juxta *Hobbesium*, sed juxta omnes etiam nunc si comparentur ad invicem, in statu *naturali*; nihil humano generi constitui potest magis perniciosum, quam eum statum esse *hostilem*: inde enim sequitur, Imperantes omnes esse ad invicem hostes, seseque mutuo timere debere, & quidem *in tanto metu* esse, ut *securitatis viam meliorem habeat nemo anticipatione: nempe ut unusquisque vi, & dolo ceteros omnes tamdiu sibi subjicere conetur, quamdiu alios esse, a quibus sibi cavendum esse viderit*: ut de *naturali*, adeoque & de Imperantium, supremarumque Potestatum statu habet *Hobbesius* ipse

socialitas, aut *societas æquatoria*, in qua videlicet omnes æquales sunt, sed *rectoria*, in qua nempe rector aliquis constitutus est, statui opponitur *naturali*, ceu illi, qui pactum omne, omnemque humanam institutionem, sine qua Rector nullus esse potest, antecedit.

Lib. II. de Jur. Nat. & Gent. c. II. §. 5. Ceterum *Pufendorfius* recte adnotat, non primum hæc de bello, & exinde de *statu hostili* Civitatum ab *Hobbesio* tradita esse: sed & apud *Platonem* haberi lib. 1. *de legibus*; ibi enim *Clinias Cretensis* rationem reddens, quare Cretensium Legislator multa instituta rem militarem spectantia introduxerit, inter cetera ait: *In quo sane arbitror, eum stultitiæ crimine permultos condemnasse, quod minime intelligant, bellum civitatibus omnibus cum omnibus juge, ac perpetuum esse: quum enim plerique pacem nominant, id esse nomen solummodo existimandum; re vero ipsa omnibus civitatibus adversus omnes indictum bellum secundum naturam esse*. Ex quibus constat malos pessimosque *Politicos* nunquam in orbe defuisse. Ceterum posita a nobis propositio sic evincitur.

Primo. Ex nulla re magis metiendus videtur status hominum naturalis, quam ex generis humani origine. At hæc, prout a sacris Litteris enarratur, pacificum potius, quam bellicum, & homines invicem potius amicos, quam hostes arguit; ac quicquid in prima hominis conditione peractum est, amorem, & amicitiam spirat. Nam primo homini creato mulier adjungitur socia, objectum utique ejus amoris, & amicitiæ, *cum esset caro de carne ejus, & os ex ossibus ejus*. Gen. II. 23. Deinde ex his duobus alii homines mox nascuntur, quos unitas originis, cognatio sanguinis, exemplum parentum in mutuum amorem naturaliter impellere debebant. (*a*) Igitur status hominum naturalis non est *bellicus*, sed *pacificus*.

Se-

ipse in citato loco ex *Leviathane*. Sed væ Mundo, si Imperantes hanc imbibant opinionem! Quam tetra facies Universi futura esset! Nempe *bellum omnium* Imperantium *in omnes*, indeque omnium nationum in omnes: singulæ enim Imperantibus suis obsequi debent. Qui horrer! An non omni execratione dignus est liber, ejusque auctor, qui ferinum istud principium inculcat? Et tamen hic liber Pseudopoliticorum delicias facit. Unde non mirum si acerrima quandoque bella nulla de caussa, vel ex levi tantum suspicione oriri videantur. Illud potius hic mirandum, reperiri homines, paucos quidem illos, sed doctos, qui aliquod sententiæ huic *Hobbesianæ* patrocinium impendere velint, ægreque ferant, eam a nobis ceu falsam, absurdamque damnari; eo quod, inquiunt, *intelligenda est de statu naturali hominum post originale peccatum*. Sed hi errant profecto. Ut enim prætercam, non posse dici statum naturalem hominis eam corruptionem, quæ peccato originis invecta est, cum peccatum ipsum sit contra natnram hominis, ut docent cum S. Thoma Theologi quique; Hobbesius certe cum suum hoc commentum protulit, ad peccatum originis minime respexit; quandoquidem *bellum omnium in omnes* ex pessimo alio principio, nempe ex *jure omnium in omnia* derivat: atque adeo loquitur non de statu naturali hominum, qui *est destitutus per peccatum*, neque de eo, qui est *restitutus per gratiam*; sed de eo, qui est *institutus a primo rerum Satore* (ut jamdudum adnotavit *Joannes Templerus* in sua *Idea Theologiæ Leviathanis* dogm. XI.) seu loquitur de humana natura in se spectata, non quatenus corrupta per peccatum. Qua etiam ratione nihil penitus caussam e us juvat patratum a *Caino* fratricidium, (quo ipse argumento utitur): nam illud non ex natura *instituta*, sed ex *corrupta* profluxit. Auctores etiam qui hac in re *Hobbesium* impugnant, de natura *in se spectata* loquuntur.

(*a*) Argumentum hoc adeo obvium, ac naturale, quo idcirco passim utuntur Auctores agentes de hac re, & in primis *Pufendorfius*, & *Swvartius*, elevari quidam ajunt facto *Caini* Protoparentis primogeniti, qui fratrem Abelem interfecit. Mirum, si istud ii sibi serio persuadeant; cum experientiæ, & rationi, communique sensui adversetur. Neque vero obstant peculiaria exempla: nam si ad

Secundo. Similitudo est mater amoris, ut experientia, communique sensu constat. (a) Quum igitur homines similem naturam habeant; in pacem, mutuumque amorem potius, quam in bellum naturaliter inclinant.

Tertio. Is status naturalis esse non potest, qui violentus est, ac per se, sidiu perseveret, in omnimodam speciei perniciem tendit: at status belli est hujusmodi; bellum enim, ut constat, mutuam internecionem affert.

Quarto. Ut vera foret opinio Hobbesii, oporteret hominem esse animal natura sua (1) ferox (2) malum, seu nocendi cupidum (3) audax, seu ad pericula quæque subeunda animo paratum: oporteret etiam (4) ad societatem nullatenus esse propensum; ac denique alterius cujusque auxilio non indigere. Sed profecto hujusmodi non est homo; quod vel ipsa experientia constat: constat enim, saltem plerosque homines minime feroces esse, sed potius indole satis pacifica, & placida, atque ab omni inferenda injuria alienissimos. Plerumque etiam sunt adeo pavidi, ut ad quodvis periculum horreant: neque quidquam audeant, nisi necessitas, seu timor impendentis maximi mali eos compellat. Profecto feritatem non esse homini naturalem vel illud clarissimo est argumento, quod natura ipsum inermem, nudum, imbecillemque in hanc lucem emittat. Esse autem hominem natura ad societatem propensum tum per se exploratum est, tum inferius data opera demonstrabitur. Hominem autem homine indigere, nemo sanæ mentis negaverit. Est igitur improbabilissimum commentum, statum hominis *naturalem* esse *bellum omnium in omnes*.

Quinto. Vel homines in statu naturali viribus pollent æqualibus, vel inæqualibus. Si æquales habent vires, ipsa æqualitas eos naturaliter ab alio lacessendo arcere debet. Si inæquales; tunc timor debiliorem in pace continebit, & ferocitas a fortiore belli occasionem & caussam removebit: mutuum igitur omnium in omnes bellum est impossibile, adeoque nullo pacto naturale. Si di-

V 2

ad ea attendamus, facile exinde confici posset, neque parentes ad filios, neque filios ad parentes, neque maritos ad uxores, neque uxores ad maritos &c. diligendos naturaliter inclinari, cum constet fuisse & parentes, qui filios, & filios, qui parentes, & maritos, qui uxores, & uxores, quæ maritos &c. aliquando trucidarint. Sed aliud est id, ad quod per se natura inclinat; aliud, quod homines cœco impetu passionum abrepti quandoque faciunt. Alias, unitas originis, & sanguinis quomodo ad mutuam dilectionem non conferat, cum omnis *amor* cum *concupiscentiæ*, tum *amicitiæ procedat ex quadam apprehensione unitatis amati* ad amantem? ut docet S. Th. 1. 2. q. 28. ar. 1. An non pronum est hominibus, qui ejusdem sunt originis, & sanguine cognati, ejusmodi apprehendere *unitatem*, quæ reipsa existit. Sane S. Augustinus lib. XII. de Civ. Dei Cap. 21. rationem cur Deus omnes homines *ex uno* (ut dicitur Act. XVII. 26.) propagari voluerit, his verbis reddit: *Ut eo modo vehementius homini commendaretur societatis unitas, vinculum concordiæ; si non tantum inter se naturæ similitudine, verum & cognationis affectu homines necterentur*. Postremo non video, cur potius ex furore unius *Caini* status *bellicus*, quam ex *Abelis*, aliorumque fratrum, qui genus propagarunt humanum, mansuetudine status *pacificus* inferri debeat.

(a) Hoc data opera docet S. Th. 1. 2. q. XXVII. art. 3. ubi ita ait: *Ex hoc quod aliqui duo* (ratio eadem est de omnibus) *sunt similes, quasi habentes unam formam, sunt quodammodo unum in forma illa: sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis, & duo albi in albedine: & ideo affectus unius tendit in alterum, sicut unum sibi, & vult ei bonum, sicut & sibi*. Hinc Ecclesiastes cap. XIII. 19. *Omne animal*, ait, *diligit simile sibi: sic & omnis homo proximum sibi*, quantum scilicet ad naturalem propensionem: quam agnovit & Tullius, cum ait lib. 1. de Leg. *Natura propensi sumus ad diligendos homines*: Igitur non ad eis nocendum, bellumve inferendum.

dicas, *etiam nunc Societates omnes esse virium vel æqualium, vel inæqualium*. Quid inde? respondeo: an ne est bellum societatum omnium in omnes? cum imo hac ipsa ratione sæpe diu duret pax inter plurimos Principes (licet ad se invicem in statu naturali sint) eo quod soleant imbecilliores quidem metu fortiorum, fortiores securitate sua, & animi moderatione, pares quia mutuo se timent, ab aliis lacessendis se continere.

Sexto. Illud non est homini naturale, quod præcipuæ hominis parti contrarium est: at bellum perpetuum, ac universale contrarium profecto est præcipuæ hominis parti, nempe rationi; neque enim istiusmodi belli caussa esse ulla potest rationi consentanea.

II. 2. q. 29. a. 2. Septimo. *Omnia*, docente *Augustino*, & probante S. Thoma naturaliter *pacem appetunt*: multo ergo magis homines, in quocunque sint statu: est sane, etiam qui *bella quærunt*, *&* *dissensiones*, *non desiderant nisi pacem*, *quam se habere non existimant*; ut adnotat idem S. Doctor. Demum *Hobbes* ipse docet primam naturæ legem esse, *quærendam esse pacem*; igitur natura hominis per se inclinat ad pacem: pacificus ergo, & non bellicus est status hominum naturalis.

Octavo. Historiæ fidem faciunt, cum primum *Hispani* ad *Americæ* insulas appulere, eos comperisse plerosque ex iis incolis, quanquam Hispanorum respectu in statu mere naturali forent, erga se humanissimos; quippe qui & de ipsorum adventu lætitiæ signa dedere non pauca, & benevolentiam etiam eximiam opere ipso, fruges videlicet eis deferendo, commonstrarunt. (a) Humanitatem similem sæpius experti sunt etiam *Lusita-*

(a) Quoniam quod de *Americanarum* gentium humanitate hic innuo, incredibile nonnullis videtur, præstat hoc probatissimis testibus confirmare. Nemo vero magis idoneus hac in re testis esse potest *Christophoro Columbo*, qui primus ad eas insulas appulit. Porro hic in epistola, quam *Ulissipone* ex suo primo in illas itinere redux ad *Raphaelem Sanxis* conscripsit, quæque habetur Hispaniæ Illustratæ Tom. II. pag. 1282. Incolæ, inquit, *Hispanæ* insulæ *sunt natura pavidi*, *&* *timidi*: *cæterum ubi se cernunt tutos*, *omni metu repulso*, *sunt admodum simplices*, *&* *bonæ fidei*; *&* *in omnibus*, *quæ habent*, *liberalissimi*; *roganti quod possidet*, *inficiatur nemo*; *quin ipsi nos ad id poscendum invitant*. *Maximum erga omnes amorem præseferunt*: *dant quæque magna pro parvis*, *minima licet re nihilominus contenti*... *Nec sunt segnes*, *aut rudes*, *sed summi*, *ac perspicacis ingenii*... *Tam fœminæ*, *quam viri*, *tam impuberes*, *quam adulti*, *tam juvenes*, *quam senes*, *deposita formidine paullo ante concepta*, *nos certatim visebant*, *mag*[illegible]*iter stipante caterva*; *aliis cibum*, *aliis potum afferentibus*, *maximo cum amore*, *&* *benevolentia incredibili &c.* Testis alter gravissimus, omnique exceptione major, est *Bartholomæus de las Casas* hispalensis Ord. Prædic. Episcopus *Chiapensis in Mexico*. Hic in sua Historia *Destructionis Indiarum Occidentalium*, de Insulæ *Hispanæ*, finitimarumque regionum incolis hæc scribit Cap. I. n. 4. *Infinitas has gentes creavit Deus omnium*, *quæ sunt in mundo*, *simplicissimas*, *malitiæ expertes*, *ac simulationis*; *dominis suis naturalibus*, *ac Christianis*, *quibus serviunt*, *obsequentissimas*, *submississimasque*; *patientissimas*, *summeque pacificas*, *atque tranquillas*; *a contentione*, *tumultu*, *querimoniis*, *odio*, *&* *vindicta quammaxime alienas &c.* Alios hanc in rem testes afferre opus non est. Qui vero insigne aliquod humanitatis illarum gentium exemplum videre desiderat, legat *Relationem Alvari Nunez*, quæ habetur volum. III. *Navigationum*, pag. 316. edit. Ven. 1556. ibique comperiet humanitatem ab illis in Hispanos naufragos impensam, qualis vix a cultissima natione expectari potuisset: quanquam postea dissimulandum non est, nonnullos etiam Americæ populos, summe barbaros, crudelesque ab iis, qui primi ad eos appulere, compertos esse. Ceterum quod de *Hispanorum*, *&* *Lusitanorum* crudelitate mentionem hic facio, neminem offendat: neque enim in integrarum nationum infamiam cedere debet, quod olim eorum aliqui, ceteris dissentientibus, & improbantibus, suisque principibus reluctantibus, perpetrarunt.

stani, quum primum ad varia incultissima Africæ litora adventarunt. Quod si tum Hispani, tum Lusitani populos nonnullos, ad quos navigando appellebant, hostes sibi deprehenderunt; id plerumque non contigit, nisi postquam de ipsorum sævitia, crudelitate, atque dominandi in ceteros libidine fama jam pervagata erat. Non igitur homines ad bellum, & mutuam cædem natura ipsa inclinantur.

Demum horridum hoc commentum *Hobbesii* de bello omnium in omnes funditus evertitur exemplo *Groenlandorum*, quos *Joannes Handersonius* testatur etiamnum in statu mere naturali, & tamen satis pacifice simul vivere, ut infra dicetur.

Hobb. de Civ. c. I. §. 3. & 4. Objectio prima. Status naturalis hominum est bellum omnium in omnes si in eo statu sit ex una parte *virium æqualitas*, & ex altera *mutua lædendi voluntas*. At ita se se res habet in statu naturali: adest enim æqualitas virium, *cum facile sit infirmissimo cuique robustiorem occidere* sin roboris magnitudine, saltem industriæ vigore: tum *inest omnibus voluntas lædendi*; nam unusquisque vel *se aliis superiorem existimans omnia licere sibi soli vult*, & *præ ceteris honorem sibi arrogat* (*quod ingenii ferocis est*); vel *secundum æqualitatem naturalem permittit ceteris eadem omnia quæ sibi, quod modesti hominis est*, & *vires suas recte æstimantis*. Porro illi *est voluntas lædendi ab inani gloria*, & *falsa virium æstimatione*: *isti ex necessitate res suas*, & *libertatem contra illum defendendi*: *ergo* &c.

Responsio. 1. Falsum est, omnes homines virium æqualium esse; experientia enim constat, naturam ipsam haudquaquam æquale robur unicuique concessisse; neque semper roboris defectum sagacitatis, & solertiæ magnitudine compensasse. Nam alii tum corporis robore, tum animi acumine pollent: sicut alii ex utroque capite exiles sunt, & imbecilles. Neque jactatam hanc æqualitatem evincit hoc suo ratiocinio *Hobbesius*: „ *æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt*: *at qui possunt* „ *maxima, nimirum occidere*, *æqualia contra se invicem possunt*: *sunt igitur* „ *omnes homines natura* (viribus) *æquales* ": Nam & major propositio indefinite sumpta falsa est; quandoquidem ii soli æquales viribus sunt, qui æqualia æquali modo, seu eadem facilitate, in iisdemque circumstantiis possunt; non secus. Et minor supponit falsum; nam *occidere* non est maximum, quod humanæ vires possunt, imo fortasse minimum, si nempe circumstantiæ faveant, ut patet. Verum quidem est, occisionem maximum nocumentum esse, quod alter alteri inferre potest. Verum si hoc intelligit eo loco *Hobbes*, clarum vel ex dictis jam est, id ad virium æqualitatem inferendam satis non esse. Sed nec unusquisque unicuique vitam eripere potest: anne enim quis absentem interficiat, aut eum, quem nec robore superare, nec dolo circumvenire valeat? 2. æstimatio, qua quis vires proprias aut aliorum viribus superiores, aut eisdem æquales judicat, non minus, imo fortasse magis ad pacem colendam, quam ad bellum inferendum conferre potest; ut probatione quinta explicavimus. Deinde neque quicunque se aliis superiorem viribus agnoscit, vel putat, animi adeo ferocis est, inanisque gloriæ tam cupidus; ut propterea confestim velit, unicuique bellum inferre: neque omnis, qui modesti *animi* est, continuo est ita suspiciosus, ut ad res suas, & libertatem tuendam bellum sibi ultro suscipiendum existimet. Fieri igitur potest, ut plures seu æquales seu inæquales viribus pacifice una vivant. Status igitur hominum naturalis bellum omnium in omnes necessario non infert.

Objectio secunda. Assiduæ sunt inter homines discordiarum caussæ: nam primo, *maximum est certamen ingeniorum*, *ex quo necesse est oriri maximas discordias*: *etenim non modo contra contendere*, *sed etiam ipsum non consentire*, *odiosum est*..... *Cumque omnis animi voluptas*, *omnisque alacritas in eo sita est*, *quod quis habeat*, *quibuscum conferens se*, *possit magnifice sentire de se ipso*; *impossibile est*, *quin odium*, & *contemptum* Hobb. ibid. §. 5. & 6.

ptum

ptum mutuum ostendant aliquando, vel risu, vel gestu, vel verbis, vel aliquo signo: qua quidem nulla major animi est molestia, neque ex qua lædendi libido major oriri solet. Deinde frequentissime accidit, *quod multi simul eamdem rem appetant, qua tamen sæpissime neque frui communiter, nec eam dividere possint: unde sequitur fortiori dandam esse; quis autem fortior sit, pugna judicandum est*: igitur bellum erit omnium in omnes in statu hominum naturali.

Responsio. Recensitæ discordiarum caussæ nimis singulares sunt, quam ut omnium in omnes bellum excitare valeant. Nam & ingeniorum certamen apud omnes esse non solet; sed tantummodo apud eos, qui supra vulgus eminent: cujusmodi in statu naturali paucissimi, & fere nulli forent. Neque etiam eos, qui ceteris præcellunt, morbus iste invadit omnes: sunt enim, qui cæteris, quibus excellunt, dotibus eximiam etiam animi modestiam addant. Et ex iis etiam, qui ingenio certant, pauci sunt, qui propterea manibus etiam certare velint. Sic non adeo frequentes possunt esse casus, in quibus multi rem eandem adeo impense appetant, ut ad eam sibi vindicandam, pugnæ discrimen subire quisque paratus sit: tot enim, & tam varia bona Deus in hunc mundum effudit, ut probabile non sit, valde frequenter contingere posse, ut multi eidem rei inhient: præsertim cum in statu naturali non multi simul habitarent, utpote qui mutuo civilis societatis vinculo colligati non essent. Non igitur generale, ac perpetuum, imo neque valde fortasse frequens in statu hominum naturali foret bellum. Præsertim quum eo in statu si magistratuum metu ab aliis lacessendis nemo arceretur; ita nec tot tantaque suppeterent alios lædendi incitamenta; quod nulla tunc foret status inæqualitas; adeoque nec divitiarum splendor, nec dignitatum eminentia, nec comitatus magnificentia, nec vestium pompa, quæ modo aliorum animos irritant, malitiamque acuunt, quod non pauci ea obtinendi desiderio æstuent: cumque per bonas artes non possint, per malas assequi conantur. Sed sint vero, quoniam ita placet, in statu hominum naturali perpetes discordiæ, ac plurimorum dissidia: anne propterea bellum erit status naturalis? nil minus: hic enim non ex impetu passionum, sed ex rationis, qua homines sumus, regula dijudicandus est: qui rationi contrarius est status, is naturalis esse non potest; ut probatione sexta diximus.

Objectio tertia. *Ex natura humanarum passionum perspicue infertur, naturam homines dissociavisse, & ad mutuam cædem aptos, inclinatosque produxisse*: idque *experientiæ consentaneum est. Cur enim unusquisque quando iter ingreditur, comites quærit, armagestat? quando dormitum it, fores claudit, arces observat: qualem hic habet opinionem de concivibus, de vicinis, ac de domesticis? Nonne cautela ista genus humanum accusat, & hostilem cujusque erga alterum animum demonstrat? Sed quid* necesse est *doctis demonstrare id, quod ne canes quidem ignorant, qui accedentibus oblatrant, interdiu quidem ignotis, nocte autem omnibus.... Reges vero, & Personas summam habentes potestatem omni tempore hostes esse inter se* ex eo patet, *quod alii aliis suspecti* semper *sunt, more stantes gladiatorio, armis, oculisque intentis, idest cautelis, & præsidiis ad confinia collocatis, & exploratoribus in hostio latitantibus, quæ est conditio belli.... Americani, excepto quod per familias parvas legibus paternis subditi sunt, quarum familiarum concordia similitudine sola cupiditatum sustinetur, ita vivunt*; nimirum ut sit *bellum omnium in omnes*. Hobb. Leviath. Cap. XIII.

Responsio. Mirum, quod *cautelæ*, quibus cum privati, tum Principes utuntur, homini philosopho adeo manifestum errorem imponere potuerint. Cautelæ prudentis animi sunt: at omnes sibi hostes existimare est malignæ, & ferinæ indolis. Ad adhibendas merito cautelas satis est, quod quo animo comparati sint ii, quibuscum agendum est nobis, nescimus; & alias non ignoramus, in tanta multitudine hominum multos esse malos, & ad male faciendum

dum pro data occasione paratissimos (*a*). Et Principes quoque cum ignorent, quid Principum vicinorum in corde vel eo tempore lateat, vel postmodum foveri possit, justissime, & prudentissime *castella, & præsidia ad confinia collocant*, & exploratorum vigilantia utuntur: neque hæc est *conditio belli*, sed prudentis cautelæ: ac nonnisi summa cum injuria in Principes, illis adscribi potest animus semper *hostilis*, & ad ceteros invadendos, & dum fieri possit, subjiciendos paratus. Profecto *Hobbesius* pessime de Imperantibus omnibus meritus est, quod adeo pravam de illis opinionem & in se foverit, & aliis insinuare conatus est.

Quoad *Americanos* attinet, (nam, quod ait de *Canibus*, indignum responsione est) eos in bello omnium contra omnes vivere, temere affirmat *Hobbesius*; cum eorum plurimos satis mitis indolis esse prodant earum regionum historiæ. Nos etiam specimen eorundem φιλανθρωπίας humanitatis, & mansuetndinis jam innuimus probatione octava. Falsum item est, tantummodo *per familias* ipsos vivere, cum certum sit in aliquibus eorum pagis, haud modicam incolarum multitudinem simul habitare; quodque magis est, de *Irrothensibus* populis Americæ Septentrionalis alias ferocissimis viri fide digni referunt, eos in summa libertate, & integra unius ab altero independentia, & nihilominus in magna tranquillitate vivere; tametsi frequentia, & sæpe injusta, cum aliis populis bella gerant. *De Groenlandis* in naturali statu, & pacifice viventibus vide Caput sextum hujus libri. Unum addo, *Hobbesium* vehementer falli, dum tanquam exploratum sumit, easdem, æqualesve passiones, & vitia in statu naturali vigere debuisse, quæ vigent in statu civili, & quæ ipse in *Anglis* suis turbulentissimo tempore observavit. Hoc certum non est: quin videtur eo in statu multo minora esse debuisse vitia, eo quod in eo pleraque irritamenta passionum, & vitiorum incitamenta necessario abessent, ut infra dicetur. Qua vel sola observatione corruit præcipuum Hobbesiani commenti fundamentum.

Objectio quarta. S. Thomas eandem ac Hobbesius de *bello omnium in omnes in statu naturali* sententiam propugnavit, ut colligitur ex I. 3. q. 95. ar. 1. & ex ejus lect. I. in lib. I. Politicorum Aristotelis: igitur ea vel in obsequium erga tantum Doctorem, saltem tanquam *absurda* rejicienda non est.

Responsio. Hæc objectio, quam ab uno tantum, vel altero instructam reperio, mea quidem sententia, gravem Sancto illi Doctori injuriam infert: quandoquidem ipsum ab *Hobbesiano* hoc errore quammaxime abhorruisse ostendunt varia, quæ statuit, principia eidem errori plane contraria. Hujusmodi sunt, (1) *similitudinem* præsertim *in natura*, esse caussam amoris: ad amorem vero consequitur pax, non bellum. (2)
Naturalem inclinationem inesse cuilibet I. 2. q. XXVII.
homini ad hoc, quod agat secundum ra- a. 1.
tionem, quod est agere secundum virtutem: colere autem pacem, & abhorre- II. 2. q.
re a bello est *secundum rationem*, & XXIX.
secundum virtutem. (3) *Omnia* natura- a. 2.
liter *pacem appetere*: & illos etiam,
qui bella quærunt, & *dissensiones*, *non* Ib. ad 2.
desiderare nisi pacem. Sentit ergo S. Doctor, naturam hominis in pacem inclinare; atque idcirco statum hominis naturalem non esse bellum.

Quoad vero duo illa, quæ opponuntur, loca, nescio quibus verbis nitatur objectio; quandoquidem, qui eam instruunt, nulla proferunt verba, loca solum indicare contenti. Cum tamen primo in loco hæc habeantur: *Disciplina cogens metu pœnæ est disciplina legum*: un-

(*a*) Si cautelæ satis sunt ad *genus humanum accusandum*, ut ait Hobbesius, & ad *hostilem cujusque erga alterum animum demonstrandum*; inde inferri potest in statu civili vigere statum *belli omnium in omnes*; quandoquidem etiam nunc ejusmodi cautelæ generatim adhibentur.

unde necessarium fuit ad PACEM, & virtutem, quod leges ponerentur; quid ni primus objectionis hujus auctor putare potuit consecutione quadam, S. Thomam sensisse, nullam fore pacem, sed perpetuum universale bellum, sublata *disciplina legum metu cogentium*; quæ *disciplina* in statu naturali locum nullum haberet. At perspicuum est eum percurrenti S. Doctoris articulum, ipsum *legum metu cogentium* necessitatem adstruere non ex eo, quod *omnes*, sed ex eo quod *QUIDAM protervi inveniuntur, & ad vitia proni, qui verbis de facili moveri non possunt*; & quia *QUIDAM male dispositi non ducantur ad virtutem nisi cogantur*. Nil igitur hinc in Hobbesianæ de *bello omnium in omnes* opinionis favorem colligi potest.

In resp. ad 1.

Quoad alium locum attinet, ego quidem integram lectionem illam accurate legi, expendique; sed nihil neque in *Aristotelis* textu, neque in commentario S. Thomæ deprehendi, quo vel in speciem *Hobbesiana* caussa juvari possit. Ait quidem eo loci *Aristoteles*, eum, qui ἄπολις *sine Civitate* est, seu *extra civilem societatem*, esse πολέμου ἐπιθυμητὴς, *cupidum belli*: sed id limitat ad eum, qui talis est διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην *natura sua*; *non casu, aut fortuna*; seu, ut explicat Angelicus, qui *habet ut non sit civilis propter naturam, cum scilicet hoc contingit ex corruptione naturæ humanæ*: non vero si non sit *civilis propter fortunam*, ut *qui sunt expulsi de civitate, vel propter paupertatem necesse habent excolere agros, aut animalia custodire &c.* Addo ego, vel qui vivunt, ubi nondum est invecta civilis societas, seu nondum Civitas est constituta: ut, exempli gr. in *Nova Groenlandia* &c. Ait etiam Aristoteles ibidem, hominem separatum a lege, & justitia animal esse χείριστον πάντων *pessimum omnium animalium*; atque eum, qui sine virtute est, esse ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον *scelestissimum*, & *immanissimum*: *justitiam* vero esse πολιτικόν, quidpiam *politicum*; quatenus scilicet *homo reducitur ad justitiam per ordinem civilem*, ut exponit S. Doctor: nempe per institutionem ad virtutem, & pœnarum metu; quæ in statu civili locum habent. At nemo qui sapit, ex hoc inferat, *Aristotelem*, & *S. Thomam* existimasse, coli non posse justitiam, virtutemque etiam extra statum civilem; cum uterque procul dubio admiserit in homine φύσει ὁρμὴν πρὸς ἀρετὴν *naturalem inclinationem ad virtutem*; quod eodem loco habet Aristoteles, & in plurimis aliis S. Thomas; sed præsertim 1. 2. q. 94. a. 3. Plura addere necesse non est, ut hujus objectionis vanitas demonstretur.

CAPUT II.

Status hominum naturalis non est ex pace belloque confusus, ita tamen, ut ad bellum magis inclinet; quemadmodum vult Thomasius: sed absolute pacificus est, solumque per accidens bellicus.

Mentem suam explicat *Thomasius* his verbis: *status naturalis hominum omnium, accurate loquendo, nec status belli est, nec status pacis, sed confusum chaos ex utroque; plus tamen participans de statu belli, quam de statu pacis*. Deinde subdit: *sic mediam teneo viam inter Hobbesianos, & Scholastico-Aristotelicos*. Hæc media Thomasii sententia his refelli potest argumentis.

In Fundam. Juris Nat. & Gent. l. X. c. 1. §. 55.

Primo. Status hominum naturalis proprie, & absolute pacificus est, solumque per accidens bellicus, si naturalis ratio dictet, pacem per se appetendam esse, bellum vero non nisi per accidens suscipiendum. Ita porro se rem habere satis perspicuum est. Nam pax per se bona est, quippe quæ maximam utilitatem, jucunditatemque eam colentibus affert: ex opposito bellum summopere perniciosum est, atque molestum; eaque tantum ratione interdum est utile, quatenus ad pacem, securitatemque obtinendam expediens, ac necessarium esse cognoscitur: nam belli finis est pax.

Secundo. Prima bellorum origo sunt humanæ passiones in appetitu inferiori, sive

five animali fundatæ, quæ contra rationem insurgunt, & prævalent. Dixi *primam originem*: nam etiam recta ratio bellum imperare, & indicere potest; non tamen absolute, sed solum in hypothesi, quod illata fuerit injuria, vel alia suppetat bellandi legitima caussa. At vero pacem per se dictat, & præcipit ratio ipsa, seu nobilior hominis portio. Porro id, quod originem ducit ex parte hominis nobiliore, ejusque propria, atque specifica, potiori jure dicendum est homini *naturale*, quam quod oritur ex parte inferiori, eaque rebelli, seu quæ non subjicitur, cui subjici deberet, nempe rationi.

Tertio. Si homo in statu etiam naturali positus æqua lance perpenderet, quid sibi ex supremi Numinis voluntate magis esset eligendum, facile intelligeret, voluntatem Dei esse, ut, quantum in se est, pacem servare studeat; bellum vero nonnisi per accidens, & quodammodo invitus assumat: igitur status hominum naturalis absolute pacificus, solum vero per accidens bellicus censendus est.

Objectio. In hominibus sunt equidem *tenuia* quædam *pacis semina*, ob quæ *ad pacem non sunt plane inepti, si eo ducantur debite a potentiis externis*, seu si externæ faveant circumstantiæ: at experientia constat, eos multo acriustum internis stimulis ambitionis, invidiæ, avaritiæ &c., tum externis offensarum, & injuriarum irritamentis ad bellum ferme indesinenter incitari: magis igitur ad bellum, quam ad pacem ii, si in naturali statu spectentur, propendent.

Thom. loc. cit. §. 56.

Responsio. Quæ *tenuia pacis semina* vocat *Thomasius*, ea proprie ad hominis naturam pertinent; sunt enim rectæ rationis dictata. Stimuli vero interni, & externa irritamenta ad bellum sunt pessimi corruptionis per peccatum illatæ, & inde orti abusus libertatis fructus: qui quamvis acria sint ad bellum irritamenta; illud tamen, si rationi pareatur, extorquere non possunt: nec ea pacis semina, ut ut velis *tenuia*, ita obruere valent, quin ea possint, ac debeant, hominum arbitrio ad rectam normam composito, fructificare. Hinc pax erit semper homini naturalis, bellum vero nunquam, nisi per accidens; quum videlicet non passionibus incitantibus, sed ratione imperante suscipitur.

Neque vero dixeris, hanc humanæ naturæ corruptionem, quæ in medium affertur, non naturali ratione, sed divina tantum revelatione manifestam esse: a qua tamen abstrahendum sit ei, qui jurisprudentiam mere naturalem explicandam assumit.

Nam respondeo (1) naturæ nostræ corruptionem etiam naturali rationi non esse penitus imperviam: quandoquidem Poilosophi non pauci eam aut suspicati sunt, aut ratam habuere, licet veram caussam ignorarent. (2) Ex quocunque capite nobis veritas illucescat, excipienda a nobis est, etiam in tradendis naturalibus disciplinis, ut supra diximus. Et sane perabsurdum est, veritati falsitatem substituere, propterea quod ea naturali oculo percipi non possit. Ut summum tunc hypothetice loquendum, videlicet quantum a ratione sibi relicta investigari potest; vel naturalis ratio indaganda, quæ cum veritate ipsa cohæreat: cujusmodi in casu nostro foret ea, quam nos supra innuimus, videlicet quod passiones & vitia quæ bellum parere solent, non proprietates naturales sunt, sed meri naturæ defectus, quia sunt contra rectam rationem, ac, ut par est, non eidem subjecta.

CAPUT III.

In statu hominum naturali fuisse unicuique jus in omnia, *absurdissimum est Hobbesii commentum.*

ID diserte docet *Hobbesius* his verbis: *Natura* (dedit) *unicuique jus in omnia; hoc est in statu mere naturali, sive antequam homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcunque, & in quoscunque libebat, & possidere, uti, frui omnibus, quæ volebat, & poterat*. Docet etiam, in eo statu potuisse quemlibet *de re omni dicere: hoc meum est*. Hujus absurdi-

De Cive c. I. §. 10.

falsitatem doctrinæ sequentes rationes evincunt.

Prima. *Jus esse omnibus in omnia* apertam contradictionem involvit. Nam jus unius in rem aliquam necessario jus aliorum in rem eandem elidit. Qui enim jus habet in aliquid, ab ejus usu impediri sine injuria non potest: & tamen si omnes jus verum in rem aliquam habeant, absque injuria poterunt usum ejusdem rei alteri præpedire. Igitur contradictorium est, inesse *omnibus jus in omnia*.

Secunda. Si in statu naturali jus omnibus in omnia competeret, iis collatum fuisset ab aliquo. A quo vero? *a natura*, inquit *Hobbesius*. At natura illud conferre non potuit, tum quia implicat contradictionem, ut diximus supra; tum quia esset, vel ipso *Hobbesio* fatente, frustraneum: *juris effectus* (ait ille) *idem pene est, ac si nullum omnino jus extiterit: quamquam enim quis de re omni poterat dicere: hoc meum est; frui tamen ea non poterat propter vicinum, qui æquali jure, & æquali vi prætendebat, idem esse suum*. At non frustaneum modo, verum etiam perniciosum hominibus jus illud fuisset; quippe quod rixas perpetuas, jurgia, atque discordias, & rursus bellum universale, atque continuum, proinde & innumera incommoda, imo omnium fere hominum internecionem parere debuisset. Neque hoc vel ipse diffitetur Hobbesius: imo ex hoc capite errorem suum, quem in prima propositione confutavimus, derivavit, videlicet statum hominis naturalem esse *bellum omnium in omnes*. Loco cit. §. 11.

Tertia. Cum nihil a natura sit, quod non sit etiam ab Auctore naturæ, sequeretur, hujusmodi jus *omnium in omnia* a Creatore Deo fuisse hominibus datum: hoc autem evidentissime pugnat cum ejus bonitate, sapientia, providentia &c.

Quarta. Juxta principia *Hobbesii* non aliud jus hominibus in statu naturali conveniret, præterquam quod ex jure sese conservandi consurgeret; neque enim is eo in statu aliud juris principium agnoscit, neque aliam *mensuram juris* præter *utilitatem*, ut disertissime asserit. At non omnia in eodem statu ad cujusque conservationem necessaria erant; imo neque utilia: sive ob omnimodam superfluitatem, postquam scilicet quis ea omnia, quibus ratione aliqua frui possit, occupasset; sive ob impossibilitatem, ut omnia caderent sub cujusque dominio. Ib. §. 10.

Quinta. Arrogare sibi jus in omnia est contra rectam rationem, ut & ex dictis perspicuum est, & adhuc probari potest; quia nonnisi insanæ ambitionis, aut impotentis avaritiæ, aut intolerabilis invidiæ id esset: ergo censendum non est hujusmodi jus in omnia concessum cuique a natura fuisse.

Sexta. Hujus sententiæ falsitatem clarissime demonstrant plura, & gravissima absurda, quæ sequuntur, & quorum pleraque deducit Hobbesius ipse. Ib. §. 12.
1. enim ex hoc principio colligit ille, *statum hominum naturalem, antequam in societatem coiretur, bellum fuisse*: quia *eo posito, alter jure invadit, alter jure resistit, ex quo orirentur omnium adversus omnes perpetuo suspiciones* &c. 2. unicuique jus in omnes regnandi ipsi Naturæ *coævum fuisse*; quia *per naturam jus erat omnibus in omnia*. 3. *impossibile tunc fuisse, alienum invadere*: etenim *nihil alienum erat, quia Natura omnibus dedit*. 4. Concubitus omnes fuisse *licitos*, quia *omnia erant communia*. 5. *licitum fuisse occidere*, quia *status erat belli*. 6. Potuisse unumquemque honorare, vel non honorare, prout libuisset, parentes suos; quia tunc *omnia proprio cujusque judicio definita erant*, ideoque honores etiam paterni. Plura alia prætermitto absurda: nam hæc satis produnt, quam sit absurdum principium, unde fluunt. Ib. Cap. V. §. 5. Ib. Cap. XIV. §. 9.

Objectio prima. *In statu naturæ cuique jus erat omnia facere, & possidere, quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse judicabit: At quisque judicabit, ad sui conservationem necessarium esse omnia possidere, & omnia facere contra omnes*: igitur *in statu naturali cuicumque jus est in omnia contra omnes*.

Ad

Cap. 1. §. 17. Ad hunc Syllogismum revocat *Ricardus Cumberlandus* in suo Tractatu philosophico *de Legibus naturalibus* præcipuum hujus, quod refellimus, Hobbesiani commenti fundamentum. Et quidem hujusce syllogismi propositionem majorem ipsis, queis nos expressimus, verbis, tradit Hobbesius. Eam vero sic probat: *Unicuique est jus se conservandi:* In nota ad Cap. I. §. 10. *eidem ergo jus est, omnibus uti mediis ad eum finem necessariis: (nam jus ad finem dat jus ad media necessaria). Media autem necessaria sunt, quæ ipse talia judicabit: jure namque naturali quisque est judex mediorum ad sui conservationem: si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse judicem, judicet alius: quoniam igitur alius judicat de iis rebus, quæ ad me spectant, eadem ratione, quia æqualis naturæ sumus, judicabo de iis rebus, quæ ad ipsum spectant. Itaque rectæ rationis, hoc est juris naturalis est, ut ego de illius judicem sententia, scilicet, an ad conservationem meam conducat, necne. Eidem ergo licet omnia facere & possidere, quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse judicabit*. Minorem vero propositionem non probat, imo nec exprimit *Hobbesius*: sed clarum est, inquit *Cumberlandus*, eam subintelligendam esse; aliter conclusio ex illa majore haud sequeretur.

Responsio. Ambæ objecti syllogismi propositiones præmissæ falsæ sunt. Et quidem falsitas minoris propositionis se ipsa evidens est: quis enim ita desipiat, ut, quod evidentissime falsum est, verum judicet? constat siquidem experientia, posse paucis conservari cujusque vitam. Quod si quis vel amentissimus, omnia ad sui conservationem necessaria esse existimet; anne ex stultissimo ejus judicio jus ei ullum acquireretur? Non puto, vel *Hobbesium* ipsum id dicturum. Anne vero asseret, hujusmodi judicium *secundum rectam rationem esse*? At si hoc dicit, sibi utique contradicit; quum paulo ante affirmaverit, nonnullos quidem *secundum æqualitatem naturæ permittere cæteris omnia quæ sibi, quod modesti hominis est, & vires suas recte æstimantis*. Non igitur omnes sibi omnia arrogant: & si qui sibi non omnia arrogant *modesti homines sunt, & vires suas recte æstimant*; immoderati ergo sunt, & perverse judicant alii, qui sibi arrogant omnia. Sed sit, ut placet, horum etiam judicium *secundum rectam rationem*: re igitur ipsa, quandoquidem rectum judicium falsum esse non potest, rerum omnium usus, & fruitio, & quidem eodem tempore, & juxta varias, ac multiplices hominum voluntates, ad cujusque conservationem necessaria sunt; sicque res quæque eodem tempore infinitis diversissimis, ac contrariis quoque motibus cieri deberet, ut cujusque usui inserviret, omniumque voluntati obsequeretur: quo quid absurdius dici potest?

Major vero æque falsa est: pendet illa ex eo, quod antea *Hobbesius* statuerat, unumquenque jure naturali esse *judicem mediorum ad sui conservationem* §. XV. *necessariorum*; ex quo deducit, *habenda esse pro necessariis ea, quæ ipse talia judicat:* dixerat vero antea, *jure naturæ fieri, & haberi, quæ necessario conducunt ad tuitionem propriæ vitæ, & membrorum*: at hoc quidem non semper verum est: neque enim majus aliquod bonum, v. g. animæ salutem, & Dei gloriam licet unquam negligere; quanquam hoc interdum necessarium foret ad propriæ vitæ conservationem. Illud vero falsum est absolute: utut enim admittere velimus, in statu naturæ esse unumquenque judicem competentem mediorum, quæ ad sui conservationem necessaria sunt (quod non est usquequaque verum): quid inde ad jus omnibus in omnia asserendum? quum constet, etiam sententiam judicis, si falsa sit, (potuisse autem esse falsam in statu naturæ, quis neget?) nec ullum jus conferre, nec rerum naturam mutare posse. Judicet ergo quis, esse aliquid necessarium, quod re ipsa necessarium non est, non propterea evadit necessarium, quod inutile aut nocuum est. Perperam igitur tale judicium satis *Hobbesio* videri potuit ad jus eo ipso cuique in rem quamlibet asserendum. Equidem in sta-

tu civili supremi sententia judicis, etsi quandoque erronea, satis est, subditorum respectu, ad jus in rem aliquam alicui tribuendum: sed hoc exigit bonum publicum ad finem litibus imponendum, in eoque subditorum consensus adesse præsumitur: quæ ratio in statu naturali locum habere non potest. At Principis cujusque sententia profecto non potest efficere, ut quidpiam, quod vel nocuum est, vel inutile, vel impossibile, servandæ vitæ necessarium reddatur. Est ergo putidissimus error, illud esse censendum servandæ vitæ necessarium, quod tale esse ipse judicaverit.

Objectio secunda. Antequam consensu hominum rerum divisio fieret, omnia erant communia: ergo tunc habebant omnes jus in omnia.

Responsio. Communitas rerum, quam extitisse Auctores admittunt ante divisionem rerum, nil favet *Hobbesio*: ea enim *negativa* erat tantummodo, quatenus res nondum peculiari domino erant subjectæ; non vero *positiva*, ut quisque jus, seu verum dominium haberet in omnia; quod vult *Hobbesius*. Quanquam probabilis quoque altera est sententia, quæ peculiaria dominia ex Dei ipsius determinatione primis facta hominibus, orta esse, adeoque & tempore Adami viguisse contendit; ut rationibus
Lib. II. Cap. IV. non contemnendis vult *Joannes Seldenus* in opere, cui titulum fecit *Mare clausum*. Si admittatur opinio istæc, omnis hac de re cavillandi ansa eripitur iis, qui tueri cupiunt Hobbesii sententiam.

CAPUT IV.

Status naturalis a J. Jacobo Rousseau *dicitur absurdissime esse status hominis* sylvestris, ac solitarii, belluinoque *more viventis. Perperam etiam status idem exprimitur a* Pufendorfio *fictione hominis* utcunque & undecunque in Mundum projecti, sibique plane relicti. *Status naturalis est status domesticus.*

JOannes *Jacobus Rousseau*, vir hoc tempore notissimus, sed qui vulgo pessime audit, de statu naturali hominis fuse disserit in opere, quod elucubravit *de origine & fundamento inæqualitatis inter homines* (*a*). In eo ita describit hominem in statu *naturali* constitutum, (quem quidem statum & *originarium* vocat & *primitivum:*) *Animal*, Pag. xxv. ait, *imbecillius quidem, quam nonnulla alia, aliis vero minus agile; at si omnia computentur, perfectioribus, quam cetera animalia, organis instructum*. Hucusque nihil exhibet præter *animal:* conveniunt reliqua. Illius vitæ summam ita proponit: *Si ego hominem considero, prout e manu naturæ prodire debuit, non aliud video quam animal quod cibum capit sub quercu, potum ad primum aquæ rivum, quietam nocturnam sub ipsa arbore, quæ victum illi suppeditavit: quo ejus necessitatibus jam satisfactum est*. Eximius profecto ac præclarus naturalis hominis status! At homines hoc in statu non soli erant omnino, sed cetera quoque animalia aderant, inter quæ sparsi (pergit noster philosophus) *ea observant* (videlicet velut magistros a Providentia sibi datos) *ipsorumque imitantur industriam, & sese elevant ad instinctum bestiarum:* avara nimirum natura etiam ipsum instinctum, quem aliis bestiis omnibus concesserat, primis illis hominibus denegavit! Fuit vero acquisiti hu-

(*a*) Hujus operis gallice conscripti titulus est: *Discours sur l'origine, & les fondemens de l'inegalité parmi les hommes*, Par J. Jacques Rousseau. A Amsterdam MDCCLV.

hujus instinctus hic fructus, ut homo sese aleret *omnibus ferme variis iis cibis, quos cetera animalia inter se partiebantur; sicque singuli eorum facilius unde viverent, reperirent*. Ceterum, (prosequitur ille) homines isti *sylvestres* (sic huic Philosopho illos homines *primitivos* placet appellare) rigidiore vivendi ratione maximum sibi robur corporis compararunt, quo validissimum temperamentum potuerunt in filios transfundere: frequenti vero cum belluis, inter quas versabantur, dimicatione æque ac pleræque earum, feroces evaserunt. Subdit vero, eorundem sanitatem morbis tentatam fuisse nunquam, aut raro: nam & nos ipsi omnes facile ægri- Pag.XXV. tudines evitaremus, inquit, *si simplicem, si uniformem, si solitariam vitam, cujusmodi nobis a natura præscripta est, duceremus*. Addit: *Si natura ad sanitatem nos destinavit, jam certo affirmare ausim, Reflexionem esse statum contra naturam, ac hominem, qui meditatur, esse* Pag.XXV. *animal depravatum*. Ex quo colligit, infirmitates esse una cum societatibus multiplicatas, adeo ut illarum *historia historiam societatum proxime sequatur*.

Functiones vero, operationesque hominis in hoc statu sylvestri ita describit: *Homo sylvestris inciperet a functionibus mere animalibus. Percipere & sentire primum illius statum constitueret, qui ceteris quibusve animalibus communis est. Velle & nolle, desiderare & timere primæ essent, & fortassis unicæ ejus animæ operationes, quousque novæ circumstantiæ novas caussarent evolutio-* Pag XL. *nes*. Paucis vero interjectis subdit: *Homo sylvestris quovis lumine destitutus nihil desiderat, nisi ex mero impulsu naturæ: ejus desideria physicas indigentias ipsius non excedunt. Alia non agnoscit in hoc universo bona, nisi cibum, fœminam, & quietem: nec alia timet mala præter* Pag.XLII. *dolorem & famem*. Hinc, *omnia illum a tentatione, & mediis statum suum mutandi removere videntur. Nam ejus imaginatio nihil ei repræsentat; cor ipsius nihil exigit ab eo: ad manum habet id omne, quod modicis indigentiis ipsius sat est: tantumque abest ab eo cognitionis gradu, qui ad plura, & maiora desideranda requiritur, ut neque prævidentiam ullam habere possit, neque curiositatem. Ejus* Pag. 43. *animus quippe qui a nulla re commovetur, vacat unice sensui propriæ existentiæ absque ulla idea futuri quamtumvis proximi: ejusque curæ vix ad unius diei terminum extenduntur*. Talis est homo juxta *Rousseau* in statu suo *naturali* & *primitivo*, qui quantum distet a bellino per sese liquet.

At illud mirandum quammaxime, quod hunc statum magnopere commendet, & præ sociali, civilique velit esse optabiliorem: nam imprimis felicitatem illius prædicat & extollit. Et quidem negat primo, statum hunc sylvestrem, ac rudem dici posse *miserum*; alioqui Pag. 44. inquit, quum *homo ex eo statu nonnisi post multa secula egredi potuerit, reprehendenda esset natura, quæ illum in eo constituisset*. At non profecto natura reprehendenda foret (novimus siquidem, naturam, seu potius Auctorem naturæ longe diversum, ac sibi confinxerit *Rousseau*, hominem condidisse); sed eius damnanda est sive Thesis sive hypothesis, qua ponit, hominem *ita e manu naturæ prodire debuisse*. Subdit vero *Rousseau*: *Quum infelicitas nihil aliud significet, quam privationem, quæ dolorem adferat, molestiamque, sive corporis sive animi; explicari non potest, quo genere miseriæ angatur ille, cujus cor tranquillum est, & corpus sanum*. At parva ne miseria huic Philosopho videtur, hominem vivere in statu bellino, rationis usu carere; & quum præstantissima natura donatus sit, tamen quoad functiones, operationesque suas nihil a brutis animantibus differre? Nihil tamen hæc *Rousseaum* movent; quinimmo Brutis irrationalitatem ipsam, seu omnimodam ratiocinandi impotentiam videtur invidere. Nam hominis *perfe-* Pag. 17. *ctibilitatem* deplorat (qua scilicet progressu temporis potest ad ratiocinationem pertingere), velut *fontem omnium malorum*, quibus homo obnoxius est; & quod ea sit, *quæ longo post tempore hominem ex statu ejus originario eduxit, in quo ipse dies suos tranquillos, innocen-*

centesque decurrebat : quod quum ait *Rousseau*, minime profecto animadvertit, summa se ingratitudine reprehendere naturam, seu potius naturæ Auctorem, qui hominem non modo perfectibilitate donavit, sed immo condidit in statu perfecto. At *Rousseau* ipsam sylvestris sui hominis stupiditatem autumat esse *originariam felicitatem*: quare putat, non posse tanquam beneficum non laudari (*tametsi id dictu mirabile videatur*) *qui primus Accolas riparum Orenoquii fluvii docuit usum cujusdam aquæ, quæ infantium temporibus admota in tuto ponit saltem ex parte, ipsorum mentis imbecillitatem, & FELICITATEM ORIGINARIAM*. Proh! quam stupida philosophia hæc est, quæ mentis imbecillitatem, stupiditatemque habet *originariæ felicitatis* loco! Fatendum tamen, eum haud omnino immerito videri posse beneficum, qui istiusmodi aquas quorundam infantium temporibus admoveret; eorum videlicet, qui mentis acumine ad sui aliorumque perniciem sunt abusuri.

Ceterum non felicitatem solummodo, sed & bonitatem sylvestri suo homini tribuit *Rousseau*. *Homo* (inquit p. 225.) *est naturaliter* (seu in statu naturali) *bonus*; idque putat se *demonstrasse* ea præsertim ratione, quod quum eo in statu liber foret homo ab irritamentis passionum, & alioqui omni lumine careret; *tranquillitas ipsa passionum* (p. 73.) *& ignoratio vitiorum eum a malis operationibus removeret*: vividusque *commiserationis* sensus, qui in hoc homine maxime vigere debuit, *vices legis, consuetudinis, virtutumque omnium eo in statu obiret* (p. 80.) *atque ab omni inferenda injuria suaviter avocaret*. Demum, ut alia præteream, quæ in commendationem sylvestris hujus, ac belluini status congerit *Rousseau*, eidem *cælestem, venerandamque simplicitatem* adscribit (præf. pag. 66.) quo profecto illius status amore se captum prodit, ut ferme dolere videatur, eo quod amens vel bellua natus non sit, ut perpetuo *originaria illa felicitate* gauderet. Licet vero quam falsa, quamque absurda sit hæc sententia, ex sola fere ejus expositione satis intelligatur; præstat nihilosecius, id data opera demonstrare, ut nemo ab eo se seduci patiatur; neque ei accidat id, quod legenti hunc librum D. *de Voltaire* evenire affirmat, ut scilicet *eum cupido incedat gradiendi quatuor pedibus*. In epist. ad ipsum.

Igitur statum hominis naturalem in hujusmodi sylvestri, animali, ac belluina vita absurdissime ab hoc Auctore constitui hisce rationum momentis planum facio.

Primo. Status naturalis hominis idem est, ut vult vel ipse *Rousseau*, ac *primitivus* & *originarius*, seu qualem is, quum *primum* esse cœpit, & in sua origine habuit, & qualis *concipitur prodire debuisse*, juxta illius phrasim, e *manu naturæ*. Pag. XIV. At vero certissimum est, hominem *primitus*, seu in sua origine non talem fuisse, qualem ipse describit; nec talem debuisse e naturæ manu prodire. Horum primum patet ex sacra atque certissima, quam habemus, conditionis ejusdem historia; ubi qua ratione cum quoad corpus, tum quoad animam fuerit conditus, enarratur; indicaturque, quibus jam tum facultatibus fuerit instructus. Quum vero nulla alia natura fingi possit, e cujus poterit manu prodire, præterquam ipsemet conditor Deus, qui *natura naturans* dici solet; idcirco plane absurde dicitur, aliter debuisse hominem a natura prodire, ac reipsa e Dei manu prodierit; & alium esse naturalem illius statum, ac ille, in quo ipsum Deo placuit constituere (si dona tantummodo supernaturalia demas): qui certe non fuit status mere animalis, ferinus, atque *sylvestris*, qualis confingitur ab hoc Scriptore.

Secundo. Quum hominis natura duplici constetur parte, nempe *animalitate*, & *rationalitate*; & illam quidem cum brutis animantibus communem habeat, ex hac vero speciem fortiatur suam; prorsus absurde status ejus naturalis mere animalis esse statuitur & belluinus.

Tertio. Temere asseritur, statum a-

li-

liquem esse naturalem, seu hominem e manu naturæ talem debuisse prodire, ni prius constet, quænam sit, quæ ipsum produxerit, natura; ac qualem proinde ipse homo habeat origmem; atqui hoc non explicat *Rousseau*, nec explicare potest: ergo temere affirmat, statum hominis naturalem esse *sylvestrem* & *solitarium*, qualis scilicet futurus fuisse concipitur, si e terra sponte sua fungorum instar, emersisset. Enimvero vetusti Gentiles, qui hominem initio brutum, mutumque fuisse putaverunt, hoc plane modo existimarunt, primam originem sortitum esse: unde est illud *Horatii: Cum prorepserunt primis animalia terris, mutum & turpe pecus &c.* Lib. I. Serm. Sat. III.

Quarto. Si homo, qualis conditus est a Deo, non fuisset in statu suo naturali, ut contendit *Rousseau*, id esset ipso auctore, idcirco quia Deus eidem alia præter naturam indidit dona, nempe expeditam ratiocinandi facultatem, seu ideas ad cognoscendum & ratiocinandum necessarias, ac præterea conditoris sui, aliarumque rerum notitiam; itemque facultatum loquendi &c. At hæc hominem minime potuerunt e statu naturali extrahere (*a*), quum ea omnia perfecto ejus statui convenientia essent, consentanea, ac debita; quæ proinde non ejus statum naturalem in *artificialem*, ut contendit *Rousseau* mutarunt, sed ipsum statum ejus naturalem compleverunt. Homo igitur in statu animali, atque sylvestri in statu quidem *naturali* esset, sed *imperfecto*; & sane imperfectiore, quam is, in quo modo nascuntur infantes: hi siquidem parentes habent, qui eos enutriant, instruantque, & ad perfectum statum perducant; at vero illi educatores & magistros haberent nullos, nisi feras & bruta: a quibus reipsa primos homines didicisse, ait *Rousseau*, quomodo, quibusque vesci possent, ne fame perirent. At apage statum hominis naturalem a *Rousseau* confictum, qui concipi nullatenus valet, absque maxima & summa in Naturam, seu Naturæ Auctorem injuria.

Quinto. Ille censendus non est status hominis naturalis, quo subsistente Naturæ Auctor frustraretur fine, quem in hominis conditione sibi præstituit. Hujusmodi porro est status naturalis a *Rousseau* descriptus: neque enim in eo potuisset homo Deum cognoscere, colere & amare, ad quem certe finem homo conditus est a Deo; utpote qui ad suam gloriam creavit omnia, quin nec ad alium finem creare quidquam potuit. Gloria autem Deo ex homine consurgeret nulla, si is Auctorem suum cognoscere & diligere nequivisset: immo fuisset plane Deo indecorum condere hominem eo in statu, in quo aut nullo prorsus modo, aut post plurima duntaxat secula, & nonnisi postquam e statu naturali excessisset, eum cognoscere ac diligere valeret.

Sexto. Ita natura comparatus est homo, ut sese possit assidue perficere, quod & experientia ipsa compertum est, & a *Rousseau* non negatur; quin immo in hac ipsa *perfectibilitate* (si ita loqui fas est) constituit potissimum hominis a ceteris animantibus discrimen. Quum ergo natura hominem fecerit *perfectibilem*, ea procul dubio peccasset, si illum in eo statu constituisset, in quo nequidem sibi comparare posset substantialem perfectionem, in eo repositam, ut mens sit proxime apta ad ratiocinandum; adeoque ideas habeat universales, ex quibus ratiocinium omne proficiscitur: ac præterea conceptus suos valeat aliis communicare, sicque cum aliis suæ speciei individuis versari; ac proinde præcipua virtutum, quæ ad alios sunt, officia exercere. At vero in statu illo sylvestri ac solitario, quem esse naturalem, origi- Pag. 16.

(*a*) Non nego Adamum fuisse per supernaturalia dona ad statum supernaturalem elevatum: sed tantummodo nego, ipsum e statu naturali eductum fuisse per ea dona quæ sunt intra naturæ ordinem; cujusmodi sunt, quæ hic enumerantur, & de quibus res nobis est cum *Rousseau*.

ginarium ac primitivum *Rousseau* contendit, vel ipso agnoscente atque fatente, aut nullo modo, aut difficillime, & nonnisi post multa secula, & datis tantummodo quibusdam circumstantiis, iisque *fortuitis*, quæ idcirco *potuissent* nunquam contingere, ideas comparare universales & abstractas, & linguas instituere valuisset. Ergo nonnisi prorsus absurde status ille esse naturalis affirmatur.

Hoc argumentum sic brevius colligo. Status naturalis hominis debet esse ille, in quo homo fit substantialiter perfectus quoad utramque sui partem, corpus nempe & mentem; atqui homo in statu solitario constitutus, erransque inter cetera animalia, posset utique quoad corpus perfici modo dicto, non vero quoad animam: non est igitur ille status hominis naturalis.

Septimo. Homo etiam in statu naturali, nempe sylvestri ac solitario ipso
P.XXXIII. fatente *Rousseau*, esset liber, seu li-
XXXV. bere se ad agendum determinaret. At nulla potest esse libertas, ut communiter docent Philosophi, absque ideis universalibus: habuisset ergo etiam tunc ideas universales: igitur saltem ex hac parte non talis fuisset naturalis hominis status, qualis ab hoc Auctore confingitur ac describitur.

Octavo. Quum modo vir naturali affectu feratur erga mulierem, & non tantum explendæ libidinis caussa; sed etiam quia ejus societate oblectatur, ejusque adjutorio hanc potest minus ægre vitam transigere: quum etiam exploratum sit, modo genitores naturali quodam amore ferri in filios, eorumque necessitatibus prospicere, ex quo domestica oritur societas; jam plane absurdum est, etiam per hypothesim fingere, homines aliquando seorsim omnino in sylvis vixisse; virumque cum muliere nonnisi fortuitum habuisse congressum, ac expleta semel libidine, eam statim deseruisse &c. quæ de eo statu naturali fingit *Rousseau*.

Nono. Nulla verisimilitudinis specie statui potest, naturalem statum hominis esse sylvestrem ac solitarium, ratiocinii omnis, omnisque cognitionis, præterquam sentientis, expertem, nisi prius constet, primos homines ita esse productos. At non ita productos esse, non solum historia sacra, sed nec ipsa Philosophia docet: si nanque vel philosophice origo hominum consideretur, ea esse non potuit nisi per creationem, sive per productionem a Deo rerum omnium opifice. At a recta ratione prorsus alienum est credere, Deum hominem creare voluisse in statu adeo imperfecto, ut nonnisi animalem belluinamque per plura secula agere vitam posset; immo qui in multis inferioris esset conditionis quam bruta animalia: hæc quippe variis instructa sunt instinctibus, quibus percita, quæ ad sui conservationem necessaria sunt, norunt ac persequuntur, & cetera, quæ ipsorum naturæ consentanea sunt, naturaliter præstant; at homo nec ipsos haberet naturales instinctus (nam juxta *Rousseau* brutorum tantummodo imitatione, quibus vesci posset, agnovit, & ad illorum *instinctum se extulit*); neque usu rationis polleret, qua sibi valeret consentanea providere. Dicendum est itaque, Deum attenta ejus sapientia ac providentia, hominem ita condere non potuisse, aut noluisse saltem; sed quemadmodum animantibus ceteris suos indidit instinctus, quibus dirigerentur; ita primum hominem donasse rationis usu, seu proxima & expedita cognoscendi ac ratiocinandi facultate, qua quæ suæ naturæ consentanea sunt, agere valeret: Ratio scilicet idem præstare debet in homine, quod instinctus præstat in brutis. Quemadmodum vero in brutis instinctus eorum naturæ superadditi, ea non extrahunt e naturali statu; ita perfectus rationis usus, quo donatus fuisse censendus est primus homo, eum extra naturalem statum nullatenus posuit. At non solo rationis usu primum donasse hominem censendus est Deus etiamsi philosophiam tantummodo consulamus; sed etiam una simul vel paullo post condidisse fœminam, sociamque

ei

ei dedisse, quo posset genus propagare: atque adeo minime dubitandum, primum hominem fuisse a Deo in societate domestica constitutum; adeoque societatem domesticam esse statum hominis naturalem; quo posteris prospectum est: quum enim ii & imbecilles oriri deberent & actuali ratione destituti, illis plane necessaria erat domestica educatio, qua tum corpore, tum mente possent adolescere, roborari & ad statum homini convenientem pervenire. Ita quidem gerere se debuit summus & sapientissimus Opifex: quod si vero Natura aliter hominem formare potuit aut debuit, edisserat nobis *Rousseau*, quaenam sit illa Natura a Deo Auctore naturae distincta, e cujus manu sylvestris homo prodire debuerit?

Decimo. Quum Natura homini indiderit ratiocinandi praeclarissimam facultatem; dubitandum non est, ejusdem Naturae intentionem fuisse, ut haec eximia facultas, qua homo tum ceteris animalibus praestat, tum ab iis potissimum differt, in actum prodiret & erumperet; est nanque plane inutilis ea facultas, quae suo destituitur actu: & alioqui natura frustra nihil operatur. Qui ergo fieri poterit, ut censeamus, eandem Naturam, quum fudit primum hominem, eum posuisse in statu sylvestri ac solitario, in quo is per multa secula, ut sentit *Rousseau*, sola sensatione omnibus animantibus communi, uti deberet; & nunquam, nisi quibusdam *fortuitis* circumstantiis positis (quae potuissent nunquam contingere) posset ratiocinari. Ita ne a scopo putabimus aberrasse naturam? Ita ne caecam esse, ut a *Rousseau* confingitur? At non ita certe caeca & improvida potest esse *Natura naturans* seu Auctor naturae, e cujus tantummodo manu prodire potuit homo.

Addo: Si naturae intentio fuit, quemadmodum dubitari non potest, ut homo non otiosa duntaxat ratiocinandi facultate brutis animantibus emineret, sed ut ea etiam ad exercitium sibi proprium deduceretur; quis non videat, absurde prorsus limitari statum hominis naturalem ad hominem ratiocinationis expertem. Id enim perinde esset, ac si quis diceret, arborem in statu naturali esse foliis ornatam; in eoque non esse, quum jam est fructibus onusta. An non ille status, qui intenditur per se a natura, naturalis censendus est?

Demum, ut habeatur status hominis naturalis, docente *Rousseau*, considerandus est homo *prout prodire debuit e manu naturae*. At vero ita considerari non potest homo, nisi quaenam sit haec natura opifex innotescat: pro diversitate enim hujuscemodi Naturae opificis, aut caecae, & necessariae, vel sapientis, providae, ac liberae, diversis instructus dotibus prodire homo potuisse, ac debuisse concipitur: non est igitur explicandus ac determinandus status hominis naturalis, ac primitivus, nisi per ordinem ad ipsam naturam: quod quum non praestet *Rousseau*, temere statuit, hominem in statu sylvestri, ac solitario e manu naturae prodiisse. Si enim haec natura & provida est & sapiens, (cujusmodi certe sit oportet, cum non alia sit, quam ipse Deus omnium opifex, qui idcirco *natura naturans* dicitur,) ab ea homo prodire non potuit in statu a *Rousseau* excogitato: si vero asserat, naturam esse caecam ac necessariam; primo, unde novit hominem talem, hoc est sylvestrem ac solitarium, ab hac natura prodiisse? deinde si talem admittat naturam, eo ipso incidit in Atheismum seu *Spinosismum*: neque enim aliud talis naturae nomine venire potest aut intelligi, nisi aut casus, aut combinatio rerum omnium ac naturarum, quibus componitur universum. At *Rousseau* tamen videri vult, verum Deum admittere: sibi igitur contradicit; vel nomine *naturae* utitur, quin ullam huic voci ideam subjiciat: indeque iterum temere asserit, ab hujus sibi ignotae naturae manu talem debuisse prodire hominem, qualem describit.

Neque ab hac temeritate ullo modo se purgat Philosophus iste, (*si tamen is tan-*

Pag. XIV.

tanto credatur nomine dignus,) dum ait, quæ de statu hominis sylvestri ac solitario proponit, *non esse habenda tanquam veritatem historicam; sed solummodo ut hypotheticas ratiocinationes, quæ magis indagandis naturis rerum, quam veræ origini declarandæ inserviunt: cujusmodi hypotheses Physici in dies efformant circa Mundi hujus originem & conditionem*. Nam, inquio ego: si status hominis sylvestris ac solitarius mera est hypothesis, cur affirmat, hunc esse reipsa statum hominis *naturalem*? Cur hoc ipsum non exprimit hypothetice, aiens: *si homo sibi soli foret relictus, status ejus naturalis fuisset sylvestris, ac solitarius*? Quam est absurdum, ex hypothetico principio thesim colligere! sed absurda est vel ipsa hypothesis, atque rei impossibilis. Quomodo enim fieri potest hypothesis, hominem fore sibi relictum, si ita necesse potuit, nec conservari? Qua ratione præscindi potest homo conditus ab ejus conditore, & ab eo statu, in quo reipsa conditus est? At inquiet *Rousseau*: Deus hominem nequaquam condidit in statu suo naturali; sed adjecit supernaturalia dona, & ea insuper, quæ arte & industria longo progressu temporis acquiri valent. Edisserat ergo nobis *Rousseau*, qualem condere hominem debuit, ut in statu esset mere naturali. In statu, inquit, *sylvestri & solitario*. Cur vero? fortasse quia eo in statu homo sola natura constaret sua, nullisque auctus esset donis superadditis. At si res ita se habet, repono ego: immo debuit Deus hominem creare infantem; nam & is integram habet naturam, nullisque potitur superadditis donis, neque facultatibus *artificialibus*, quæ comparantur longo temporis tractu. Non ita, inquiet *Rousseau*, sed adultum, sed robustum condere debuit, sensibus expeditis, & appetitu conservandi se, immo & genus propagandi facultate instructum; alioqui nec ipsum genus subsistere & conservari potuisset. Debuit itaque Deus, subsumo ego, quidpiam homini superaddere ultra animalem ejus naturam, quo conservaret se, ac genus suum; neque tamen per hoc peremit naturalem ipsius statum: cur ergo non potuit, aliqua etiam ei adjicere ultra naturam rationalem, ut posset juxta ipsammet naturam vivere, finemque, ob quem conditus est, obtinere, & posteros demum suos ad eundem statum perducere, quin statum illius naturalem destrueret? Noverit itaque *Rousseau*, nullam esse aut fieri posse hypothesim de homine suæ naturæ prorsus relicto.

Pag. VIII.

Lubet vero parumper adhuc immorari in hac discutienda hypothesi, quam *Rousseau* excogitavit. Unum ex his tribus velle necessario debet ille: nimirum, vel statum sylvestrem, & solitarium esse statum hominis naturalem (1) in hypothesi, quod Deus hominem condidisset cum solis dotibus, quæ ejus debentur naturæ, seu in *puris naturalibus*, ut ajunt Theologi nostri: vel (2) in hypothesi, quod homo non a Deo quidem conditus esset; sed aut sua sponte natus, aut casu, sive vi cujusdam veluti cææ, necessariæque naturæ, seu combinationis hujus universi formatus: vel (3) demum in hypothesi, quod reipsa in prima sui origine nactus esset statum sylvestrem, ac solitarium. Porro jam probavi, hominem in prima hypothesi non potuisse in primæva sui origine esse sylvestrem, ac solitarium, neque omni ratiocinatione, & intellectuali cognitione destitutum. Altera hypothesis & est absurdissima, & nonnisi ab Atheo concipi ut possibilis potest, aut admitti; atque præterea nec ipse *Rousseau*, nec quispiam alius aut divinare, aut ullo modo conicere posset, qualisnam homo e cæca hac natura prodiisset, etiamsi per impossibile prodire potuisset ullus. Tertia hypothesis ut factum ponit quod est in quæstione, seu, ut dici solet, *petit principium*. Quum enim status naturalis sit idem ac originarius & primitivus; proculdubio si homo in lucem eductus fuit solitarius, atque sylvestris, hic est naturalis ejus status. Sed hoc totum non a nobis tantum, sed ab omni, qui quidpiam sapit, ne-

negatur, utpote non solum gratis confictum, sed etiam præter omnem rationem, & verisimilitudinem constitutum; immo contra expressam, disertamque ejus ortus historiam in sacra ipsa scriptura descriptam. At inquit
Pag. IX. *Rousseau: Scriptura non vetat conjecturas efformare ex sola natura hominis, rebusque, quæ illum circumstant, deductas, qualenam futurum fuisset genus humanum, si sibi soli relictum esset.* Quod perinde est, acsi diceret, licitum esse conjicere, qualis futurus esset homo, si a nullo, vel certe non a sapiente, ac provido opifice prodiisset; quod est absurdissimum: insanum vero, in eum finem hypothetice ponere, hominem primo fuisse sylvestrem, ac solitarium.

Sed illud adhuc fortasse peius, quod tametsi *Rousseau* primo declaret, se tantummodo hypothesim, & conjecturas proponere, non *veritatem historicam*; ea tamen postmodum subdit ac profert, quibus palam facit, sibi persuasum esse, veram se historiam narrare. Sic nan-
Pag. X. que homines alloquitur: *O homo cujuscumque regionis sis, & qualescumque sint opiniones tuæ, audi: en historiam tuam, qualem me legisse puto non in libris tuorum similium, qui mendaces sunt* (quis non videat, Moysem hic quoque complecti, primum, eumque unicum verum humanæ historiæ auctorem?) *sed in natura, quæ nunquam mentitur.* At rogo te, optime *Rousseau*, qua in natura hæc legisti? Naturam assidue crepas, sed eam nusquam explicas, & duntaxat eam esse a Deo diversam innuis; quo certe Atheismi vel Spinosismi suspicionem tibi creas. Sed audiamus, quomodo pergat ille, paucis interjectis. *Tempora, de quibus verba facere, aggredior, valde remota sunt: quantum mutatus ab eo es, qui olim eras!* Est ne hoc hypothetice loqui? Paria his sunt quæ sequuntur: *Hæc est*, inquit, *vita, ut ita dicam, speciei tuæ, quam describere aggredior, post qualitates, quas accepisti, quas educatio tua, & consuetudines depravare quidem, sed destruere non potuerunt. Est, probe scio, ætas quædam, in qua sistere homo vellet: quære tu ætatem, in qua substitisse velles speciem tuam: ægre ferens statum præsentem ob eas rationes, quæ infelici posteritati tuæ majores annunciant ærumnas, retrogradi fortasse velles &c.* Quum hæc dicat *Rousseau*, quis ei credat profitenti, sese hypothetice loqui; aut quum simulat, fidem se historiæ sacræ contrarium testanti adhibere; aut quum ait, *fortasse nunquam extitisse statum*, quem ipse *naturalem* appellat, ac Præf. Pag. LXX. probabiliter extiturum nunquam? Quis vero potius non existimet, eum data opera sibi contradicere, ut si una contradictionis pars ipsi creet invidiam, possit sibi ex altera defensionem arcessere? Nota scilicet est hæc ars hominum improborum, qui errores suos cupiunt caute evulgare. Verum utut hæc sese res habeat, ratum esse firmumque nobis debet, statum hominis naturalem perperam & præter omnem rationem constitui a *Rousseau* in vita *animali, sylvestri*, ac *solitaria*. Age vero videamus, quibus ille argumentis suam hanc sive thesim sive hypothesim firmare aggrediatur. Nullum quidem argumentum ad eam evincendam exerte proponit; duo tamen, quoad mihi expiscari licuit, innuit ipse, ac veluti subindicat, quibus possit objectio duplex confici contra a nobis positam assertionem.

Objectio prima. Ut habeatur status hominis naturalis, expoliandus est, illetum omnibus supernaturalibus donis, si quæ receperit, tum omnibus facultatibus artificialibus, quas nonnisi longo temporis tractu, multiplicique profectu sibi potuit comparare. Hoc si fiat, remanet animal sylvestre ac solitarium solis sensationibus instructum &c.

Responsio. Admitto imprimis, ad habendum statum hominis naturalem, ab eo detrahenda esse dona supernaturalia, quæ scilicet hominem ad finem ordinant supernaturalem, nempe ad beatitudinem in clara & intuitiva Dei visione repositam; at nego, detrahenda itidem esse ea dona, quæ hominem perficiunt intra ordinem ipsius naturæ: quibus profecto esse debuit primus ho-

mo instructus, ut eadem in posteros paterna educatione transfunderet; quæque illi necessaria erant, ut vitam duceret naturæ suæ consentaneam; atque præcipue ut Auctorem suum agnosceret, ac diligeret; ob quem finem procul dubio ab ipso conditus fuit. Nego item, facultates cognoscendi, ratiocinandique dicendas esse *artificiales*, quum ad ipsam naturam naturaliter consequantur; dataque occasione prodeant in actus suos, modo tamen insint corpori satis solidis organis instructo: quo certe defectu infantes actuali rationis usu destituuntur. Quamobrem ego vix dubito, hominem etiam in sylvis enutritum, omnique humana ope destitutum, postea quam ejus corpus robur acquisierit necessarium, ratiocinari, cognoscere, ac intelligere utcunque posse. Quod si vero, ut contendit *Rousseau*, hujusmodi homo omni prorsus cognitione, præterquam sensuum, foret perpetuo destitutus, id profecto clarius demonstrat domesticam educationem homini deberi ab ipsa natura, ne frustra & incassum facultate cognoscendi, ratiocinandique ab ipsa donatus sit. Ex quo consequitur illud ipsum, quod volumus, nempe naturalem hominis statum non esse *solitarium* & *sylvestrem*, sed *domesticum*. Et sane, si in naturali sunt statu animantia cetera, dum etiam a sui generis animalibus nutriuntur; cur non in statu naturali erit homo etiam quum a genitoribus educatur? Quum ergo educatio a natura ipsa cunctis animantibus debeatur; & ea quidem, quæ eorum necessitatibus respondeat, videlicet qualis, ac quanta necessaria est non solum ut utcunque possint vitam producere, verum etiam ut in actum prodeant naturales eorum facultates; jam ipsi quoque homini sua debetur educatio, quoadusque evadat ratiocinandi capax, & ea, quæ ad finem, ob quem creatus est, necessaria sunt, cognoscendi. Domestica ergo societas, in qua sola hujusmodi educatio haberi potest, non *artificialem*, aut *adventitium*, sed *naturalem* constituit hominis statum. Quid! quod vel ex ipso *Rousseau* evincitur, non omnia quæ progressu temporis acquiruntur ab homine, naturalem hominis statum destruere? Admittit enim ille, docetque, *sylvestrem* hominem successu temporis, exercitioque assiduo multum proficere quoad vires & facultates corporis; illud nempe robur adipisci eamque agilitatem ac valetudinem, quam ipsi Natura, quum eum primo in lucem edidit, impertita non est: neque tamen e naturali statu propterea excedere. Cur igitur statum naturalem amittere dicendus est homo ob eam solummodo rationem, quod progressu temporis, & pro datis occasionibus profecerit, ideasque acquisierit ei non inditas a natura, vel inditas excitaverit & ad exercitium perduxerit? Quod si respondeat *Rousseau*, statum naturalem statui acquisito opponi ac contrarium esse, expeditam autem ratiocinandi facultatem esse acquisitam vel ex eo patere, quod ea penitus careant infantes; ego facile reponam, facultates ratiocinandi, cognoscendique neutiquam acquiri; sunt enim plane naturales ex ipsius humanæ naturæ sinu promanantes; sed duntaxat acquiri, vel excitari ideas, quæ ad exercitium necessariæ sunt. Præterea, si quidquid quocunque modo progressu temporis acquiritur, dicendum foret artificiale, & ad statum naturalem evertendum sufficeret; jam nec homo sylvestris adultus, nec avis, quum creverit, in statu naturali essent; quia ille facultate gradiendi, ista volandi, quum primum in lucem venerunt, carebant: neque arbor quum emiserit poma, esset amplius in statu suo naturali; quod est falsissimum.

Objectio secunda. Facultas loquendi non est homini naturalis: nulla est enim lingua ab ipsa natura hominibus indita; omnes quippe linguæ vocibus constant, quæ non suapte natura sed ex arbitraria hominum institutione, &, ut dici solet, *ad placitum* significant. Homines ergo in naturali statu constituti nulla præditi erant lingua. Igitur nullas habebant ideas universales: hujusmodi nanque ideæ *acquiri non possunt nisi ope verborum, ac mens eas non percipit* Rousseau Pag. LIX.

cipit nisi per *propositiones*; *quam ob caussam bruta tales ideas nequeunt efformare*. Quum vero ratiocinium nullum esse possit absque ideis universalibus; consequens est, homines in statu naturali facultate ratiocinandi, eaque cognoscendi quæ sensibus non percipiuntur, carere debuisse. Insuper, homines absque linguarum subsidio non possunt mutuo conversari: in statu igitur naturali homines solitarie vivere, atque adeo ut cetera quæque animantia, in sylvis errare debuerunt.

Responsio. Fateor, linguas non esse homini naturales eo sensu, quod ex ipsa natura, nullo docente vel instituente, profluant sponte sua: assero tamen, esse naturales ea ratione, quod naturæ rationali conveniant, ac debeantur. Hinc primo homines natura nasci debent iis organis instructi, quæ ad loquendum, seu ad formandas, articulandasque voces necessaria sunt. Secundo esse debent naturaliter capaces comparandi usum loquendi, saltem posita institutione; alligandique certis vocibus certas ac determinatas ideas; immo & novas condendi linguas, & perficiendi jam conditas atque vigentes. Tertio ipsa natura hominis exigit, ut ponantur in eo statu, quo linguarum usum sibi valeant comparare. Hinc primus homo donari debuit lingua aliqua, non quidem a natura, nescio, qua cæca, stupidaque, sed a natura provida, sapientique; nempe a Deo supremo rerum omnium Opifice: ut reipsa protoparenti Adamo inditam a Deo fuisse linguam aliquam, colligimus ex S. Scriptura, quæ refert, Adamum paullo postquam creatus fuerat, locutum esse, dum nempe cunctis animantibus nomina imposuit: sic Eva etiam locuta dicitur cum serpente. At vero donum illud linguæ a Deo primis Parentibus collatum dicendum non est proprie ac in se *supernaturale*; quum id esset velut appendix conditæ naturæ, & illius supplementum facultatis, quam ipsimet, si progenitores habuissent ullos, ex eorundem institutione sibi comparassent. Quod ut melius intelligatur, finge, nunc hominem aliquem a Deo creari adultum, eaque lingua instructum, quam, si juxta ordinariam naturæ legem ortus esset, a suis parentibus didicisset; nemo hunc merito asseveraret, supernaturali aliquo dono ac una de caussa ornatum esse. Primus ergo homo, tametsi a Deo lingua aliqua instructus fuerit, non ea tamen de caussa a naturali statu dimotus est, sed in eo permansit; quid enim quoad hoc interest, an ex ejus natura ea lingua effluxerit, an vero ab Auctore naturæ fuerit impertita? modo tamen linguarum usus ejus naturæ conveniat, & aliquo modo debeatur, quemadmodum reipsa debetur: esset nanque sine illa in suo genere imperfectus: nam esset ob dotes naturæ suæ rationalis proprias ad societatem aptus, ordinatusque; & tamen, quippe loquendi facultate destitutus, non posset societatem inire & colere, neque uti aliorum hominum consortio, eorumque conversatione gaudere. Et sane quam misera fuisset primi hominis conditio, si Hevam intuens ex costa sua efformatam, eamque *sociam* sibi datam intelligens, tamen nec alloqui verbis, nec suam in eam dilectionem prodere potuisset? Quum ergo homo fuerit semper præditus facultate loquendi, quid refert, an ejus lingua sit a natura ipsa, an vero ab ejus Auctore? Quid insuper prodest, alium somniare *naturalem* hominis statum, vel hypothesim fingere, in qua Deus primam homini linguam ponatur minime indidisse, dein vero quid in ea futurum esset, inquirere? An ne sic unquaam *Rousseau* conficiet, statum hominis *originarium*, ac *primitivum* fuisse statum *solitarium*, ac *belluinum*?

Et quoniam hac de re incidit sermo, præstat hic animadvertere, quam vano inutilique labore se torqueat Philosophus iste, dum adeo operose disceptat, quomodo sylvestres homines & solitarii ideas potuerint acquirere universales, linguasque instituere. Si enim nunquam sylvestres hi homines extiterunt, cur in brutali eorum vita describenda tantus insumitur labor? Ad quid tanto-

pere

pere in eorum qualitates inquirere? Quinam hujusce inquisitionis fructus? Etiamsi planum utcunque faceret, qualis futurus fuisset homo sibi prorsus, omninoque relictus (utor ejus phrasi, tametsi vix ulla certa idea possit eidem subjici); quid inde? An ne propterea jus naturale, aut fundamentum societatis in propatulo ponerentur? Ita quidem sibi ille blanditur; sed prorsus immerito. At inquit: *Philosophi, qui fundamenta societatis excussere, agnoverunt omnes necessitatem ascendendi usque ad statum naturæ; sed illuc usque pertigit nemo*. Verum si in statu naturali homo est solitarius, sibique relictus, illuc profecto (ut hoc obiter dicam) pertigit *Pufendorfius* sua illa fictione (de qua pauca paullo inferius) *hominis utcunque, & undecunque in hunc Mundum projecti*: nam & ille hominem hunc *sibi relictum* proponit. At vidit ille, de ficto homine accuratius non esse disputandum: cujus exemplum sequi *Rousseau* debuisset, nec ut adeo fuse de suo homine sylvestri ac solitario, æque ficto, verba faceret, atque dissereret, congruum erat. Neque enim ex statu hominis, qui nunquam nisi in imaginantis cerebro fuerit, & ut summum, possibilis est (quanquam attenta divini Numinis providentia possibilem fuisse, negari potest haud immerito); sed ex eo, qui aliquando saltem, seu initio extiterit; vel potius non tam ex statu qualicunque hominis, sed ex ejus ipsa natura, quæ in quolibet statu eadem est, leges naturales derivandæ sunt. Est ergo plane inutilis tota hac de re istius hominis disputatio. Inutilis, inquam, si ejus subjectum tantum hypothetice ponatur; at impia, & perniciosa, si status ille thesis loco habeatur, quemadmodum reipsa fuisse a *Rousseau* habitum, qui ejus opus attentius legerit, ambigere vix potest. Quin & hypothetica illius status positio, ut a *Rousseau* proponitur, & tractatur, haud vacat periculo: eo namque tendere videtur ut legentium animos ad credendum inducat, hominem ex animali, sylvestri ac belluino in præsentem statum potuisse citra divinæ providentiæ curam, seu *fortuitis* tantum circumstantiis occasionem præbentibus, devenire. Qua ratione hypotheses illæ variæ & multæ, quæ circa formationem Mundi hujus a quibusdam otio suo abutentibus fieri solent, invisæ piis hominibus esse debent; ceu quæ in eum fortasse finem a suis auctoribus diriguntur (de hoc enim merito suspicari licet), ut quantum fieri potest, summi rerum Opificis considerationem cognitionemque submoveant; innuantque, hoc Universum citra Dei effectivum, providumque concursum, positis paucis hypotheticis, arbitrariisque principiis ac legibus, in hanc formam vi, nescio cujus cæcæ naturæ evadere potuisse; adeoque ad id opus non fuisse Dei efficientia, & cura.

Pag. VI.

Quo sane vehementem ingerunt suspicionem, eos nullatenus credere, hoc Universum, cujusmodi est, a Deo fuisse conditum, ornatumque: eo vel magis, quod illorum aliqui etiam eorum, quæ primo ponunt, exerte non affirmant, Deum esse auctorem: quod quum faciat *Cartesius* in celebri sua de rerum principiis hypothesi, idcirco ab omni impietatis suspicione merito liber censetur. At *Rousseau*, ut alios modo præteream, *sylvestris* sui hominis nullum assignat Opificem, sed ait tantummodo, eum *e naturæ* (quod nomen valde æquivocum est) *manu ita prodire debuisse*; statimque in eo describendo tempus, operamque insumit, quin animadvertat, quam impium sit affirmare, ita a natura hominem debuisse prodire, quum Auctori naturæ placuerit, eum aliter efformare. Verum, quanquam hoc ei condonare fortasse possumus in gratiam hypotheseos, quam proponere contendit; ab impiæ tamen temeritatis nota purgari non potest, si cetera dispiciantur, quæ de hoc hypothetico hominis statu affirmat: ex quibus e duobus alterum conficitur, aut historiæ sacræ eum fidem non habere; aut reprehendere & condemnare Auctorem naturæ, quod hominem non creavit in statu sylvestri, & solitario, atque omni ratiocinatione & intellectuali co-

li cognitione destitutum. Quid enim aliud consequitur ex tot eximiis bonis, quæ *Rousseau* suo attribuit sylvestri homini præ homine sociali. Et ex eo quod societatem malorum omnium ærumnarumque caussam, ac fontem esse asseveret; nisi valde improvidum fuisse Deum, quum hominem non in illo felici naturali statu crearit, sed donis superadditis, ex eo statu, si huic philosopho fides, extraxerit, ac in domestica societate, creata Heva, statim constituerit, atque ad ulteriorem, majoremque societatem ordinaverit?

Sed & multa alia habet *Rousseau* in hoc libello impiæ suæ temeritatis specimina: pauca tantum hic placet indigitare, quibus ille ipsius Dei verba, sententiasque reprehendere videtur, atque corrigere. Ex. gr. ait Deus: Gen.II.1 *Non est bonum homini esse solum*. *Rousseau* non tantum vitam hominis solitariam supra socialem extollit, eamque asserit Pag XXV. *a natura præscriptam*; sed etiam Pag.LXV. *contendit*, *non magis hominem homine indigere*, *quam simia*, *& lupus opus habeant sui similibus*. Deus, postquam protoparentes Gen. III. 21. peccaverunt, *fecit eis tunicas pelliceas*, *& induit eos*: *Rousseau* affirmat, eum, Pag XXX. qui primo vestes induit, *rem parum necessariam sibi tribuisse*. Christus Dominus in Evangelio statuit illud tanquam Matth. VII. 12. universalem regulam morum: *Quod tibi vis fieri*, *alteri feceris*: P.LXXXI. hanc *Rousseau* tanquam nimium *sublimem* suggillat; & loco illius proponit aliam, ut ipse putat, utiliorem. *Fac*, inquit, *quod tibi bonum est*, *minore*, *quo potes*, *incommodo alterius*. Docet Christus, prima legis naturalis præcepta esse unum quidem dilectionem Dei, alterum vero Matth. XXII. 37 dilectionem proximi: *Rousseau* statuit P LXXIV. LXXVII. velut unicas naturæ leges amorem sui & *naturalem miserationis* sensum, qui *brutis quoque ipsis aliquatenus communis est*. Alia prætereo, quibus audacissimus ille Philosophus non vulgarem tantummodo, sed & Christianam & divinam ipsam moralem non veretur corrigere & emendare: quæ absurdissima comPag. XV. menta ut gravius proferat, *ponit*, *sese in Atheniensi Licæo consistere*, *atque suorum præceptorum lectiones repetentem judices habere Platonem*, *& Xenocratem*, *auditoresque omnes homines*, *totumque genus humanum*.

At proh! quam perniciosæ sunt, periculoque plenæ istæ ejus *lectiones!* Eo enim demum tendunt, ut omnes naturales leges exscindant, evertantque: idque vel ex eo patet, quod nullam velit naturalem legem agnoscere, nisi quæ locum habeat in statu suo illo naturali, seu sylvestri ac belluino; quæ idcirco fundata unice sit in natura hominis animali, antevertatque rationis usum. Docet insuper, homines nullam in illo naturæ statu habere *inter se re-* P.LXVIII *lationem moralem*, *nullamque agendi*, *vel non agendi obligationem agnoscere*. Quumque statum illum, in quo jam sese ratio explicaverit, non *naturalem*, sed *artificialem*, seu factitium, & adventitium esse decernat; quid aliud inde consequitur, nisi leges justitiæ, & æquitatis, quas sola potest ratio explicata cognoscere & dictare, non naturales esse, sed *factitias*, atque *artificiales*? Nullæ itaque sunt, si novi hujus doctoris systema amplectamur, leges *naturales*, quæ dirigant officia nostra erga alterum, multoque minus erga Deum. Hinc enormius *Rousseau* aberrat a veritate, quam *Hobbesius*, qui docet, hominem in statu naturali posse quidem in Deum peccare; at non item injustitiæ actum erga alterum hominem perpetrare.

Verum hic non sistit ille: sed præterea nihil intentatum relinquit, ut societates omnes efficiat exosas, invisasque. Siquidem non tantum miserias, quæ in ipsis pravæ voluntatis abusu reperiuntur, plus æquo exaggerat; sed sæpe affirmat, inculcatque, societatem ipsam, & gradum perfectionis, quem, evolutis progressu temporis ideis, acquisivit homo, esse verum fontem, atque radicem vitiorum omnium, omniumque ærumnarum, quibus misere premuntur homines; ut si eum audieris, status ille sylvestris, animalis, ac belluinus tum quoad felicitatem, tum quoad morum probitatem statui civili,

& ex-

& exculto præferendus sit. Quid Philosopho proferri indignius potuit! Quanta in hoc systemate divinæ Providentiæ reprehensio, quæ voluit proculdubio, ut homines in societates coirent, statumque civilem assumerent! Verum nedum in divinam Providentiam, sed in totum etiam genus humanum injurius est novus iste Philosophus: annon enim injuriam atrocissimam irrogat humano generi, quum naturalem hominum statum mere animalem esse ac belluinum contendit? Dum, quantum in se est, in id conniti videtur, ut ad eundem statum homines revocet. Dum exprobrat illis, quod, eo relicto, in societatem coiverint. Dum acquisitam tractu temporis perfectionem, & initam societatem caussam esse dicit, fontemque malorum omnium, quibus impræsens humanum genus obruitur. Dum mala societatis, qua fere totum humanum genus continetur, & ex qua emergere nullatenus valet, nimium ob oculos ponit, auget, ac supra modum & fere in immensum exaggerat. Cujus sane rei non potest alius esse fructus, & finis, nisi ut mærorem atque tristitiam, quæ ex præsentis status consideratione oritur, augeat, amplificetque; quod non aliud est, quam *addere afflictionem afflicto*; quum tamen potius consolationem homini aliquam procurare debuisset, ea bona explicando, quæ ex societate consurgunt; demonstrando, eam non esse per se malorum caussam, sed esse plerumque eorum fontem libertatis abusum; ob oculos ponendo Dei Providentiam, quæ ob fines sapientissimos, optimosque ita disposuit; tum demum ad memoriam revocando bona maxima, quæ exercitio earum virtutum, quibus nullus esset extra societatem locus, in altera vita comparari valent; ut fusius explicabitur infra Cap. VI. At nihil horum *Rousseau*: quinimmo ut contemptibilius, magisque invisum civile dominium efficiat, innuit, principio tyrannica fuisse dominia omnia, & tantummodo longissimo post tempore *violentiæ jus successisse*, ac mira *prodigiorum concatenatione* eo tandem deventum esse, *ut debili serviat fortis, & ut populus idealem tranquillitatem realis felicitatis dispendio sibi compararit*. Quid paucis his verbis dolosius, insidiosiusque? Hominem hæc loquentem humani generis hostem censendum esse, appellandumque, quis neget? Sane librum hunc *contra humanum genus conscriptum* recte dicit D. *de Voltaire* in epistola ad ipsum *Rousseau*, qua ipsi gratias agit de hocce dono sibi transmisso. Pag. VI.

Sed jam unde sat longe, neque tamen omnino extra scopum, digressi sumus, revertamur. Quum homo a prima sui conditione, atque idcirco in statu suo *naturali*, *originario*, & *primitivo* habuerit linguam aliquam, nihil illi impedimento esse potuit ex hac parte, quominus ideas acquireret universales; quamvis nec dubium esse ullum potest, Deum hujusmodi ideas saltem magis necessarias momento, quo ipsum condidit, indidisse. Ceterum nec illud quoque verum esse opinor, quod contendit *Rousseau*, ideas nempe universales nonnisi ope verborum posse acquiri, nec aliter percipi, quam per propositiones vocibus ac terminis expressas: in qua quidem sententia præcessorem habuit *Thomasium*, qui censuit, hominem, qui surdus nasceretur, nullatenus posse ratiocinari, quin neque ullo modo *cogitare*, eo quod, inquit, *cogitare non aliud est, quam sibimet ipsi loqui; qui surdus natura est, loqui profecto non potest* (a). Falsum id, ego arbitror nixus tum ratione tum experientia. Ratione quidem, quia exploratum videtur, plane oportuisse, ut universales ideæ anteverterent nomina universalia, quum voces nonnisi ad significandas ideas instituantur: proindeque impossibile est, voces existere universale quidpiam significantes ante ideas universales. Experientia vero: constat enim, multos, qui a nativitate surdi erant,

(a) Vide ejus Introduct. in Logicam Cap. III. §. 24.

erant, atque idcirco muti, tamen didicisse quamplurima, ac præ ceteris mysteria Fidei, divinæque legis præcepta: quæ omnia se revera percipere, suoque modo intelligere nutibus manifestabant (*a*) e quibus unum novi egomet ipse. Sed inquiet *Rousseau*, eos homines fuisse ab aliquo nutibus ac signis instructos; at vero sylvestres homines habere potuisse nullum hujuscemodi instructorem: idcirco intelligi nequaquam posse, quomodo ideas abstractas & universales sine ope verborum efformarint, aut perceperint. Ego vero ne contentionis funem longius traham, ipsi facile concedam, seu potius permittam si vult, ut videtur, impossibile esse ut sylvestres hi homines tum ideas universales sibi cuderent, tum & linguam aliquam excogitarent. At subdo: ergo absurda est hypothesis de hisce hominibus sylvestribus, & mutis (*b*): absurdior adhuc thesis, in qua ponitur, statum naturalem hominis esse sylvestrem, & solitarium; quandoquidem sylvestres hi homines nunquam potuissent in hunc statum pervenire, in quo homines & loquuntur, & percipiunt universalia, & ratiocinantur. Igitur non modo falsa, verum etiam absurda est ea hypothesis, qua posita, status præsens fuisset impossibilis. Est quoque ineptissima, quippe quod in ea explicari minime potest, quomodo id evenerit, quod videmus reipsa evenisse. Unica ergo ad hoc explicandum hypothesis, immo thesis verissima est, Deum, ut aperte colligitur ex Scriptura, homini abs se creato tum linguam, tum convenientes ejus statui, graduique notiones indidisse, eumque collocasse, creata Heva, in domestica societate; ut in prognatos suos tum linguam, tum notiones universales domestica educatione transfunderet: quæ ad nos usque continua successione, sed non minore varietate pervenerunt.

Quæ hucusque contra *Rousseau* suso calamo disseruimus, satis quoque impugnant, evertuntque *Pufendorfii* sententiam, qui statum eundem naturalem exprimendum censuit fictione hominis undecunque in mundum projecti, sibique plane relicti. *Ut status naturalis*, ait, *faciem animo concipiamus, fingendus, nobis est homo undecunque in huncce mundum projectus, ac sibi soli plane relictus*. Porro hoc modo non recte exprimi naturalem hominis statum, liquet ex dictis: nam pluribus contra *Rousseau* demonstratum est, statum naturalem hominis non esse *solitarium*, sed *domesticum*; quippe quod in eo tantummodo habeat homo quæ ipsi a provida, sapienteque natura debentur. Hinc vero inferas, e tribus modis, quibus statum naturalem sumi posse docet *Pufendorfius* & nos supra ex eo retulimus, postremum tantummodo admitti posse; quo scilicet *naturalis* status sumitur, prout opponitur statui *civili*: qui utique *naturalis* seu *originarius*, & *primitivus* non est, quia non ab ipsa natura immediate, sed ex pacto & conventione aut institutione profluxit; adeoque est *adventitius*, velut qui homini in domestica societate constituto supervenit. Lib. II. cap. II. §. II.

 Quan-

(*a*) Qui hujus rei insignia aliqua exempla desiderat, is evolvat T. XXIII. Bibliothecæ Germanicæ a pag. 36. & a pag. 119. Art. VI.

(*b*) *Ad Epicureos tantum spectat*, (ut recte ait D. *le Maitre* loco cit.) *sibi imaginari primos homines mutos fuisse, atque omnem rationis usum ignorasse æque ac verba*. Hanc Epicureorum sententiam exprimit *Horatius* Sat. III. Lib. I. a v. 99. inquiens: *Quum prorepserunt primis animalia terris mutum & turpe pecus...... donec verba, quibus voces sensusque notarent, nominaque invenere &c.* Videat *Rousseau*, quibus ille philosophis adstipuletur: nisi quod ipse absurdius loquitur: nam iis, quos Horatius *turpe pecus* vocat, Rousseau tribuit *cælestem, & venerandam simplicitatem*, præfat. pag. 66. Ceterum quid de sententia ponente homines aliquando mutos extitisse sentiendum sit, satis indicat *Lactantius* Lib. VI. Cap. X. inquiens: *Nunquam fuisse homines in terra, qui præter infantiam, non loquerentur, intelliget, cui ratio non deest.*

Quanquam & is ea ratione naturalis dici potest, quod ipsa natura hominem ad eum aptum comparatumque effecerit; immo ipsi eius ineundi necessitatem imposuerit: ut ex infra dicendis constabit.

CAPUT V.

Status naturalis hominis est socialis; seu homo est animal aptum natum ad societatem. *Id pernicioso errore negat* Hobbesius, *cui adstipulatur* Jo: Jacobus Rousseau.

Hobbesius, qui apud se constituisse videtur, ubicunque posset, communem hominum sensum evertere, hac de re ita scribit. *Eorum, qui de rebus publicis aliquid conscripserunt, maxima pars vel supponunt, vel petunt, vel postulant, hominem esse animal aptum natum ad societatem, Græci dicunt ζῶον πολιτικόν; eoque fundamento ita superædificant doctrinam civilem tamquam ad conservationem pacis, & totius generis humani nihil aliud opus esset, quam ut homines in pacta, & conditiones quasdam, quæ ipsi jam tum Leges appellant, consentirent. Quod axioma, quanquam a pluribus receptum, falsum tamen est, errorque a nimis levi humanæ naturæ contemplatione profectus est. Caussas enim, quibus homines congregantur, & societate mutua gaudent, penitius inspectantibus facile constabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri natura non possit sed ex accidente* ". Falsissimum hoc commentum novo nisu sustinere aggressus est *Jo: Jacobus Rousseau*, qui diserce docet, homini *solitariam* vitam a natura esse *præscriptam*; atque adeo præter ejus intentionem solo casu, seu *fortuito concursu multarum caussarum extranearum, quæ poterant nunquam contingere*, in societatem homines coivisse. Quanquam vero jam capite præcedente aliqua huc spectantia pro data opportunitate præmisimus; data tamen opera hic utrunque refellemus: & illum quidem obviis argumentis; hunc vero ex positis ab ipso principiis. Contra priorem ergo hæc sunt præcipua.

De Cive Cap. I. n. 2. — Lib. cit. Pag. XXV. P. XCIX.

Primo. Si ad originem nostram paullulum attendamus, statim in nobis præsumtio oritur, esse nos ad societatem destinatos. Statim enim ac in lucem edimur, parentibus subjecti sumus: ac ne nasceremur quidem, nisi parentes nostri aliquam invicem societatem iniissent. Præsumtio istæc augetur, si perpendamus modum, quo Deus condidit genus humanum. Quum enim potuisset ille plures eodem tempore homines efformare & unicuique qualitates, facultatesque solitariæ vitæ congruentes impertiri, non fecit tamen ita, sed *fecit ex uno homine omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ*, ut nempe cognatio sanguinis societatem statim aliquam inchoaret. Quibus si præsentem, in quo sumus reipsa, societatis statum adjungimus, haud possumus dubitare, nos ex Dei voluntate esse ad societatem destinatos. Huc facit, quod, creato homine, Deus ipse ait: *Non est bonum hominem esse solum*: quanquam enim illorum verborum scopus præcipuus sit, necessitatem adjutoris alicujus ad humani generis propagationem afferere; ea tamen verba sic absolute prolata sat indicant, solitudinem minus esse hominis naturæ consentaneam.

Act. XVII. 26. — Gen. cap. II. 18.

Secundo. Homo censendus est *aptus natus* ad societatem, si extra illam nec vitam valeat conservare, nec suas evolvere, & perficere facultates, nec demum veram solidamque felicitatem acquirere, (neque enim dubitari potest, hominem ad hæc omnia ab ipsa natura ordinatum esse, adeoque & idoneum esse factum); at res ita plane se habet: nam primo, infans vix hac luce aspecta, omni alterius auxilio destitutus interiret: si casu adolesceret, absque alterius magisterio in summa ignorantia permaneret, ut vix quidquam intelligeret; minus vero si quid fortasse adisceret, caperetque, illud posset aliis communicare. Ad mores vero quod attinet, belluæ potius quam homini similis evaderet. Consenescat vero, jam ob multiplices infirmitates, viriumque exi-

exilitatem, eodem ferme, quo infans, alterius indiget auxilio; quo destitutus misere interiret. At non in senectute tantummodo, verum etiam in reliquo vitæ spatio haud raro morbi ingruunt, qui sine aliena ope dispelli non possunt; & pericula accidunt, quæ homo solus propulsare non valet. *Quo enim alio* (recte inquit Seneca) *tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? Fac nos singulos, quid sumus? Prædæ animalium, & victimæ, ac imbecillissimus, ac facillimus sanguis.* Hisce igitur malis omnibus mederi potest societas sola. *Societas*, ut laudati philosophi verbis prosequar, *homini dominium animalium dedit: societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit: hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Societatem tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes* (a).

Lib. IV. de Benef. c. XVIII.

Tertio. Societas statuenda est homini naturalis, si ipsa hominis constitutio, facultatesque, queis est a natura donatus, eum ad hunc statum aptissimum & maxime congruentem reddant: at rem ita se habere, negaverit facile nemo, qui consideret 1. facultatem loquendi, qua tam facile & expedite cogitationes, sensusque suos alteri patefacit, quæque extra societatem plane inutilis foret. 2. admirabilem nostri corporis mechanismum, quo fit ut internæ cujusque affectiones facillime, similiter facta in alterius cerebrum impressione, ipsi communicentur: hinc alienæ commotiones nos commovent; lætitia in obvii cujusque facie arridens nos exhilarat; aliorum lacrymæ, in nobis mœstitiam, etsi quandoque illorum caussam ignoremus, creant; & ejulatus cujuspiam, licet ignoti, atque extranei, in ejus auxilium vel absque ulla reflexione nos movet ac pertrahit. 3. inclinationem ad imitandum, qua aliorum, quibuscum versamur, mores, immo & gestus, & loquendi modum tam facile in nobis exprimimus. 4. facultatum, donorumque naturalium in hominibus diversitatem, qua id agere valent nonnulli, quod alii nullo modo: & rursus hi queunt aliqua facere, quæ illi omnino non possunt: quæ quidem diversitas facultatum, quemadmodum unumquemque ab aliis in re aliqua pendere facit, ita & mutui auxilii necessitate omnes invicem colligat, nectitque: scilicet, societas facultates omnes, licet in diversis hominibus existentes quodammodo communes reddit. Igitur homines ita facti sunt a natura, ut societati quam aptissime congruant.

Quarto. Naturalem in nobis inclinationem esse ad societatem, ex intimo cujusque sensu certissimum esse debet: quam enim ægre solitudinem toleramus? quam dulciter, suaviterque cum amicis versamur? si læti sumus, duplicatur lætitia nostra, dum eam amicis nostris communicamus: si tristes, tristitia nostra minuitur, quando dolores nostros, eorumque caussas amicis aperimus: nunquam nos magis delectant scientiæ, quam quum de iis verba facimus inter amicos: quid plura? quod aliis communicare nequimus, vix illud nos scire arbitramur; quin etiam cum molestia quandoque scimus, quod aliis communicare non valemus: si quid pariter præclare gessimus, ut & illud in aliorum notitiam veniat, naturaliter desideramus. Quum ergo vivida in nobis a Deo ad hæc omnia inclinatio indita fuerit, negare nonnisi absurdissime *Hobbesius* potest, hominem *aptum natum* esse ad societatem.

Et hæc quidem contra *Hobbesium*: at *Jo: Jacobus Rousseau* ex ejus principiis, ut innui, refelli potest. Nam docet ille primo, *perfectibilitatem* seu sese per- P. XXXVI

Z 2 ficien-

(a) Argumentum hoc *ex naturali necessitate* proponit, lateque deducit S. Th. Opusc. de Regim. Princip. lib. I. Cap. I. cui addit aliud ex facultate loquendi petitum, quod illi visum est *evidentissimum*.

ficiendi potentiam una cum libertate esse *maxime specificum* discrimen, quo homo differt a brutis: quod licet non sit undequaque verum, utcunque tamen admitti potest. 2. ait homini a
Pag. 74. natura insitum esse *vividum commiserationis sensum*, eumque vel solum *sufficere* ad hominem *avocandum ab injuria*
Pag. 77. *aliis inferenda*. 3. asserit, *ex hac una qualitate* (nempe commiseratione) *virtutes omnes sociales fluere*, nempe *magnanimitatem*, *clementiam*, *humanitatem*, *benevolentiam*, *amicitiam* &c. 4. denique ratum habet, naturam dedisse ho-
Pag. 98. mini virtutes omnes sociales *in potentia*. Hæc omnia quum diserte doceat Rousseau, nunc ab ipso exquiro, an merito præsumendum sit, intentionem naturæ fuisse, ut hominis *perfectibilitas* semper otiosa maneret; si homini insita commiseratio nullam, aut rarissimam haberet sese exercendi occasionem; ut eadem nunquam pareret virtutes, quas in se continere, secumque ferre *Rousseau* propugnat; denique ut *sociales virtutes* semper *in potentia* manerent, & nunquam in proprios suos actus prodirent? Si rem ita se habere affirmat, quid dicam, nisi eum stupidissimam facere naturam, ac plane stultam; ac neminem futurum, qui hac de re ipsi suffragium ferat. Quum igitur de intentione naturæ ex donorum, quæ impertita est, qualitate proculdubio judicandum sit, si illa homini indidit plurima, quæ clarissime exigunt societatem; quam absurde dicitur, naturam non ordinasse hominem ad societatem; sed immo ei præscripsisse solitariam vitam? Patet vero unicuique, *perfectibilitatem* fore inutilem sine societate: siquidem extra illam desunt plane occasiones, quibus evolvi possint ideæ, virtutesque exerceri, quæ perfectionem hominis complent. Patet vero, commiserationem per se respicere societatem; nam per eam homo retrahitur a nocumento aliis inferendo, & ad aliis benefaciendum excitatur. Demum ne dicamus, naturam frustra quid concessisse, omnino sentiendum est, eam intendisse societatem, in qua sola virtutes sociales et potentia deduci queunt ad actum. Propriis ergo principiis revincitur *Rousseau*, hominem esse natura comparatum destinatumque ad societatem.

Sed & aliud principium suppeditat ipse ad hoc idem conficiendum aptissimum. Habet illud Tom. I. alterius sui operis, cui nomen fecit *Emilii*, pag. 4. ubi, *nos nascimur*, inquit, *debiles*; *qua-* Emile, ou de l'Education. *re indigemus viribus: nascimur omni re destituti; unde egemus assistentia: nascimur stupidi; atque adeo egemus prudentia. Totum id, quo quum nascimur, caremus, & quo opus habemus* (*quod sane multum est*) *nobis educatione donatur*. Si ita res est, inquio ego, ergo, quum natura edat hominem educationis indigum, profecto eum ad societatem destinavit; nam sine aliqua societate esse potest educatio nulla: quumque inter homines semper alii sint parvuli auxilio indigentes, alii adulti auxilium præbere valentes; perspicuum est, naturam ipsam in societatem inclinare, ac velle, eam esse perpetuam.

Objectio prima. Si homo esset *aptus natus ad societatem*, homo hominem naturaliter amaret, quod falsum est: *Nam si homo* (verba sunt Hobbesii loco cit.) *hominem amaret naturaliter, idest ut hominem, nulla ratio reddi posset, quare unusquisque unumquemque æque non amaret, ut æque hominem: aut eos frequentaret potius, in quorum societate ipsi potius quam aliis defertur honor ac utilitas: non socios igitur, sed ab illis honore vel commodo affici natura quærimus: hæc primario, illos secundario appetimus*.

Responsio. Falsum est, quod homo hominem non amet naturaliter ut hominem: nam si similitudo, ut vulgo dicitur, & nos supra explicavimus, est mater amoris; jam fieri non potest, ut similitudo in natura ipsa ad amorem quadantenus non inclinet. Sane quum nos ipsi non diligere nequeamus, quid pronius esse valet, quam eos etiam amare, qui similes nobis sunt? Nec inde tamen sequitur, quod omnes æque amare debeamus eo quod omnes æque sint homines: quidni enim præter similiter-

mi-

militudinem naturæ possint etiam alia multa amoris incitamenta accedere? ut sunt commodum, utilitas, oblectamentum &c. Eos porro, a quibus hæc vel accipimus, vel speramus, *frequentabimus* quidem *potius*, & amabimus etiam magis, quam alios; at diligemus quoque omnes, quatenus homines sunt, si rectam naturæ inclinationem, passione nulla perturbante, sequi velimus.

Objectio secunda. Si homines essent *apti nati* ad societatem, eam amarent propter seipsam, seu amore sociorum: at non ita res se habet: „ quo enim consilio homines congregentur, ex iis cognoscitur, quæ faciunt congregati: si coeant enim caussa commercii, unusquisque non socium, sed rem suam colit: si officii caussa, nascitur quædam forensis amicitia plus habens mutui metus, quam amoris; unde factio aliquando nascitur, benevolentia nunquam: si animi & hilaritatis caussa, solet maxime placere sibi iis in rebus, quæ risum excitant, unde possit (prout est natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, ipse sibimet commendatior evadere. Etiamsi autem hoc innocuum aliquando & sine offensa sit, manifestum tamen est, eos delectari non tam societate, quam gloria sua". Hæc *Hobbesius* ibid. qui paullo post subdit: „ Clarum adeo est experientia omnibus, qui res humanas paullo attentius considerant, quod congressus omnis spontaneus vel egestate mutua conciliatur, vel captanda gloria; unde referre student congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν existimationem & honorem apud socios. Illud quoque ratione colligitur, ... quum enim societas voluntarie contrahatur, in omni societate quæritur voluntatis objectum, hoc est id, quod videtur unicuique congredientium bonum sibi. Omnis igitur societas vel commodi caussa vel gloriæ, hoc est sui, non sociorum amore contrahitur."

Responsio. Etiamsi tam verum foret quam falsum est, neminem libere societatem quærere, nisi indigentiæ ac commodi sui caussa; non inde tamen sequeretur, hominem non esse *aptum natum* ad societatem: si enim ad societatem naturaliter non esset aptus, jam ex societate commoda, propriarumque necessitatum levamen quærere nequiret, ut patet: quod enim sibi commoda parare possit ex ea, plane supponit, ad eam esse natum: a quo vero ita aptus effectus est, nisi a natura? Mutua ergo egestas, & commoda ex societate manantia thesim nostram non enervant, sed confirmant; ut constat ex probationibus allatis. Scilicet, illa mutua egestas ac illa quæ ab hominibus ultro citroque dantur, & recipiuntur, commoda quid aliud sunt quam naturale quoddam vinculum quo homines in societate, tanquam in uno fasce colligantur, & constringuntur. Ceterum falsum est, nunquam revera sociorum amore ac desiderio societatem iniri: quid enim dixeris de congressibus amicorum? nonne eos mutuus conciliat amor, & suaves reddit? Quid de iis, qui commiseratione moti accurrunt, ut periclitantibus opitulentur? Deinde vero societas ipsa, sublato etiam quocunque commodo, seu utilitate inde prodeunte, solatium affert haud exiguum: hinc eam vel ægroti in lectulo decumbentes, & qui arctantur carcere, & qui in locis solitariis degunt, societatem alicujus desiderant, etiamsi ab ipsa commodum aliud præstolentur nullum: amant igitur homines societatem quandoque propter seipsam; sæpe amore amicorum; sæpissime vero propter egestatem, aut commodum inde speratum. Sed hæc omnia naturalem aptitudinem ad societatem expostulant, ut diximus, aut præsupponunt.

Adeo clara sunt hæc, ut *Hobbesius* ipse in adnotatione, quam citato loco in secunda editione ab ipso curata affixit, veritatem hanc saltem aliquatenus fateatur; sed ut opinionem suam adhuc utcunque tueretur, *societatis* nomen, quod antea illimitate usurpaverat, ad peculiare societatis genus, nempe ad civilem coarctavit. En ejus verba:

bis: „ explicatius dicendum est; verum „ quidem esse, homini per naturam, „ sive quatenus est homo, idest statim „ atque natus est, solitudinem perpe„ tuam molestam esse. Nam infantes „ ad vivendum, adulti ad bene viven„ dum aliorum ope indigent: itaque ho„ mines alterum alterius congressum, „ NATURA COGENTE appetere, non „ nego. Societates autem civiles non „ sunt meri congressus, sed fœdera, „ quibus faciendis fides & pacta neces„ saria sunt. " At vero ad hujusmodi societates naturaliter hominem non esse aptum sic probat: „ Pactorum ab in„ fantibus quidem, & indoctis vix, ab iis „ autem, qui damnorum ex defectu so„ cietatis inexperti sunt, utilitas igno„ ratur; unde fit, ut illi, quia quid sit „ societas non intelligunt, eam inire „ non possint: ii, quia nesciunt, quid „ prodest, non curent. Manifestum est „ igitur, omnes homines (quum sint „ nati infantes) ad societatem ineptos „ natos esse: permultos etiam (fortasse „ plurimos) vel morbo animi, vel de„ fectu disciplinæ, per omnem vitam „ ineptos manere. Habent tamen illi „ vel infantes vel adulti naturam hu„ manam: ad societatem ergo homo „ aptus non natura sed disciplina factus „ est " ita ille sed nihil ineptius.

Nam 1°. si concedit, *hominem alterum alterius congressum natura cogente appetere*; quomodo absolute negat, hominem ad societatem aptum natum esse? Annon enim congressus hominum alterius ad alterum societas est? 2°. Perperam ait, societates civiles esse fœdera & pacta, quum non sint aliud, quam permanentes hominum congressus sub aliquo regimine viventium: cui quidem regimini ineundo aliqua conventio, seu fœdus & pactum, seu potius eorum, qui primo societatem inière, consensus mutuus necessarius fuit; attamen non est necesse, ut qui in hujusmodi societatibus sunt, ii ipsi pacta, & fœdera ferire valeant. Hinc 3°. perridiculum est asserere, homines, eo quod nascantur infantes, ad societatem natura ineptos esse, quod illius non intelligant utilitatem; quasi vero naturalis aptitudo consistere nequeat absque actuali exercitio: neque enim illud tantummodo naturale est, cujus exercitium statim a nativitate viget, sed id etiam, cujus est in ipsa natura principium & inclinatio; alioqui homo ne ad ratiocinandum quidem aptus nasceretur, quod non potest nisi post aliquod tempus ratiocinari. 4°. Igitur etiam ad societatem civilem, licet non statim per se exercendam, aptus nascitur homo; quia iis facultatibus atque proprietatibus præditus in lucem prodit, quibus per ætatem explicatis, & ad actum suum redactis, possit & eam inire, si nondum facta sit, vel ad eam conformiter vivere, si inita jam fuerit: ac præterea naturalis ratio eam vel ineundam suadeat, vel adprobet factam. Et sane quid, quæso, aliud ad naturalem aptitudinem, societatemque civilem necessarium est, quam ut alii quæ societati utilia ac necessaria sunt, prospicere valeant & imperare; alii imperantibus obedire, seu imperata ad opus deducere? Quod totum naturali ratione ac libertate obtinetur. Si quod itaque civilem inter ac simplicem societatem, quoad hoc, discrimen interest, hoc non penes aptitudinem versatur; sed penes majorem, minoremque necessitatem, ac penes magis, minusque proximam naturæ inclinationem. Scilicet natura societatem aliquam omnino necessariam reddit: naturalis vero ratio societatem *civilem* ut commodiorem, utilioremque suadet: nam sine regimine aliquo vix ac ne vix quidem potest multitudo in officio contineri (ut suo loco dicetur). Verum aptitudo ad utranque est maxime a natura: quod jam, ni fallor, ex hucusque dictis satis manifestum est.

Objectio tertia. Si homo natus esset ad societatem, eum procul dubio natura ad eandem præpararet. Non præparavit vero: nam neque nexum posuit; neque id, quod ad societatem vel ineundam vel colendam necessarium est, nempe loquelam, impertivit. Non primum quidem; siquidem id aliud esse nequiret, præter mutuam indigentiam:

Lib. cit. pag. 61 at *concipi nullatenus potest* (inquit *Rousseau*) *cur homo in statu primitivo magis alio indigeret homine, quam simia & lupus sui similibus indigeant; neque hac posita indigentia, quodnam esse posset motivum, quod alium ad ipsum juvandum impelleret*. At neque secundum; quia natura nullius linguæ usum hominibus impertita est, sine quo iniri aut coli societas nulla potest; nec ulla inter homines fœdera sanciri.

Responsio. Si status hominis naturalis ac primitivus talis fuisset reipsa, qualem commentus est *Rousseau*; admitti utcunque posset, hominem non plus homine indigere, quam lupum lupo, & simiam simia. At statum illum jam nos capite præcedente refutavimus: quare falsissimum est, non magis hominem homine indigere, quam lupum lupo. Verum distingui etiam potest hæc propositio, & admitti quidem quoad vitam aliquam tantummodo animalem & bestialem, congruentem scilicet statui animali a *Rousseau* conficto; at neganda est quoad vitam rationalem, seu animali ratione prædito convenientem: nam exigit procuIdubio hujusmodi vita societatem aliquam, ut scilicet & evolvantur ideæ a natura insertæ; & inditæ facultates ad exercitium perducantur: & virtutes, quarum capax homo est, exerceantur. Neque vero defuit natura, seu potius Auctor naturæ quoad linguæ subsidium ad societatem vel ineundam, vel colendam necessarium; constat enim, Deum linguam aquam Protoparentibus impertitum esse, aut saltem eo lumine ipsos donasse, quo possent linguam aliquam promte instituere si malis cum aliquo e sanctis Patribus sentire, eos primum inter se signis fuisse versatos, donec de vocum significatione convenissent. Sic ergo hominem naturæ Auctor ad societatem ordinavit, disposuit, præparavit. Quid amplius postulat *Rousseau* ut homo sit *aptus natus* ad societatem? Neque enim potest alia contingi natura præter ipsum Auctorem naturæ, quæ possit hominem ad societatem præparare vel non præparare. Is plane est, qui necessitatem societatis ingessit homini, ut propriæ ejus naturæ facultates evolverentur, & ad exercitium deducerentur: igitur ridendus est quisquis plus quidpiam exigit, ut homo aptus natus sit ad societatem.

CAPUT VI.

Status naturalis nec adeo felix esset, ut contendit Rousseau; *nec adeo miser, ut sentiunt* Hobbesius & Pufendorfius: *immo posset in nonnullis cum statu civili de felicitate contendere: hic tamen illi omnino præferendus est: oppositum frustra suadere conatur memoratus* Rousseau.

Jo: Jacobus Rousseau statui sylvestri ac solitario, quem esse *naturalem*, *originarium ac primitivum* contendit (quod quidem commentum nos supra Cap. IV. refutavimus) magnam, ut ibi diximus, tribuit felicitatem; eoquod & corpore sano, & animo tranquillo sylvester homo perpetim frueretur. Tranquillitatem vero ejusmodi repetit *Rousseau* ex paucitate desideriorum & quiete passionum, quæ in eo statu vigeret; propterea quod pro illius conditione, nec suppeteret cognitio, quæ hominis desideria accenderet, & occasiones deessent, quæ passiones irritarent. Hinc *homo sylvestris*, inquit, *quum prandium sumsit, in pace est cum tota natura*: nec vero dubitat illum semper *ad manus habere* potuisse quid comederet. Pag. 119.

Contra vero *Pufendorfius*, qui etiam statum hominis naturalem esse *solitarium*, hominemque in eo statu velut *sibi relictum* concipiendum definivit; ejusmodi statum plane *miserrimum*, immo *miseriorem, quam bestiæ cujuslibet futurum fuisse* arbitratur; nec quidem immerito in ea hypothesi: at in eo statu, ceu naturali hominis constituendo, ipsum errasse, jam supra demonstravimus. Sed ipsum loquentem audiamus. De Off. Lib. II. C. I. §. 4. *Status naturalis*: inquit, *plurima habet adjuncta incommoda, sive fingamus, omnes & singulos in eo existere, sive consideremus conditionem patrumfamilias segre-* Ib. §. 9.

gregum. Nam si animo concipias, hominem etiam adulta ætate in hoc mundo destitutum solum, & sine omnibus commodis, & adminiculis, quibus vitam cultiorem, & meliorem reddit solertia hominum: videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, sitim obvia aqua, injurias aeris antris dispellens: feris bestiis expositum, & ad cujusvis occursum pavidum. Paullo cultior vita potuit esse inter eos, qui in familiis segregibus vivebant; sed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat, non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familia sic satis videtur posse dispellere; quam quod securitati parum ibi sit consultum. (*a*) *Et ut in pauca rem conferamus, in statu naturali quisque propriis tantum viribus protegitur; in civitate omnium: ibi fructus ab industria neminicertus; heic omnibus: ibi imperium adfectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas; hic imperium rationis, pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientiæ, benevolentia.* Ita *Pufendorfius* post *Hobbesium.*

Priora fortasse ex allatis *Pufendorfii* verbis, quibus status naturalis solitarii miseriam describit, præ oculis habuit P.LXVI. *Rousseau*, quum scripsit: *Novi, frequentissime dici, nihil miserius esse posse homine existente in hoc statu* naturali solitario. At habet ille, quod respondeat ad momenta, quæ pro illius status miseria asserenda ac propugnanda a *Pufendorfio*, aliisque pluribus adferuntur; ea nempe tantummodo conficere, *nimi miserabilius esse homine sylvestri*, ac solitario, si concipiatur collustratus *intellectus lumine, iisque, quæ nunc regnent, passionibus obnoxius; ac si posset statum suum cum alio plane diverso comparare.* At vero inquit Rousseau *sylvester*, & *solitarius* homo ea ignoraret penitus omnia, quorum carentia animum illius posset excruciare: quamobrem frueretur ille non solum *corpore sano*, sed etiam *animo tranquillo*; quicum quodnam *possit consistere miseriæ genus*, postulat ipse, ut sibi *explicetur*. Ast inquio ego parumne miseriæ genus est, carere rationis usu, ac præstantissimum animal ad brutorum conditionem dejectum esse; quin eorum magisterio indigere, ut, quo alimento vita conservanda, quove modo genus propagandum sit, agnoscat? Nam & hoc secundum a brutis hominem didicisse oportet, si ab eisdem (quod affirmat *Rousseau*) didicerit primum. Parvane miseria censenda est, non nosse Deum, a quo conditus sit, non diligere, nec colere vitæ suæ Auctorem & conservatorem? Parvane miseria, legitimæ uxoris societate, filiorum præsentia atque consortio, suavissimo amicorum commercio, omnique denique humana conversatione, & consolatione esse destitutum? Verum hæc omnia, quippe ignota, respondet *Rousseau*, sylvestris hominis tranquillitatem non turbant, nec ullam molestiam ei creant. At etiam amentes, inquio ego, miseriam non sentiunt suam, & tamen infelices merito reputantur: & certe carentia ipsa omnis boni proprii hominis magnum malum & magna miseria est. Nequaquam (inquit *Rousseau*); nam Ibidem. *miseria significat privationem, quæ dolorem incutiat vel corpori vel animæ.* Sed tametsi ejusmodi privatio in homine sylvestri ob ejus stupiditatem nullum reipsa inferat dolorem; ea tamen est vera privatio magnorum bonorum, atque idcirco maximum malum: quod si hoc malum, quippe minime perceptum, nullum sensibilem infert dolorem, molestiamque nullam; procul saltem arcet felicitatis ideam. Qua ergo ratione, & qua fronte sylvestris hujus hominis statum non modo *non miserum*, sed etiam *felicem* vocat *Rousseau?*

At inquit ille, nonne tranquillitas animi magna felicitas est? Utique, ajo ego, si illa ex possessione oriatur, fruitioneque bonorum: verum si ex simpli-

(*a*) Sequentia verba: *& ut* &c. desumit *Pufendorfius* ex Hobb. de Civ. Lib. II. Cap. I. §. 9.

plici bonorum ignoratione consurgat, felicitas non est nisi *negative*, ut ajunt; quæque non hominis propria est, sed potius bestiarum, vel etiam amentium. Sed quid, si neque tranquillam ducere vitam possit sylvestris homo a *Rousseau* descriptus? Enimvero quomodo tranquillo esse posset animo qui, vel ipso
P. XXXI. fatente *Rousseau*, foret *semper expositus* alicui *periculo*? Quomodo somnum quietum caperet, cui nunquam non esset timendum, ne a superveniente fera discerperetur? Quomodo tranquillus, cui assidue aut frequentissime pugnandum esset cum belluis non sine magno, aut etiam certo succumbendi periculo? Et
Pag. 38. si verum sit quod ait, *Rousseau*, sylvestrem hominem *vivido quodam commiserationis sensu* percelli; quomodo tranquillus esse posset, vel potius quam *ter-*
Pag. 76. *ribilem* animi commotionem non experiretur, qualesque non pateretur angores, quoties (idque frequenter contingere oporteret) aut puerum imbellem, aut infirmum senem ab immani aliqua bellua lacerari, discerpi ac devorari, quin ipse suppetias ullas ferre posset, conspiceret? Quo certe spectaculo magis adhuc commoveretur ex eo, quod illud idem sibi quoque eventurum prævideret, aut timeret, aut saltem evenire posse, consideraret. Præterea alia, quibus ut magnopere perterrefieret, ipsa ejus naturalium caussarum ignoratio efficeret: cujusmodi sunt horrenda cæli tonitrua, micantes in æthere ignes, grandines, ventorum impetus, & id genus alia, quæ nobis etiam quandoque terrorem incutiunt. Ad illud accedo, quod ut certum statuit *Rousseau*, sylvestris hominis corpus fore ut plurimum doloris expers, quippe quod ob simplicem victus rationem raro ægritudine aliqua tentaretur. At ille nunquam, ut puto, cordato ulli homini persuadebit, nudum, ac sine tecto sylvestris hominis corpus eo sola consuetudine pertingere posse, ut cum a solis æstu, tum a rigidiore hyemali frigore, aliave aeris inclementia non moleste premeretur, cruciareturque; quin & insuper ita debilitaretur, ut in morbos frequentes incideret; quibus nulla ratione curatis, misere interiret. Neque deessent alii dolores saltem ob vulnera ex frequenti, (ut ponit Rousseau) cum feris conflictu recepta. Fac enim, hujusmodi hominem sæpe cum leone aut cum urso luctari, semperque etiam, quod vix contingeret, victorem remanere; putasne hujusmodi victoriam sine ullo accepto vulnere ab eo comparandam? mirum si vel semel id eveniret. Acceptis vero vulneribus, sin interiret omnino, certe doloribus acerbissimis angeretur in corpore; & animo inquieto quammaxime foret: siquidem timeret, ne alia superveniens fera quod reliquum illi esset roboris, perimeret; ipsumque demum in frusta discerptum devoraret. Pergat modo dicere *Rousseau*, *mihi explicari vel-* Pag. 77.
lem, quodnam genus miseriæ inveniri queat in agente libero, quod corpus sanum habeat, animumque tranquillum.

Sed nondum ultimam eamque sane maximam attigi hujusce status *sylvestris* ac *solitarii* miseriam. Hæc sita est in eo, quod vix ac ne vix quidem humanum genus multiplicari potuisset, mirumque foret, si omnino non interiisset. Finge enim animo id, quod esse oportuit in principio, paucos numero viros, totidemque circiter fœminas per vastissimam sylvam errare dispersos: profecto contingere poterat, ut eorum virorum quilibet aut nunquam, aut semel, bisve tantummodo in vita obviam haberet aliquam fœminam: putasne vero, vel virum statim congressum tentaturum, vel fœminam extemplo consensuram in ipsum? Id verosimile non est admodum, sed potius, utrumque per viam suam perrecturum: virum quidem, quia quomodo fœmina apta esset congressui, ignoraret (nam & hoc est unum ex iis, quæ discere ab aliis quisque solet; & experientia constat, extitisse plures, qui id diu, vel etiam toto vitæ tempore ignorarunt) fœminam quoque eadem de caussa, vel etiam naturali pudore, vel timore, aut diffidentia erga incognitam personam. Quod si homines illi modum cum fœminis congrediendi didicissent a brutis (neque e-

nim magistros alios primis illis hominibus assignat *Rousseau*) quam proclive fuisset, ut citius aut saltem æque, ab iisdem bestialem, quam humanam libidinem addiscerent? Verum utcunque hæc sese res habeat, quum ii non ex uno, necessarioque agerentur instinctu, sed, juxta ipsum *Rousseau*, velut *agentia libera*, adeoque ex prævia cognitione sese ad operandum determinarent; non video, quo motivo possent ad congressum primo impelli, quum & voluptatem inexperti ignorarent, nulloque sobolis procreandæ, seu generis propagandi desiderio tenerentur; quin & illud ipsum eos, judice ipso Rousseau, lateret, congressum ejusmodi ad id inservire. Ex his, aliisque, quæ cogitare quisque potest, aut nullos, aut certe rarissimos eo in statu maris fæminæque concubitus contingere debuisse, (saltem posita virorum, fœminarumque primis illis temporibus paucitate) colligere pronum est: nam si mares plurimos, plurimasque similiter fœminas extitisse tunc velis, jam eam multiplicationem factam supponis, quæ modo in controversia est. Porro ex paucissimis, vel certe paucis hisce congressibus pauciores enascerentur infantes; ex quibus paucissimi, iique tantummodo veluti casu, ad maturitatem pervenirent: quandoquidem quum non essent sub custodia patris nec matris, & illum quidem vidissent nunquam, a matre vero ut primum ablactati essent, fuissent dimissi; illi autem pro conditione ætatis neque eo robore, neque ea dexteritate pollerent, quo adulti; jam facillime in pastum cederent illius feræ, quam primo obviam haberent: eadem ratione senes jam languentes ac debiles interirent maturius: quibus addendi sunt ex adultis non pauci, sive mares sive fœminæ, qui cum ferocioribus belluis pugnando succumberent; sicque humanum genus paullatim, non modo non multiplicaretur, sed penitus interiret. Verum ut demus etiam liberaliter, illud nequaquam in integrum periturum; id saltem exploratum esse debet, utpote ipsa meridiana luce clarius, difficilem admodum & exilem, multoque certe minorem ea, quæ in statu extitit sociali atque civili, futuram fuisse propagationem: quod brutorum exemplo animantium (quoniam hujusmodi argumentis *Rousseau* ipse delectatur) confirmari potest. Est enim cuique notissimum, animalia sylvestria in unoquoque genere esse numero paucissima; domestica e contrario numerosissima. Sic oves, capræ, boves sylvestres sunt paucissimi; sed domesticorum greges ubique ferme copiosissimi. Itaque ad ceteras status hominis sylvestris ac solitarii miserias hæc quoque accederet, nempe vel omnimoda impossibilitas, vel difficultas non parva propagationis, & multiplicationis generis humani. Ulterius minime progredior in hoc paradoxo refutando: non deerunt siquidem qui & operam, quam hucusque impendi, seu supervacaneam reprehendant. Illius tamen me non pœnitet: nam *Rousseau* adeo serio, tanta eruditione, tantaque eloquentia illud omnibus nititur persuadere, ut periculum sit, ne quempiam decipiat: & alicui etiam cupidinem ingerat *gradiendi quatuor pedibus*, juxta jam memoratam phrasim D. *de Voltaire*.

Statum naturalem *domesticum* (qui unicus nostra sententia *naturalis* dicendus est) non adeo miserum futurum fuisse, si perseverasset, ac ipsum imaginantur *Hobbesius*, ejusque exscriptor *Pufendorfius*, hujus capitis titulus enunciat secundo loco. Hoc non meis quidem, ne quid novi hac in re promere videar, sed aliorum verbis planum faciam. Quum vero plures ita sentientes afferre liceret, satis mihi erit retulisse duos, nempe *Heineccium*, & *Mascovium*: quorum ille est notissimus, tritissimusque *Elementorum juris naturæ & gentium* Auctor; alter novam *Pufendorfii* editionem curavit anno 1744., illustravitque notis. Prioris verba sunt: *Status naturalis ob quædam perperam* Lib. II. „ reprehenditur, veluti ob solitudinem, §. XII. „ inopiam, famis, frigorisque periculum, ruditatem, virium propriarum „ imbecillitatem, ac bella inter homi- „ nes perpetua, quum ea omnia in sta-

„ tu

„ tu naturali non minus, quam in civili potuissent evitari, si homines rectam rationem sequi voluissent: & in statu civili æque difficulter, ac in statu naturali evitentur, si homines rationem sequi nolint. Solitudo enim concipi non potest, nisi inter paucos, & brevi tempore. Inopia, fames, frigus non magis premere potuerunt homines in statu naturali, quam in civili; quum nihil obstiterit, quominus & res necessarias occuparent, & commercia æque commode ac in civitatibus instituerent, & nondum nota esset illa dignitatum inæqualitas, quæ luxuriam matrem inopiæ peperit. Ruditati & ignorantiæ medemur per culturam rectæ rationis. Cur vero rationem non æque excolere potuissent homines in statu naturali, quam in civili viventes? At plerumque candor, vitæque simplicitas pro barbarie; adfectatum elegantiæ studium pro cultiore vita venditatur. Præterea quum hodie virium propriarum imbecillitati non aliter medeamur, quam per pacta & fœdera; quidni idem in statu naturali fieri potuisset? Denique si bellum inter status naturalis incommoda referendum est; nihil sane præcipuum habebit status civilis; quippe quo factum est, ut quum olim singuli cum paucorum periculo vires inter se periclitarentur, hodie integræ gentes cum myriadum interitu inter se invicem sæviant. Eat nunc aliquis, & statum naturalem civili deteriorem dicat, quum hic iisdem, quibus ille; ille pene non iisdem, quibus hic, incommodis fuerit obnoxius". Hæc *Heineccius*, cujus liber toties est excusus, atque etiam Venetiis An. MDCCXL.

In notis ad Pufend. de J. N. & G. Lib. II Cap. II. §. 2. *Mascovius* vero ita hac de re disserit. „ Auctor iste in probanda generaliter *Hobbesii* sententia justo liberalior fuisse videtur. Refutarunt eum latissime *Titius* Observ. 460. 461; & Cl. *Barbeyracus* nota 7. & sequentibus; quorum argumenta hic recenseri, lectoris interesse videtur, quum status utriusque naturalis & civilis commoda & incommoda sistant. Igitur I. In statu naturali fructus industriæ cuivis satis certi; in statu contra civili laborum nostrorum proventus sæpe a malis Principibus pessundantur. II. Timor pœnarum etsi in statu civili continendæ plebi sufficiat; parum tamen illo proficimus contra proceres & amicos Principum, utpote solitos leges eludere. III. In statu civili damnum onus maximum societatis humanæ a potentioribus oritur, utpote qui animi motibus etiam vehementissimis obsecundare sueverunt: cujus contra insanæ potentiæ nullum temere exemplum in statu naturali inveniretur, ubi & potentiæ exempla deficerent, avertendo damno tali imparis. IV. Bella statum naturæ non necessario sequerentur, quod Auctor pluribus contra *Hobbesium* probat infra §. 5. V. Darentur quidem decertationes hostiles, sed non tam graves, ut in Civitatibus, nec ex tam immani congredientium numero conflatæ, & ex quibus, ut hodie fit, tantum non integra regna, & totæ provinciæ devastarentur. VI. Modi reprimendæ malitiæ neque in statu naturæ deficerent. Vide quæ dicentur infra L. VII. Cap. I. §. 7. nota 1. eidem contra difficilius occurritur in civitatibus propter ministeria & potentiam procerum. VII. Ad victum & amictum necessaria facile unicuivis tribuerent suus labor & solertia, iisdemque proinde soli ignavi aut prodigi carerent, perinde ut iis carent in civitate. VIII. Barbaries, solitudo, & tenebræ ignorantiæ in compluribus quoque regnis, in primis Asiæ, Africæ, & Americæ obviæ. IX. Ambitionis, avaritiæ, voluptatis, injustitiæ & crudelitatis monstra civitatibus fere propria sunt, utpote in aulis in primis dominantia, unde non lenta contagione ad subditos serpunt. X. Pax & securitas ex statu civili non minus exules, quam e statu naturali; quod non tantum bella crudelissime gesta docent, sed etiam persecutiones testantur propter sacrorum di-

„ diversitatem civibus illatæ. XI. Divitiis certe præ statu naturali adfluere civilem, negant exempla tot mendicorum & hominum, quibus minus nihilo est, in civitatibus obvia. XII. In civitatibus decori, studii societatis, elegantiæ, scientiarum, benevolentiæ nominibus sæpe vanitas, stultitia, pedantismus, odia, & subtiles fallendi artes teguntur: quodsi autem his moribus boni aliquid inest, id neque a statu naturali penitus alienum. Præterea hæc perpolita vita, hæc elegantiæ, hæc urbanitas, & ceteræ urbanitatis suavitates in solis urbibus majoribus inveniuntur; ruri contra ubivis, etiam in regnis cultissimis plena omnia squaloris & rusticitatis. Ex quibus manifestum est, nec civilem sane statum, ut alias in rebus humanis nihil, ex omni parte beatum esse. Utut enim status civilis reprimendæ hominum malitiæ accommodatior sit, quam naturalis, si recte & sapienter imperium administretur: tamen si summa in republica potestas viribus suis vel per se vel per suos administros in imperio abutatur, multo is infelicior est, quam status naturalis, quod in primis ex bellis, & seditionibus est manifestum ". (*a*) Ita quidem hi Auctores in quibus tamen illud mihi satis non probatur, quod quum utriusque status naturalis, & civilis felicitatem, miseriamque expendunt, & comparant; tamen uter illorum præferendus, magisque expetendus sit, neutiquam definiunt. Fortasse omissionis hujus caussa est, quod præferendum omnino esse statum civilem, velut rem omnibus compertam exploratamque haberent: vel quod rati sunt, & quidem non immerito, status socialis, civilisque firmitatem a theoretica de majore, minoreque alterutrius status miseria vel felicitate quæstione nequaquam pendere. Et sane fundamento multo firmiore, quam aliquo felicitatis excessu, seu potius majore quadam vacuitate miseriæ, nititur civilis, politicusque status; ut infra explanabitur. Nihilo tamen minus ne quis ex qualicunque, quod laudati Auctores texunt, status naturalis elogio, ansam arripiat illum

(*a*) Statum naturalem non tot, tantaque, ut *Hobbesius*, & *Pufendorfius* contendunt, necessario inferre mala & incommoda, valide confirmari potest ex iis, quæ de *Groenlandis* refert *Joannes Andersonius* in sua *Groenlandiæ descriptione* edita *Amburgi* anno 1746. *Groenlandi*, inquit Auctor iste sane doctus & gravis (verba ejus germanica latine reddo) vivunt „ in vero, proprioque statu naturali seu libertatis; attamen nullatenus tali, qualem multi de *jure naturæ* scribentes describunt, atque teterrimis coloribus pingunt... Vivunt illi in summa concordia, animorumque unione: invidiam, odium, inimicitias, insidias, iram, dissidium penitus ignorant, ac multo magis cædes, violentias, latrocinia, atque homicidia. Nihil etiam de bellis cum finitimis norunt; adeoque eorum arma venationi tantummodo accommodata sunt. De scortis & scortatoribus inauditur nihil. Etiam qui connubia non ineunt, castitatem servant; nemoque reperitur, qui ad aliquam impudicitiam polliciat aut inducat. Dani quidem olim unam vel alteram ex his puellis tentarunt, sed omnino frustra & incassum... Maritati ita mutuo se gerunt, ut nullum adulterii exemplar habeatur. Res suas agnoscunt illi: at unusquisque alteri intacta quæ acquirit aut possidet, relinquit. Furtum & rapina res sunt omnino ignotæ. Omnia patent aperta; carent enim foribus, & feris & armariis & arcis: nemo tamen sibi surripit quod alienum est. Nunquam quispiam ab alio deceptus inauditur ". Hucusque *Andersonius*. Quæ quidem *Hobbesianis*, atque *Pufendorfianis* incredibilia videbuntur. Verum nihil habent quod contra gravissimi illius viri auctoritatem excipiant: præsertim quum etiam D. *De la Hontan* similia testetur de populis quibusdam *Americanis* in sua *descriptione Americæ septentrionalis*. Part. II. pag. 98. Fides tamen horum omnium sit apud Auctores.

illum statui civili præferendi aut præ illo expetendi; operæ pretium duxi, aliam propositionis seu tituli partem addere, & exerte pronunciare, statum *civilem* esse omnino *naturali* præferendum; idque rationibus aliquot confirmare: quod quidem, postquam *Rousseau* in illo extollendo, & in hoc deprimendo tantum operæ impendit, magis adhuc necessarium videtur. Hæc igitur postrema assertionis pars sequentibus rationibus suaderi potest.

Primo. Homines consensione summa statum civilem, naturali relicto, assumsere, ut vix possit reperiri ulla adeo agrestis ac barbara natio, quæ aliquam civilis regiminis formam non constituerit. Præsumendum est igitur, statum hunc illo esse meliorem, eique, pensatis omnibus præferendum.

Secundo. In statu *civili* plura quam in statu *naturali* media sunt ad bene, beateque vivendum. Nam 1°. est exquisitus superiorum & inferiorum ordo, qui ad confusionem, perturbationemque tollendam necessarius est. Qua de caussa *S. Thomas* putavit, futuram fuisse speciem aliquam civilis regiminis etiam in statu innocentiæ, si perseverasset. (1. p. q. 96. a. 4.) 2°. In statu *civili* multi sunt, ac præsertim supremus imperans, qui bono publico, privatoque promovendo in id constituti incumbunt, quum in statu naturali unusquisque fere solus sibi consulere deberet. 3°. Cives, quemadmodum arctiore quam solius naturalis similitudinis vinculo conjuncti sunt, ita magis sese mutuo ad consequenda bona, malaque depellenda juvant. 4. Plures sunt in statu civili leges, quæ & virtutem excitant præmiis, & vitia pœnarum comminatione coercent. 5. Demum, ut alia multa prætercam, in statu civili excoluntur variæ artes, & scientiæ quam plurimæ, quarum vix vestigia aliqua in statu naturali reperirentur.

Tertio. In statu naturali Evangelii prædicatio difficilior, atque Christianæ Religionis exercitium ferme impossibile fuisset: vix enim concipi potest, quomodo eo in statu, in quo homines nec invicem convenissent, nec certo in loco constituti ac veluti alligati constitissent, fundari possent Ecclesiæ, Pastoresque eligi ac constitui, qui munia Ecclesiæ obirent; cogi concilia quum opus esset, & alia id generis fieri. Est ergo civilis status naturali absolute præferendus saltem a nobis Christianis: imo & ab omnibus qui aliquam religionem profitentur; vix enim ulla religio sine societate civili exerceri, & coli decenter potest.

Objectio prima. Status civilis majoribus obnoxius incommodis est, quam status naturalis: fac enim, imperantem esse malum, injustum, crudelem &c. quod quidem non raro contingere potest; quam tetra profecto, quam misera tunc civitatis est facies! Id non est opus uberius explicare: sat est ad memoriam revocare *Tiberii*, *Neronis*, aliorumque sævissimorum Imperatorum tempora. Annon enim plura tunc mala contingebant in unica civitate unius vel alterius diei spatio, quam longo tempore in statu naturali, & in vasta regione accidissent? ut nihil dicam de malis, quæ pariunt frequentissime regnandi libido & contentiones regnantium; quibus bona & vita subditorum miserrime, & levi quandoque de caussa pessundantur, ac pereunt.

Responsio. Nihil in hac vita potest esse tam bonum, quod hominum malitia verti non queat in malum; immo quo aliquid melius est suapte natura, eo pejus evadit abusu, juxta illud: *corruptio optimi pessima*. Igitur prædicta mala non ex status civilis conditione fluunt; sed ex iniquitate eorum, qui concessa sibi ad bonum finem auctoritate abutuntur. Hinc populi nonnulli suorum imperantium potestatem certis limitibus circumscribunt, ut prædictum abusum quam longius arceant; quod & reipsa plerumque obtinent. Quare proposita objectio non statum civilem quemcunque, sed eum tantummodo impetit, in quo unicus imperans pollet suprema & illimitata auctoritate: cetera status civilis genera, licet in se fortasse minus perfecta, non tot tamen, tantis-

que

que ex imperantium abusu incommodis obnoxia sunt.

Objectio secunda. Status naturalis præstaret statui civili 1. *libertate naturali*, seu omnimoda a quovis imperante independentia; quæ sola tanti est pretii, ut quibuslibet vitæ commodis vix queat compensari. 2 *Innocentia & simplicitate*: quum enim in eo statu non tot essent quot in civili, irritamenta passionum, neque tanta esset nec adeo subtilis humana malitia; hinc innocentius viveretur, atque simplicius. 3. *Tranquillitate*: quanquam enim tunc non defuissent hostiles aliquæ concertationes; eæ tamen neque armorum, quæ adhiberentur, conditione, neque congredientium multitudine, cum bellis nostris comparari potuissent: felicior ergo esset status naturalis, adeoque civili omnino præferendus.

Responsio. Tametsi admitteretur ut verum, statum naturalem quoad tria illa in objectione enumerata reipsa præstare civili; idcirco tamen assertio nostra neutiquam infringeretur. Neque enim asserimus, nihil prorsus in statu naturali reperiri, quo solum spectato, civili statui præferri non queat; quum ultro fateamur, eum posse cum civili de felicitate in aliquibus contendere: attamen volumus, civilem statum, si pensentur omnia librenturque, esse naturali omnino præferendum; adeo ut si optio daretur utrumlibet eligendi, status civilis, potius, quam naturalis omnino eligendus foret: & hoc plane conficiunt quæ attulimus, momenta, si ut par est expendantur, percipianturque. Ceterum multæ sunt exceptiones, quas patiuntur enumeratæ naturalis status prærogativæ: nam primo quoad *libertatem naturalem*, seu omnimodam independentiam spectat, ego negandum non arbitror, eam *in se* esse magnopere æstimandam, atque summi faciendam tanquam *pretiosum Dei donum* (ut loquitur Vir summus *Ludovicus Antonius Muratorius* in sua *Philosophia Morali*) in iis Cap. XV. scilicet, qui ea & frui possint legitime, & recte uti: quamobrem supremi Principes vix de alio magis, quam de hac omnimoda libertate & independentia gloriari solent: attamen ea generatim hominibus ob proximum, inevitabileque abusus periculum minime conveniens aut utilis est; sed multo optabilior est libertate omni fræno soluta moderata subjectio, cujusmodi viget in civili, recteque instituto regimine: quandoquidem subjectio istæc non tam adimit libertatem, quam ad rectum libertatis usum adstringit. Quare qui bona sunt indole, & quorum voluntas in rectum propendet, subjectionem civilem non modo patienter ferunt, sed amant; adeoque naturalis libertatis privatio nullam ipsis molestiam creat, sed voluptatem.

De altera naturalis status prærogativa primo dici potest, incertum esse, quæ & quanta futura fuisset eo in statu, si perseverasset, hominum innocentia atque simplicitas: fortassis enim aliqua quidem vitia minus in eo regnassent, quam in statu civili; sed alia magis. Sane atrocissimum *Caini* fratricidium, filiorumque Patriarchæ *Jacobi crimen pessimum*, ac fratris optimi decreta primo cædes, & postea executioni mandata venditio non admodum præclaram illius status ideam nobis offerunt. Secundo, in statu civili æqualis ac etiam major, quam in statu naturali custodiri potest innocentia, atque simplicitas, ac reipsa custoditur a multis; quin ad id præstandum majora hoc in statu sunt & plura subsidia, quam in illo, in quo libertas omni fræno soluta nullum criminibus obicem poneret; nullumque ad custodiendam innocentiam incitamentum subministraret. Hinc tertio, si major aliqua tunc fuisset innocentia atque simplicitas, non id ex illius statu; in quo nullum vitiis, criminibusque obstaculum foret, perfectione oriretur; sed vel ex ruditate & paupertate, vel certe ex eo, quod minora essent irritamenta vitiorum, ut in objectione ipsa indigitatur: quæ ratio perinde valet ad minuendum vitiorum numerum, ac ad detrahendum virtuti pretium: virtus enim in eo præsertim elucet, quod peccandi occasionibus resistat, & pravitatis incita-

Gen. IV. 8. Gen. 37.

tamentis haud succumbat. Hinc major illa innocentia potius sita esset in vacuitate & ignorantia vitiorum, quam in præstantia, magnitudine & multiplicitate virtutum.

Quod demum tranquillitatem attinet, fatendum est, multo minore congredientium numero peragenda fuisse bella in statu naturali ac in civili; quia scilicet deesset tunc potestas adeo ingentes hominum copias congregandi, easque in perniciem mutuam impellendi. At vero contendo nihilosecius, minorem eo in statu futuram fuisse securitatem, quod tunc improbitas hominum nulla publica potestate coerceretur. Quam ob caussam vix unquam tunc deesse possent timores; & fortasse, major quoad plurimos est nunc, vigente bello, securitas, quam fuisset tunc in plena pace.

His positis, quæ in hac responsione notavimus, ac bene perpensis, probeque intellectis, facile est omnia elidere, quæ tanto impetu ac calore contra assertionem nostram in citato libello opponit *Jo: Jacobus Rousseau*, ut statum socialem, atque civilem naturali, & quidem suo illo *sylvestri* ac *belluino* multo deteriorem esse, conficiat. Antequam vero ejus argumenta profero, tria ego præmitto ac statuo, quæ videntur mihi plane certa per sese, ac explorata. Primum est: uter præferendus sit status, non ex sola majore, minoreve felicitate definiendum est, si hic nomine felicitatis sola vacuitas miseriarum ærumnarumque intelligatur; sed ex majore, minoreve complexione cujusvis generis bonorum, quæ in eo sunt. Secundum: præstantiam alicujus status metiri non debemus ex iis, quæ per accidens in eo contingunt; sed ex fine ejus & scopo, mediisque ad eum finem consequendum destinatis. Tertium: ut quinam præferendus sit status, merito, sapienterque constituatur, non cum singulis individuis, sed cum toto humano genere, hujusque pro conditione status perfectione, comparatio instituenda est. His probe constitutis ac præ oculis habitis, facile erit laudati Scriptoris fallacias detegere, & cunctas ejus machinas disjicere; ut patebit ex sequentium ipsius objectionum refutatione.

Objectio tertia. *Vita civilis* multo facilius promptiusque *intolerabilis redditur, quam naturalis: non enim ferme alios circum nos videmus, nisi homines, qui existentiam deplorant suam: multi etiam vitam sibi adimunt, aut si liceret, adimerent; adeo ut neque divina, neque humana lex huic furori compescendo sufficiat. At vero an ne auditum est unquam, sylvestrem hominem ullum vitam sibi eripuisse; aut, quod multo minus est, tantummodo de existentia ac vita sua conquestum esse? Vera* igitur *miseria* non in statu *naturali* reperitur, sed in *civili*: atque idcirco hic illi non est præferendus. Rousseau pag. 67.

Responsio. (1) Nulla major fingi potest miseria, ut supra dixi; quam hominem, animal præstantissimum, vivere in statu *irrationali* ac *belluino*, omnique rationis, qua homo est, usu carere & fructu; cujusmodi esset homo in statu naturali a *Rousseau* confictō. (2) Qui sibi necem inferant, paucissimi sunt; & ii plerumque atra potius bile ad amentiam redacti, quam ærumnarum pondere in desperationem impulsi. Qui de vita sua conquerantur, plurimi quidem sunt; at ii tamen non ex status civilis conditione, sed propria culpa vel errore aliquo, aut casu in miseriam inciderunt. (3) Etiam ex sylvestribus hominibus non pauci ægre ferunt vitam suam: cujus rei signum est, quod eorum aliqui fere semper tristitiam præferunt ore, & suspiria identidem trahunt; ut de *Groenlandiæ Novæ* incolis refert *Andersonius*. Demum si multum est miseriæ, molestiarumque in statu civili, multum quoque extat solidæ voluptatis & gaudii: quo carerent omnimode homines sylvestres & solitarii, qui a *Rousseau* in statu dicuntur naturali. Huc facit, quod ante adnotavi non ex mera miseriarum vacuitate definiendam esse status naturalis, civilisve præstantiam.

Objectio quarta. Status civilis præferendus non est naturali, nisi prius *accurato inito examine constet, an in cultis* Rousseau pag. 69.

homi-

hominibus plus sit virtutis, quam vitii; vel an eorum virtutes plus adferant utilitatis, quam damni eorundem vitia; vel an ipsorum in rerum cognitione progressus sufficienter compensent mala, quæ ipsi mutuo sibi inferunt prout magis cognoscunt bonum, quod sibi mutuo facere deberent; vel demum, an pensatis omnibus, meliore essent loco, si nihil sibi a quopiam timendum foret, aut sperandum; quam si universali dependentia se aliis submitterent, a quibus recipere omnia debeant, quin illi se obligent ad aliquid dandum. At hoc vero non constat; sed potius experientia contrarium videtur esse compertum. Perperam igitur nobis status civilis naturali præferendus obtruditur.

Responsio. 1. Ut statui naturali civilis merito præferendus censeatur, negandum arbitror, oportere, ut vitia in hoc statu reipsa a virtutibus superentur sive magnitudine sive numero: satis est quippe, statum civilem per se ad virtutes colendas esse ordinatum, atque etiam civilem statum, ut cæ coli possint, plane requiri ac necessarium esse; quippe qui & earum notitiam præbet, & virtutum exercendarum occasionem, materiamque suppeditat. Nihil vero officit hujusce status præstantiæ, quod itidem in eo vitiorum quoque occasiones suppetant: nam & ipsa vitiorum occasio est materia virtutum quoad eos, qui velint recte agere; & vitia, si perpetrentur, sunt omnino extra status civilis scopum, utpote quæ ex cuique insitæ libertatis abusu unice originem trahunt. Quis vero merito ierit inficias, majorem esse illius status præstantiam, in quo præclarissimæ exerceri virtutes valent (tametsi per accidens, seu ex voluntario libertatis abusu vitia etiam fortasse haud minora irrepant) quam sit illius status, in quo fuisset nullus nec vitiis, nec virtutibus locus, cujusmodi foret sylvestris ille, ac solitarius, qui pro *naturali* nobis a *Rousseau* divenditatur; & quo etiam gaudent bruta omnia animantia: alioqui si propter abusum hominum status civilis præstantiam suam, perfectionemque amitteret; neque ratio, neque libertas, quibus præstant ceteris animantibus homines, ullo in pretio habenda forent, quum iis tantopere ipsi homines abutantur.

At ajo secundo, non ita certum esse, ut vulgo creditur, paria, vel etiam majora esse in statu civili vitia ac sunt virtutes. Id equidem sæpissime dici vulgo solet & affirmari; at id oritur fortasse ex eo, quod vitia magis vulgo observentur, quam virtutes; & quod homines generatim vividius sentiant injurias sibi illatas, quam collata beneficia. Ceterum recentissimus Auctor in gallico libello quem *de Natura* inscriptum edidit Amstelodami anno 1762. demonstrandum assumit, in hoc Universo esse necessario perpetuum boni, malique, cum physici, tum moralis *æquilibrium*; adeo ut quantum bona crescunt, tantum augeri debeant & mala; & si bona decrescant, eadem proportione decrescere debeant & mala: & in hoc vel maximè ait, consistere armoniam hujus universi. Porro in hac hypothesi (quam ut verissimam thesim haberi vult ille auctor) tum modo in statu civili essent, tum in statu naturali fuissent paria virtutibus vitia, paresque vitiis virtutes: pauciora quidem, & minora vitia in statu naturali, sed & minores paucioresque virtutes; majora quidem, & plura vitia in statu civili, sed æque majores pluresque virtutes, & vicissim. Utut tamen hæc sese res habeat, illud certum est, vitia omnia atque delicta suo modo conferre ad perfectionem universi, & ipsius corporis politici, in quo esse nequirent tot virtutes, nisi essent tot vitia. Sane justitiæ vindicativæ non esset locus, nisi crimina, quæ puniendâ forent, suppeterent; nec esset patientiæ, tolerantiæ, magnanimitati &c. locus, ni forent injuriæ, quæ tolerari possent, vel condonari; nec vitiorum umbra semota, adeo virtutes splendescerent; neque hæ in tanto haberentur pretio, si illis nequaquam dos raritatis accederet; quin & ignorarentur penitus, sublata comparatione vitiorum. Verum ut quid hæc fusius persequor? nam satis est dicere, hæc omnia civilis status incommoda fuisse semper Deo

com-

compertissima, & tamen divina sua providentia voluisse, ut status civilis inter homines inveheretur, ac vigeret in Mundo. Immo, eodem fatente *Rousseau*, *Deus ipse hominem e statu naturæ eduxit; ac homines sunt inter se inæquales* (hoc est alii subditi, & alii superiores) *quia Deus voluit, ut essent inæquales*: quod dum ait, suumque deinde statum naturalem *belluinum* ceu *felicem* statui *civili* velut *miserrimo* præferendum contendit, non animadvertit vir audacissimus censuram suam totam in Deum divinamque eius providentiam cadere.

Pag. IX.

Hæc, quæ diximus de primo objectionis capite, reliquis ejus partibus facile aptari valent, modo semper quod *per se* convenit statui civili ab eo, quod illi per accidens advenit, secernatur; & non tam peculiarium individuorum felicitas, quam ipsius humani generis perfectio consideretur; & quod caput est, finis ob quem conditus est homo, nempe Dei gloria, præ oculis habeatur. Hinc minime necesse arbitror, in his diutius immorari. At præterire non possum ex citatis verbis postrema, quibus *Rousseau* Principes omnes, ac tum eorum potestatem, tum subditorum ad obediendum obligationem ceu *inconsultam* suggillat. *Considerandum*, inquit ille, *an non meliore essent homines loco, si nihil illis a quoquam timendum foret aut sperandum, quam sese omnimode aliquibus submittendo, a quibus omnia recipere debeant, quin ipsi ad quidquam dandum, seu præstandum se obligent*. His verbis nil dolosius dici potest, nilque seditiosius: sed æque nil magis falsum. Compertum est enim, exploratumque omnibus, Principes omnesque imperantes supremos, sin expressis verbis & pactis cum subditis suis initis, tacite saltem, impliciteque gravissime se obligare eo ipso, quod in imperium, ac regimen assumendum consentiant; eo enim ipso consentiunt in onus obligationemque regiæ potestati adnexam, nempe bene recteque Rempublicam administrandi, subditosque regendi, eorumque bonum, quoad per eos fieri potest, promovendi; ac norunt illi optime, sese arctissime jure naturali ac divino ad id adstringi, seque hac de re *Deo*, a quo *est omnis potestas*, strictissimam rationem reddituros. Quid amplius vult *Rousseau?* Premat ergo silentio temerarias eas voces, nec ultra audeat, omnes homines stupiditatis accusare, ac si sese inconsulto submitterent Principibus, *a quibus debeant omnia recipere, quin illi ad quidquam dandum se obligent*.

Roman. XIII. 1.

Objectio quinta. *Homines sunt improbi & mali. Infausta & continua experientia probationem omnem supervacaneam reddit. Attamen homo est naturaliter bonus* (quod demonstratur præsertim ex insito a natura vivido commiserationis sensu erga sui similes, si quos torqueri videat.) *Quid ergo potuit, adeo depravare hominem, nisi mutationes, quæ eius temperamento supervenerunt; progressus, quos fecit, & cognitiones, quas aquisivit? Admirationi habeatur, quantum libet, humana Societas, nihilo tamen minus verum erit, eam necessario impellere homines ad mutuum odium, prout eorum utilitates sibi mutuo obsistunt; & ad sibi mutuo ficta quidem officia præstanda, & vera damna inferenda quoad fieri potest, maxima.... siquidem in damno alterius reperimus emolumentum nostrum; & jactura unius fere semper lucrum parit alterius... Relictis ergo frivolis benevolentiæ demonstrationibus, intimum cordis hominum excutiatur, expendaturque, cujusmodi esse debeat status ille, in quo omnes homines necesse habent, verbis sibi mutuo benevolentiam ostendere, & factis inferre perniciem; & in quo ii nascumtur hostes ex debito, & subdoli fiunt ex necessitate. Si respondeas, societates esse ita constitutas, ut unusquisque inserviendo aliis lucretur aliquid: reponendum est, præclarum id fore, optimumque, nisi etiam quisque nocendo aliis plus lucri haberet. Lucrum nullum legitimum est adeo magnum, quo majus illegitime comparari non queat: ac sæpissime injuriæ sunt utiliores officiis. Res igitur eo devolvitur tota, ut impunitatem solummodo possit quis certo sibi polliceri: & in hoc vires suas intendunt potentes; debiles*

Rousseau 16. p. 124

biles astus suos. Homo sylvestris posteaquam prandium sumsit, in pace est cum tota natura, & amicus omnium sui similium: & si quando contentio ciborum caussa oriatur . . . . ea ut summum aliquot pugni ictibus dirimitur, statimque pax instauratur. At diversum omnino est negotium hominis in societate degentis: in ea agitur primo de necessario providendo; deinde de superfluo: succedunt deliciæ; postea divitiæ immensæ: inde comparandi sunt subditi & servi; nullumque superest tempus quieti. Sed illud magis adhuc singulare, quod quo minus naturales, minusque urgentes sunt indigentiæ; eo magis augentur passiones, & quod pejus est, eo magis illis satisfaciendi voluntas crescit: adeo ut post diuturnas prosperitates, post plurimos accumulatos thesauros, plurimosque homines morti traditos, perditosque; herus noster finem faciet omnes jugulando, quoadusque solus ipse totius universi dominus remaneat. Hæc est moralis tabula paucis descripta sin humanæ vitæ, saltem desideriorum cujusvis hominis civilis & culti.

Responsio. Objectionem hanc ipsius *Rousseau* verbis, licet fusioribus, proponere placuit, ut specimen haberet lector genii, indolisque ac modi ratiocinandi istius *misanthropi*, qui in universum humanum genus iratus indignatusque videtur; quique sylvestrium hominum, quin & brutorum amiciorem se præbet, quam civilium, cultorumque; ut ad sylvas idcirco, quorum incolas adeo prædicat, amandandus merito videatur. Ceterum vix quidpiam difficultatis præfert objectio istæc, cui ex antedictis satisfieri non possit. Præstat tamen, addere aliqua; atque illud imprimis, quod maximam *Rousseau* irroget humano generi injuriam, dum exerte, iteratoque pronunciat, omnes homines malos esse, & ad omnem injustitiam, iniquitatemque patrandam, secluso timore pœnarum, paratissimos. Eccl. xxx, 19. At constat clarissime, quidquid crocitet ille, plurimos etiam esse, qui quum *possint facere mala, non faciunt*; quique sunt ab benefaciendum pronissimi. Falsissimum est vero, in societate homines necessario impelli ad mutuum odium & nocumentum, vel tunc etiam, quum utilitates plurium invicem pugnant. Id affirmare non potest, nisi qui liberum arbitrium e medio tollat (quod tamen, si ipsi credimus, admittit *Rousseau*) & rationis sequi dictata, passionibus insurgentibus, impossibile arbitretur: quod constat esse falsissimum. Quemadmodum e contrario clarum est, in statu civili quamplurimos a malo, quod corde conceperint, inferendo pœnarum comminatarum timore absterreri, propterea quod norint, ad impunitatem obtinendam ut plurimum non valere neque vires potentium, neque astus debilium. Hæc vero propria civilis status dos est, hac ratione tranquillitati consulere, quæ in statu naturali impune, saltem a potentioribus turbaretur. Quum autem ait *Rousseau*, homines *naturaliter*, seu in *statu naturali bonos* esse, *factos* autem esse *malos statu civili*; in uno quidem ludit in verbo, in altero autem fallaciam committit. Quum enim status hujusce civilis cum sylvestri, ac solitario, usumque rationis præveniente comparationem instituat; quumque diserte asserat, homines *eo in statu, quum nullam inter se moralem relationem haberent, neque ullam obligationem agnoscerent, nec bonos esse potuisse nec malos, neque vitia habuisse, neque virtutes*; jam dicere Pag. 88. non potuit, in statu naturali homines esse *bonos* nisi *physica* quadam bonitate, quatenus physico commiserationis sensu sylvestres homines ab aliis lædendis, si ei credimus, avocarentur: eo igitur sensu ii essent boni, quo boni dicuntur canes, qui non mordent, & equi, qui calcibus non feriunt. Quæ profecto bonitas, quantacunque esse concipiatur, minimo gradui bonitatis moralis, seu veræ virtutis, quæ in statu civili frequens reperitur, nequaquam æquivalet. Hinc si accurate & cohærenter *Rousseau* loqui voluisset, dicendum ei erat, hominem in statu naturali nec bonum esse nec malum; in civili autem statu bonum esse, & malum. Sed quid inde inferri potest? An ne hominem civili

statu

statu factum esse *malum*? At ego eadem ratione dicam, factum esse *bonum*; & quidem hoc ingenti cum discrimine, quod bonitas per se a statu civili intendatur, promoveaturque; malitia vero seu perversitas ad ipsum per accidens tantummodo, ex pravo videlicet libertatis usu consequatur: atque idcirco quantacunque ea sit, minime derogat civilis status prærogativæ supra naturalem, sylvestrem ac solitarium. Fallaciam ego committit ille *non caussæ pro caussa*, ut vocant, quum vitiorum multitudinem ac magnitudinem in statum socialem, seu civilem veluti in infaustissimum fontem refundit.

Quod si reponat ipse, concipi non posse talem ac tantum libertatis abusum, nisi natura ipsa sit depravata; in hoc quidem illi facile assentior, quin & hoc ipsum volo: sed in eo illum reprehendo, quod hujusmodi depravationem ex statu civili derivet; quum immo hujuscemodi status ad ejus depravationis fructus aut præcavendos, aut præcidendos institutus sit. In hoc item ipsum reprehendo, quod invectam rationis perfectionem velit esse depravationem humanæ speciei; quod acquisitas temporis tractu notitias esse contendat vitiorum parentes & caussas; quod demum sese perficiendi potentiam, qua præcipue putat ille, discriminari hominem a brutis, velit esse unicum humanæ miseriæ, infelicitatisque fontem: At vero si scripturæ sacræ fidem aliquam, ut debet, haberet, non alium profecto humanæ miseriæ fontem quæreret, nisi quem revelatio nobis patefacit, nempe *peccatum originis* in omnes homines naturali generatione transfusum, invectamque per ipsum in omnes homines corruptionem naturæ. Hæc profecto est verissima humanæ miseriæ caussa: neque aptiorem aliam indicare unquam poterit ipse, etiamsi quamcunque arripiat fingendarum hypotheseon libertatem. Desinat ergo tandem aliquando, socialem, civilemque statum ceu unicum humanæ miseriæ fontem caussari; præsertim quum ea demum proferat, ex quibus ejus supra statum naturalem præstantia invicte demonstratur.

Posteaquam enim de naturalis sui, sylvestris, solitariique status felicitate toto eloquentiæ suæ nisu disseruisset, atque socialis, civilisque status miseriam mire exaggerasset, hanc sibi, quæ se ultro offert, objectionem proponit: *Quid igitur? anne destruendæ sunt societates, atque remeandum ad sylvas, ut inibi vita traducatur cum ursis?* Adhibita atque præmissa distinctione eorum, qui *cælestem vocem*, idest divinam revelationem *non audierunt*, *atque persuasi sunt, non aliam esse pro specie sua destinationem, quam ut brevem hanc vitam in pace decurrant; & eorum, qui in Protoparente supernaturalibus documentis honorati sunt .... quique non dubitant, humanum genus ad splendorem, felicitatemque supernarum intelligentiarum divinitus vocatum esse*; primis quidem (idest materialistis) ita respondet: *quandoquidem a vobis pendet, vetustam, primitivamque innocentiam recuperare* (quasi vero iis, qui animam simul cum corpore existimant interire, morum innocentia valde cordi esset), *properate ad sylvas, ut liberi ibi sitis aspectu, memoriaque criminum contemporaneorum vestrorum*. Utinam vero isti omnino omnes huic homini ita præcipienti obtemperarent; sic enim, eorum consortio præciso, minus humanæ Reipublicæ periculum immineret. At ii, sat scio, istiusmodi præceptum sive consilium magnopere ridebunt, atque contemnent; eoque avidius in statu sociali suis frui pergent voluptatibus, quibus prorsus carerent in sylvis, quo magis & firmius tenent, nullam sibi voluptatem superesse post mortem. Aliis vero (idest iis, qui Revelationem admittunt, fidemque ei adhibent) consilium dat manendi in statu ac societate civili: ii enim, inquit, *curabunt, ut exercitio virtutum, quarum obligationem una cum earundem cognitione acquisierunt, æternum quod expectare debent, præmium mereantur &c.* Recte quidem in hoc ille: sed vel hoc solum (ajo ego) clarissime patet, quanta sit

Pag. 141.

ſtatus ſocialis & civilis præſtantia, in quo præmii æterni acquirendi facultas adeſt & occaſio: quod quidem præmium obtineri nullo modo poſſet in ſtatu naturali *ſylveſtri*; & vix, aut certe non ita facile, in naturali domeſtico: juxta ea, quæ diximus in poſtrema aſſertionis noſtræ probatione. *Nihilominus* illum contemnendum præſcribit *Rouſſeau* (*a*): at nos ipſum Rouſſeau merito contemnemus; nihilique facientes ejus verba, præferre pergemus ſtatum civilem ſtatui naturali.

CAPUT VII.

Status hominum naturalis aliquando extitiſſe videtur: multiplicato tamen humano genere vix ac ne vix quidem perdurare potuit. Nihiloſecius fuerunt & nunc ſunt aliqui homines; & probabiliter integri etiam aliqui populi in ſtatu naturali. Status civilis *generatim neceſſarius eſt*.

QUoad exſtantiam, poſſibilitatemque ſtatus hominum naturalis in diverſas abeunt Auctores ſententias: quæ tamen opinionum diverſitas tota ferme ex diverſa, quam ſibi efformarunt, illius ſtatus idea proficiſcitur. Nos, qui, ut ex ſupradictis patet, ſtatum naturalem ſtatui *civili* tantummodo opponimus, adeoque ſtatum *domeſticum* arbitramur eſſe naturalem; idcirco ei haud omnimodam libertatem, atque independentiam tribuimus; ſed eam duntaxat, quæ obligationem ac dependentiam *civilem* excludat. Eapropter ſubjectionem naturalem, cujuſmodi eſt uxoris ad maritum, filiorum ad parentes, eidem relinquimus; neque enim video, cur quum iſtiuſmodi ſubjectiones naturales ſint, ſeu a natura ipſa profectæ; ſtatum minus naturalem reddere valeant, adeoque ab eo ſint penitus ablegandæ: quod a quibuſdam Auctoribus fieri ſolet, & imprimis a *Puſendorſio*, qui *eorum*, *qui in ſtatu naturali vivunt præcipuum jus eſſe*, ait, *ut nemini præterquam Deo ſint ſubjecti*. Cui ſuffragatur *Swartzius*, qui idcirco ſtatum naturalem *in ſpecie* definit *conditionem hominum inter ſe æqualium neque alterius, quam Creatoris arbitrio ſubditorum*: ex qua definitione poſtea colligit *ſtatum naturalem reſpectu totius generis humani nunquam extitiſſe, neque exiſtere poſſe in moderna Creatoris providentia*; ob eam ſcilicet rationem, quod *in moderna Creatoris providentia nunquam extitit, exiſtit, aut exiſtere poteſt extra ſocietatem ſaltem conjugalem*, ſeu domeſticam; indeque *nunquam fuit*, *eſt*, *aut eſſe poteſt omnino independens ac liber*. Verum ratio ipſa qua evincit, ſtatum naturalem non excludere ſubjectionem *Creatoris arbitrio*: *quia* videlicet *dependentia iſta naturalis eſt ac congenita* ut ipſe ait; eadem, mea quidem ſententia, conficit quoque, minime excludere ſubjectionem uxoris marito, & filiorum parentibus; quia hæc quoque ſubjectio *naturalis* eſt, nempe ab ipſamet natura inducta, atque præſcripta (*b*). Hoc itaque poſito, nihil eſt, quominus dicamus, extitiſſe aliquando ſtatum naturalem, per id ſcilicet tempus, quo non-

Inſtit. Jur. Nat. & G. Part. I. tit. II. Inſtruct. I. Reſp. a ad Quæ. I. & Reſponſ. 2. ad 2 Quæ.

(*a*) Mais ils n'en mepriſeront pas moins une conſtitution, qui ne ſe peut ſe maintenir &c.

(*b*) Hinc mihi minus arridet diviſio *ſtatus*, quam tradit Joannes Hooke in opere, quod inſcripſit *Religionis naturalis*, *& revelatæ principia*, (To. 1. pag. 260. edit. Venetæ an. 1763.) in *naturalem*, *domeſticum*, & *civilem*: nam etiam *domeſticus* eſt maxime naturalis quippe a natura ipſa ſuam habens originem. Fatendum tamen in ſtatu naturali duas hominum claſſes diſtingui poſſe; quarum una omnimoda & pleniſſima gauderet libertate, quæ ſcilicet etiam *naturalem* ſubjectionem excluderet; altera autem tantum minore, ſeu quæ excluderet ſubjectionem *civilem*. Illa gaudebant familiarum capita; altera filii paternæ tantum ſubjecti poteſtati. Si hoc intuitu placeat alicui triplicem ſtatum diſtinguere per me quidem licet; modo non neget ſtatum domeſticum recte dici poſſe naturalem.

nondum civilis potestas instituta erat. Sententia hæc satis communis est: quam adoptavit etiam *Joannes Hookius*, Facultatis Parisiensis Doctor, & *Sorbonæ* Theologiæ Professor, qui ita ait: *Instatu naturæ fuerunt initio omnes Familiæ erga se mutuo ante constitutas civitates*.

Relig. nat. & revel. princip. tom. I. part. II. sect. III. cap. I. §. CX.

Utut vero res hæc se habeat, aio ipse secundo loco, statum naturalem, si extiterit aliquando, multiplicato humano genere, vix ac ne vix quidem, quoad totum genus humanum, diu perseverare potuisse. Sic ego loquor, ut non quidem absolutam impossibilitatem, sed summam, ac pene insuperabilem, attenta conditione hominum, difficultatem innuerem: scilicet non omnimode impossibile dicendum est, quod pendet ex hominum voluntate: potuissent vero absolute homines, si voluissent, in statu naturali perseverare, paternæ scilicet potestati tantummodo subjecti, & domestica directione contenti. At hoc profecto, multiplicato humano genere difficillimum, ac forte etiam impossibile fuit. Fieri enim non potuit, quin in magna hominum multitudine non orirentur aliqui, qui suis cupiditatibus acti, in alios insurgerent, atque vel ipsos rebus suis expoliando, vel alias iis injurias inferendo, vel demum arrogando sibi imperium, eorundem tranquillitatem turbarent: cui malo non alia potuerunt ratione occurrere, nisi vel consentiendo in imperium illius; quo is ex tyranno legitimus princeps evadere potuit: vel majorem, nempe civilem potestatem familiæ capiti conferendo; quo eos facilius validiusque ab aliorum tyrannide tutare posset, ac vellet. Fieri etiam potuit, ut multi vel aliorum metu, vel sola majoris utilitatis spe illecti sese mutuis pactis, ac conventionibus devincirent, sicque civilem societatem constituerent. Hæc leviter hic attigisse sat est; nam alibi, Deo dante, erit mihi de his data opera disserendum. At hæc tamen satis abunde demonstrant, pronum fuisse hominibus, ut naturali statu relicto, in civilem transirent; atque idcirco naturalem statum, humano genere multiplicato, vix ac ne vix quidem durare diu potuisse.

Verum tametsi status naturalis, quoad integrum genus humanum vix ac ne vix quidem perseverare potuerit, nunquam tamen penitus extinctus est. Nam & semper fuerunt, & nunc quoque sunt aliqui (pauci quidem, si cum toto humano genere conferantur) qui si ad invicem comparentur, statum retinent naturalem. Hi porro sunt omnes Imperantes supremi, qui nulli omnino sive peculiari, sive communi Domino subsunt. Eademque ratione civitates illæ, penes quas est suprema potestas, si altera ad alteram referatur, in statu sunt naturali: in quo etiam esse dicendi sunt solitarii homines, qui eremos incolunt nullius ditioni subjectas: ac illi etiam, qui ad incolendam aliquam insulam vel terram a nemine prius occupatam, casu aliquo, vel etiam propria voluntate delati sint.

Anne vero insuper putandum est, extare etiamnum integros aliquos populos, qui in statu sint naturali? Affirmandum hoc quidem videtur, si Auctoribus id testantibus adhibenda est fides. Sane de *Groenlandiæ* novæ Incolis id testatur *Joannes Andersonius* in supra commemorata *Groenlandiæ* descriptione: En ejus verba ex idiomate germanico, in quo scripsit, latine reddita
„ *Groenlandi*, inquit, adeo a communi §. X.
„ ceterorum hominum vivendi modo
„ recedunt, ut singulare omnino populi genus, gentemque ab omnibus aliis diversam (cui sane nulla in toto
„ terrarum orbe cognito similis reperi-
„ tur) constituere videantur. Vivunt
„ illi ab ipso ortu in summa, atque
„ plenissima libertate. Dum pueri sunt,
„ nullam habent a parentibus educatio-
„ nem aut disciplinam: quum adoleve-
„ rint, nihil de legibus audiunt, &
„ multo minus de magistratuum, sive
„ superioris cujuslibet potestate: quisque
„ suo arbitratu vivit, suique curam
„ proprio sensu gerit: atque æqualitas
„ tanta inter eos est, ut nemo alteri
„ quidpiam opponere, & multo minus
„ jubere, valeat. Quare nil vereor
„ di-

„ dicere „ homines istos vivere in ve-„ ro, proprioque *statu naturali*, seu *na-„ turalis libertatis*: attamen in ejusmo-„ di statu, qui nullatenus similis est il-„ li, quem multi *de jure naturæ* scri-„ ptores in suis systematibus proponunt, „ horridisque coloribus pingunt &c. " Deinde, descripto illorum innoxio atque pacifico vivendi modo, subdit: „ Nullam habent homines isti legem, „ quæ quid agendum, quidve omitten-„ dum sit, eis præscribat; multo mi-„ nus quæ illos ad aliquid adstringat.. „ Ipsi sibi lex sunt: adeoque neque ha-„ bent, neque indigent ullo magistra-„ tu; quippe qui ad custodiam legum, „ defensionem bonorum, malorum pu-„ nitionem ordinatur " .. Hæc *Andersonius*, cui profecto nemo facile fidem negaverit, qui noverit, eum non fuisse aliquem ex trivio hominem, sed virum apprime doctum, & gravem; quippe qui & legationibus apud Principes, & *Consulis* munere per annos plures apud suos functus est; & præter descriptionem *Groenlandiæ*, ad quam accurate concinnandam testatur se multam, sedulamque navasse operam, libros etiam alios non sine plausu exceptos publici juris fecit. (*a*)

Verum quidquid sit de *Groenlandis*, & fortasse aliquibus aliis similibus populis, quibus ipsorum paucitas cum summa ruditate & paupertate conjuncta civile regimen minus necessarium reddere potuit; ac quidquid sit de *naturalis* status absoluta possibilitate; attenta tamen præsenti generali hominum conditione, statum civilem penitus essenecessarium, fatendum est. Quum enim humanum genus in tantam excreverit multitudinem, ut separatim, seu per segreges familias, aut dissitos vicos, vivere amplius non possit; adeoque modo non liceat dissidia separatione evitare (quo modo olim Abraham sustulit jurgia inter se & Lot, & inter pastores suos & pastores illius) quumque, invecta bonorum proprietate, possessionum inæqualitate, multiplicatisque passionum irritamentis, exacuata jam sit, ut ita dicam, & ad supremum gradum provecta hominum malitia; fieri nullatenus potest, ut multi simul collecti, dempto civilis potestatis fræno, in pace & tranquillitate contineantur. Parum absimilis est ratio, qua S. Thomas alicujus regiminis necessitatem probat. *Homo*, inquit in prima *Summæ* suæ parte, *naturaliter est animal sociale ... Socialis autem vita multorum esse non posset, nisi aliquis præsideret, qui ad bonum commune* (quod præsertim in pace & tranquillitate consistit,) *intenderet .. Multi enim per se intendunt ad multa* (unde facile oriri potest confusio, pacisque violatio) nisi adsit *unus*, qui tendat *ad unum*, commune scilicet omnium bonum.. Hanc eandem rationem alibi etiam pro data occasione repetit S. Doctor, præsertim in opusculo XX. lib. I. Cap. I. Sed de Status civilis necessitate, sicut etiam de ejus origine, fundamento, ac firmitate, alibi multo plura, Deo bene favente, dicemus..

Gen. xiii. 8.

Qu. xcvi. a. 4.

(*a*) Huic fidem certe non negaverit laudatus *Hookius*, qui satis indicat, se fidem præstare etiam aliis historicis, qui *memorant, fuisse olim populos, & etiamnum esse, qui liberi, & solati, sine legibus, & sine imperio vivunt*: hoc enim ait ille, ut confirmet statum naturalem *nequaquam esse a jurisconsultis confictum ad distinctam magis juris evolutionem*: quod notatum ego velim contra eos qui hunc statum tantummodo *idealem* esse contendunt; ac ferme horrent, si dicatur is aut fuisse aliquando, vel nunc adhuc alicubi esse; imo vel solum esse possibilis..

FINIS TOMI PRIMI.

IN-

INDEX

LIBRORUM ET CAPITUM PRIMI VOLUMINIS.

LIBER PRIMUS

PROTHEORETICUS.

CAP. I. *Pufendorfius, Buddeus, Thomasius aliique Protestantes Germani Scholasticos omnes qui Grotium præcessere, tanquam juris naturalis ignaros, illudque perpetuo cum jure positivo, ac revelato confundentes, summa injuria traducunt.*

II. *Barbeyracus, qui plaudente Thomasio vel ipsis Ecclesiæ Patribus antiquissimis, præstantissimisque juris naturalis inscitiam affigit, breviter refellitur.*

III. *Vana est Protestantium Juristarum jactatio de instaurata, illustrataque, & ad perfectionem perducta a se Juris naturalis doctrina.*

IV. *Ratio a Protestantibus inita tradendi jus naturale ut peculiarem, separatamque disciplinam non omnino inutilis, aut illaudabilis est. Verum quod omnem auctoritatem, præsertim vero divinam, ab ea removendam plerique illorum censeant, id vero probari non potest.*

V. *Varia de Hugone Grotio Protestantium judicia: alii nimis illum extollunt; nimis deprimunt alii. Juris naturæ conditor, vel instaurator dici jure non potest: non tamen omni laude fraudandus. Grotianum opus de jure belli & pacis haud immerito inter libros prohibitos relatus est. Castigatur in hanc rem Pufendorfii dicterium.*

VI. *Joannes Seldenus haud inutili labore juri naturæ ex Hebræorum traditione explicando se addixit: hac tamen ratione illud in tuto non posuit; immo in Noachidarum præceptis enumerandis, explicandisque aliquantulum a veritate deflexit.*

VII. *Joannes Georgius Wagnerus, aliique Protestantes Thomam Hobbesium inter instauratores juris naturæ perperam, & injuria recensent. Plus æquo etiam ille a Pufendorfio laudatur.*

VIII. *Quanquam Pufendorfii opus de Jure Naturæ & Gentium omnino contemnendum non sit, neque omni sit laude fraudandum; haud magnopere tamen de illius præstantia præsumendum: neque Auctor ipse admodum benemeritus de jure naturæ censendus est.*

IX. *Pufendorfii errata non minuit, sed auxit Christianus Thomasius. Ejus systema aut epicuræum est, aut proxime ad epicuræismum accedit.*

X. *Tametsi Cl. Wolfius in mathematicis disciplinis immortalem sibi gloriam merito comparavit; nihilominus in tradendo Jure Naturæ minus recte feliciterque versatus esse videtur. Systema Wolfianum humanæ Reipublicæ magis obesse quam prodesse arbitramur: quippe quod magnam cum Epicuræismo cognationem habet. Quod etiam Atheis, & improbis hominibus patrocinium aliquod præstiterit, haud prorsus injuria accusatur.*

LIBER SECUNDUS.

De idea Juris Naturæ.

CAP. I. *Juris etymon, variaque illius significationes.*

II. *Juris pro Lege sumpti definitiones, & divisiones. Jus concessivum seu permissivum a Barbeyraco & Burlemaquio perperam explicatur. Absurdum est legis a consilio discrimen, quod Hobbesius constituit: neque hunc satis corrigit Pufendorfius.*

III. *Definitiones ac divisiones Juris sumpti pro attributo personæ.*

IV. *Juris accepti pro adjuncto actionis definitiones, & divisiones. Immerito gloriatur Thomasius, se omnium primum tradidisse discrimen justi, honesti, & decori: imo veram decori ideam neque tradidit unquam, neque habuit. Justitiæ definitio & partitio traditur. Pufendorfii hac de re errata emendantur.*

V. *Juris pro arte vel scientia definitiones, ac divisiones.*

VI. *Definitiones peculiares juris naturæ, & in earum aliquas censura.*

LIBER TERTIUS.

De primario juris naturalis fonte, nempe Deo O. M.

CAP. I. *Existentia Dei adeo clara ac facilis est, ut quivis vel mediocri ingenio præditus adhibita mediocri atten-*

attentione detegere illam possit ac debeat.

II. *Extremæ dementiæ & impietatis est negare Deum universi hujus, omniumque in eo contingentium providentiam & curam habere.*

III. *Deo convenit verum & legitimum jus imponendi leges hominibus. Jus istud non fundatur in sola Dei potentia irresistibili, ut vult Hobbesius; neque in præcellentia naturæ, ut aliqui docent apud Pufendorfium; nec in collatis beneficiis, ut ipse Pufendorfius censet; nec in sola creatione, ut existimat Barbeyracus, sed in creatione cum summa potentia, sapientia, & bonitate conjuncta.*

LIBER QUARTUS.

De secundario & proximo Juris naturalis fonte, nempe humana natura.

CAP. I. *Homo non solo corpore constat, sed & animo prorsus immateriali, seu spirituali. Falsissimum, absurdumque est Jo: Lokii commentum, videlicet incertum esse, utrum Deus cogitandi vim possit materiæ conferre.*

II. *Animus hominis per se immortalis est, neque sine maxima imprudentia censeri potest aliquando periturus.*

III. *Humanas omnes actiones necessarias esse, post Hobbesium, & Spinosam docent ex Protestantibus Juris naturæ Scriptoribus Thomasius, Coccejus, aliique non pauci: quorum perniciosissimus error refellitur, demonstraturque, hominem esse vere præditum libertate.*

IV. *Libertate qua fruitur homo in suis actionibus, nititur Imputabilitas. Confutatur gravissimus error Pufendorfii docentis, actiones metu extortas imputari ad culpam non posse.*

V. *Objectum essentiale, integrumque humanæ voluntatis est Bonum, cujus traditur idea. Perperam illud definit Hobbesius per cujusque appetitum. Immerito etiam contendit, voluntatem ultra bonum appetentis proprium ferri non posse. Maxime vero errant tum ii, qui cum Spinosa spe solum ac metu; tum ii, qui cum Epicuræis sola voluptate ac dolore; tum demum, qui cum Pseudopoliticis putant solo utilitatis intuitu voluntatem nostram ad volendum determinari posse.*

VI. *Extat in homine Recta Ratio. Eam Hobbesius perperam contrahit ad veritates per ratiocinationem ex principiis deductas; & minus recte in ratiocinii actu constituit. Sed gravius errat, dum asserit rectam Rationem esse ratiocinationem cujusque propriam. Suppetit nobis certa regula verum, rectamque rationem a falsa, pravaque secernendi.*

VII. *Pufendorfius nimis parce pro scopo sibi proposita humanam naturam considerat. Thomasius vero vel ea non perpendit, quæ potissimum consideranda forent; vel in iis quæ perpendit, plerumque a veritate recedit. Ab intellectu voluntatem dirigi contra ipsum defenditur, & quomodo id præstet, explicatur.*

LIBER QUINTUS.

De statu hominis naturali.

CAP. I. *Sententia Hobbesii asserentis, naturalem hominis statum esse bellum omnium in omnes falsa, & absurda est.*

II. *Status hominum naturalis non est ex pace belloque confusus, ita tamen ut ad bellum magis inclinet, ut vult Thomasius; sed absolute pacificus est, solumque per accidens bellicus.*

III. *In statu hominum naturali fuisse unicuique jus in omnia, absurdissimum est Hobbesii commentum.*

IV. *Status naturalis a J. Jacobo Rousseau dicitur absurdissime esse status hominis sylvestris, ac solitarii, belluinoque more viventis. Perperam etiam status idem exprimitur a Pufendorfio fictione hominis utcunque & undecunque in Mundum projecti, sibique plane relicti. Status naturalis est status domesticus.*

V. *Status naturalis hominis est socialis: seu homo est animal aptum natum ad societatem. Id pernicioso errore negat Hobbesius, cui adstipulatur Jo: Jacobus Rousseau.*

VI. *Status naturalis nec adeo felix esset, ut contendit Rousseau; nec adeo miser, ut sentiunt Hobbesius & Pufendorfius: imo posset in nonnullis cum statu civili de felicitate contendere: hic tamen illi omnino præferendus est: oppositum frustra suadere conatur memoratus Rousseau.*